МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

ПАНЬКІВ ХРИСТИНА ПЕТРІВНА

УДК [336.71:330.142.22]:005.915](477)

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник
Крупка Ігор Михайлович,
кандидат економічних наук, доцент

Львів – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ …… 11
1.1. Економічна сутність фінансового механізму капіталізації банків…… 11
1.2. Методичні засади оцінювання рівня капіталізації банків…….. 35
1.3. Інституційне середовище регулювання фінансового механізму капіталізації банків……. 56
Висновки до розділу 1…… 69

РОЗДІЛ 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ…… 73
2.1. Аналіз рівня капіталізації банків України……. 73
2.2. Особливості участі іноземного капіталу та процесів консолідації у забезпеченні капіталізації вітчизняного банківського сектору в умовах глобалізації…… 103
2.3. Стан державного управління капіталізацією банків…… 123
Висновки до розділу 2…… 140

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ…… 144
3.1. Напрями підвищення ефективності фінансового механізму капіталізації банків …… 144
3.2. Перспективи оптимізації рівня капіталізації банків…… 167
3.3. Сучасні підходи до управління достатністю капіталу через мінімізацію проблемних активів банку …… 181
Висновки до розділу 3…… 195

ВИСНОВКИ…….. 199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 202
ДОДАТКИ…….. 231

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується безперервним процесом фінансової глобалізації та лібералізації режиму міжнародного переміщення капіталу, посиленням конкуренції в банківській сфері й розвитком банківських інновацій, що потребує нових підходів до розроблення ресурсної політики банків, зокрема, заходів, спрямованих на ефективне управління капіталом та забезпечення його оптимального рівня. Належним чином збалансований та достатній за обсягом капітал банку дає змогу забезпечувати очікувану прибутковість, підтримку необхідного рівня ліквідності, довіру з боку учасників ринку тощо.

Проблема удосконалення фінансового механізму капіталізації банків зумовлює об'єктивну необхідність дослідження сучасної вітчизняної практики формування капіталу банків, порядку оцінювання величини та визначення рівня його адекватності потребам розвитку економіки України, а також пошуку ефективних шляхів і джерел нарощення обсягів капіталізації, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи і збереженню її національних пріоритетів в умовах глобалізації фінансових ринків. З огляду на це, актуальним є збільшення капіталізації вітчизняної банківської системи як необхідної умови її розвитку, забезпечення фінансової стійкості та надійності.

У науковій літературі ця проблематика досліджується в працях таких відомих вітчизняних науковців, як Г. М. Азаренкова, М. Д. Алексеєнко, Є. М. Андрущак, І. О. Бланк, З. М. Васильченко, Я. В. Грудзевич, О. В. Дзюблюк, І. Б. Івасів, В. В. Коваленко, М. І. Крупка, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, С. В. Науменкова, Н. Г. Пайтра, Г. О. Панасенко, Б. І. Пшик, С. М. Савлук, Р. І. Тиркало, С. А. Циганов, та інших.

Фундаментальними з цієї проблематики є дослідження іноземних науковців А. Бегера, Є. Брігхема, Ф. Валенсії, Ч. Вулфена, Р. Г. Габбарта, Л. Лавена, О. І. Лаврушина, Ф. Мишкіна, В. О. Плотнікова, К. О. Попова, М. В. Романовського, П. Роуза, Дж. Ф.Сінкі, А. М. Тавасієва. Питання щодо міжнародних стандартів достатності капіталу банку, які сприяють адекватній

капіталізації окремих банків і банківської системи в цілому, знайшли відображення в працях таких учених, як У. Гаумерт, Ж. М. Довгань, К. О. Кірєєва, В. Кротюк, В. В. Салтинський, Дж. Уотсон, Дж. Хоук, К. Ф. Черкашина, Н. Р. Швець та інших.

Віддаючи належне їхнім напрацюванням, зауважимо, що не всі аспекти даної проблеми достатньою мірою розкриті, зокрема, це стосується відсутності єдиного підходу до визначення сутності рівня капіталізації банків та системного дослідження фінансового механізму капіталізації банків, питань розроблення агрегованої системи індикаторів оцінки капіталу банків, яка б давала змогу виявляти проблеми на ранніх стадіях їх виникнення, оцінювати рівень капіталізації і прогнозувати тенденції розвитку, реформування вітчизняного банківського регулювання у контексті запровадження міжнародних стандартів банківського нагляду в умовах глобалізаційних процесів, а також присутності банків з іноземним капіталом у банківській системі України та процесів консолідації вітчизняних банків тощо. За умов посилення процесів інтеграції та глобалізації економічних відносин детального висвітлення та обґрунтування потребують методи оптимізації, концентрації та консолідації вітчизняного банківського капіталу. Ці обставини зумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи, її зміст та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка за напрямом "Фінансові стратегії розвитку економіки України" (реєстраційний номер 0112U004029), у межах якої проведено теоретичне обґрунтування та розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення фінансового механізму капіталізації банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування фінансового механізму капіталізації банків в Україні в умовах інтеграції у світове фінансове середовище.

Відповідно до визначеної мети поставлено такі завдання:

- узагальнити теоретичні підходи щодо сутності економічних категорій “банківський капітал”, “капіталізація банку” та “фінансовий механізм капіталізації банку”;
- обґрунтувати необхідність системного дослідження фінансового механізму капіталізації банків для всебічного оцінювання, виявлення і конкретизації специфіки його функціонування в Україні;
- виокремити види капіталізації банків на підставі оцінки ринкової вартості власного капіталу;
- розвинути систематизацію індикаторів процесу та аналізу рівня капіталізації банківських установ;
- визначити роль іноземного капіталу та процесів злиття і поглинання банків у забезпеченні капіталізації вітчизняної банківської системи й запропонувати на цій основі періодизацію її розвитку;
- розробити теоретико-методичні положення оптимізації рівня капіталізації на основі управління витратами банку у механізмі забезпечення достатності капіталу вітчизняних банків;
- напрацювати структурно-логічну схему здійснення реорганізаційних перетворень у вигляді альтернативних сценаріїв утворення банківських об’єднань задля підвищення рівня їх капіталізації.

Об’єктом дослідження є процес капіталізації у банківській системі України, **предметом –** теоретико-методичні та прикладні аспекти функціонування фінансового механізму капіталізації банків.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові методи пізнання економічних явищ і процесів у безперервному їхньому розвитку та взаємозв’язку. Під час вирішення завдань, поставлених у дисертації, застосовані *методи наукової абстракції, індукції, дедукції* (у дослідженні фінансового механізму капіталізації банку як економічної категорії); *логічного аналізу* (при визначенні проблем та шляхів підвищення рівня капіталізації банків); *кореляційного аналізу та математичного моделювання* (під час виявлення зв’язків між показниками фінансового стану і рівня капіталізації банків та побудови трендової моделі

впливу проблемної заборгованості на власний капітал банку); *групування і порівняння* (під час узагальнення звітної інформації досліджуваних банківських установ); *синтезу, графічного і табличного методу* (для наочного відображення результатів проведеного дослідження) тощо.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є методичні та теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених за досліджуваною темою, інша спеціальна література, матеріали міжнародних конференцій з проблем та шляхів підвищення рівня капіталізації банків.

Інформаційною базою дисертаційної роботи стали законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, методичний та інструктивний матеріал з питань оцінювання банківського капіталу, відомості Національного банку України, статистичні матеріали АУБ та НАБУ, фінансова звітність банків України за період 2006-2014 рр., праці вітчизняних і зарубіжних науковців за досліджуваною темою.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у постановці, уточненні, теоретико-методичному обґрунтуванні та практичному вирішенні завдань щодо удосконалення фінансового механізму капіталізації банків. У процесі проведеного дослідження отримано такі основні наукові результати:

удосконалено:

– теоретичні підходи до тлумачення сутності понять: “банківський капітал”, яке, на відміну від наявних, поєднує такі його характеристики як власність, право користування, покриття ризиків та мета використання; “капіталізація банку”, яке, на відміну від існуючих, акцентує увагу на сукупності фінансово-економічних відносин, спрямованих на нарощення власного капіталу; “фінансовий механізм капіталізації банку”, яке, на відміну від інших, відображає не лише складові фінансового механізму капіталізації банків, а й їх взаємодію з метою оптимізації величини та структури капіталу банків;

– класифікацію видів капіталізації банків за оцінкою вартості капіталу, зокрема виділено – ринкову (відображає кон’юнктурні зміни в капіталі, курс акцій); дохідну (передбачає прогнозування майбутніх грошових потоків у

результаті використання капіталу); регулятивну (відповідає мінімальним вимогам достатності капіталу, визначених регулятором); протекційну (буфер для покриття можливих ризиків), що дає можливість врахувати вимоги ринку та інтереси кредиторів й вкладників у процесі оцінки достатності капіталу;

– теоретико-методичний підхід до управління рівнем капіталізації банків на основі оптимізації управління витратами банку, що передбачає застосування комплексу заходів у контексті дотримання адекватності капіталу та показників ефективності управління витратами, що дасть змогу за рахунок зменшення витрат збільшити величину нерозподіленого прибутку та спрямувати його на докапіталізацію;

– теоретичне обґрунтування альтернативних сценаріїв утворення банківських об'єднань, особливістю якого є здійснення реорганізаційних перетворень великих, середніх та малих банків за розробленими критеріями, головним з яких є частка власного капіталу банку у загальній величині капіталу банківської системи;

– науковий підхід щодо підвищення рівня капіталізації банків, який полягає у виокремленні чотирьох груп банків: 1) фінансово стійких та надійних, 2) проблемних, 3) неплатоспроможних та 4) безнадійних (нежиттєздатних) банків, і застосування до кожної із них специфічних (властивих тільки цій групі) заходів обов'язкового характеру, зокрема докапіталізації за рахунок коштів акціонерів та конвертації депозитів у привілейовані акції для другої та третьої груп банків або процесів злиття та поглинання за рішенням центрального банку, що уможливить додаткове фінансування капіталізації банків;

набули подальшого розвитку:

– систематизація індикаторів процесу капіталізації банку як невід'ємної складової фінансового механізму капіталізації банку, сутність якої полягає у визначенні фінансового стану банківської установи за оцінкою адекватності капіталу та залежності від фінансових показників діяльності, а також ефективності використання ресурсів, що даватиме змогу виявляти й усувати проблеми на ранніх стадіях їхнього виникнення;

– періодизація розвитку ринку злиття та поглинання з урахуванням процесів функціонування іноземного капіталу в банківську систему, що дає змогу оцінити особливості впливу іноземного капіталу й процесів консолідації на капіталізацію банків в Україні на кожній виділеній стадії.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у поглибленні існуючих та розробленні нових теоретико-методологічних засад функціонування фінансового механізму капіталізації банків України за сучасних умов господарювання.

Науково-методичні положення дисертації знайшли застосування у навчальному процесі на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка під час викладання дисциплін: „Фінанси", „Гроші і кредит", „Центральний банк і грошово-кредитна політика", „Банківська система" та „Банківські операції" (довідка №429-Н від 03.02.2015).

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені в дисертації положення та пропозиції сприятимуть створенню методичної основи для ефективного функціонування механізму капіталізації банків, забезпечення достатнього рівня банківського капіталу, фінансової стійкості та надійності банків, підвищення їхньої конкурентоспроможності, розширення інвестицій у реальний сектор економіки та розвитку банківської діяльності в умовах соціально-економічних трансформацій.

Наукові висновки та результати дисертаційної роботи використані ПАТ АКБ "Львів" при визначенні ринкової вартості капіталу та рекомендації стосовно розроблення системи показників оцінки капіталу банків, що дає комплексну оцінку капіталу за ступенем надійності, стабільності, захищеності, незалежності та платоспроможності (довідка №166/1-01 від 19.02.2015). Пропозиції щодо розроблення стратегії управління витратами банку, яка передбачає застосування заходів оптимізації балансу банку у комплексі з виконанням показників ефективності управління витратами, адекватності капіталу і рентабельності, що дають можливість за рахунок зменшення витрат отримати прибуток та забезпечити підвищення рівня капіталізації банків розглянуті і схвалені фахівцями ПАТ "ОКСІ БАНК" (довідка №1000-199 від

19.02.2015). Дослідження, що стосуються оцінки кредитоспроможності позичальника на основі використання системи внутрішньої рейтингової оцінки, порівняння внутрішніх і зовнішніх методів управління проблемними активами та системи індикаторів постійного моніторингу проблемності кредитного портфелю банку для раннього виявлення можливих проблем та мінімізації наслідків їхньої дії використані ПАТ "КРЕДОБАНК" (довідка №20-2200/15 від 04.03.2015).

Пропозиції щодо підвищення рівня капіталізації банків України за рахунок конвертації гривневих і доларових депозитів юридичних та фізичних осіб у привілейовані акції банків, а також утворення банківських об'єднань шляхом здійснення реорганізаційних перетворень з метою уникнення припинення діяльності банків у разі неспроможності їх нейтралізувати існуючі в банківському секторі ризики та відповідати за своїми зобов'язаннями для підтримання стабільності та надійності в умовах подолання фінансової кризи й загострення політичної нестабільності в країні, розглянуті і схвалені фахівцями Управлінням Національного банку України у Львівській області (довідка №22-017/1831 від 10.04.2015).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, що вийшли у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ідеї та результати, які становлять особистий внесок автора.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення результатів проведеного наукового дослідження та можливості їхнього практичного застосування обговорювались й отримали позитивну оцінку на щорічних звітних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка; міжнародних, всеукраїнських науково-практичних і студентсько-аспірантських конференціях, зокрема: III науково-практичній конференції "Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України" (м. Луцьк, 2010 р.), I Всеукраїнській науковій студентській конференції "Економіка і управління: погляд молоді " (м. Донецьк, 2010 р.), Міжнародній науковій студентсько-аспірантській конференції "Світова економічна криза: причини,

наслідки та перспективи подолання" (м. Львів, 2010 р.), VII всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції "Україна наукова" (м. Київ, 2010 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції "Актуальні проблеми фінансової системи України" (м. Черкаси, 2012 р.), Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції "Розвиток економіки України в умовах активізації євроінтеграційних процесів" (м. Львів, 2012 р.), XIX Міжнародній науково-практичній конференції "Стратегічні напрями державної економічної та соціальної політики у 2013 році" (м. Київ, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Сценарії та середньостроковий прогноз розвитку економіки України" (м. Одеса, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки" (м. Київ, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Економіка – погляд у майбутнє. Тенденції інноваційного розвитку економіки" (м. Дніпропетровськ, 2014 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції "Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд" (м. Запоріжжя, 2014 р.), Стратегічні орієнтири розвитку економіки України (м. Львів, 2015 р.), Філософсько-психологічні аспекти духовності: соціальні трансформації та відродження національної гідності (м. Львів, 2015 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 21 наукову працю, загальним обсягом 9,48 друк. арк., у тому числі 4 у співавторстві (особисто автору належить 6,80 друк. арк.), серед яких 9 статей у фахових виданнях (6,00 друк. арк.), 2 статті у виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз (1,36 друк. арк.), та 10 тез доповідей (2,12 друк. арк.).

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота викладена на 201 стор. друкованого тексту і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 267 позицій та 20 додатків. Робота містить 21 таблицю і 22 рисунки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ

1.1. Економічна сутність фінансового механізму капіталізації банків

Достатній обсяг банківського капіталу дає змогу розширювати активні операції і забезпечує відповідний рівень конкурентоспроможності як показника стійкості та дієздатності кожного банку зокрема і банківської системи загалом. Однак в економічній літературі досі не існує єдиного підходу до визначення суті банківського капіталу, що призводить до його ототожнення з іншими економічними категоріями. Така неоднозначність трактування цього терміну призводить до певних ускладнень як теоретичних, так і практичних аспектів тлумачення, формування та функціонування його в банківських установах. З огляду на це, необхідність забезпечення достатнього рівня капіталізації банків зумовлює об'єктивну потребу в банківському капіталі, що і стало спонукальним мотивом наукового осмислення його сутності.

Виникнення і поширення вживання поняття "капітал банку" є не лише результатом розвитку банківської системи та економіки загалом, а й доволі тривалого періоду наукового пізнання сутності такої економічної категорії як "капітал". У процесі еволюції суспільства науковці різних періодів пропонували власні погляди та підходи до тлумачення сутності "капіталу", що зумовлено змінами та розвитком економічних систем: поглибленням товарно-грошових відносин, глобалізаційними процесами тощо. Узагальнюючи підходи до тлумачення сутності поняття "капітал", зокрема А. Сміта, Д. Рікардо, А. Маршала, К. Маркса, І. Фішера, П. Хейне [Додаток А табл. А.1], можемо дійти висновку, що капітал – це вартість, що може бути виражена у грошовій, матеріально-речовій та фізичній формі (фактори виробництва), яка у результаті суспільно-економічних відносин і свого руху створює додаткову вартість та приносить прибуток.

Не менш складним завданням є теоретичне осмислення поняття ресурсної бази банків. Одні вчені вважають, що це сукупність різних форм та видів

ресурсів, які банки використовують для забезпечення виконання стратегічної мети та оперативних цілей, а інші розглядають її з позиції сукупності організаційних та економічних ресурсів (мережа філій, персонал, матеріально-технічна база), що впливають на розвиток банку, є джерелом підтримки його конкурентних переваг і забезпечення надходження додаткових коштів. Самі ж ресурси банку можуть набувати таких форм:

- грошова (сукупність ресурсів у грошовій формі, що мають зовнішнє та внутрішнє походження);
- матеріально-технічна (рівень забезпечення комп'ютерною технікою, засобами зв'язку, обладнанням, транспортом, приміщенням тощо);
- організаційна (мережа філій, канали внутрішньобанківського зв'язку);
- кадрова (наявність кваліфікованого персоналу, постійно діючої системи підготовки, підвищення кваліфікації кадрів, корпоративного духу та професійної етики);
- нематеріальна (ноу-хау, якість управління, імідж, довіра та підтримка контактних аудиторій, зокрема і органів влади).

Для кращого розуміння сутності ресурсної бази варто розглянути ресурси за їхнім значенням для банку, порядком створення та терміном перебування у розпорядженні банку.

Найнеобхіднішими для проведення банківської діяльності (формують ядро ресурсної бази банку) є грошові кошти, персонал та матеріально-технічна база. Допоміжними ресурсами і системами (які забезпечують функціонування банку) є рівень забезпечення комунікаціями та системами опрацювання даних, якість і склад систем аналізу та моніторингу банківської діяльності, наявність кваліфікованих менеджерів тощо.

За порядком створення ресурсну базу можна класифікувати на стартову та створену у процесі діяльності. Стартова база містить статутний капітал, матеріально-технічну базу, рівень кваліфікації кадрів та підтримки банку з боку засновників і державних органів влади під час його створення. До створеної у процесі діяльності відносять активи, придбання нового обладнання і приміщень та імідж банку.

За терміном перебування в розпорядженні банку ресурсну базу можна поділити на постійну, що вилучається лише при його ліквідації або реорганізації (кошти статутного капіталу, придбані у власність будівлі, обладнання тощо), та на тимчасову, що є у розпорядженні банку упродовж визначеного терміну (залучені і позичені кошти, орендовані приміщення тощо).

Запропонований поділ дає змогу звернути увагу на сутність ресурсної бази та удосконалення використання її у діяльності банку, адже банк окрім виконання функції фінансового посередника повинен забезпечувати свою діяльність відповідною матеріально-технічною та організаційною базою, персоналом тощо. Таким чином, визначення причинно-наслідкових зв'язків процесу формування ресурсної бази банку та ступеня її сталості створить підґрунтя для необхідності й доцільності застосування заходів щодо збільшення обсягів ресурсів у розпорядженні банку та підвищення його фінансової міцності.

Крім поняття ресурсної бази банку існує також поняття його ресурсного потенціалу. На думку Ж. М. Довгань ресурсний потенціал – це максимум ресурсів, які банк може залучити на фінансовому ринку [32, с. 152]. Тимчасово вільні грошові кошти, за які власники хочуть отримати дохід шляхом надання їх у тимчасове використання, спрямовують на грошовий ринок і є ресурсним потенціалом для банків. Звісно, частина коштів із цього ринку потрапляє до позичальників (держави, фізичних та юридичних осіб), частина у розпорядження спеціалізованих небанківських фінансово-кредитних посередників, а частина може зовсім не мати попиту і є невикористаним ресурсним потенціалом. Але суто теоретично можливо прирівняти обсяги коштів на грошовому ринку до рівня ресурсного потенціалу.

Більш вузьким поняттям та однією із форм капіталу є банківський капітал, достатній обсяг якого є необхідною умовою стабільного функціонування банку. У зв'язку з цим, дослідження суті капіталу банку є важливою передумовою процесу його формування та використання для досягнення цілей та отримання прибутку банківськими установами. Різноманітні концепції вітчизняних і зарубіжних вчених щодо тлумачення

банківського капіталу та банківських ресурсів пропонуємо систематизувати за основними ознаками, поданими у Додатку А таблиці А.2.

Дані Додатку А таблиці А.2 засвідчують, що М. Д. Алексеєнко, Ж. М. Довгань, В. В. Кисельов, Ф. С. Мишкін, П. Роуз та С. М. Савлук вважають, що банківським капіталом є лише кошти власників та засновників банку. Однак, Р. І. Тиркало та Н. М. Ткачук стверджують, що такий підхід до тлумачення банківського капіталу є не зовсім вдалим, оскільки банки оперують переважно залученими та позиченими коштами, частка яких у загальних ресурсах банку становить 80-90%, тому, поняття "капітал банку" є значно ширшим за поняття "власні кошти банку". Водночас, відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" капітал банку – це власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань. А згідно глосарію банківської термінології Національного банку України, капіталом банку вважаються кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків, і які перебувають у користуванні банку [147]. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне під банківським капіталом вважати лише власний капітал банку. Окрім цього, повніше сутність капіталу банку розкриває С. М. Савлук, який стверджує, що це та маса банківських ресурсів, яка надана банку його власниками та сформована самим банком у процесі діяльності, постійно або тривалий час знаходиться в його обороті та слугує економічною основою підтримання його діяльності, забезпечення зобов'язань перед клієнтами за залученими коштами (депозитними і позиченими) [202, с. 69].

Інша група науковців тлумачать банківські ресурси як сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні і використовуються банком для проведення активних операцій. Погоджуємося з думкою М. Д. Алексеєнка, який уточнює, що сукупність банківських ресурсів використовується для проведення активних операцій та спрямовується на придбання майна і майнових прав, необхідних для початку та подальшого розвитку банківської діяльності, а не на інші операції як зазначають Н. Д. Барковський, Г. Л. Вознюк, А. Г. Загородній, С. Мочерний, О. М. Петрук

та ін. Враховуючи це, на думку вченого банківські ресурси – це сукупність грошових ресурсів і виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і можуть бути використані ними для проведення активних операцій та надання послуг [3, с. 31].

Потрібно зазначити, що західні вчені у своїх працях поняття "ресурси банку" не використовують, а натомість досліджують джерела коштів, що забезпечують банківську діяльність з погляду бухгалтерського обліку та з позиції управління пасивами. Так, Едвін Дж. Долан, Колін Д. Кемпбелл і Розмарі Дж. Кемпбелл, досліджуючи джерела грошових коштів банку, пропонують звертатися до правої частини банківського балансового звіту, де відображені депозити, позики й акціонерний капітал банку. Водночас Е. Рід, Р. Котлер та Е. Гілл пропонують вивчення основ банківської справи розпочати з розгляду основних груп статей балансу банку. Вони зазначають, що основні джерела грошових коштів є складовими пасиву балансу і особливу увагу необхідно звернути на управління пасивними операціями. Англійські економісти Д. Полфреман і Ф. Форд також зосереджують увагу на пасивних операціях. Пасиви розглядають у розрізі статей балансу банку як джерела коштів, які банк використовує в процесі проведення своєї діяльності [32, с. 149].

Тлумачення банківських ресурсів, що запропонували Н. Г. Антонов, М. А. Пессель та Е. Ф. Жуков, близьке до позиції західних вчених, оскільки вони на перше місце ставлять пасиви й ототожнюють їх з ресурсами банку. На нашу думку, пасивні операції банківських установ, які проводять у формі отримання кредитів від НБУ та на міжбанківському ринку, депозитних операцій із залучення коштів юридичних та фізичних осіб, відрахувань з прибутку банку на формування та збільшення власного капіталу, є основними джерелами формування банківських ресурсів, проте таке визначення недостатньо повно розкриває сутність ресурсів банку.

Розглядаючи економічну сутність банківських ресурсів, потрібно зазначити, що деякі науковці ототожнюють поняття "банківські ресурси" і "банківський капітал". Однак, це дещо некоректно, оскільки порівнюючи

тлумачення М. Д. Алексеєнка [3, с. 31] суті банківських ресурсів та банківського капіталу, можемо зробити висновок, що банківський капітал є лише частиною банківських ресурсів. Окрім того, на основі проведеного аналізу тлумачень ресурсів банку такими вченими як В. І. Колесникова, О. І. Лаврушина, І. М. Федосік та ін. вважаємо доцільним віднести до їх складу власний, залучений та позичений капітал (Додаток Б).

Цілком очевидним є той факт, що для успішного проведення своєї діяльності на фінансовому ринку банки використовують залучений та позичений капітал, що становлять досить вагому частку у структурі капіталу кожного банку. Неординарний погляд щодо необхідності та доцільності залучення банком коштів мали класики економічної теорії, зокрема Д. Рікардо, який зазначав, що власне функції банкіра починаються тільки з того моменту, коли він мобілізує тимчасово вільні кошти. Поки банкір оперує тільки власними коштами, він лише капіталіст. Діяльність такого банкіра була б вузькою, і таке підприємство не було б банком [87, с. 9]. На наш погляд, між залученим та позиченим капіталом банку існує низка відмінностей (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Відмінності між залученим та позиченим капіталом банку

Критерії	Залучений капітал	Позичений капітал
Суб'єкти	Банк-кредитор та фізичні і юридичні особи - вкладники	Банк-позичальник та НБУ або банки-кредитори
Ініціатива	Від вкладників, пасивна позиція банку	Від банку-позичальника, оскільки він займає активну позицію
Цільове призначення	Для проведення активних операцій та отримання прибутку	Для підтримання ліквідності
Боргові цінні папери	–	Депозитні та ощадні сертифікати, банківські векселі, облігації
Часові межі	Визначає вкладник	Визначає банк-позичальник
Обсяг грошових коштів	Визначає вкладник	Визначає банк-позичальник
Додаткові витрати	Маркетингові витрати	Немає додаткових витрат

Джерело: складено автором на основі [87, с. 10; 108, с. 64; 104].

Проте варто відзначити, що власний капітал банку – це кошти, внесені акціонерами та сформовані у процесі подальшої діяльності банку.

Призначення власного капіталу банку виражене в його функціях [59; 109, с. 43]:

- захисна – гарантування вкладів у разі ліквідації чи банкрутства банку;
- оперативна – створення та функціонування банку на початковому етапі;
- регуляторна – встановлення нормативів через фіксування його розміру або окремих складових елементів;
- індикативна – підтримання довіри до банку з боку вкладників та кредиторів.

Водночас класифікація функцій власного капіталу банків, запропонована вітчизняним вченим С. М. Савлуком, дещо відрізняється. На його думку, власний капітал виконує такі функції: 1) фінансове (ресурсне) забезпечення інвестиційних потреб банку; 2) стимулююча; 3) гарантійна та 4) стабілізаційна функції. З огляду на зазначене, формулювання функції як ресурсного забезпечення власних інвестиційних потреб банку пов’язане не лише з формуванням чи збільшенням інвестиційних потреб, а й зі стабільним перебуванням його в обороті банку, коли створений капітал у його натурально-речовій формі реально задовольняє постійні потреби, обслуговуючи операційну діяльність банку.

Сутність стимулюючої функції полягає в тому, що зміна обсягу власного капіталу та його частки в ресурсах банків впливає на інтереси учасників банків. Найвідчутнішим цей вплив є на інтереси власників банку. Він реалізується через механізм прибутковості капіталу банку, який визначається як співвідношення чистого прибутку і власного капіталу. Чим більшим буде рівень прибутковості, тим вищими можуть бути дивіденди на акції і ринкова ціна акцій, а отже – вигоди власників акцій.

Досить широким є тлумачення гарантійної функції капіталу, яка містить складові: підтримання довіри до банку, компенсація втрат від ризиків, захист інтересів вкладників і кредиторів від банкрутства тощо. Головним призначенням цієї функції є підтримання взаємовигідних, надійних відносин між банком і найчисленнішою групою його клієнтів: вкладників і кредиторів.

Стабілізаційна функція капіталу проявляється через механізм його адекватності масштабам діяльності банку. Якщо при зазначеному обсязі капітал посідає передові позиції на ринку, має високі рейтингові оцінки, показує стабільні операційні і фінансові результати, це свідчить про достатню адекватність його капіталу фактичним масштабам діяльності [202, с. 87-92].

Зазначимо, що сьогодні в європейський країнах досить часто використовують термін "економічний капітал банку", який повинен мати банк для покриття таких основних видів банківського ризику – кредитного, ринкового, операційного тощо. Існують два підходи до визначення величини економічного капіталу, згідно з першим він є сумою капіталів, необхідних для покриття певної сукупності ризиків. У цьому разі економічний капітал може бути більшим або меншим від обсягу регулятивного капіталу і якщо економічний капітал є більшим від регулятивного, то банк здійснює ризикову діяльність. Другий підхід полягає у тому, що економічний капітал становить лише певну частину регулятивного капіталу, яка спроможна покрити певну сукупність конкретних ризиків та результат їхньої комплексної взаємодії [87, с. 12-13].

Таким чином можна зробити висновок, що усі економічні категорії і поняття є подібними за змістовим наповненням, проте кожна із них має свої особливості. На наш погляд, банківський капітал необхідно розглядати як первинне поняття, що дало початок зародженню і формуванню різноманітних підходів та думок вітчизняних і зарубіжних вчених, а найприйнятнішим, очевидно, є визначення, що охоплює такі аспекти: власність, право користування, покриття ризиків та мету використання. З огляду на це, пропонуємо трактувати банківський капітал як кошти, внесені акціонерами та сформовані банком у процесі подальшого функціонування, які перебувають у його розпорядженні і є економічною основою підтримання діяльності та компенсації збитків унаслідок впливу банківських ризиків з метою забезпечення фінансової стійкості, підтримання довіри до банку з боку вкладників і кредиторів, утримання конкурентних позицій на ринку.

Зауважимо, що питання класифікації банківського капіталу є дискусійним та недостатньо висвітленим, оскільки його поділ на окремі складові з

подальшим групуванням за різними ознаками можливий залежно від цілей та завдань, які при цьому ставлять. Варто також зазначити, що у своїй праці "Капітал банку: питання теорії і практики" М. Д. Алексеєнко [3, с. 32-33] виділяє класифікацію банківського капіталу за джерелом утворення на власний, залучений та позичений капітал банку. На наш погляд, виділення класифікації банківського капіталу за цим критерієм є дещо суперечливим. М. Д. Алексеєнко тлумачить власний капітал банків з огляду на сукупність статутного капіталу, створюваних у процесі подальшої банківської діяльності резервного капіталу, фондів і резерві згідно чинного законодавства країни та прирівняного до нього нерозподіленого прибутку, що знаходиться в обороті банку до його цільового використання; залучений капітал банку як грошові кошти юридичних і фізичних осіб, залучені банком на вклади; позичений капітал банку з огляду на отримання коштів на міжбанківському ринку, у центрального банку або шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку [3, с. 35-36]. З огляду на це, притримуючись цієї позиції та авторського визначення банківського капіталу як власних коштів банку, внесених акціонерами та сформованих у процесі подальшого функціонування банку класифікація капіталу банку за джерелом утворення на власний, залучений та позичений капітал є некоректною.

Проте, в економічній літературі здебільшого використовують один чи кілька критеріїв, переважно за ознакою власності. З цим можна також не погодитись, адже за таких умов обмежуються можливості пізнання сутності, закономірностей формування та функціонування капіталу банку, тому вважаємо доцільним систематизувати види банківського капіталу за низкою ознак (Додаток В).

Необхідно наголосити, що рівень капіталізації банків є агрегованим показником достатності капіталу як кожного банку зокрема, так і банківської системи в цілому, а його зростання – важливий чинник забезпечення стабільного функціонування та розвитку банківської діяльності. Однак в економічній літературі не існує єдиного підходу до визначення суті капіталізації банку.

Так, Фінансовий словник за редакцією А. Г. Загороднього, Г. Л. Вознюка та Т. С. Смовженко [63, с. 211] надає такі тлумачення поняття “капіталізація”: 1) перетворення доданої вартості (нерозподіленого прибутку) в капітал, тобто використання її на розширення виробництва (збільшення активів підприємства); 2) процес формування фіктивного капіталу у вигляді акцій, облігацій, заставних листів іпотечних банків, інших цінних паперів; 3) процес реалізації майна підприємства з метою збільшення грошового капіталу; 4) у кредитних операціях – зарахування відсотка, що нараховується упродовж пільгового періоду кредиту, до суми основного боргу з метою звільнення позичальника в пільговий період кредиту від сплати як частини основного боргу, так і процентів.

Натомість, в Енциклопедії банківської справи України [58, с. 277] наведено таке визначення капіталізації прибутку – це, по-перше, спрямування частини прибутку на збільшення капіталу підприємства, фірми, перетворення прибутку в капітал, та, по-друге, метод оцінки вартості фірми, підприємства, майна за розміром доходу, прибутку, який вони приносять.

Дещо інше бачення пропонує Г. І. Хотинська [228, с. 97-98], яка вважає, що капіталізація – це приріст власного капіталу, головним джерелом якого є сформовані доходи (у будь-якій формі), або їхня частка у вигляді нагромадженого чистого прибутку та її наслідком є зміцнення фінансової стійкості суб’єкта господарювання. Це визначення необхідно уточнити у частині механізму формування капіталізації, хоча цілком правильно вказано джерела та наслідки даного економічного явища.

Водночас В. Корнєєв [80] зазначає, що капіталізація виростає з вартості (початкової чи номінальної), приростає доданою вартістю і фіксується в кінцевому значенні як капіталізована, тобто стає нарощеною вартістю тих чи інших попередньо авансованих активів. Цю думку доповнюють В. М. Геєць та А. А. Гриценко [228, с. 99] і наголошують, що капіталізація утворює сутність процесу ринкової трансформації та пов’язана з перетворенням факторів виробництва у капітал, а потім на цій основі знаходять своє місце процеси фінансової капіталізації. З огляду на це, капіталізація є реальним процесом

формування доданої вартості, що характеризується як фінансове явище не відокремлене від ринкового механізму функціонування реальної економіки.

Важливо не лише наростити достатній обсяг банківського капіталу, розраховувати коефіцієнти капіталізації, а й оцінити віддачу капіталу, ресурсів, активів при їх використанні у практичній діяльності як на мікро-, так і макрорівні. З огляду на зазначене, капіталізація банків передбачає, з однієї сторони, нарощування обсягів власного капіталу для амортизації фінансових збитків, а з іншої, забезпечення його достатності як міри відповідальності фінансових посередників за фінансові ризики.

Зауважимо, що М. Диба, І. Краснова та А. Стрижак [52, с. 23] під поняттям "капіталізація банку" пропонують розуміти процес нарощування капіталу банку за рахунок власного прибутку і зовнішніх джерел для покриття його ризиків і вартості.

На нашу думку, найбільш вдалим є трактування капіталізації В. В. Коваленко та К. Ф. Черкашиною [87] як комплексу дій, спрямованих на реальне збільшення обсягу капіталу банку шляхом реінвестування отриманого прибутку, залучення грошових коштів та їх еквівалентів ззовні, а також за рахунок концентрації та консолідації.

Проведений аналіз поглядів окремих науковців дає змогу стверджувати, що важливою ознакою капіталу є його здатність приносити додану вартість, тому й сутність капіталізації будуть формувати економічні та юридичні відносини власності щодо перетворення різних матеріальних і нематеріальних ресурсів у вартість, здатну в процесі самозростання приносити додану вартість. Однак, на наш погляд, оптимальним є трактування поняття капіталізації банку як системи взаємодії фінансово-економічних відносин, спрямованих на нарощення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, емісії акцій, концентрації капіталу та консолідації банків, задля зростання його фінансового потенціалу та економічної ефективності.

Проблема забезпечення капіталізації банків для їх стабільного та надійного функціонування, реалізації ролі фінансового посередника в економіці країни, з одного боку, та створення підґрунтя для формування достатнього капіталу банків з метою мінімізації ризиків у банківській

діяльності, з іншого, зумовили необхідність побудови фінансового механізму капіталізації банків.

Зазначимо, що поняття “фінансовий механізм капіталізації банків” теж не має однозначного тлумачення. Серед різноманітних теоретичних концепцій учених щодо даного терміну доцільним є виокремлення трьох підходів до розуміння його сутності [244, с. 195-196]:

- функціональний;
- системний;
- структурний.

Згідно з першим підходом під фінансовим механізмом розуміють практичну реалізацію розподільної функції фінансів. Зокрема, С. Ковальчук тлумачить фінансовий механізм як сукупність конкретних фінансових форм, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільні і перерозподільні відносини, утворюються доходи суб’єктів господарювання і фонди грошових коштів [92, с. 70].

Цей підхід поділяють також Н. Заєць, М. Фісенко та Т. Бондар, котрі вважають, що фінансовий механізм – це сукупність методів і форм, інструментів та важелів впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства в процесі здійснення розподільчих і перерозподільних фінансових відносин [224, с. 142].

Отже, економічна сутність цього підходу полягає у тому, що фінансовий механізм спрямований на організацію та управління фінансовими відносинами.

Прихильники другого підходу стверджують, що поняття система точніше окреслює зміст фінансового механізму. Так, М. Артус вважає, що фінансовий механізм – це система доцільно спрямованих заходів впливу на процес відтворення у формі методів, інструментів і важелів у межах нормативно-правового забезпечення з метою соціально-економічного розвитку суспільства, властивості якої виявляються лише за спільної взаємодії її елементів [5, с. 57].

Дискусійним є підхід Н. Колчіної, що полягає в ототожненні сутності фінансового механізму з фінансовим менеджментом підприємства, зокрема це система управління фінансами підприємства з метою досягнення максимального прибутку [98, с. 16]. Оскільки на наш погляд, поняття фінансового механізму є ширшим за своїм змістом і полягає у забезпеченні реалізації фінансового менеджменту суб'єктів господарювання. Зокрема, А. Поддєрьогін, Л. Буряк та Г. Нам розрізняють систему управління фінансами та фінансовий менеджмент: фінансовий механізм – це цілісна система управління фінансами підприємства, на якій ґрунтується фінансовий менеджмент і яка призначена для організації взаємодії об'єктів та суб'єктів господарювання у сфері фінансових відносин, формування і використання фінансових ресурсів, забезпечення ефективного впливу фінансової діяльності на кінцеві результати роботи підприємства [236, с. 18].

За третім підходом фінансовий механізм являє собою складно організовану структуру, тому при виділенні його складових досить часто виникають неузгодженості. Так, Г. Кірейцев розглядає фінансовий механізм і як сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства [237, с. 19]. А. Литовських та І. Шевченко доповнюють тлумачення фінансового механізму формами організації фінансових відносин і стверджують, що фінансовий механізм – це сукупність форм організації фінансових відносин, методів (способів) формування та використання фінансових ресурсів, які застосовуються суспільством у цілях створення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку суспільства [114].

У визначенні фінансового механізму О. Романенко передбачає фінансові важелі: фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток [235], а С. Льовочкін – фінансові індикатори: фінансовий механізм – це сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток і система фінансових індикаторів та фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив [118, с. 32].

Окрім того, О. Смірнова акцентує увагу на важливості включення до складових фінансового механізму нормативно-правової бази. На думку вченої, фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів, важелів і інструментів та відповідної нормативно-правової бази, які у взаємодії забезпечують ефективне функціонування фінансів [211, с. 63]. О. Ковалюк підкреслює, що, крім нормативно-правової бази, важливою складовою фінансового механізму є також інформаційне забезпечення, зокрема фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави та підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні [93, с. 22].

Окрім фінансових інструментів, фінансових прийомів та методів до складу фінансового механізму за підходом В. Ковальова входять забезпечувальні підсистеми, зокрема кадрове, правове, нормативне, інформаційне, технічне та програмне забезпечення [94, с. 50].

Необхідно зазначити, що поділ підходів вчених до визначення сутності фінансового механізму за трьома підходами є умовним, оскільки між наведеними підходами існує багато точок перетину, коли водночас поєднуються структурний і системний або структурний і функціональний підходи. Доповнюючи один одного, ці підходи дозволяють сформувати цілісне уявлення про зазначене поняття. Таким чином, також виділяють структурно-організаційний та структурно-функціональний підходи. Згідно з першим підходом під фінансовим механізмом розуміють функціонування безпосередньо фінансів, тобто організаційне відображення фінансових відносин. За другим підходом фінансовий механізм – це сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан та розвиток суб’єкта господарювання [238, с. 30].

Узагальнюючи різноманітні підходи вчених до визначення поняття фінансового механізму, необхідно зазначити, що фінансовий механізм розглядається з таких сторін [244, с. 196]:

- практична реалізація розподільної функції фінансів;

- система доцільно спрямованих заходів впливу;
- система управління фінансами;
- сукупність форм організації фінансових відносин, методів формування та використання фінансових ресурсів, фінансових важелів, інструментів і показників, кадрового, правового, нормативного, інформаційного, технічного та програмного забезпечення тощо.

Різноманітні концепції вітчизняних і зарубіжних вчених до тлумачення фінансового механізму та перелік його елементів наведено у Додатку Г таблиці Г.1.

З огляду на зазначене, на наш погляд, фінансовий механізм капіталізації банку – це система взаємопов'язаних елементів впливу на величину банківського капіталу у вигляді важелів та інструментів, які банківські установи використовують у процесі вибору фінансових методів підвищення капіталізації з метою підтримання стабільності та надійності діяльності.

Таким чином, рівень капіталізації є одним з визначальних чинників, що впливає на фінансовий стан банків та перспективи їхнього розвитку, визначає надійність і конкурентоспроможність фінансових установ, захищеність вкладів населення, підприємств та держави. Однак з метою оптимізації величини капіталу банків необхідним є системне дослідження фінансового механізму капіталізації банків для всебічного оцінювання, виявлення, конкретизації специфіки його функціонування і досягнення взаємоузгодженості та цілеспрямованості дій усіх складових компонентів цього механізму.

Зауважимо, що основними методологічними засадами сутності фінансового механізму капіталізації банків є такі [87, с. 75-76; 238, с. 33-38; 239, с. 185-188]:

1. Фінансовий механізм капіталізації банків охоплює об'єкт та суб'єкт. Об'єктом є безпосередньо банківський капітал, оскільки всі дії спрямовані на досягнення його оптимального розміру. Його достатність обумовлена такими чинниками: 1) якість активів; 2) якість управління; 3) надходження коштів та їх збереження; 4) диверсифікація ризику; 5) власність; 6) організація та контроль операцій; 7) рівень чутливості банку до ризиків і якість управління

ними; 8) стратегічне планування. Суб'єктами є відповідальні особи чи група осіб, органи банківського регулювання, котрі уповноважені приймати управлінські рішення та вживати відповідні заходи щодо здійснення регулювання, контролю за всіма стадіями процесу управління капіталом банків. Суб'єкти мають відповідати за ефективність і безперервність функціонування фінансового механізму капіталізації банків. Від компетентності управлінців, якості менеджменту залежатиме рівень капіталізації банку. Їх поділяють на дві групи: внутрішні та зовнішні або суб'єкти макро- та мікрорівнів. Внутрішніми суб'єктами виступають комерційні банки, а зовнішній суб'єкт представлений Національним банком України, діяльність якого реалізується шляхом банківського нагляду та регулювання.

2. Значне місце у фінансовому механізмі належить фінансовим методам, важелям та інструментам управління капіталом, що мають специфічні особливості як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях.

3. Важливу роль у механізмі капіталізації відіграють організаційна структура банку та рівень зв'язків між елементами структури, клієнтами, працівниками і акціонерами банку, від єдності інтересів, взаємоузгодженості та цілеспрямованості дій яких залежатиме ефективність функціонування фінансового механізму капіталізації банків. Отже, робота фінансового механізму значною мірою зумовлена рівнем організаційної стійкості банку.

4. Механізм капіталізації постійно перебуває у динамічному розвитку. Необхідно врахувати конкретні економічні умови, в яких функціонує банк, і відповідно до змін в економічному середовищі здійснювати адаптаційні заходи, а також дотримуватися сучасних міжнародних вимог регулювання банківської діяльності до банківського капіталу і ліквідності в контексті Базельських стандартів.

5. Результативність функціонування фінансового механізму капіталізації залежить також від ступеня впорядкованості його елементів, їхньої взаємодії та спрямованості на досягнення основної мети. Для цього необхідним є дотримання визначальних принципів реалізації фінансового механізму капіталізації банків, до яких відносять [156, с. 263]:

- комплексність (всі заходи, пов’язані з процесом формування капіталу, необхідно здійснювати у взаємозв’язку з іншими напрямами діяльності банку);
- функціональність (всі складові механізму мають чітко визначені завдання і спрямовані на досягнення єдиної мети – формування достатнього капіталу банку);
- адаптивність (здатність механізму змінюватися та вдосконалюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників);
- ефективність (гарантування максимальної реалізації потенційних можливостей конкретного банку щодо забезпечення достатнім обсягом капіталу);
- прозорість та відкритість – надання акціонерам, інвесторам, клієнтам та іншим зацікавленим особам повної інформації, яка стосується капіталу банку).

На нашу думку, підґрунтям ефективного функціонування фінансового механізму капіталізації банків є використання відповідних фінансових методів і важелів, що є неможливими без застосування системи забезпечення. Водночас, можна сказати, що система фінансових методів – це сукупність фінансових способів, які використовують у фінансовій діяльності господарюючих суб’єктів для виконання своїх функцій [93, с. 38]. Різноманітні концепції вітчизняних і зарубіжних вчених щодо видів фінансових методів пропонуємо у Додатку Г таблиці Г.2.

Узагальнюючи дослідження переліку фінансових методів різних науковців, до складу фінансового механізму капіталізації банків на макроекономічному рівні пропонуємо віднести наступні методи: планування (прогнозування), облік, аналіз, мотивування (стимулювання), контроль та регулювання капіталу банку. Зауважимо, що планування передбачає необхідність формування цілей, визначення тактики і стратегії досягнення основної мети (забезпечення достатності капіталу банку). Планування обсягу капіталу банку передбачає не лише прогнозування обсягу та структури

капіталу загалом, а й динаміки його складових частин, планування прибутковості капіталу та збільшення вартості акцій банку.

До методів обліку відносять методи накопичення інформації, методи обробки і підготовки інформації та методи складання і подання фінансової звітності [141, с. 143]. Метод аналізу передбачає вивчення складу і динаміки, кількісне та якісне оцінювання структури капіталу, що є основою під час прийняття рішень про його оптимізацію. Аналіз ефективності управління капіталом банку – це розрахунок і дослідження його основних показників з метою виявлення резервів зростання вартості капіталу й оптимізації його структури. В банку аналіз капіталу починається з його якісного оцінювання, що дає змогу виділити джерела формування і склад капіталу банку. Кількісний аналіз структури капіталу банку потрібно проводити в динаміці, щоб простежити зміни у його структурі за певний період і визначити тенденції розвитку. Крім цього, в умовах існування гострої конкуренції важливо порівнювати структуру капіталу конкретного банку з аналогічними даними інших банків, для чого використовуються рейтинги банків.

Аналіз капіталу банку характеризується певними етапами, серед яких: 1) дослідження динаміки структури капіталу; 2) оцінювання основних факторів, що визначають формування структури капіталу; 3) оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації фінансових ризиків; 4) оптимізація структури капіталу за критерієм вимог НБУ. До методів аналізу також відносять: горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; трендовий аналіз; метод фінансових коефіцієнтів; порівняльний аналіз; факторний аналіз.

Варто зазначити, що С. М. Савлук тлумачить стимулятивний механізм капіталізації банку як комплекс економічних, адміністративних і моральних важелів впливу на банк, включаючи мотивацію його персоналу, в напрямку нарощування власного капіталу [204, с. 153]. Орєхова К. В. виділяє матеріальні (прямі і непрямі) та нематеріальні методи мотивації [141, с. 143]. До видів стимулів нарощення власного капіталу банку за С. М. Савлуком відносять:

1. Адміністративне: зовнішні (нормативи обсягу капіталу, нормативи відрахувань до фонду гарантування вкладів, нормативні вимоги щодо

структури капіталу, норматив відрахувань з прибутку до резервного фонду); внутрішні (нормативні вимоги банку щодо розміру і структури капіталу, адміністративна відповідальність за збитки та втрати капіталу, система бюджетування).

2. Економічне: зовнішні (податкові стимули, монетарні стимули; економічний вплив на котирування акцій банку на приплив іноземного капіталу); внутрішні (матеріальне заохочення персоналу на прибуткову діяльність, на придбання акцій банку, мотивація клієнтів, акціонерів).
3. Моральне: зовнішні (зовнішні рейтинги, публікації, перемоги банку в різних номінаціях); внутрішні (нематеріальне заохочення персоналу: навчання, участь в конференціях, нагороди).

До зовнішніх економічних стимулів відносять сприяння залученню іноземного капіталу в банківську систему. Найбільш вагомими чинниками нарощування капіталів банків, як і фірм та компаній, вважаються внутрішні системи стимулювання працівників, спрямовані на підвищення ефективності діяльності та збільшення статутного капіталу. Всі адміністративні та економічні заходи внутрішнього стимулювання нарощування капіталу можна розділити на дві основні підгрупи [204, с. 154-156]:

- стимулювання нарощення акціонерного капіталу;
- заохочення працівників на підвищення прибутковості діяльності як джерела збільшення обсягу власного капіталу банків.

Контроль полягає в перевірці відповідності отриманих результатів запланованим показникам, оптимальні значення яких сприяють підвищенню обсягу капіталу банку, контролю за дотриманням обов'язкових нормативів з боку Національного банку України та контролю, який здійснюють незалежні аудиторські компанії.

Сутність методу регулювання полягає у використанні обов'язкових економічних нормативів, що дають змогу регулювати та оцінити відповідність (невідповідність) окремих позицій банку, що стосуються норм капіталу, а також виявити можливі ознаки незадовільного стану капіталізації банку [239, с. 187-188]. Зважаючи на те, що стратегічною метою банку у цьому разі є забезпечення достатності капіталу, то, на нашу думку, необхідно вживати

заходи перетворення стратегічної мети в конкретні (абсолютні та відносні) значення фінансових показників через використання відповідних важелів, до яких на макроекономічному рівні доцільно зачислити: мінімальний розмір регулятивного капіталу банку, норматив адекватності регулятивного капіталу банку [77].

Варто зазначити, що фінансовий важіль – це спосіб дії під час використання фінансового методу. Зокрема, О. М. Ковалюк виділяє такі види фінансових важелів [93, с. 39]: 1) плани (прогнози); 2) інвестиції, вклади, внески, трасти; 3) кредити, застави; 4) оренда, лізинг, факторинг, трансферт, франчайзинг; 5) ціна, курс цінних паперів, валютний курс, зарплата; 6) податок, збори, відрахування, плата; 7) прибуток, стимули, санкції, системи та форми розрахунків і взаємовідносин; 8) грошові фонди, в т.ч. цільові; 9) страхова премія, страхові поліси; 10) дисконт, обліковий процент.

Вибір фінансових методів та важелів залежить від рівня, на якому здійснюється фінансовий механізм управління капіталом. На макроекономічному рівні головним зовнішнім суб'єктом є Національний банк України, у структурі якого функціонують Департамент банківського нагляду, Департамент інспекційних перевірок банків, Департамент управління ризиками, Департамент фінансової стабільності та інші, що виконує функції регулювання та нагляду за діяльністю банків відповідно до Закону України "Про Національний банк України" , а на мікрорівні внутрішніми суб'єктами є комерційні банки, який містить Правління банку, фінансовий департамент, фінансовий відділ, відділ активно-пасивних операцій, підрозділ ризик-менеджменту операцій.

Окрім методів, у цьому механізмі важливе місце належить фінансовим важелям, якими є: облікова ставка, прибуток, податки, кредити, нормативи, ринкова вартість акцій, дивіденди, матеріальне стимулювання, метод внутрішніх та зовнішніх джерел поповнення капіталу.

Відзначимо, що віднесення методу внутрішніх та зовнішніх джерел поповнення капіталу до важелів пояснюється тим, що так як головним джерелом зростання капіталу за першим методом є нерозподілений прибуток банку, а за другим – емісія акцій, емісія капітальних боргових зобов'язань

(субординований борг), продаж активів та оренда нерухомості [156, с. 264], що за своєю суттю є фінансовими важелям.

На наш погляд, доцільним є виділення у фінансовому механізму капіталізації банків фінансових інструментів, що є конкретизованим вираженням фінансових важелів у вигляді порядку, вимог та умов їхнього функціонуванням і забезпечують їх практичну реалізацію. Зокрема, пропонуємо до фінансових інструментів віднести зміну облікової ставки, порядок розподілу прибутку, методи оподаткування, вимоги до резервування, порядок виплати дивідендів, умови преміювання тощо.

З огляду на зазначене, фінансовий механізм капіталізації банків передбачає розроблення гармонізованої системи взаємодії основних елементів, що забезпечують його ефективне функціонування, для виконання міжнародних вимог та вимог НБУ до якісних і кількісних параметрів капіталу, а також формування достатнього обсягу капіталу банку, незважаючи на зовнішні та внутрішні зміни. Таким чином, виникає необхідність побудови структурно-логічної схеми такого механізму (рис. 1.1).

Необхідно відзначити, що визначення ролі власного капіталу банків у системі економічних відносин неможливо відокремити від дослідження його взаємозв’язку з ризиками банківської діяльності. Більшість вчених, виходячи із притаманної власному капіталу захисної функції, розглядає капітал як джерело для покриття втрат від фінансових ризиків. Проте проблема ризиків та ролі власного капіталу у її вирішенні є значно глибшою.

Під ризиком треба розуміти ймовірність втрат або недоотримання доходів через вплив конкретних чинників або їхнього поєднання. Класифікувати ризики за причиною їх виникнення дуже важко, адже зазвичай дія ризику провокується кількома факторами чи їх взаємодією.

Однак можна виділити такі найпоширеніші види банківських ризиків [109, с. 245-246] як ризик ліквідності, процентний ризик, кредитний ризик, ринковий ризик, політичний ризик, валютний ризик, ризик зміни кон’юнктури ринку, ризик форс-мажорних обставин.

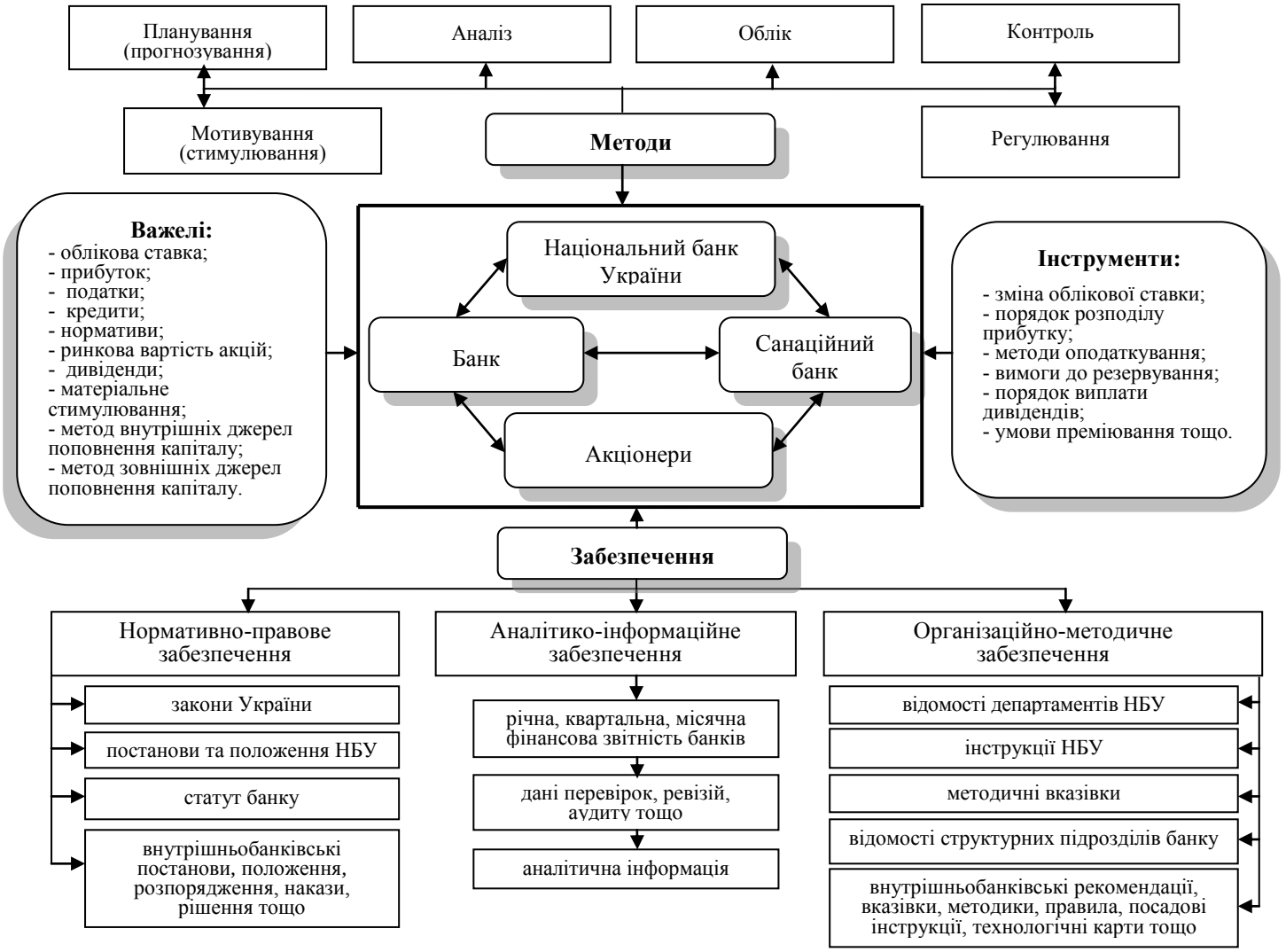

Рис. 1.1. Структурно-логічна схема фінансового механізму капіталізації банків в Україні

Джерело: розроблено автором.

З метою здійснення банківського нагляду Національний банк виділяє також операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик [182]. Усі ці ризики можна розділити на зовнішні та внутрішні. Варто зазначити, що особливо небезпечними для вітчизняної банківської системи є політичні ризики, що проявляються негативними наслідками за усі роки незалежності України.

Відзначимо, що низький рівень капіталізації зовсім не згадується серед причин банкрутства банків. За даними рейтингової компанії Moody's основними причинами дефолту 60 банків України, Росії та Казахстану, загальний обсяг зобов'язань яких становив 84 млрд грн, під час останньої світової фінансової кризи були: втрата ліквідності у 96% випадків,

ризикованість активних операцій – 70%, відтік депозитів – 52%, залежність від грошового ринку – 48%, операції з пов'язаними особами – 48%, значна концентрація кредитів – 30%, ринковий ризик – 17%. Раптовий відтік коштів був найбільшим в Україні – 24% від загального обсягу, в Росії – 11% та у Казахстані – 8% [202, с. 239].

Зважаючи на зазначені причини банкрутств, доцільним, на нашу думку, є висновок про наявність певної ієрархії ризиків, яку можна формалізувати у вигляді піраміди (рис. 1.2). Ця піраміда побудована за двома критеріями: загроз (збитків), які несе у собі кожний сектор піраміди, та керованості кожного сектора. Таким чином, ризики вищих секторів несуть у собі більші загрози і менше піддаються врегулюванню методами ризик-менеджменту, а ризики нижчих секторів, навпаки, є менш загрозливими і більш регульованими. Згідно з цією пірамідою найзагрозливішим ризиком є повна втрата ліквідності, наслідком якої є банкрутство банку.

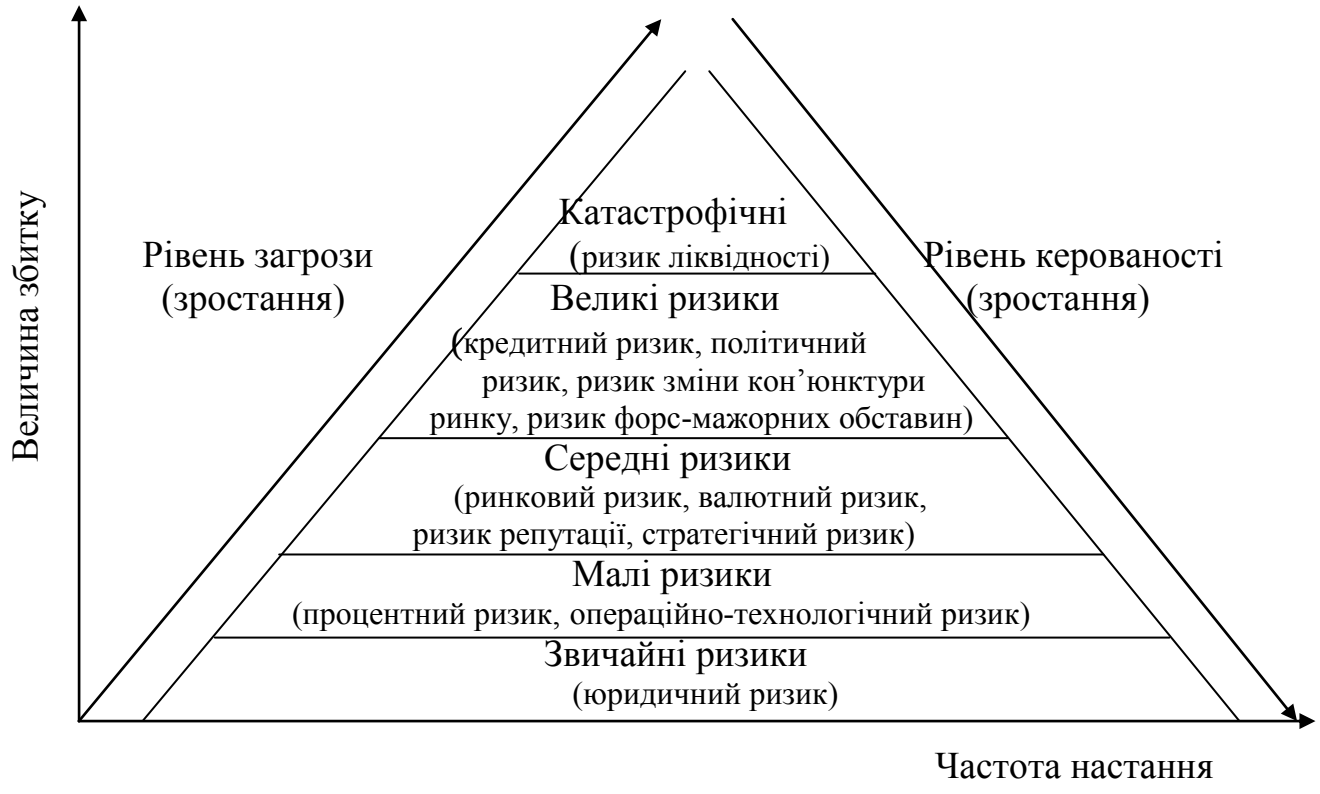

Рис. 1.2. Піраміда банківських ризиків

Джерело: розроблено автором на основі [202, с. 241].

Необхідно відзначити, що уникнути банкрутства банківської установи традиційними інструментами ризик-менеджменту у сучасних умовах

господарювання неможливо. Тому і власний капітал, на який опираються ці інструменти, втрачає свою захисну функцію. Власники та вищий менеджмент банку опиняються перед вибором докапіталізувати банк і таким чином відновити ліквідність та уникнути банкрутства, що знаходиться за межами традиційного ризик-менеджменту, чи збанкрутувати і втратити власний капітал [202, с. 240-241]. З огляду на зазначене, важливим є питання ролі капіталізації у забезпеченні ліквідності банків.

Однак, власний капітал комерційного банку навіть з дотриманням ним нормативів адекватності капіталу не спроможний протистояти ризику ліквідності. За таких умов лише додаткова капіталізація може послабити дефіцит ліквідності та запобігти банкрутству банку. Обсяги такої капіталізації повинні визначатися виходячи не зі значень нормативів достатності капіталу та інших економічних нормативів, а з потреб у ліквідних коштах та з огляду на сучасні вітчизняні умови господарювання.

Повертаючись до піраміди банківських ризиків, складеної за величиною їх загроз та рівнем керованості, варто відзначити, що в основі цієї піраміди формуються першопричини ризиків і проявляються їхні перші ознаки, а загрози є найменшими з можливих. Тому у цьому секторі найлегше урегулювати ризик ліквідності методами ризик-менеджменту, опираючись на власний капітал, який здатний найповніше проявити тут свою захисну функцію. Однак, із підвищенням ризикових загроз урегулювання ситуації стає все складнішим, збільшуються їх обсяги, а, отже, і потреби в додаткових коштах. У результаті чого, є ймовірність появи відхилень динаміки капіталу та динаміки обсягу ризику ліквідності через те, що в міру зростання ризикованості знижується інтерес інвесторів до фінансування та посилюється дія ризиків, що впливають на зменшення капіталу.

З огляду на це, висновок про неспроможність власного капіталу протидіяти ризику ліквідності і запобігати банкрутству банку стосується лише найвищого сектора піраміди банківських ризиків – повної втрати ліквідності, коли банк із внутрішніх, а часто й зовнішніх причин, не здатний власними силами уникнути повної втрати ліквідності і забезпечити адекватне співвідношення його обсягу та обсягу загроз, що несуть у собі ризики.

Отже, при виборі більш пріоритетного завдання капіталізація чи ліквідність необхідно сказати, що обсяг власного капіталу не є абсолютним чинником захисту від ризиків банківської діяльності, особливо ризику ліквідності. Безпосередньо рівень капіталізації банку не відіграє відчутної ролі у покращенні ліквідності, оскільки власний капітал вкладений в інші статті активу, дохідні, але зазвичай низьколіквідні. У такому разі лише додаткові внески учасників або реінвестування прибутку можуть бути джерелом поповнення ліквідності і відновлення платоспроможності банківської установи. Однак опосередковано власний капітал може запобігати розвитку кризи ліквідності у банку на ранніх стадіях її прояву, якщо власники вчасно розпізнають цю загрозу, а менеджмент банку задіє ефективні антикризові заходи.

Зважаючи на зазначене, першочерговим завданням є забезпечення ліквідності банків, що підтверджується перевиконанням фактичних значень показників ліквідності над їхніми нормативними значеннями порівняно з показниками достатності капіталу та перевищення ліквідної бази над капітальною, адже управління ризиком ліквідності є превентивним засобом значних втрат для банківських установ. Однак банківський капітал повинен слугувати основою, на яку опираються методи та інструменти ризик-менеджменту, та амортизувати вплив фінансових ризиків на нижніх щаблях піраміди банківських ризиків. Проте показники достатності капіталу банків мають бути спрямовані не лише на дотримання їхніх нормативних значень, а й відповідати потребам у ліквідних коштах, оскільки чим з вищим рівнем капіталізації банк зустрінеться з ризиком ліквідності, тим вищим будуть шанси уникнути великих втрат.

1.2. Методичні засади оцінювання рівня капіталізації банків

Одним із найважливіших показників діяльності банківських установ є власний капітал, оскільки він призначений для покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності, а також для забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості і стабільності

банківської системи країни. Багатофункціональне призначення власного капіталу банків реалізується перш за все через механізм достатності його обсягу. Оскільки цільові призначення окремих функцій капіталу помітно відрізняються, то й вимоги до достатності капіталу кожної з функцій теж відрізняються, що наочно проявляється у використанні в управлінській та регулятивній практиці декількох відмінних за змістом показників (нормативів) достатності капіталу.

Зокрема, цілям фінансового (ресурсного) забезпечення інвестиційних потреб банку найбільш повно відповідає абсолютний обсяг статутного капіталу, особливо на початковому етапі його діяльності. Відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" вимоги до мінімального розміру статутного капіталу банків на момент реєстрації диференціювались залежно від територіальних масштабів його діяльності. Так, мінімальний обсяг статутного капіталу був встановлений у розмірі: не менше 1 млн євро для місцевих кооперативних банків, 3 млн євро для регіональних банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області, 5 млн євро для банків, що діють на території всієї країни [64]. В подальшому ці вимоги поступово збільшувались і Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу" від 14.09.2006 р. №133-V [69] було встановлено мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не менше 10 млн євро. Відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи" від 23.06.2009 р. № 1533-VI [65] мінімальний розмір статутного капіталу на день реєстрації банку не міг бути меншим 75 млн грн, а також Національний банк України не мав права вимагати змін до статутного капіталу банків, зареєстрованих до набрання чинності цим Законом, крім випадків, передбачених законодавством. Згодом Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків" від 15.02.2011 р. №3024-VI мінімальний розмір статутного капіталу було підвищено до 120 млн грн [66].

Відповідно до Закону України "Про банки банківську діяльність" [64] та Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи" від 04.07.2014 р. №1586-VII [67] мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 млн грн. Національний банк України має право встановлювати для окремих юридичних осіб, які мають намір здійснювати банківську діяльність, залежно від їх спеціалізації диференційований мінімальний розмір статутного капіталу на момент їх державної реєстрації, але не нижче розміру, передбаченого законодавством. Однак, Національний банк України планує ініціювати підвищення вимоги до мінімального розміру статутного капіталу для нових банків до 750 млн грн з 2015 р. [248].

Необхідно зазначити, що Національний банк України шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів вживає заходи щодо підвищення рівня капіталізації банківської системи України через запровадження мінімальних вимог (нормативів) до розмірів і достатності капіталу. Так, відповідно до затвердженої постановою Правління Національного банку України Інструкції "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" № 368 від 28.08.2001 р. зі змінами, внесеними в цю інструкцію у 2014 р., Національний банк України встановляє такі нормативи капіталу (табл. 1.2).

Варто відзначити, що цілям стимулюючої функції власного капіталу найбільш повно відповідає загальний обсяг регулятивного капіталу (Н1). З цілями гарантійної функції найбільш тісно пов'язаний відносний коефіцієнт регулятивного капіталу щодо сумарних активів, скоригованих на рівень їх ризиковості (Н2).

Встановлення нормативів діяльності за цими показниками відкриває можливості впливати через регулятивний капітал на мінімізацію банківських ризиків, виконання банками своїх зобов'язань перед вкладниками і кредиторами та на формування їх активів з метою оптимального задоволення попиту економічних суб'єктів на позиковий капітал і підтримання фінансів банку у збалансованому стані.

Таблиця 1.2

Нормативи достатності банківського капіталу

Назва нормативу	Формула розрахунку	Нормативне значення
Н1 – норматив мінімального розміру регулятивного капіталу	Н1 = Основний капітал + Додатковий капітал - Відвернення	500 млн грн для банків, що отримали банківську ліцензію після 11 липня 2014 р., а для діючих банків Н1 повинен становити: 120 млн грн – до 10 липня 2017 р.; 150 млн грн – з 11 липня 2017 р.; 200 млн грн – з 11 липня 2018 р.; 250 млн грн – з 11 липня 2019 р.; 300 млн грн – з 11 липня 2020 р.; 350 млн грн – з 11 липня 2021 р.; 400 млн грн – з 11 липня 2022 р.; 450 млн грн – з 11 липня 2023 р.; 500 млн грн – з 11 липня 2024 р.
Н2 – норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	Н2 = Регулятивний капітал / (Ар + Л13), де Ар – активи зважені за ступенем кредитного ризику, Л13 – сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами Л13 = Загальна величина відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами / Регулятивний капітал	Не менше 10% для діючих банків, а для тих, що розпочинають банківську діяльність: протягом перших 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) – не менше 15%; протягом наступних 12 місяців – не менше 12%; надалі – не менше 10%

Джерело: складено автором на основі [77].

Зазначимо, що норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3), що відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій, а його нормативне значення становило не менше 9%, і норматив співвідношення регулятивного капіталу та зобов’язань (Н3-1), що відображає достатність власних коштів банку для виконання зобов’язань перед вкладниками та кредиторами, а його нормативне значення становило не менше 10%, були виключені з Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. №368, на підставі Постанови Національного банку України №862 від 25.12.2014 р. [77]. На нашу думку, такі дії НБУ є недоцільними з огляду на посилення

акценту Базельським комітетом щодо підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, покриття ризиків капіталом тощо. Таким чином, центральний банк перекладає функції регулювання на банківські установи, однак продовжує оголошувати банки неплатоспроможними.

Певний простір для активізації внутрішньобанківського менеджменту з управління достатністю капіталу забезпечується тим, що банки зобов'язані не допускати зменшення обсягів окремих видів капіталу порівняно з централізовано встановленими вимогами (нормативами), але вони можуть їх перевищувати. Відхилення наявного капіталу від нормативу достатності можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для банків, у зв'язку з чим перед банківським менеджментом постійно стоїть завдання контролювати і регулювати ці відхилення з метою посилення їх позитивних і послаблення негативних наслідків. Оскільки негативні відхилення заборонені регулятором, банківські установи мають справу з позитивними відхиленнями, наслідками яких є, з однієї сторони, зростання довіри до банку його клієнтів і підвищення стабільності, а з іншої сторони, зростання витрат та зменшення доходів, що не компенсується фактором підвищення довіри. Тому важливим є визначення оптимального значення (коридору достатності) капіталу. Його доцільно визначити у кількох вимірниках: мінімальний, середній та максимальний. Мінімально допустимий капітал може наближатись до нормативного значення, визначеного за вимогами регулятора чи співпадати з ним. Максимально допустимий повинен визначатися в залежності від його прямого впливу на фінансові результати діяльності банку, а також від наявності джерел його формування. Оптимальний рівень може знаходитись в середині позиції між мінімальним та максимальним.

Сучасна обліково-статистична та методична бази банків дають можливість визначати вказані рівні допустимого капіталу за такими видами капіталу: балансовий, статутний, регулятивний та резервний, за кожним з яких повинен бути єдиний алгоритм розрахунку для того, щоб забезпечити порівнянність отриманих результатів.

За кожним з видів капіталу можна розрахувати відхилення щодо фактичного обсягу від мінімально, оптимально та максимально допустимого рівня відповідного виду власного капіталу та відобразити у вигляді таблиці або побудувати графік визначення допустимого рівня вказаних видів капіталу, що відображатиме так звані цикли кожного із видів капіталу від мінімально до максимально допустимого його рівня, а також їх положення відносно один одного. Банк може стикнутися з проблемою високого рівня одних видів капіталу при низькому рівні інших. Тому необхідно шукати шляхи нарощування обсягу занижених або шляхи зменшення завищених капіталів з тим, щоб довести їх рівні до оптимально допустимих.

Балансовий капітал не приймає самостійної участі в розрахунку економічних нормативів і за своїм функціональним призначенням в першу чергу є довгостроковим ресурсом банку та використовується при обчисленні розривів між активами та пасивами за термінами залучення та розміщення. Тому в регулятивній практиці не встановлюється нормативне значення цього капіталу і весь наявний його обсяг можна вважати допустимим. Проте ця обставина не знімає потреби у визначенні міри допустимості – мінімальної, максимальної і оптимальної, а лише ускладнює їх розрахунки. Для визначення кожної з них можна скористатися співвідношенням балансового капіталу з тими показниками банківської діяльності, з якими він тісно пов’язаний: довгостроковими активами, основними фондами і залученими ресурсами. Крім того, оскільки балансовий капітал призначений забезпечувати фінансування створення та розвитку матеріально-технічної бази банку, повинне виконуватись наступне співвідношення: $К_{бал} > О_ф$, де $О_ф$ – основні фонди та нематеріальні активи [202, с. 119-120].

Статутний капітал відіграє важливу самостійну роль у банківській діяльності, що робить його важливим об’єктом внутрішньобанківського менеджменту і централізованого регулювання. Централізоване встановлення мінімального розміру статутного капіталу вимагає від банків постійного підтримання його на цьому рівні, а також утримання в оптимальних межах допустимого перевищення його мінімального рівня.

Оптимальний рівень статутного капіталу (*Кстат*), як одного з головних джерел регулятивного капіталу, можна визначити за формулою 1.1:

$$К_{стат} = К_{рег(оптим)} – К_{рез} – Суб.\ борг + Від, \quad (1.1)$$

де $К_{рег(оптим)}$ – оптимальний обсяг регулятивного капіталу;

$К_{рез}$ – обсяг резервного капіталу;

Суб. борг – субординований борг;

Від – фактичний обсяг відвернень при розрахунку регулятивного капіталу.

Такий спосіб розрахунку оптимального $К_{стат}$, доцільний, коли потрібно використати його як індикатор банківської стабільності і як інструмент її регулювання, коли інших джерел формування оптимального рівня регулятивного капіталу недостатньо [202, с.120-121].

Статутний капітал виконує стабілізуючу функцію не тільки у складі регулятивного капіталу, а й самостійно – під час розрахунку нормативів максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) і наданих всім інсайдерам (Н10), а також нормативів інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) та загальної суми інвестування (Н12). Значення нормативу Н9 не повинне перевищувати 5%, Н10 – 30%, Н11 – 15%, а нормативу Н12 – 60% [77].

Нижньою межею формування статутного капіталу є мінімальні вимоги до його обсягу, встановлені Законом України “Про банки і банківську діяльність” [64], які є єдиними для всіх банків. Верхня межа по суті є індивідуальною для кожного банку і залежить від багатьох чинників: структури регулятивного капіталу, зокрема частки накопиченого резервного капіталу, фінансового стану банку, зокрема обсягів отриманих прибутків, ситуації на фондовому ринку, стратегії розвитку банку тощо.

Основним призначенням регулятивного капіталу є забезпечення збалансованості основних аспектів діяльності банку (стабілізаційна функція). З цією метою законодавчо визначено не тільки мінімальний обсяг регулятивного капіталу (Н1), а й сукупність економічних нормативів

діяльності банку, які ґрунтуються на обсязі регулятивного капіталу (Н2, Н7, Н8) [77].

Щоб забезпечити ефективне виконання регулятивним капіталом свого призначення, мало встановити обов'язкові для дотримання нормативи капіталу, а необхідно ще здійснювати регулярний контроль за їх дотриманням кожним банком. Ця місія традиційно покладається на органи банківського регулювання. У світовій та вітчизняній банківській практиці фундаментально відпрацьовані організаційні та методичні засади проведення контролю за дотриманням всіх вимог до регулятивного капіталу – від оперативної перевірки дотримання нормативних вимог на підставі поточної звітності банку (щоденної, декадної місячної, квартальної) до комплексного інспектування діяльності банку за методикою системи CAMELS, назва якої складена з таких компонентів:

C (capital) – достатність капіталу – оцінка капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;

A (assets) – якість активів – можливість забезпечення повернення активів, вплив проблемних кредитів на фінансовий стан банку;

M (management) – менеджмент – оцінка методів управління банківською установою з урахуванням ефективності діяльності банку, організації роботи і внутрішнього контролю за операціями;

E (earning) – надходження (рентабельність) охоплює оцінку рентабельності банку з погляду достатності його прибутку для розширення діяльності;

L (liabilily) ліквідність – визначається рівень ліквідності банку з погляду його достатності для виконання як звичайних, так і непередбачуваних зобов'язань;

S (sensitivity) – чутливість до ринкового ризику.

Порядок застосування цієї системи регулюється Методичними вказівками щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку, що затверджені постановою Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 312 [183].

Кожен компонент у системі оцінюють за п’ятибальною шкалою: рейтинг 1 – сильний; рейтинг 2 – задовільний; рейтинг 3 – посередній; рейтинг 4 – граничний; рейтинг 5 – незадовільний.

За результатами комплексної перевірки достатності капіталу банки можуть одержати рейтингову оцінку від 1 до 5. Банки, що отримали комплексну рейтингову оцінку 1 або 2, є надійними за всіма показниками, здатними протистояти більшості економічних спадів (окрім надзвичайних); вважаються стабільними і такими, що мають кваліфіковане керівництво.

Банки, що отримали комплексну рейтингову оцінку 3, мають суттєві недоліки, і якщо ці недоліки не будуть виправлені за обґрунтовано визначений для цього час, то вони призведуть до значних проблем, пов’язаних із платоспроможністю та ліквідністю. У такій ситуації служба банківського нагляду має надати чіткі вказівки керівництву банку щодо подолання проблем.

Банки, які отримали комплексну рейтингову оцінку 4 або 5, мають серйозні проблеми, що потребують ретельного нагляду і спеціальних оздоровчих заходів. Такі комплексні рейтингові оцінки вказують на те, що загальна платоспроможність банку – під загрозою, потрібні негайні конкретні дії служби банківського нагляду. До банків, що отримали комплексні рейтингові оцінки 3, 4 або 5, НБУ застосовує відповідні заходи впливу [109, с. 252-253].

За нормативними документами НБУ складається враження, що всі проблеми достатності регулятивного капіталу вирішуються з перевищенням фактичного рівня його адекватності над нормативним, і чим вище таке перевищення, тим краще для банку. Однак, у цій ситуації з’являються нові проблеми, головна з яких – зростання інвестиційних ризиків для засновників та акціонерів банку, зниження дохідності капіталу, що може спричиняти ускладнення корпоративного управління банку, втручання власників банку в вирішення оперативних питань менеджменту, зокрема дивідендної політики, стимулювання акціонерів до продажу акцій та зниження їх ринкової вартості тощо.

Щоб попередити ці негативні процеси менеджмент банку повинен працювати з надлишковим регулятивним капіталом так само відповідально, як

і з недостатнім. Головним завданням менеджменту на цьому етапі може бути визначення оптимального рівня допустимості регулятивного капіталу. Цей рівень повинен бути індивідуальним для кожного банку і може розраховуватись перш за все на підставі динаміки змін економічних показників діяльності банку: співвідношення темпів росту капіталів і активів банку; співвідношення між балансовим і регулятивним капіталом, між обсягами основних засобів та регулятивного капіталу, між обсягами регулятивного капіталу і ризикових активів, динаміка рівня негативно класифікованих активів, оцінка чинного типу дивідендної політики і доцільності зміни її на альтернативну, зокрема більш вигідну для акціонерів та ін. За цими та іншими схожими показниками менеджмент банку може встановити власні внутрішньобанківські нормативи, дотримання яких дасть можливість утримувати надлишковий регулятивний капітал на оптимально допустимому рівні.

Резервний капітал також є складовою балансового і регулятивного капіталів і тому є об'єктом управлінського впливу з боку органу централізованого регулювання і внутрішньобанківського менеджменту щодо кожного з цих типів капіталу. Відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" передбачена норма, що зобов'язує банки формувати резервний фонд на покриття непередбачених збитків, відраховуючи до цього фонду не менше 5% від свого прибутку до досягнення ним 25% розміру регулятивного капіталу. У разі коли діяльність банку може становити загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру щорічних відрахувань до резервного фонду [64].

Ця вимога стосується лише обов'язковості відрахувань 5% прибутку до резервного фонду, але вона не означає, що після цього банк повинен припинити такі відрахування. Він може їх продовжувати, збільшуючи резервний капітал зверх понад встановлені вимоги. Крім того, нагромаджений резервний фонд може бути використаний на покриття збитків, а сам регулятивний капітал – величина розрахункова і під впливом різних чинників може знизитись після того, як резервний фонд уже досяг 25% попереднього розміру цього капіталу.

Так, величина 25% може використовуватись для визначення оптимальної межі резервного капіталу у внутрішньобанківському менеджменті. Рівень цієї межі потрібно регулярно уточнювати відповідно до фактичного обсягу регулятивного капіталу і якщо фактичний резервний капітал опускається нижче уточненої межі, необхідно відновлювати чи збільшувати норму відрахування від прибутку в резервний фонд, поки він не підвищиться до оптимальної межі.

Розрахунки верхньої межі нагромадження резервного капіталу мають сенс скоріше за все як визначення прогнозного обсягу на майбутній період, оскільки раптово змінити його в поточному періоді практично не можливо. В майбутньому верхня межа може підвищуватись порівняно з нижньою під впливом двох чинників: зростання прибутковості діяльності і зміни дивідендної політики банку.

Зростання прибутковості діяльності спричиняє зростання резервного капіталу в коротко- і середньотерміновій перспективі, але може зменшувати його в довготерміновій перспективі, якщо підвищення прибутковості досягається ціною зростання ризикованості активів. Зростання ризиків через певний час трансформується в зростання збитків, покриття яких з резервного фонду призведе до зменшення резервного капіталу. Однак, якщо зростає частка прибутку, спрямована на виплату дивідендів, відбувається зменшення можливостей формування резервного капіталу банку, і навпаки. Цю обставину потрібно враховувати під час розроблення дивідендної політики для того, щоб заради підвищення ринкової вартості акцій, а отже – статутного капіталу, не допустити надмірного зростання дивідендних виплат і відповідного зниження резервного капіталу. Якщо ці два процеси не компенсуються, може відбутися декапіталізація банку. Виходячи з цих двох чинників прогнозний обсяг резервного капіталу можна визначити за формулою 1.2:

$$К_{рп} = К_{рф} + (Д_о – В_о – Н_з) \times Н_д, \quad (1.2)$$

де $К_{рп}$ – прогнозний обсяг резервного капіталу;

$К_{рф}$ – фактичний обсяг резервного капіталу;

$Д_о$ – очікувані доходи майбутнього періоду;

$В_о$ – очікувані витрати за майбутній період;

$Н_з$ – неочікувані збитки за майбутній період;

$Н_д$ – частка прибутку, що залишається після сплати дивідендів (%).

Визначений за цим методом прогнозний капітал повинен бути достатнім, щоб обсяг регулятивного капіталу відповідав установленому нормативу його адекватності, тобто цей метод передбачає попереднє визначення на майбутній період таких показників, як ризикових активів, всіх складових регулятивного капіталу [202, с. 125-126].

Варто також зазначити, що нерозподілений прибуток виступає важливим джерелом формування власного капіталу банків. Сума нерозподіленого прибутку в поточному році розраховується як сума нерозподіленого прибутку у попередньому році та сума чистого прибутку (збитку) за поточний рік за вирахуванням суми нарахованих дивідендів та внесків на поповнення резервного капіталу банків.

Разом статутний, резервний капітал та нерозподілений прибуток формують власний капітал банку, який становить приблизно 10% від суми пасивних ресурсів банківської установи.

Необхідно відмітити, що значної актуальності набуває визначення ринкової вартості капіталу, що пов’язано безпосередньо з вимогами ринку та потребами ефективного менеджменту банку. Традиційно в оцінці ринкової вартості активів чи бізнесу використовуються три підходи: витратний, порівняльний і дохідний. Застосування будь-якого із підходів передбачає використання певних методів і прийомів, базується на минулих досягненнях банку, його поточному становищі на ринку чи на очікуваних доходах на перспективу (Додаток Д).

Витратний підхід передбачає сукупність методів визначення вартості об’єкта з врахуванням витрат на його відновлення й обумовлений відмінністю результатів балансової та ринкової оцінки активів і пасивів банку. При цьому активи розглядаються як контрольовані банком ресурси, що є результатами його минулої діяльності й джерелом отримання доходів у майбутньому, а пасиви-як зобов’язання, що існують на даний момент і виникли в результаті минулих подій, виплати за якими визначаються ступенем їх економічної важливості для банківської установи. Тому, ринкова вартість власного

капіталу банку визначається не рівнем дохідності його акцій в обігу, а як різниця між ринковими вартостями всіх активів і зобов'язань банку на відповідний момент часу (чисті активи).

Застосування витратного підходу оцінки ринкової вартості власного капіталу банку передбачає такі етапи:

- нормалізація фінансової звітності банку відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФО);
- розрахунок ринкової вартості статей активів і зобов'язань банку;
- визначення ринкової вартості власного капіталу банку.

Таким чином, витратний підхід щодо оцінки ринкової вартості власного капіталу банку відображає всі затрати банківської установи з набуття й формування активів і зобов'язань, але не враховує при цьому майбутніх грошових потоків, які будуть генерувати ці активи та зобов'язання.

Порівняльний підхід ринкової оцінки передбачає сукупність методів визначення вартості відповідних об'єктів оцінки на базі їх порівняння з аналогами, щодо яких є певна інформація про операції купівлі-продажу таких об'єктів на ринку.

За умов високорозвинутого фондового ринку використання порівняльного підходу щодо оцінки ринкової вартості банківських активів, пасивів та їх окремих складових є досить ефективним. Так, на основі даних котирувань декількох банків чи групи банків визначають ринкову оцінку акцій (P_j) банку ($_j$). Якщо в якості бази порівняння використовувати галузевий чи груповий коефіцієнт співвідношення ринкової та балансової вартості акцій декількох банків, то застосовують показник ринкової вартості акціонерного капіталу банку (MVE_j) (Додаток Д).

На жаль, розрахунок таких показників із їх подальшим використанням для ринкової оцінки акціонерного капіталу банків у вітчизняній практиці не проводиться. Головною причиною цього є нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, що унеможливлює вільне котирування банківських акцій і визначення їх ринкової вартості. Проте, в якості порівняльних коефіцієнтів для вітчизняних банківських установ на сучасному етапі розвитку доцільним є

використання коефіцієнтів ROE (рентабельність капіталу) та ROA (рентабельність активів), розрахованих для груп чи системи банків.

Враховуючи вищевикладене відмітимо, що перевагами порівняльного підходу щодо ринкової оцінки власного капіталу банку є: використання ринкової інформації про ціну банківських акцій і відображення реального попиту та пропозиції на відповідні банківські акції як об'єкт інвестування, що дає можливість інвестору вкладати кошти в той банк, який забезпечує оптимальне співвідношення між ціною інвестованих акцій, прогнозованим доходом і рівнем ризику.

Серед суттєвих недоліків порівняльного підходу варто назвати такі:

- використання для бази розрахунку групових коефіцієнтів-мультиплікаторів ретроспективних даних (фінансових показників за минулу звітну дату);
- неможливість отримання достовірної всебічної фінансової інформації для здійснення порівняння оцінюваного об'єкта з об'єктом-аналогом;
- неврахування перспектив розвитку банку;
- необхідність проведення складних розрахунків, внесення певних коректувань для досягнення повноти порівняння вихідних і отриманих величин;
- неможливість застосування за умови відсутності розвинутого ринку банківських цінних паперів, статистичних даних щодо котирувань банківських акцій на біржі, інформації про злиття та поглинання банків, а також про результати оцінки різних банків.

Дохідний підхід базується на прогнозуванні грошових потоків банків у перспективі їх приведення до теперішнього чи майбутнього періоду часу. Він дає визначення теперішньої поточної вартості майбутніх доходів, які виникають в результаті використання активів, а при оцінці ринкової вартості певного об'єкта передбачає застосування таких методів: метод дисконтування грошових потоків *DCF* (discounted cash flow), метод капіталізації, метод доданої економічної вартості (Додаток Д).

Використання методу дисконтування грошових потоків передбачає розмежування двох завдань із вибором відповідних моделей грошових потоків:

- оцінка ринкової вартості сукупного капіталу банку (грошовий потік для всього інвестованого капіталу), що ґрунтується на прогнозуванні та дисконтуванні вільного грошового потоку (*FCF*), який генерується діяльністю банківської установи з певною структурою активів і пасивів;
- оцінка ринкової вартості акціонерного (власного) капіталу банку (грошовий потік для власного капіталу), яка базується на прогнозуванні та дисконтуванні залишкового грошового потоку "для акціонерів", тобто власного капіталу банку (*FCFE*).

Вільний грошовий потік для банку в цілому *(FCF)* складається із грошових потоків від операційної та інвестиційної діяльності банку й використовується для оцінки ринкової вартості банківського бізнесу. Варто відзначити, що грошовий потік від операційної діяльності є по суті лише фінансовим результатом і не враховує амортизації основних фондів і нематеріальних активів банку.

Обчислення ринкової вартості власного капіталу банку методом дисконтування грошових потоків передбачає визначення грошового потоку для власного капіталу з наступним його дисконтуванням. Як і для сукупного банківського капіталу, в процесі оцінки ринкової вартості власного капіталу методом *DCF* першочерговим кроком є визначення вільного грошового потоку "для акціонерів" (*FCPE*), який крім грошових потоків від операційної діяльності та інвестиційної діяльності банку включає також фінансову складову – грошовий потік від фінансової діяльності банку. Визначення вільного грошового потоку *FCPE* базується на даних звіту про фінансові результати банку за звітний період і реально представляє собою суму дивідендів, яка буде виплачена акціонерам банку. На думку Т. Коупленлда і Т. Коллера вільний грошовий потік для акціонерів включає такі складові: виплачені дивіденди, потенційні суми дивідендів, кошти від операцій з викупу акцій банком за вирахуванням інвестицій у нововипущені акції, які придбані акціонерами.

Для оцінки ринкової вартості власного капіталу банку, який виплачує стабільно дивіденди своїм акціонерам можна скористатися простим добутком ринкової вартості акції (p_j) такого банку та їх кількості в обігу (N): $MVE = p_j \, x \, N$. При цьому для визначення ринкової вартості однієї акції банку в обігу застосовують формулу Гордона, яка, по суті, є спрощеним представленням вільного грошового потоку *FCFE*.

Поширеним у зарубіжній практиці банківських аналітиків є визначення дійсної ринкової вартості банківських акцій на базі використання нескінченної форми моделі дисконтування дивідендів, яка передбачає, що надходження акціонерам будуть зростати з темпом росту (g), рентабельність власного капіталу (*ROE*) буде постійною, а співвідношення власного та залученого капіталів залишиться незмінним, відповідно й балансова вартість власного капіталу також буде зростати з темпом (g). Відтак, ринкова вартість банківських акцій визначається шляхом сумування майбутніх дивідендних виплат за акціями, дисконтованих за вартістю власного капіталу.

Використання методу капіталізації при визначенні ринкової вартості власного капіталу стає можливим за умови дотримання стабільності (зростання чи зниження) величини грошового потоку банку в довгостроковому періоді. Так як і інші методи дохідного підходу оцінки ринкової вартості об’єкта, метод капіталізації базується на твердженні, що вартість об’єкта оцінки пропорційна майбутнім доходам, які цей об`єкт принесе.

В загальному застосування методу капіталізації передбачає такі етапи:

- аналіз фінансової звітності, її нормалізація чи трансформація;
- оцінка величини капіталізованого прибутку (грошового потоку);
- розрахунок адекватної ставки капіталізації;
- визначення ринкової вартості об’єкта оцінки.

Формула для визначення ринкової вартості власного капіталу банку за даним методом оцінки відображена у Додатку Д.

Зауважимо, що ставка капіталізації – це величина обернена до коефіцієнта капіталізації. Загальна ставка капіталізації визначається як

відношення чистого прибутку до вартості об'єкта оцінки. Для оцінки ринкової вартості власного капіталу ставка капіталізації є результатом співвідношення вільного грошового потоку *FCFE* і вартості власного банківського капіталу.

Метод економічної доданої вартості (*Economic value added – EVA*) оцінки ринкової вартості капіталу банку, розроблений компанією Stem Stewart&Co, дозволяє розрахувати для кожного періоду часу додану вартість, створену банківською установою за відповідний період часу, яка визначається ефективністю використання активів банком (рентабельність активів – *ROA*) і середньозваженою вартістю сукупного банківського капіталу – *WACC* (вартістю обслуговування всіх складових пасивів банку).

Економічна додана вартість, створена власним капіталом банку за період часу *t* згідно моделі Ольсона-EBO та ринкова вартість власного капіталу з врахуванням створеної ним доданої вартості відображена у Додатку Д.

Зауважимо, якщо показник економічної доданої вартості (*EVA*) додатній, то банк розвивається та функціонує нормально, за умови набуття даним показником від'ємного значення, це буде свідченням погіршення фінансової стійкості банку. Показник (*EVA*) характеризує створену додану вартість для сукупного банківського капітану, тому і значення середньозваженої вартості капіталу банку (*WACC*) у формулі визначає необхідний рівень дохідності на вкладений капітал, тобто є ставкою дисконтування. Показник економічної доданої вартості в моделі Ольсона (EVA_e) (Додаток Д) дозволяє нам достовірно оцінити додану вартість, створену лише власним капіталом банку, тому в якості коефіцієнта дисконтування використовується показник $к_e$, який відображає мінімальний рівень дохідності власного капіталу.

Отже, використання методу доданої економічної вартості при визначенні ринкової вартості власного капіталу банку дає змогу аналітикам: здійснити оцінку ефективності використання власного капіталу банком, провести аналіз інвестиційних проектів, визначити стратегічні цілі діяльності банку, налагодити інформаційний обмін з акціонерами та інвесторами банківської установи [229, с. 145-153].

Варто зазначити, що методологічно капіталізацію банківської системи М. Диба, І. Краснова та А. Стрижак пропонують досліджувати з таких позицій:

1) сукупного капіталу (реальна капіталізація);
2) вартості акцій банку на вторинному фондовому ринку та вартості бізнесу в цілому (капіталізація як фінансове явище);
3) достатності капіталу (капіталізація в контексті її достатності для покриття ризиків);
4) чинника економічного зростання, як оцінний показник участі банківської системи в розвитку економіки країни (індикативна капіталізація).

Предметом дослідження капіталізації з позиції сукупного капіталу (реальна капіталізація) є процеси перетворення додаткової вартості на капітал, оцінка його використання та формування якісної структури капіталу. Складові капіталу можуть мати різні форми, терміни погашення і рівні ризику та мають відповідати таким основним характеристикам, як постійність, здатність покривати збитки банку, а також законному підпорядкуванню інвесторам та іншим кредиторам. Сукупність усіх цих ознак формує оцінку якості капіталу.

Капіталізація як фінансове явище концентрує увагу на вартісній оцінці результатів функціонуючого капіталу та на ринковій вартості, цінності бізнесу з погляду бізнес-середовища та ринку. Під вартістю капіталу розуміють вимоги інвесторів до дохідності на вкладений ними капітал. Згідно із сучасними тенденціями в управлінні фінансами пріоритетним є вартісний підхід, який фокусується на максимізації ринкової вартості власного капіталу для інвесторів, одночасно забезпечуючи досягнення цілей усіх зацікавлених осіб. Вартість капіталу розглядається як відсоток (рівень рентабельності), за який інвестор погодиться вкласти свій капітал у бізнес.

Розглядаючи капітал як вартість, необхідно враховувати різні підходи до її оцінки, які прямо впливають на величину власного капіталу, оскільки при використанні різних методик розмір та якість власного капіталу банку будуть різними. Вартість банку, яка визначається котируванням акцій, і реальна

вартість, утілена в активах, пасивах, трудових ресурсах, – це дві різні величини.

Об'єктом аналізу капіталізації в контексті її достатності для покриття ризиків є величина капіталу банку, значення якої використовується, з одного боку, регулюючими органами для здійснення ефективного пруденційного нагляду за банками, а з другого – самими банківськими установами для визначення та мінімізації ризиків. Індикативна капіталізація оцінює капіталізацію банківської системи з погляду забезпечення збалансованого розвитку економіки [52, с. 24-26].

За результатами оцінки вартості капіталу, можемо зробити висновок про існування таких видів капіталізації як:

- ринкова (відображає кон'юнктурні зміни в капіталі, курс акцій);
- дохідна (передбачає прогнозування майбутніх грошових потоків в результаті використання капіталу);
- регулятивна (відповідає мінімальним вимогам достатності капіталу, визначених регулятором);
- протекційна (буфер для покриття можливих ризиків).

Доцільно наголосити, що під час визначення рівня капіталізації банків не достатньо лише звернути увагу на кількісні показники обсягу власного та статутного капіталу, який повинен забезпечувати відповідність достатньої адекватності банківського капіталу та розміру сформованих ними активів. Зауважимо, що необхідно запропонувати систему показників капіталу банків, яка б давала змогу виявляти проблеми на ранніх стадіях їх виникнення, оцінювати рівень капіталізації і прогнозувати тенденції розвитку. У результаті такого діагностування можна розробляти заходи щодо попередження та подолання кризових ситуацій, а також відновлення показників достатності капіталу банків.

О. М. Колодізєв та В. О. Лесик, досліджуючи питання капіталізації банків та стратегічного управління банківського капіталу, зазначають, що рівень капіталізації є одним із визначальних факторів, що впливає на фінансовий стан банків та перспективи їхнього розвитку, визначає надійність та

конкурентоспроможність фінансових установ, захищеність вкладів населення, підприємств і держави [97, с.50]. На наш погляд, поняття рівень капіталізації необхідно уточнити, вказавши методику його оцінювання, тому можемо сказати, що це агрегований показник, оцінку якому можна дати лише після системного аналізу темпів зростання капіталу, його адекватності сформованим активам, ефективності використання та взаємозв'язку з іншими чинниками (зовнішніми та внутрішніми), які визначають рівень достатності капіталу банків. Необхідно визначити основні напрями його оцінки та здійснити аналіз показників за кожним із цих напрямів. Отже, оцінювання рівня капіталізації банків доцільно здійснювати за допомогою індикаторів процесу капіталізації банків, які можна систематизувати за такими основними напрямами (табл. 1.3):

- оцінка обсягу капіталу банків;
- адекватність капіталу банків;
- ефективність використання ресурсів;
- залежність банківського капіталу від фінансових показників діяльності банку.

Таблиця 1.3

Система індикаторів процесу капіталізації банків

Назва показника	Характеристика	Формула розрахунку	Рекомендоване значення
Оцінка обсягу капіталу банків			
Коефіцієнт капіталізації	Визначає питому вагу капіталу у загальні сумі джерел банку	Власний капітал/ Пасиви	Більше 60%
Темп приросту власного капіталу	Дає змогу проаналізувати тенденцію щодо темпів зростання капіталу	(ВКп – ВКп-1)/ ВКп-1	Зростання
Адекватність капіталу банків			
Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	Визначає достатність регулятивного капіталу, зважаючи на загальний обсяг банківської діяльності, незалежно від розміру різних видів ризиків	Регулятивний капітал/ Ар	Не менше 10%
Коефіцієнт співвідношення приросту капіталу й активів	Визначає величину зростання активів внаслідок збільшення капіталу	Темп приросту капіталу/ Темп приросту активів	Повинно бути адекватним
Коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом	Характеризує ступінь захищеності власним капіталом коштів, залучених на рахунки	Власний капітал/ Залучені кошти	стабільно невисоке значення або незначне зниження, критичним значенням є 9,0.

Закінчення таблиці 1.3

Коефіцієнт захищеності виданих кредитів власним капіталом	Показує спроможність банків повернути залучені кошти за умови неповернення кредитів	Власний капітал/ Кредити	стабільно невисоке значення або незначне зниження, критичним значенням є 9,0.
Коефіцієнт співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	Призначений для порівняння потенційного впливу недіючих кредитів за вирахуванням створених резервів на капітал	(Недіючі кредити – Резерви на покриття можливих втрат за кредитами) / капітал	стабільно невисоке значення або незначне зниження
Коефіцієнт співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	Покликаний визначити схильність депозитних установ до валютному ризику щодо капіталу	Чиста відкрита позиція в іноземній валюті/ капітал	стабільно невисоке значення або незначне зниження
Коефіцієнт співвідношення великих відкритих позицій до капіталу	Виявляє вразливі місця, обумовлені концентрацією кредитного ризику	Число великих відкритих позицій/ капітал	стабільне значення або незначне зниження
Ефективність використання ресурсів			
Рентабельність капіталу (ROE)	Показує рівень віддачі прибутку від інвестованого капіталу	Чистий прибуток/ Власний капітал	Достатнім є > 7 %
Рентабельність активів (ROA)	Інформує про те, яку величину прибутку банк отримує на кожну грн. активів	Чистий прибуток/ Активи	Достатнім є > 1 %
Залежність банківського капіталу від фінансових показників діяльності банку			
Коефіцієнт фінансової незалежності	Характеризує ступінь покриття залучених та позичених коштів	Власний капітал/ Сукупні зобов'язання	Не менше 1,5

Джерело: побудовано автором на основі [11, с. 28; 36, с. 361; 74; 87, с. 79; 88, с. 30-31; 175].

Звернемо увагу на те, що розглядаючи основні показники адекватного рівня капіталізації, доцільним є згрупування їх за певними критеріями. У результаті розрахунку цих показників комерційні банки будуть класифіковані за ступенем надійності, стабільності, захищеності, дохідності, незалежності тощо. Так, позитивна тенденція значень таких показників як коефіцієнт капіталізації та темпи приросту капіталу буде свідчити про надійність та стабільність банків. Ці показники є сигналом до швидкого реагування, тобто, якщо банк має тенденції до зниження показників капіталу, його ринкової вартості і коефіцієнтів капіталізації, йому необхідно вжити заходів щодо підвищення рівня капіталізації. А дотримання комерційними банками коефіцієнту співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів, коефіцієнту захищеності коштів клієнтів власним капіталом, коефіцієнту захищеності виданих кредитів власним капіталом тощо у межах

рекомендованого або адекватного значення свідчить його якісну сторону оцінювання капіталу банку, зокрема забезпечення та захищення власним капіталом кредитних, депозитних, ризикових та інших операцій банківських установ. Отже, у разі недотримання оптимального рівня цих показників, можна стверджувати, що банки мають проблеми з власним капіталом та його адекватність іншим економічним явищам, що, у свою чергу, вимагає вжиття заходів до їх уникнення.

Відзначимо, що важливою складовою в діагностиці рівня капіталізації банку є ефективність використання ресурсів, до якої необхідно віднести такі показники як рентабельність капіталу (ROE) та рентабельність активів (ROA). Відповідно до рівня цих показників можна стверджувати про рівень дохідності капіталу та ефективності використання ресурсів. Невиконання вимог щодо рекомендованого рівня зазначених показників свідчить про необхідність поліпшення функціонування об’єктів вкладання коштів. І, зокрема, дотримання банківськими установами рекомендованого значення коефіцієнту фінансової незалежності буде свідчити про їхню незалежність від інших джерел фінансування.

Отже, достатність капіталу банків – явище складне та багатогранне, що має декілька кількісно відмінних вимірників, які лише в сукупності можуть дати уявлення про відповідність обсягу капіталу потребам банку в ресурсах для створення матеріально-технічної та інтелектуальної бази, для забезпечення довіри до банку вкладників, кредиторів та інвесторів, для дотримання вимог регулятивних органів та задоволення зростаючого попиту на його послуги з боку клієнтів.

1.3. Інституційне середовище регулювання фінансового механізму капіталізації банків

В умовах глобалізаційних процесів для банків України стає щораз важливішим міжнаціональний характер їхньої діяльності, що передбачає крім контролю з боку НБУ запровадження міжнародних стандартів нагляду. Проте, ще до середини 80-х років минулого століття у світовій практиці не було

єдиного підходу до встановлення та дотримання певних показників достатності капіталу. Розбіжності з цього питання мали місце не лише між окремими країнами, а й між провідними банками та банківськими регуляторами всередині кожної країни. Найбільший внесок у розвиток регулювання банківської діяльності та банківських ризиків зробив Базельський комітет, який діє при Банку міжнародних розрахунків в м. Базелі. Економічною передумовою створення Комітету була світова енергетична та валютно-фінансова криза, яка викликала низку банківських банкрутств.

Базельський комітет з питань банківського нагляду і регулювання створено президентами центральних банків країн Великої десятки (G10) у 1974 р. з метою розроблення рекомендацій щодо удосконалення банківського нагляду та уніфікації стандартів фінансового регулювання різних країн для створення рівноправного конкурентного середовища і мінімізації ризиків банківської діяльності. Першим документом Комітету стали Принципи нагляду за банківськими міжнародними структурами “Concordat”, прийняті 1975 р. У цьому документі адекватність банківського капіталу розглядається як один із ключових елементів управління, поряд з ліквідністю і валютним регулюванням, материнських банків по відношенню до своїх дочірніх банків на консолідованій основі [259].

Основними угодами про капітал Базельського комітету є: “Міжнародне наближення визначення капіталу та нормативів капіталу” (Базель I, 1988 р.), що передбачає вимоги до формування й оцінки регулятивного капіталу і кредитного ризику; “Поправка щодо врахування ринкових ризиків” (1996 р.); “Основні принципи ефективного банківського нагляду” (1997 р.); “Нова концептуальна основа Угоди про капітал” (Базель II, 2004 р.), яка посилила вимоги до оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків під час розрахунку мінімальних вимог до капіталу; “Базель III: Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем” [253] та “Базель III: Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандарти і моніторинг” [254] (Базель III, 2010 р.).

Основними постулатами угоди про міжнародну уніфікацію розрахунку капіталу та його стандарти (Базель I) є [260]:

- капітал банку складається з основного і додаткового;
- банківський капітал призначений для покриття кредитного ризику, що оцінюється за допомогою узгоджених вагових коефіцієнтів за окремими групами активів;
- співвідношення між капіталом банку та його активами, скорегованими на коефіцієнти кредитного ризику, не повинно бути меншим 8%.

Відзначимо, що положення Базель І стали основою формування системи регулювання банківської діяльності України, які зберігаються і до сьогодні, та закладені в Законі України "Про банки і банківську діяльність", а їх застосування – в Інструкції НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" від 28.08.2001 р. № 368. Зокрема, визначено сутність поняття "регулятивний капітал", його призначення та складові, а також підкреслено, що регулятивний капітал є одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільності діяльності. Регулятивний капітал складається з основного та додаткового капіталу, що рівнозначні капіталу першого та другого рівнів за Базелем І. А також такі вимоги Базель І як обсяг капіталу другого рівня не може перевищувати 100% капіталу першого рівня, а обсяг субординованого боргу – 50% капіталу першого рівня закріплені у вітчизняному банківському законодавстві.

Структура регулятивного капіталу вітчизняних банків також відповідає стандартам Базеля І що стосується зарахування до капіталу першого рівня сплачених та зареєстрований акцій банку (статутний капітал) та розкритих резервів (емісійні різниці, загальні резерви тощо). Важливою новацією Базеля І та запровадження її у вітчизняну банківську практику було віднесення до капіталу другого рівня субординованого боргу та передбачено чіткі обмеження стосовно його використання: субординований борг не може залучатися на термін менше 5 років, а в останні 5 років терміну залучення обсяг його врахування в капіталі щорічно має зменшуватися на 20%.

Вимогам Базель І частково відповідають підходи вітчизняної практики визначення рівня ризикованості банківських активів. Однак, відповідно до

Постанови Правління НБУ № 237 від 19.06.2013 р. для розрахунку адекватності регулятивного капіталу банку виділяють ще одну групу активів за ступенем ризику 35 відсотків [186]. З огляду на це, за ступенем ризику активи поділяються на 6 груп та підсумовуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів зважения.

Норматив адекватності регулятивного капіталу українських банків відносно зважених на ризики активів на початку становив 8%, а відповідно до Постанови Правління НБУ № 479 від 28.12.2011 р. його значення для діючих банків було підвищено до не менше, ніж 10%. Для банків, що розпочинають банківську діяльність, цей норматив має становити протягом перших 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) не менше 15%, протягом наступних 12 місяців – не менше 12 % і надалі – не менше 10%.

Отже, Базель І зробив такі три важливі нововведення: 1) чітко визначив ієрархічні рівні капіталу та їх структуру; 2) універсально оцінив рівень ризикованості кожного виду активів; 3) встановив для всіх банків однаковий рівень ризику, який можуть брати на себе банки, адекватно забезпечуючи його сукупним і основним капіталами.

Поправка до Базель І від 1996 р. змінила два перші постулати угоди: до регулятивного капіталу було додано капітал третього рівня – короткостроковий субординований борг, а капітал став джерелом покриття не лише кредитного ризику, який розраховувався як сума добутків балансових активів, та кредитних еквівалентів позабалансових інструментів на вагові коефіцієнти ризику, а й ринкових ризиків, до яких було віднесено:

- процентний ризик у так званій “торговельній книзі” (розраховувався як сума загального та спеціального ризиків);
- ризик пайових цінних паперів у “торговельній книзі” (також розраховується як сума загального та спеціального ризиків);
- валютний ризик (розраховується спочатку окремо для кожної валюти, а потім – як комбінація всіх позицій з урахуванням ефекту портфеля);
- ризик валютних контрактів.

Сума всіх перерахованих ризиків давала так званий “еквівалент зважених за ризиком активів” [106, с. 3].

Капітал третього рівня виділявся лише у разі оцінювання банком ринкових ризиків. Якщо банк з тих чи інших причин утримувався від оцінки ринкових ризиків, то йому не дозволялося визнавати капітал третього рівня та використовувати його для компенсації кредитного ризику.

Таким чином, Угодою про капітал встановлювалися такі правила гри для банківського регулювання [106, с. 3]:

1) джерелом покриття банківських ризиків та збитків є капітал банків, що складається з основного та додаткового капіталу, а в окремих випадках, капіталу третього рівня;
2) банки повинні формувати капітал для покриття двох категорій ризиків:
   - кредитний ризик, який розраховується як сума добутків балансових активів, та кредитних еквівалентів позабалансових інструментів на відповідні вагові коефіцієнти ризику;
   - ринкового ризику, який складається з процентного ризику в так званій “торговельній книзі” (розраховується як сума загального та спеціального ризиків), ризику пайових цінних паперів у “торговельній книзі” (розраховується як сума загального та спеціального ризиків), валютного ризику (розраховується спочатку окремо для кожної валюти, а потім як комбінація всіх позицій з урахування ефекту портфеля) та ризику товарних контрактів.
3) співвідношення між регулятивним капіталом банку та еквівалентом його зважених на ризик активів не повинно бути меншим, ніж 8%.

Зазначимо, що Базель II запровадив новий концептуальний підхід до нагляду, про що свідчить поділ документа на три опори (рис. 1.5) [245, с. 36]:

1. Мінімальні вимоги до достатності капіталу.
2. Наглядовий процес.
3. Ринкова дисципліна.

Перша опора “Розрахунок капіталу” містить методологію розрахунку мінімально необхідної величини капіталу для трьох ризиків: кредитного, ринкового та операційного.

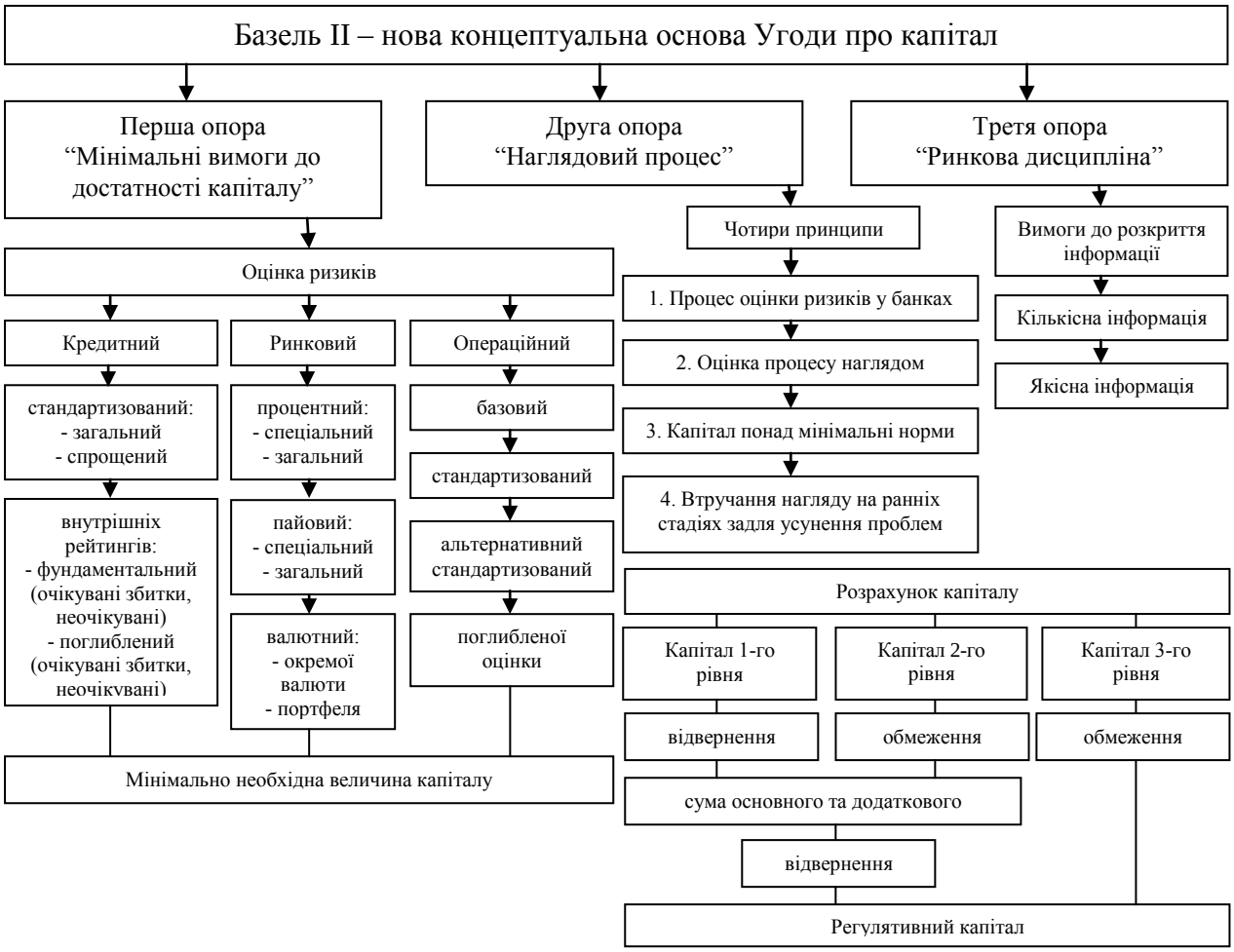

Рис. 1.3. Три опори Базель II [106, с. 5]

Найістотнішою відмінністю від попередніх версій угоди є відхід під час розроблення методології від підходу універсалізації на індивідуалізацію, тобто спроба зробити методику оцінки капіталу якомога точнішою для кожного окремого випадку та банку. У той же час, необхідно наголосити, що методика розрахунку регулятивного капіталу залишилась практично незмінною, окрім випадку, коли кредитний ризик розраховується методом внутрішніх рейтингів. Незмінним залишилось і значення адекватності регулятивного капіталу – 8%.

Аналога другої опори у попередніх версіях угоди не було. Водночас, треба зазначити, що в 1999 р. Базельським комітетом були розроблені так звані Основні принципи ефективності банківського нагляду, які регламентували мінімальні повноваження та обов’язки органів банківського нагляду. Основні принципи відрізняються від другої компоненти тим, що вони стосуються всього спектра наглядової роботи – від реєстрації банку, його моніторингу та

інспектування до можливої ліквідації, тоді як друга опора стосується вузько спеціалізованої ділянки оцінки адекватності капіталу банку.

Друга опора ґрунтується на чотирьох принципах, які регламентують обов'язки і повноваження банків та органів регулювання щодо оцінки адекватності капіталу.

У третій опорі – "Ринкова дисципліна" зазначено про розкриття інформації кількісного (статей звітності, показників та коефіцієнтів) та якісного характеру (інформації про корпоративну структуру банку, цілі управління різними портфелями, практику ризик-менеджменту тощо), адже без розкриття інформації для клієнтів, оприлюднення звітності неможливо досягти стабільності банківської системи та довіри до неї. У цій компоненті наголошено на необхідності ведення відкритої та прозорої банківської діяльності, що дасть змогу ринку в особі клієнтів банку повноцінно виконувати свою регулятивну функцію [106, с. 5].

Основною відмінністю Базель II від попередньої угоди Базель I є облік з метою визначення достатності капіталу не тільки кредитного та ринкових, а й операційного ризиків [107].

Необхідно звернути увагу на те, що суттєвим нововведенням Угоди (Базель II) є більш активне використання внутрішньобанківських оцінок ризиків як передумов розрахунку капіталу. Як уже зазначалось, поряд з найпоширенішими видами банківських ризиків на фінансовому ринку Національний банк України з метою здійснення банківського нагляду здійснює власний поділ ризиків банку на дев'ять категорій, зокрема [182] кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик, стратегічний ризик.

Варто зазначити, що згідно з Проектом Постанови Правління Національного банку України "Про підходи до впровадження Базель II" від 30.12.2004 р. № 42-412/4010-13749 [192] Базель II не замінює Базель I, а робить розрахунок капіталу складнішим і вносить певні нові елементи у цей процес, перетворює оцінку капіталу на більш чутливий до ризиків процес,

сприяє кращій практиці управління банківськими ризиками та спрямований на підвищення прозорості банківських установ.

Для наближення банківської системи України до міжнародних стандартів та підвищення безпеки банківської діяльності, Національний банк України продовжує роботу щодо впровадження ключових документів Базельського комітету з банківського нагляду: "Основних принципів ефективного банківського нагляду" та "Міжнародного наближення оцінки капіталу і стандартів капіталу" (Базель I).

Завершення запровадження "Основних принципів ефективного банківського нагляду" має сприяти посиленню нагляду за банками в цілому, а врахування ринкового ризику при розрахунку регулятивного капіталу призведе до максимальної відповідності діяльності банків в Україні положенням Базеля I.

Наступним кроком Національного банку України у наближенні банківської системи України до міжнародних стандартів є започаткування роботи щодо підготовки поетапного запровадження нового документа Базельського комітету з банківського нагляду "Міжнародне наближення оцінки капіталу і стандартів капіталу: переглянута концептуальна основа" (Базель II), основними цілями якого є перетворення порядку оцінки капіталу на більш точний і чутливий до ризику процес та сприяння кращій практиці управління банківськими ризиками.

З метою забезпечення відповідності порядку та процедур оцінки капіталу банків України провідним міжнародним документам, що спрямовані на підвищення стабільності банків НБУ передбачено таку послідовність та терміни запровадження Опор Базеля II:

- Опора III "Ринкова дисципліна" (до 2007 р.);
- Опора II "Процес наглядової перевірки" (до 2008 р.);
- Опора I "Мінімальні вимоги до капіталу: Кредитний ризик – Стандартизований підхід" (до 2010 р.);
- Опора I "Мінімальні вимоги до капіталу: Кредитний ризик – Оснований на внутрішніх рейтингах підхід" (до 2020 р.);

- Опора I “Мінімальні вимоги до капіталу: Операційний ризик – Підхід базового індикатора” (до 2010 р.);
- Опора I “Мінімальні вимоги до капіталу: Операційний ризик – Стандартизований підхід” (до 2015 р.).

Нові банківські стандарти капіталу і ліквідності (Базель ІІІ) прийнято в листопаді 2010 року на саміті G20 у Сеулі, головною метою яких є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення його резервних запасів. Зазначені вимоги передбачають: загальне збільшення рівня капіталізації банків, буфери капіталу, коротко- і середньотермінові нормативи ліквідності та коефіцієнт левериджу, контрциклічне регулювання. Базель ІІІ є доповненням до попередніх документів та удосконалює їх, а не скасовує.

Запровадження стандартів відбуватиметься поступово і поетапно упродовж 2013-2019 рр. (Додаток Е). Проведення реформування вимог структури активів і капіталу банків відбудеться до кінця 2014 р., а частки акціонерного капіталу в структурі загального регулятивного капіталу до січня 2019 р. Підвищення якості капіталу відбуватиметься з січня 2014 р. і завершиться у січні 2018 р., а запровадження буфера капіталу – з січня 2016 р. до січня 2019 р. Таким чином, упродовж цих років має бути сформований суттєво вдосконалений механізм банківського нагляду.

Зазначимо, що однією із ключових відмінностей Базеля ІІІ є перехід від рекомендаційного характеру критеріїв попередніх стандартів до жорсткіших вимог, обов’язкових для виконання. Якщо банківські показники не будуть відповідати оновленим вимогам, центральні банки уповноважені (навіть зобов’язані) застосовувати санкції до банківських установ у вигляді позбавлення права сплачувати дивіденди акціонерам, бонуси та інші премії менеджерам тощо [73, с. 19].

Нововведенням є підвищення вимог до капіталу першого рівня (основний капітал), до якого рекомендовано зараховувати лише акції та нерозподілений прибуток. Показник капіталу першого рівня повинен зрости з 4 до 6% до 2015 р., у результаті чого, частка інших інструментів капіталу першого рівня

(відкладені податкові активи, інвестиції в інші фінансові компанії) може становити до 1,5% загального розміру капіталу цього рівня. Розмір капіталу другого рівня (додатковий капітал) повинен становити не більше 2%, що утричі менший за розмір основного капіталу. Капітал третього рівня скасовано.

Для всіх банків установлено збільшення мінімальної вимоги щодо рівня акціонерного капіталу до 4,5% від активів, зважених на ризик, до 2015 р. У разі істотного зростання кредитного ризику за рахунок значного збільшення кредитних операцій, банки будуть зобов'язані формувати контрциклічний буфер капіталу на основі моделі очікуваних, а не фактичних втрат у розмірі від 0 до 2,5% залежно від національних особливостей. Метою даного резерву є зниження збитків капіталу за циклічних коливань кредитних ринків. При цьому буде формуватись буфер збереження капіталу рівними частками по 0,625% з 2016 р. У періоди спаду функцію захисту буде виконувати норматив мінімальної достатності акціонерного капіталу (4,5%) та буферний капітал (2,5%). Разом вони становитимуть 7% банківського капіталу. Отже, вимоги до капіталу першого рівня порівняно з попередніми (2%) посилюються більш як утричі [53, с. 226]. Окрім цього, мінімальні вимоги до сукупного капіталу залишаються незмінними – 8%, однак із врахуванням буферного капіталу вони становитимуть 10,5% від активів, зважених на ризик (рис. 1.4).

Звернемо увагу на те, що діяльність системоутворюючих банків буде під особливим макропруденційним наглядом, які визначатимуть за 41 первинними і вторинними індикаторами (відповідно до "Посібника з оцінки системної важливості фінансових інститутів, ринків та інструментів", виданого Банком міжнародних розрахунків, Радою з фінансової стабільності та МВФ), наприклад, за критеріями розміру банку, управління ризиками, ринковими взаємозв'язками тощо. Таким чином, до них будуть застосовувати підвищені вимоги капіталу (зокрема у Швейцарії [230]) або заходи додаткового нагляду.

Захист банків від надмірних ризиків в оновлених вимогах Базельського комітету передбачений шляхом встановлення нового розміру коефіцієнта левериджу на рівні 3%, що розраховується як відношення обсягу позикових коштів банку до власних [124, с. 6].

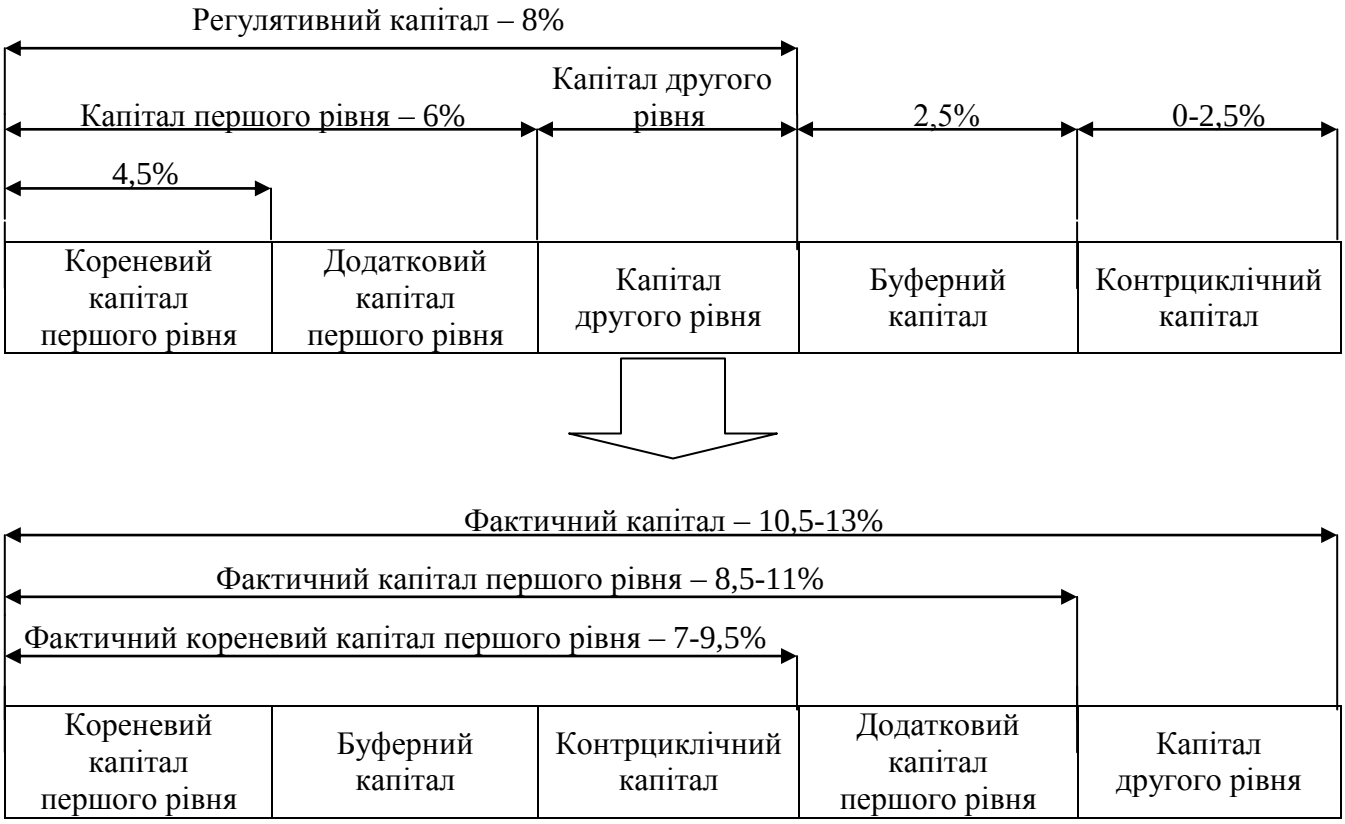

Рис. 1.4. Вимоги до достатності банківського капіталу відповідно до Базель III [125, с. 15]

Остання світова фінансова криза призвела до значних втрат банківськими установами ліквідних коштів та неспроможності повноцінно виконувати функцію фінансового посередника на ринку. Тому у новій Базельській угоді створена міжнародна концептуальна основа для оцінювання, стандартизації та моніторингу ризику ліквідності (табл. 1.4). Зокрема, Базельським комітетом введено два формалізовані показники для регулювання коротко- і довготермінової ліквідності:

- показник покриття ліквідності (Liguidity coverage ratio, LCR), введення в дію якого відбулося 1 січня 2015 р.;
- показник стабільного фінансування, нетто-фондування (Net stable funding ratio), введення в дію якого відбудеться у 2018 р.

Показник покриття ліквідності (LCR) розраховується як відношення запасу ліквідних активів та чистих грошових відтоків за 30-денний період і повинен становити більше 100%. Метою впровадження Базельським комітетом показника покриття ліквідності (LCR) є визначення обсягу

високонадійних і ліквідних активів для покриття неочікуваного відтоку коштів протягом короткострокового періоду (30 днів).

Таблиця 1.4

Порівняння основних положень Базель II та Базель III

Показники	Базель II	Базель III
Частка акціонерного капіталу, %	2	4,5 7 (з врахуванням буфера)
Буфер збереження капіталу, %	відсутній	2,5
Контрциклічний буфер капіталу, %	відсутній	0 – 2,5
Капітал для системно важливих банків	відсутній	величина капіталу є більшою, ніж за загальноприйнятими стандартами
Мінімальний капітал 1-го рівня, %	4	6
Капітал 3-го рівня	присутній	скасовано
Мінімальний загальний капітал,%	8	10,5 (з врахуванням буфера)
Коефіцієнт левериджу, %	відсутній	3
Коефіцієнт ліквідного покриття, %	відсутній	>100
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування, %	відсутній	>100
Врахування ризиків	кредитний, ринковий, операційний	кредитний, ринковий, операційний + ризик ліквідності

Джерело: складено автором на основі [124; 253].

За рівнем ліквідності, відповідно до нових стандартів Базельського комітету, активи банків поділяють на два рівні: активи першого рівня (готівка, кошти на коррахунку в НБУ, боргові цінні папери Уряду в національній валюті, облігації НБУ), та активи другого рівня, які повинні становити не більше 2/3 активів першого рівня (боргові папери державних корпорацій, яким присвоєний 20% ризик, корпоративні цінні папери з рейтингом АА- і вище). Чистий відтік грошових коштів визначається як сумарний відплив грошових коштів за мінусом сумарного надходження грошових коштів відповідно до стресового сценарію в рамках розглянутого періоду.

Показник чистого стабільного фінансування, нетто-фондування (NSFR) розроблений Базельським комітетом для стимулювання середньо- і довготермінового фінансування активів та операцій банків. Цей показник встановлює мінімальний рівень стабільного фінансування, виходячи з характеристик ліквідності банківських активів і бізнесу з часовим періодом у 1 рік. Він передбачає фінансування інвестиційних активів, позабалансових статей, сек'юритизованих та інших активів за рахунок обсягу стабільних пасивів з точки зору рівня їхньої ліквідності та спрямований на обмеження надмірної залежності від великих джерел фінансування в періоди надлишку ліквідності на ринку і сприяє більш точній оцінці ризику ліквідності за всіма балансовими і позабалансовим статтями.

Показник чистого стабільного фінансування (NSFR) визначається як відношення наявних стабільних джерел фінансування до необхідного обсягу стабільного фінансування. Він повинен становити більше 100%. Мета впровадження показника – забезпечити стабільне фінансування при безперервній роботі банку протягом року за специфічним стресовим сценарієм.

Наявні стабільні джерела фінансування розраховують шляхом ділення поточної вартості капіталу і зобов'язань банку на п'ять категорій та множенням суми коштів за кожною категорією на відповідний коефіцієнт стабільного фінансування (ASF). Необхідний обсяг стабільного фінансування розраховується як сума вартості наявних активів, які поділяють за рівнем стабільності на 9 категорій, помножена на відповідний коефіцієнт необхідного стабільного фінансування (RSF), плюс обсяг позабалансових статей (або потенційних ризиків ліквідності), помножений на відповідний коефіцієнт необхідного стабільного фінансування [82, с. 119].

Оновлені вимоги Базель III фундаментально зміцнюють міжнародні банківські стандарти та мають низку переваг над Базель II, що стосуються посилення вимог до величини і якості власного капіталу, механізму регулювання та достатні часові рамки для переходу на нові стандарти.

З огляду на зазначене, на наш погляд, інституційним середовищем регулювання фінансового механізму капіталізації банків є множина

інституцій, представлена їхньою вертикальною ієрархією, що зорієнтована на забезпечення процесу капіталізації банківських установ за допомогою нормативно-правової, організаційної та методичної документації (рис. 1.5).

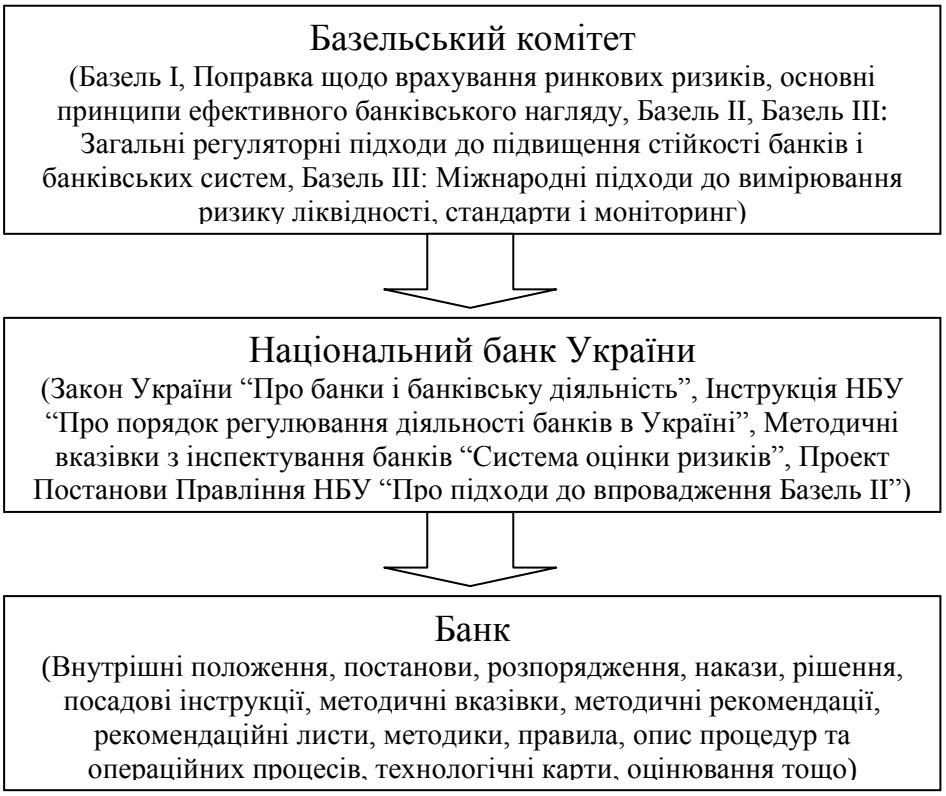

Рис. 1.5. Інституційне середовище регулювання фінансового механізму капіталізації банків

Джерело: складено автором

Отже, Базель III повинен стати важливою передумовою появи на ринку фінансово стійких і надійних банків, з власними стратегіями та бізнес-моделями, які повноцінно виконуватимуть функції фінансового посередника відповідно до потреб економічного розвитку незалежно від імовірних збурень у фінансовому середовищі в умовах глобалізаційних процесів.

Висновки до розділу 1

Дослідження, проведені у першому розділі дисертації, дають змогу зробити низку таких висновків:

1. Констатовано відсутність єдиної позиції щодо тлумачення сутності поняття банківського капіталу що призводить до його ототожнення з іншими економічними категоріями, такими як банківські ресурси, фінансові ресурси, ресурсна база, ресурсний потенціал тощо. Однак, на наш погляд, банківський капітал дав початок зародженню і формуванню різноманітних підходів та думок вітчизняних і зарубіжних вчених, а найприйнятнішим є визначення, що охоплює такі аспекти як власність, право користування, покриття ризиків та мету використання. З огляду на це, пропонуємо трактувати банківський капітал як кошти, внесені акціонерами та сформовані банком у процесі подальшого функціонування, які перебувають у його розпорядженні і є економічною основою підтримання діяльності та компенсації збитків унаслідок впливу банківських ризиків з метою забезпечення фінансової стійкості, підтримання довіри до банку з боку вкладників і кредиторів, утримання конкурентних позицій на ринку.

2. Доведено, що найширшим поняттям за своєю суттю є ресурсна база, що охоплює усі необхідні для функціонування банку ресурси (грошові, матеріальні, нематеріальні, людські тощо). Проте, ступінь впливу цих форм ресурсів на обсяг коштів, що є у розпорядженні банків, практично оцінити неможливо, а оскільки найвагоміше місце належить грошовим ресурсам, пропонуємо розглядати грошову ресурсну базу як сукупність акумульованих банківських ресурсів у грошовій формі. Водночас ресурсний потенціал можна теоретично прирівняти до обсягу мобілізованих грошових ресурсів на грошовому ринку. Проте, він може істотно відрізнятися від фактично мобілізованого обсягу коштів.

3. Обґрунтовано підходи, згідно яких капіталізація банків передбачає, з однієї сторони, нарощування обсягів власного капіталу для амортизації фінансових збитків, а з іншої, забезпечення його достатності як міри відповідальності фінансових посередників за банківські ризики. Однак, на наш погляд, оптимальним є тлумачення поняття капіталізації банку як системи взаємодії фінансово-економічних відносин, спрямованих на нарощення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, емісії акцій,

концентрації капіталу та консолідації банків, задля зростання його фінансового потенціалу та економічної ефективності.

4. Розкрито необхідність системного дослідження управління капіталом банків з урахуванням особливостей його застосування в умовах динамічних змін зовнішнього середовища. Саме концепція системного підходу до забезпечення банків достатнім обсягом капіталу передбачає всебічне оцінювання об'єкта дослідження, виявлення і конкретизацію специфіки його функціонування, властивостей взаємовідносин складових системи для досягнення балансу інтересів, а також встановлення цілей розвитку, що й відображає фінансовий механізм капіталізації банків. На основі загальнення підходів до тлумачення сутності поняття "фінансовий механізм" можемо стверджувати, що фінансовий механізм капіталізації банку – це система взаємопов'язаних елементів впливу на величину банківського капіталу у вигляді важелів та інструментів, які банківські установи використовують у процесі вибору фінансових методів підвищення капіталізації з метою підтримання стабільності та надійності діяльності.

5. За основними методологічними засадами сутності фінансового механізму капіталізації банків, зокрема об'єкт, суб'єкт, методи, важелі, інструменти та забезпечення, економічні умови та принципи реалізації, удосконалено структурно-логічну модель такого механізму, яка забезпечить підвищення ефективності функціонування фінансового механізму капіталізації банків через узгодженість управлінських рішень та досягнення раціональних взаємозв'язків між усіма складовими компонентами, і забезпечить оптимальний вибір фінансових методів та інструментів управління капіталом банку та сприятиме підвищенню рівня прибутковості, зниженню ризиків, контролю і підтриманню ліквідності й платоспроможності на достатньому рівні, що в кінцевому результаті позитивно вплине на забезпечення достатності капіталу кожного банку та підвищення капіталізації банківської системи України в цілому.

6. Розглянуто особливості визначення ринкової вартості капіталу за витратним, порівняльним і дохідним підходами, застосування яких передбачає використання певних методів і прийомів та базується на минулих досягненнях

банку, його поточному становищі на ринку чи на очікуваних доходах на перспективу. За результатами оцінки вартості капіталу виділено такі види капіталізації як: ринкова, дохідна, регулятивна та протекційна.

7. Запропоновано систему показників капіталу банків, яка б давала змогу виявляти проблеми на ранніх стадіях їх виникнення та прогнозувати тенденції розвитку капіталізації, за такими основними напрямами: оцінка обсягу, адекватності капіталу, ефективності використання ресурсів, залежності банківського капіталу від фінансових показників діяльності банку, що дає комплексну оцінку капіталу за ступенем надійності, стабільності, захищеності, дохідності, незалежності тощо.

8. Висвітлено нові банківські стандарти капіталу і ліквідності (Базель ІІІ), що включають такі нововведення: збільшення мінімальної вимоги щодо рівня акціонерного капіталу; підвищення вимог до капіталу першого рівня (основний капітал); запровадження контрциклічного буфера капіталу, що спрямований на зниження проциклічності та базується на очікуваних, а не на понесених втратах, встановлення нового розміру коефіцієнта левериджу, підвищення вимог до капіталу для системних фінансових інститутів з метою протистояння збиткам, введення таких двох формалізованих показників для регулювання коротко- і довготермінової ліквідності, як показник покриття ліквідності та показник стабільного фінансування, нетто-фондування.

Отримані у першому розділі результати дисертаційної роботи частково висвітлені у працях автора [158, 160, 161, 163,].

РОЗДІЛ 2
ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз рівня капіталізації банків України

В умовах, що склалися в економіці України на сучасному етапі подолання наслідків кризових явищ запорукою оптимізації діяльності вітчизняних банків є підвищення рівня їхньої капіталізації як важливого чинника забезпечення стабільного функціонування та розвитку банківської діяльності, оскільки достатній рівень ресурсної бази є необхідною умовою їх здатності кредитувати реальний сектор відповідно до потреб економічного розвитку незалежно від імовірних збурень у фінансовому середовищі. Адже завдяки достатньому капіталу комерційний банк може дозволяти собі навіть певні збитки, які не становитимуть серйозної загрози платоспроможності, що особливо важливо у період кризових явищ на фінансовому ринку.

Одним із найважливіших показників діяльності банківських установ є власний капітал, оскільки він призначений для покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності, а також для забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості і стабільності банківської системи країни. У 2013 р. обсяг власного капіталу вітчизняних банків становив 192,6 млрд грн, що на 23,3 млрд грн (13,8%) більше, ніж у 2012 р. Однак, у 2014 р. значення цього показника зменшилось на 19,8% і становило 154,4 млрд грн. Варто також зазначити, що темп зростання власного капіталу, починаючи з 2011 р. окрім 2013 р. мав спадний характер. Переважна більшість вітчизняних банків здійснювали нарощування власного капіталу насамперед шляхом збільшення статутного капіталу. Проте варто зазначити, що сукупний власний капітал є меншим, ніж статутний, що пояснюється значними обсягами нагромаджених збитків упродовж 2009-2011 та 2014 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні показники діяльності банківської системи України впродовж 2007-2014 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Власний капітал, млрд грн	69,6	119,3	118,2	137,7	155,5	169,3	192,6	154,4
Частка власного капіталу у ВВП, %	9,7	12,6	12,9	12,7	11,9	12,0	12,4	9,9
Статутний капітал, млрд грн	42,9	82,4	119,2	145,8	171,9	175,2	185,2	181,5
Темпи зростання статутного капіталу, %	163,1	192,1	144,7	122,3	117,9	101,9	105,7	98,0
Частка статутного капіталу у ВК, %	61,6	69,1	100,8	105,9	110,5	103,5	101,4	117,6
Результат діяльності, млрд грн	6,6	7,3	-38,4	-13,0	-7,7	4,9	1,4	-22,4
Валовий внутрішній продукт, млрд грн	720,7	948,1	913,3	1 079,3	1 299,9	1 404,7	1 465,2	1 566,7
Темпи зростання ВВП, %	132,4	131,6	96,3	118,2	120,4	108,1	104,3	106,9
Темпи зростання власного капіталу, %	163,4	171,4	99,1	116,5	112,9	108,9	113,8	80,2
Темпи зростання результату діяльності, %	160,9	110,6	-526,0	166,1	140,8	263,6	28,6	-1 600

Джерело: побудовано автором на основі [126].

Значення частки власного капіталу вітчизняних банків у ВВП упродовж 2008-2012 рр. суттєво не змінювалося, а у 2014 р. становило 9,9% ВВП, тоді як у країнах Центральної Європи – понад 40% [106, с. 12]. Це свідчить про певну слабкість банківської системи України щодо забезпечення достатності ресурсного потенціалу в частині власного капіталу та підвищує ризикованість діяльності вітчизняних банків. Однак, за словами експертів, для підтримання дієздатності банківської системи обсяг капіталу банків має становити не менш як 5-7% від ВВП [83, с. 44]. Окрім того, дані таблиці свідчать, що темпи зростання власного капіталу банків приблизно відповідають темпам зростання ВВП, тобто, можемо зробити висновок, що банківська система адекватна

розвитку економіки країни. Істотні зміни темпів зростання власного капіталу банківської системи України з 171,4 до 99,1% та з 113,8 до 80,2% упродовж 2009 та 2014 рр. були зумовлені насамперед від'ємним результатом діяльності банків, рівень якого становив -38,4 млрд грн (2009 р.) порівняно з +7,3 млрд грн (2008 р.) та -22,4 млрд грн (2014 р.) порівняно з +1,4 млрд грн (2013 р.) (рис. 2.1).

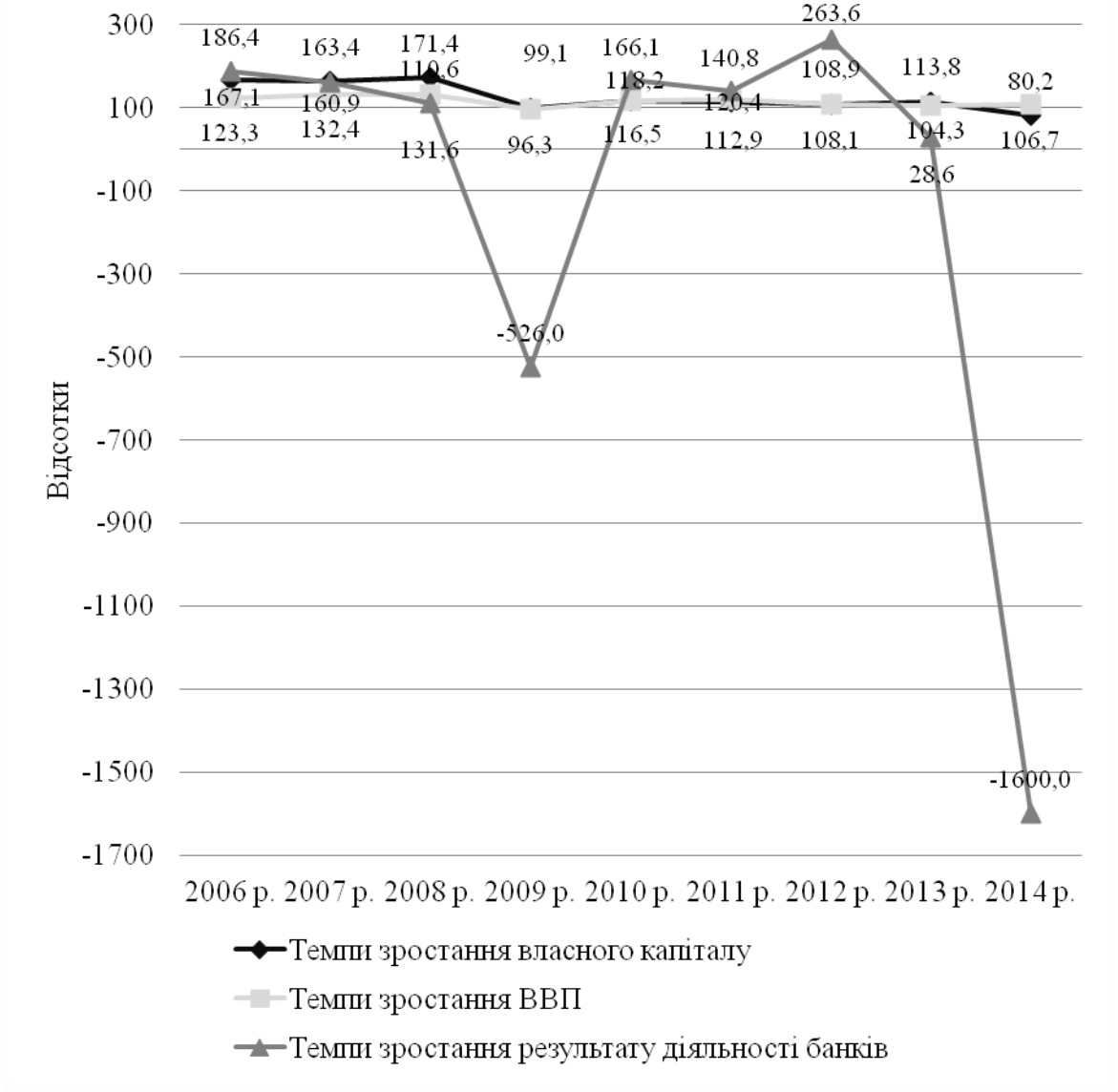

Рис. 2.1. Показники зростання (зниження) ВВП, власного капіталу та результату діяльності банків України в 2006-2014 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [147].

Варто зазначити також, що цей спад відображає негативну тенденцію діяльності в більшій мірі банківських установ Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей, а не спад банківської системи загалом.

Оскільки значна частина банків на території Автономної Республіки Крим закрили свою діяльність із її втратою, яка займала четверте місце по кількості банків. Донецька область займала перше місце по кількості банків, однак з посиленням політичної агресії Російської Федерації та проведенням воєнних дій на території Донецької та Луганської областей більшість банків припинили свою діяльність.

Питання забезпечення належного рівня капіталізації банків набуло особливої актуальності під час світової фінансової кризи, тому що власне нестача капіталу стала найбільшою загрозою стабільності банківської системи. З огляду на це, забезпечення адекватного обсягу капіталу банків постало однією із ключових проблем сьогодення, адже за словами Н. Рубіні, який передбачив кризу 2008 року, найближчим часом усі компоненти так званого "ідеального шторму", зокрема бюджетний дефіцит, зростання дохідності облігацій, низькі доходи населення та стагнація ринку праці, призведуть до нової глобальної кризи, яка буде більш руйнівною. Інші експерти також прогнозують третю хвилю світової фінансово-економічної кризи, яка досягне максимуму 2020-2040 рр. і матиме ще негативніші наслідки для світової фінансової системи, ніж дві попередні, що пояснюється зростаючим бюджетом нагромаджених кредитних боргів у світовій економіці, підвищенням ролі експортних операцій у зростанні національних економік, зниженням ділової та інвестиційної активності й посиленням конкуренції за ринки збуту, уповільненням темпів зростання ВВП багатьох країн [29, с. 20-21]. Крім того, С. Капіца стверджує, що спостерігається прискорення історичного часу до 40 років, тобто від мільйонів років палеоліту і тисяч років у середньовіччі – до нинішніх сорока років, що помітно в зменшенні часу між кризами [79].

З огляду на зазначене, сучасні міжнародні вимоги регулювання банківської діяльності до капіталу і ліквідності (Базель ІІІ) передбачають підвищення загального рівня капіталізації, якості та структури капіталу банків з метою покриття ризиків банківської діяльності, запровадження яких є необхідним для стабільного функціонування фінансового ринку України в умовах глобалізаційних процесів. З 1 січня 2013 р. у світі розпочалось

запровадження нових банківських стандартів капіталу і ліквідності (Базель ІІІ). Зауважимо, що відстрочення з 1 січня 2014 р. повної імплементації Базель ІІІ і проведення стрес-тестування 124 банків ЄС є тимчасовим і зваженим заходом, виходячи із складнощів ринкової докапіталізації банків унаслідок стагнації фондових ринків єврозони [104, с. 30]. Проте, складно спрогнозувати процес формування вітчизняними банками достатнього обсягу капіталу та дотримання щодо нього жорстких вимог стандартів, адже банки України й до сьогодні використовують принципи Базель І, що доповнені підвищеними вимогами НБУ до капіталу, а практика застосування вимог Базель ІІ спостерігається лише у банківських установах з іноземним капіталом, частка якого у сукупному статутному капіталі банків у 2014 р. становила 32,2% [147]. Аналіз використання вимог Базель ІІ Національним банком України показав, що наразі в державі виконується 22 принципи з 30-ти. Фахівці НБУ з банківського регулювання і нагляду вважають, що вітчизняні банки зможуть повністю перейти на систему оцінки ризиків Базель ІІ до 2016 року [107].

Звернемо увагу, що упродовж періоду запровадження Базель ІІІ у світі за оцінками аналітиків швейцарського банку UBS банкам необхідно залучити додатковий капітал у сумі 375 млрд дол США, тобто до 2019 р. банківські установи щорічно повинні залучати близько 40 млрд дол США [124, с. 7]. Водночас Інститут міжнародних фінансів (IIF) вважає, що банкам необхідно залучити близько 1,3 трлн дол США додаткового капіталу понад той, що вони мали на кінець 2010 р. [256]. За результатами оцінки інших експертів, потреба в капіталі західних банків повинна становити щонайменше 354 млрд євро [264], а резерви під ризикові активи мають зрости, передусім системно важливих банків світу за визначенням Ради з фінансової стабільності (Financial Stability Board, FSB), банкрутство яких може загрожувати світовій економіці (табл. 2.2). Окрім цього, у міжнародній практиці, зокрема у таких банківських установах США як Bank of America Corp, Citigroup Inc, JPMorgan Chase & Co тощо [227], постійно здійснюються різноманітні стрес-тестування з метою визначення стійкості банків та достатності їхнього капіталу у разі виникнення фінансової кризи.

Посилення вимог міжнародних стандартів банківського нагляду (Базель ІІІ) мало неоднозначну оцінку з боку національних регуляторів та фінансових установ країн. Наприклад, банківські установи США, Канади, Бельгії, Великобританії, Люксембургу, Нідерландів, Швейцарії відповідають новим вимогам, оскільки існуючі вимоги регулювання капіталу та ліквідності в них є навіть жорсткішими. Однак Німеччина та Франція критично оцінили Базельську угоду, оскільки та змусить банки зменшити обсяги кредитування через неможливість поповнювати капітал.

Таблиця 2.2

Системно важливі банки світу і вимоги Ради з фінансової стабільності щодо додаткового капіталу [252]

Вимоги до збільшення капіталу	Системно важливі банки світу
5 група - 3,5%	-
4 група - 2,5%	HSBC, JP Morgan Chase
3 група - 2,0%	Barclays, BNP Paribas, Citigroup, Deutsche Bank
2 група - 1,5%	Bank of America, Credit Suisse, Group Crédit Agricole, Mitsubishi UFJ FG, Morgan Stanley, Royal Bank of Scotland, UBS
1 група - 1,0%	Bank of China, Bank of New York Mellon, BBVA, Groupe BPCE, Industrial and Commercial Bank of China Limited, ING Bank, Mizuho FG, Nordea, Santander, Société Générale, Standard Chartered, State Street, Sumitomo Mitsui FG, Unicredit Group, Wells Fargo

Зокрема у Німеччині є багато ощадних і ощадно-будівельних кас (22% від загальної кількості) та кооперативних банків (61% від загальної кількості), які фінансують малий та середній бізнес. Вони не мають можливості здійснювати операції на борговому ринку і залежать, головно, від державних позик, а тому ці вимоги можуть негативно відобразитись на діяльності таких установ. За оцінками Федеральної асоціації німецьких банків для того, щоб німецькі національні стандарти відповідали Базельським, десять найбільших банків у країні повинні збільшити величину власного капіталу з 105 до 140 млрд євро [230]. З огляду на це, запровадження вимог Базель ІІІ може призвести до зниження обсягів кредитування та темпів зростання економіки. Так, за оцінками Базельського комітету, у зв’язку з введенням нових правил середні світові темпи зростання ВВП будуть меншими на 0,04% упродовж 4,5 років [53, с. 227].

Варто відзначити, що з 1 січня 2013 р. згідно з постановою Правління Національного банку України № 23, якою затверджено Положення "Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями", що передбачає формування резервів за активними операціями відповідно до нових вимог, вітчизняні банки складають фінансову звітність за міжнародними стандартами [177]. З огляду на це, стрес-тестування вітчизняних банків відбувалось у 2009 р., в рамках якого здійснювалась оцінка достатності резервів, капіталу та кредитного портфеля, необхідна сума докапіталізації українських банків становила 40 млрд грн [132].

Національний банк України уже здійснив стрес-тестування 35 великих і найбільших банківських установ, на які припадає 82% активів вітчизняної банківської системи, у 2014 р. у два етапи: перший – 15, а другий – 20 банків [130]. До групи найбільших банків в Україні відносяться ті, які станом на 01.01.2014 р. мали активи у розмірі понад 21 млрд грн, зокрема, Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Дельта Банк, Райффайзен Банк Аваль, Промінвестбанк, Укрсоцбанк, ПУМБ, Сбербанк Росії, Надра Банк, ВТБ Банк, Альфа-Банк, Укрсиббанк, Фінанси і кредит, Укргазбанк. На початок 2014 р. великими вважалися 20 банків, розмір активів яких становив щонайменше 6 млрд грн: VAB Банк, ОТП Банк, Брокбізнесбанк, Креді Агріколь Банк, Південний, Фінансова ініціатива, Форум Банк, Імексбанк, ІНГ Банк Україна, Родовід Банк, Хрещатик, Універсал Банк, Банк Київська Русь, Кредит Дніпро, БТА Банк, Фідокомбанк, ВБР, Укрінбанк, Фідо Банк і Златобанк [218]. Однак, необхідно зазначити, що на сьогоднішній час такі банки, як Фінанси і кредит, Фінансова Ініціатива та ВБР знаходяться у стані тимчасової адміністрації, а Дельта Банк, Надра Банк, VAB Банк, Брокбізнесбанк, Форум Банк, Імексбанк, Банк Київська Русь та Златобанк – у стані ліквідації банків [150].

Зауважимо, що спершу проводилась діагностика на базі балансів банків, зафіксованих станом на 1 січня 2014 р. Аудиторські компанії, перелік яких був погоджений з МВФ та Світовим банком, вивчали кредитний портфель банків на цю дату, оцінювали вартість активів, проводили переоцінку застав, перевіряли правильність формування резервів тощо. За допомогою стрес-

тестів оцінювалася стійкість банків у разі можливого погіршення ситуації в найближчі три роки, тобто як може змінитися вартість заставної нерухомості, як у тій чи іншій ситуації діятимуть позичальники, як збільшиться проблемний кредитний портфель тощо [4]. НБУ чітко регламентував вибірку – до 65% кредитів, виданих юридичним особам. Корпоративний сегмент був розділений за індустріями, які дібрано з огляду на досвід стрес-тестів 2008-2009 рр., зокрема, нерухомість, хімічна промисловість, металургія, сільське господарство та інші. У процесі стрес-тестів банки випробовували у двох сценаріях, за яких змінюються такі макропоказники: ВВП, показники інфляції, реальна й номінальна середня заробітна плата, рівень безробіття та обмінний курс. Сценарії відрізняються між собою глибиною спаду – глибиною проблеми. Один базовий сценарій – показник достатності капіталу 1-го рівня становить 7% до кінця 2016 р. Другий – достатність капіталу 1-го рівня – 4,5%. Якщо за негативного сценарію достатність капіталу опуститься нижче за показник 4,5%, потрібно буде вживати дій з докапіталізації банку [142].

За результатами проведеного стрес-тестування сума необхідної докапіталізації банків першої групи становить 56 млрд грн, з них 12,5 млрд грн необхідно для докапіталізації державних банків, 20,5 млрд грн – для банків з іноземним капіталом, для докапіталізації другої потрібно 10 млрд грн. За словами О. Писарука, серед банків з іноземним капіталом докапіталізації потребують 2 російських та 1 західний, при цьому Сбербанк Росії зовсім не має потреби у поповненні капіталу. Серед українських держбанків найбільшої докапіталізації потребує Ощадбанк [218]. Окрім того, для забезпечення платоспроможності НБУ вимагатиме від банків надати бізнес-плани, що підтверджують достатній рівень капіталу з розрахунку до 2016 р. Також регулятор перегляне вимоги до обов'язкових резервів і вимагатиме від найбільших банків щотижневі прогнози руху грошових коштів, щоб забезпечити прозорість і оперативність інструментів з підтримки ліквідності [26]. Зауважимо, що у січні-квітні 2014 р. банківська система показала збиток у 4,5 млрд грн. Через девальвацію банківські установи були змушені доформувати резерви під видані раніше валютні кредити. За даними НБУ, за чотири місяці українські банки зарезервували 23,8 млрд грн. За

оцінками експертів, враховуючи вимоги Базель ІІІ, банківську систему необхідно докапіталізувати на суму близько 30-50 млрд грн [131]. Найбільша докапіталізація може знадобитися UniCredit Bank (646 млн грн), Приватбанку (468 млн грн), ВТБ (290 млн грн), Промінвестбанку (270 млн грн), Альфа-банку (119 млн грн) [56].

Так, за даними міжнародного рейтингового агентства Fitch упродовж періоду з кінця ІІІ кв. 2008 р. до кінця І півріччя 2012 р. у вітчизняну банківську систему надійшло 139 млрд грн. додаткового капіталу, у тому числі 127 млрд грн. власного капіталу [257]. Капітал банків України за 2013 р. збільшився на 13,7%, або на 23,3 млрд грн, і на кінець року становив 192,6 млрд грн [196]. А у І кварталі 2014 р. НБУ вже надав банкам на рефінансування 63,1 млрд грн [41]. Однак, протягом 2014 р. обсяг власного капіталу зменшився на 38,2 млрд грн та станом на 01.12.2014 р. складав 154,4 млрд грн. Зазначимо, що згідно з концепцією реформування банківської системи, підготовленою НБУ, докапіталізація банків має завершитись до 2024 р. Протягом 2014 р. 37 банківських установ збільшили свій статутний капітал на суму 9,15 млрд грн, з них 7 належать до І групи, 7 – до ІІ групи, 2 – до ІІІ групи та 21 – до ІV групи (Додаток Ж таблиця Ж.1). Слід зазначити, що банки усіх груп збільшували статутний капітал переважно з метою розширення або підтримки діяльності у разі необхідності, за винятком деяких банків ІV групи, які нарощували капіталізацію з метою виконання законодавчо встановлених вимог щодо мінімального розміру статутного та регулятивного капіталів [23, с. 6].

Зазначимо, що у нових банківських стандартах Базель ІІІ для збільшення адекватності регулятивного капіталу з 8 до 10,5%, тобто на 31%, надається 8 років, в той час як для вітчизняних банків для збільшення величини регулятивного капіталу до суми 120 млн грн до 1 січня 2012 р., тобто на 67,2% – 2 роки, а з 120 до 500 млн грн до 2024 р. більш ніж у 4 рази – лише 10 років [6]. Тому, оцінюючи запропоновані Базельським комітетом нові стандарти, необхідно зауважити, що підвищення нормативу адекватності регулятивного капіталу до значення 10,5% з урахуванням буферу капіталу суттєво не вплине

на функціонування банків України, оскільки його фактичне значення на 01.12.2014 р. становило 14,03%.

Нововведенням є підвищення вимог до капіталу першого рівня з 4 до 6%, оскільки такого нормативу в Україні немає. Проте, на нашу думку, запровадження даного показника не вплине на адекватність основного капіталу. За нашими розрахунками, на основі даних НБУ [147], співвідношення статутного капіталу і загальних активів вітчизняних банків на 01.12.2014 р. становило 13,8%.

Окрім того, за висновками експертів Міжнародного валютного фонду, які були викладені у Заключній заяві Місії, присвяченій консультаціям за статтею IV та першому раунду дискусій у рамках постпрограмного моніторингу, банківська система України нині є стабільною. Високий рівень коефіцієнта достатності її капіталу забезпечує певний буфер для шоків, зумовлених дещо високим рівнем непрацюючих позик. Таким позитивним зрушенням, серед іншого, сприяли заходи, що здійснювалися Національним банком у сфері банківського регулювання, зокрема [212, с. 8]:

- з 1 січня 2013 р. Національним банком запроваджено нові методологічні підходи до оцінки кредитних ризиків та розрахунку резерву згідно з вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ);
- упродовж 2013 р. запроваджено в практику зміни, які сприяли поліпшенню якості регулятивного капіталу, підвищенню стійкості банків до негативних змін на ринку, захисту інтересів вкладників і кредиторів та дали змогу створити передумови для ефективної кредитної підтримки банківською системою процесів економічного розвитку;
- у 2013 р. Національний банк запровадив нагляд на консолідованій основі.

Однак, на наш погляд, запропонована система показників капіталу банків дає комплексну оцінку темпу зростання капіталу, його адекватності сформованим активам, ефективності використання та взаємозв’язку з іншими чинниками (зовнішніми та внутрішніми), та визначає рівень достатності капіталу банків за такими основними напрямами: визначення основних

показників достатності капіталу банків, аналіз адекватності капіталу, ефективність використання ресурсів, оцінка залежності банківського капіталу від інших економічних категорій (наприклад, банківських ризиків, зовнішніх джерел фінансування тощо) (табл. 2.3).

Дані табл. 2.3 свідчать про неоднозначну оцінку достатнього рівня капіталізації та надійності й стабільності банків, адже можемо спостерігати незначне зростання коефіцієнту капіталізації з 12,9% у 2008 р. до 15,1% у 2013 р., що вказує на збільшення частки власного капіталу у структурі пасивів та, водночас, простежується негативна тенденція приросту власного капіталу з 16,5% у 2010 р. до 13,7% у 2013 р. У 2014 р. зменшилась частка власного капіталу у загальному обсязі пасивів банківської системи і становила 11,7%, а приріст власного капіталу відповідно – -19,8%.

Таблиця 2.3

Система індикаторів оцінки рівня капіталізації банків України у 2008 – 2014 рр.

Назва показника	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Оцінка обсягу капіталу банків							
Коефіцієнт капіталізації	12,9	13,1	14,6	14,8	15,0	15,1	11,7
Темп приросту власного капіталу	71,4	– 0,9	16,5	12,9	8,9	13,7	-19,8
Адекватність капіталу банків							
Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	14,0	18,0	20,8	18,9	18,1	18,3	15,6
Коефіцієнт співвідношення приросту капіталу й активів	131,0	18,4	235,0	108,4	128,9	102,2	-638,7
Коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом	2,7	2,9	3,2	3,4	3,5	3,6	3,8
Коефіцієнт захищеності виданих кредитів власним капіталом	4,6	5,1	4,4	4,3	4,1	4,2	4,4
Коефіцієнт співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	9,2	32,0	29,2	25,8	36,0	30,6	61,0

Закінчення табл. 2.3

Коефіцієнт співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	33,1	28,5	21,6	8,4	2,5	6,9	31,7
Коефіцієнт співвідношення великих відкритих позицій до капіталу	187,4	169,2	161,2	164,6	172,9	172,1	250,0
Ефективність використання ресурсів							
Рентабельність капіталу (ROE)	8,5	-32,5	-10,2	-5,3	3,0	1,4	-13,9
Рентабельність активів (ROA)	1,0	-4,4	-1,5	-0,8	0,4	0,2	-1,9
Залежність банківського капіталу від фінансових показників діяльності банку							
Коефіцієнт фінансової незалежності	14,8	15,1	17,1	17,3	17,7	16,7	13,3

Джерело: побудовано на основі [11, с. 28; 36, с. 361; 74; 87, с. 79; 88, с. 30-31; 175] та розраховано за офіційними даними Національного банку України.

Значення коефіцієнта співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів відповідають їхньому рекомендованому значенню, а в окремих випадках навіть перевищують їх удвічі (20,8% у 2010 р.). Однак темпи приросту капіталу не є адекватними темпам приросту активів. У 2010 р. приріст капіталу був удвічі більшим (235%) ніж приріст активів, а у 2014 р. навпаки, у 6 разів меншим (-638,7%) що дає підстави стверджувати про активізацію нагромадження (зменшення) власного капіталу або ж збільшення обсягів кредитування. Упродовж 2008-2014 рр. у банківській системі в цілому відбулося збільшення коефіцієнту захищеності коштів клієнтів власним капіталом з 2,7 до 3,8% та зниження коефіцієнту захищеності виданих кредитів власним капіталом з 4,6 до 4,4%. Таким чином, можна відзначити захищеність коштів клієнтів та забезпеченість кредитних операцій власним капіталом, тому існує потенційна можливість додаткового нарощення обсягів коштів клієнтів та кредитного портфеля за збереження фінансової стійкості банків.

Відзначимо, що Національний банк України брав участь у пілотному проекті МВФ з компіляції та поширення індикаторів фінансової стійкості, за результатами якого складаються та поширюються 12 основних та

14 рекомендованих індикаторів фінансової стійкості депозитних корпорацій (банків). Зокрема, статистика індикаторів фінансової стійкості містить такі індикатори на основі капіталу, підготовлені Національним банком України відповідно до методології МВФ, як співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу, співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу, співвідношення великих відкритих позицій до капіталу та ін. Коефіцієнт співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу вимірює невідповідність валютних позицій на стороні активів і пасивів (відкриту позицію), з тим щоб оцінити потенційну вразливість позиції сектора депозитних установ по капіталу, що обумовлюється динамікою обмінного курсу. У разі використання показника співвідношення великих відкритих позицій до капіталу інформація про розподіл числа великих відкритих позицій між депозитними установами має особливу значимість для виявлення того, сконцентровані чи великі відкриті позиції в невеликому числі депозитних установ або розподілені по значному числу таких установ [175].

Значення рентабельності капіталу та активів не відображають їх достатній рівень і значно коливались упродовж 2009-2014 рр. від -32,5 та -4,4% до -13,9 і -1,9% відповідно, що характеризує неефективне використання власних коштів та активів банку.

Значення коефіцієнта фінансової незалежності відповідають їхньому рекомендованому значенню, що свідчить про незалежність банків від інших джерел фінансування. Отже, можемо стверджувати, що наслідки кризи не подолані повністю та мають суттєвий вплив на банківську систему України.

Однією з найгостріших проблем функціонування вітчизняної банківської системи в сучасних умовах є зростаючий рівень проблемної заборгованості, що негативно впливає на структуру та якість кредитних портфелів банків, чинить тиск на показник достатності їхнього регулятивного капіталу, знижує ефективність банківської діяльності, ускладнює процес управління фінансовими потоками, знижує довіру вкладників та інвесторів до банківської системи та істотно зменшує можливості фінансування реального сектору економіки країни.

Варто зазначити, що до поняття “проблемні кредити” (“проблемні позики”, “проблемні активи”) зачислюють протерміновані та сумнівні кредити. Проте, глосарій банківської термінології НБУ вказує, що фактично до проблемних кредитів відносять винятково суму протермінованих платежів за кредитом згідно даних бухгалтерської звітності, а не загальний обсяг кредитів, за якими допущено протермінування. Водночас протерміновані кредити (протермінована заборгованість) – це сума протермінованих платежів за кредитом, яка не погашена в термін, встановлений договором [147]. З огляду на це, можемо стверджувати, що проблемні кредити та протерміновані кредити (протермінована заборгованість) є тотожними поняттями. Таким чином, обсяг протермінованої заборгованості є значно меншим у порівнянні із загальним обсягом кредитів за якими допущено протермінування.

Станом на 01.12.2014 р. обсяг протермінованої заборгованості становив 123 846,2 млн грн (12,3% від загальної суми кредитів). До недавна історичний максимум показника становив 84 563,4 млн грн (11,2%) на початку 2011 р. (рис. 2.2). Так, за даними міжнародного рейтингового агентства Moody’s саме кредитування пов’язаних сторін є одним із ключових чинників, що спричинив високий рівень поганих активів у банках країн СНД. Станом на кінець 2010 р. цей вид кредитування становив 10% від валового кредиту та 50% від акціонерного капіталу банків, що у п’ять разів перевищує аналогічні показники банків країн Центральної та Східної Європи та майже вдвічі – банків Близького Сходу [265].

За даними на рис. 2.2, з 2011 р. спостерігається зменшення частки протермінованої заборгованості з 11,2% до 7,7% у 2013 р. Основною причиною поліпшення ситуації було вирішення питання проблемних позик шляхом списання. Приблизно половина щорічного списання проблемних кредитів відбулася в листопаді-грудні 2011 р. після того, як податкова адміністрація погодилася не оподатковувати списання проблемних позик. Станом на листопад 2011 р. за рахунок сформованих резервів було списано 21 млрд грн безнадійної заборгованості [189].

Рис. 2.2. Динаміка обсягу протермінованої заборгованості в Україні 2008-2014 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [147].

За даними НБУ, середній рівень протермінованої заборгованості за кредитами в корпоративному сегменті станом на 01.03.2014 р. становив 8,08 %. Найвищий рівень протермінованої заборгованості зафіксовано у Чернівецькій області (44,29%). У Луганській області частка простроченої заборгованості склала 28,8 % кредитного портфеля, у Рівненській – 28,2%. Найбільш низький рівень простроченої заборгованості спостерігався Кіровоградській (2,96%), Запорізькій (5%) і Дніпропетровській (5,14%) областях [214].

Відзначимо, що недіючі кредити відповідно до чинної класифікації НБУ, починаючи з IV кварталу 2012 р., охоплюють сумнівні (IV категорія якості) та безнадійні (V найнижча категорія якості) до повернення кредити, відображені в балансі, та не враховують депозити, позабалансові зобов'язання за гарантіями та з кредитування, за якими оцінюється кредитний ризик. Згідно з рекомендаціями МВФ, кредити вважають недіючими, якщо сплата основної суми та процентів за ними протерміновані: 1) на три місяці (90 днів) або більше; 2) менше ніж на 90 днів, проте відповідно до національних норм

нагляду вважається, що обслуговування такого кредиту є “слабким” або “незадовільним” [147].

До обсягу кредитів, кваліфікованих як недіючі кредити, зараховують загальний обсяг заборгованості за ними, а не тільки протерміновану суму. Водночас, за IV квартал 2012 р. суттєво зросли недіючі кредити з 118,6 до 169,3 млрд грн. З огляду на дані табл. 2.4, спостерігаються високі значення показника співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу упродовж 2008-2014 рр., окрім 2008 р. (9,2%). У 2012 р. недіючі кредити становили 36% капіталу, а у 2014 р. – 61,07%, причиною чого стало не лише погіршення якості активів, а й запровадження нової класифікації кредитів НБУ відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 25 січня 2012 р. № 23.

Таблиця 2.4

Динаміка обсягу недіючих кредитів банків України 2008-2014 рр.

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кредити надані, млн грн	792,2	747,3	755,0	825,3	815,3	911,4	1006,9
Недіючі кредити, млн грн	30, 6	105, 5	120,4	126,3	169,3	152,9	191,1
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу, %	9,16	31,97	29,17	25,76	36,03	30,65	61,07
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів, %	3,88	13,70	15,27	14,73	16,54	12,89	18,98

Джерело: побудовано автором на основі [147].

Офіційні дані НБУ дещо відрізняються від оцінок частки проблемних кредитів таких міжнародних рейтингових агенцій як *S&P* (20%), *Moody’s* (35%), *Fitch* (20% *NPL* і 25-30% “потенційно проблемних” кредитів), відзначаючи тенденцію до зростання частки недіючих кредитів у банківській системі України [103].

Серед комерційних банків України шокуючим було збільшення портфеля безнадійних кредитів Промінвестбанку на 4,9 млрд грн за І півріччя 2013 р. і найбільшим збитком по системі в обсязі 2,6 млрд грн. Однак керівництво банку запевняло, що це лише відображення ситуації, яка склалася в другій

половині 2008 р. і, використавши більшу частину можливостей врегулювання проблем і відновлення обслуговування клієнтами цих кредитів, Промінвестбанк одноразово класифікував їх як проблемні.

Надмірна кредитна активність на ринку іпотечних та корпоративних позик в докризовий період UniCredit Bank призвела до акумуляції найбільших у системі обсягів безнадійних кредитів – 14,9 млрд грн у 2013 р. Негативно вплинуло на позицію банку й те, що загальні резерви під кредитні ризики становлять лише 54% від обсягу кредитів V категорії якості.

Правексбанк відзначився найвищим показником відношення безнадійних кредитних операцій до кредитного портфеля – 91,8%, а Укрексімбанк – через 11 млрд грн недіючих кредитів – 30% портфеля і приріст безнадійних позик на 1,1 млрд грн за І півріччя 2013 р.

З огляду на значне зростання обсягу безнадійних кредитів російського "Альфа Банк" на 1,4 млрд грн за І півріччя 2013 р., обсяг недіючих кредитів банку вдалося знизити на 20%. За словами директора з управління ризиками банку, зростання обсягу безнадійної заборгованості в І півріччі 2013 р. переважно обумовлене переведенням кредитної заборгованості декількох корпоративних клієнтів з IV категорії ризику в V у відповідності з новими регулятивними і методологічними вимогами НБУ з оцінки якості кредитного портфеля [177].

Голова правління "Райффайзен банк Аваль" стверджує, що понад 20 млрд грн недіючих кредитів 2013 р. складаються в основному зі старого портфеля, за яким протягом 5 років стягуються борги. А представники Приватбанку пояснюють високий обсяг концентрації сумнівних кредитів IV категорії (31,9 млрд грн) низкою факторів юридичного характеру. При цьому, рівень повернення безнадійних позик в Приватбанку у І півріччі 2013 р. становив 15%, за 2012 р. – 30% [103].

До першої п'ятірки банків за проблемністю кредитного портфеля станом на 01.10.2014 р. увійшли UniCredit Bank, Дельта Банк, Укрексімбанк, Райффайзен Банк Аваль та Сбербанк Росії. Позиції рейтингу визначались поєднанням таких показників проблемності заборгованості як високі обсяги і частка недіючих та безнадійних кредитів, швидкі темпи зростання обсягу

безнадійних кредитів та відносного приросту недіючих кредитів, а також низьке покриття безнадійних позик резервами під кредитні ризики (Додаток Ж таблиця Ж.2).

UniCredit Bank продовжував вести політику надмірної кредитної активності на ринку іпотечних і корпоративних позик у період 2000-х рр., що призвело до акумуляції найбільших по системі обсягів безнадійних кредитів – 19 млрд грн (близько 30% кредитного портфеля).

Суттєве зростання обсягу безнадійних кредитів за III квартали 2014 р. спостерігається в Дельта Банку. Відносно низьке покриття резервами безнадійних кредитів керівництво банку пояснює великими обсягами перекуплених заставних кредитів в інших банків, пояснюючи таку практику високою вартістю забезпечення. Однак агресивний характер бізнес-моделі із придбання чужих токсичних активів і споживчого кредитування призвели до проблем із ліквідністю банку у IV кварталі 2014 р.

Обсяг недіючих кредитів державного банку системного значення – Укрексімбанку становить 24,8 млрд грн, що виросли на 8,7 млрд грн з початку року. Погіршення якості кредитного портфеля державних банків пояснюється високими обсягами кредитування дефіцитних квазідержавних підприємств високого суспільного значення, зокрема НАК “Нафтогаз”, та інших державних монополій із низькою кредитоспроможністю [103].

За результати дослідження міжнародного рейтингового агентства Fitch очікується подальше погіршення якості активів у банків внаслідок порушень економічної діяльності, рецесії, зниження курсу гривні і, в деяких випадках, потенційного перерозподілу економічного впливу та активів. Це, в свою чергу, позначиться на показниках капіталізації, хоча серйозність й терміни впливу залежатимуть від того, як розвиватиметься криза, і від ступеня регулятивних послаблень з боку НБУ [258].

Станом на 01.12.2014 р. агрегований показник достатності регулятивного капіталу банківського сектору зменшився до 14,03% порівняно з 18,26% на 01.01.2014 р. [147]. Це зумовлено зниженням абсолютного розміру капіталу і збільшенням активів, зважених за ризиком [258], що спричинено вищою гривневої вартістю кредитів в іноземній валюті в результаті зниження курсу

гривні. На нашу думку, зменшення було зумовлено загалом поєднанням таких чинників як збільшення резервів під знецінення кредитів, зростання неотриманих нарахованих відсотків, які вираховуються з регулятивного капіталу і збитки за відкритими валютними позиціями.

На думку фахівців, фундаментальною причиною погіршення якості активів вітчизняних банків стало завищення вартості застави внаслідок недосвідченості персоналу, а також певних корупційних схем кредитування власників істотної участі та інсайдерів. Власне тому й виникла суттєва різниця між балансовою вартістю кредиту з відсотками та реальною вартістю майна позичальника, що перебуває у заставі за кредитною угодою.

Варто зауважити, що більшість вітчизняних банків використовує так званий традиційний підхід до оцінки кредитоспроможності позичальника, який полягає у застосуванні стандартних аналітичних методів, що здійснюються на основі фінансової звітності позичальників:

- горизонтального та вертикального аналізу;
- трендового і порівняльного аналізу;
- аналізу відносних показників.

Застосовувані на практиці вітчизняними банками методи оцінки кредитоспроможності за сукупністю показників, що характеризують фінансовий стан (здатність своєчасно погасити борги і структура капіталу) позичальника, містять систему фінансових коефіцієнтів. Такий підхід передбачає вивчення простих функціональних зв’язків між окремими позиціями фінансової звітності на основі обчислення певної вибірки показників (коефіцієнтів) та їх подальшому аналізі, який зазвичай проводиться таким чином:

1) порівняння фактичних показників із встановленими нормативами (нормативний метод);
2) порівняння коефіцієнтів аналізованого підприємства з аналогічними показниками інших підприємств цієї ж галузі (порівняльний аналіз);
3) порівняння коефіцієнтів аналізованого підприємства з аналогічними показниками фірм – провідних у даній галузі (бенчмаркінг).

Як свідчить банківська практика, метод коефіцієнтів простий у використанні та не потребує спеціального інформаційного забезпечення, однак має значні вади, зокрема: нормативні значення окремих показників зазвичай не мають практичного обґрунтування; оціночні коефіцієнти є недостатніми для виявлення рівня конкурентоспроможності загалом, тож не враховують усі параметри, що впливають на кредитний ризик; відсутність єдиного класифікатора кредитоспроможності й надійності підприємств; недостатній рівень об'єктивності показників звітності через можливість маніпулювання показниками на вищих рівнях керівництва з метою "поліпшення" балансу [225].

Отже, результати оцінювання кредитоспроможності за чинними методиками не дають об'єктивної інформації для прийняття зважених і обґрунтованих фінансових рішень, а використовуються лише для цілей виконання вимог нормативних актів та формування обов'язкових резервів.

Окрім того, нині в Україні немає єдиної стандартизованої методики оцінки кредитоспроможності позичальника. Також важливим чинником погіршення якості кредитів стала не завжди ефективна система супроводження кредитів, насамперед постійного моніторингу.

Перешкодою в мінімізації проблемних кредитів є складність процедури списання безнадійних кредитів за методикою НБУ, особливо в частині доказів щодо проведення всіх можливих заходів для стягнення боргу з позичальника. Вітчизняні банки також скаржаться на затягування судами процесу реалізації застав, відмови в задоволенні позовних вимог банку та шахрайські схеми виведення майна із застави.

Однак, деякі банки полюбляють приховувати істинний обсяг поганих кредитів, щоб занижувати обсяг резервів. Окрім цього, кожен банк має власну методику класифікації активів, що відкриває можливості для маніпуляцій і заважає аналітикам коректно порівнювати якість активів різних банків. Тобто, на кількісні коефіцієнти проблемності істотно впливає прозорість ведення банківської звітності.

Необхідно наголосити, що високі обсяги проблемних кредитів здатні суттєво погіршити фінансовий стан банків, оскільки відбувається втрата

активів, що приносять дохід. Крім цього, банки змушені декларувати значні витрати на формування резервів за сумнівними і безнадійними кредитами. Відтак, низька якість активів негативно впливає на рентабельність, гальмує кредитну активність і тисне на ліквідність банків, обтяжених проблемною заборгованістю.

Не дивлячись на існування проблемності кредитного портфеля, більшість європейських дочірніх банків мають високий рівень підтримки з боку материнських структур, що дає змогу кредиторам і вкладникам бути спокійними, адже під кредити сформовані резерви, а рівень ліквідності завжди підтримується на достатньому рівні. На відміну від багатьох вітчизняних банків, західні дочірні банки мають зовнішній стимул максимально точно відображати проблеми у звітності. Якщо рівень недіючих кредитів критично високий, власники приймають рішення або про доформування резервів, або про цивілізований вихід з бізнесу, який особливо не позначиться на інтересах вкладників.

Зауважимо, що перелічені недоліки функціонування систем ризик-менеджменту вітчизняних банків разом з несприятливою макроекономічною ситуацією в країні призвели до швидкого погіршення якості кредитного портфеля, підтвердженням чого є стрімке зростання обсягу сформованих банками України резервів за активними операціями з 20,2 млрд грн у 2007 р. до 177,5 млрд грн у 2014 р. (табл. 2.5). Варто зазначити, що банки з метою визначення реального розміру регулятивного капіталу з урахуванням ризиків у своїй діяльності зобов'язані постійно оцінювати якість усіх своїх активів і наданих фінансових зобов'язань (визначати їх класифікацію) та здійснювати відповідні коригування їхньої вартості шляхом формування резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями відповідно до вимог постанови Правління Національного банку України від 25 січня 2012 року № 23.

Формування значного обсягу резервів під можливі втрати за кредитними операціями банків убезпечує їх від суттєвої втрати капіталу та банкрутства. Однак, з іншого боку, додаткові витрати банків на формування резервів під активні операції знижує рівень їх регулятивного капіталу, що може призвести

до порушення встановлених значень економічних нормативів, а зменшення грошових надходжень до банків від обслуговування кредитів знижує розмір високоліквідних активів, які можуть бути використані ними для виконання поточних зобов'язань перед кредиторами. Все це спричиняє зниження показників прибутковості банків. Так, показник відношення обсягу резервів за активними операціями банків до обсягу наданих кредитів зріс з 4,22% у 2007 р. до 17,62% у 2014 р. Рентабельність активів та капіталу вітчизняних банків значно коливались протягом 2007-2014 рр.: у 2007 р. її рівень становив 1,50 і 12,67% відповідно, у 2009 р. – -4,38 і -32,52%, у 2012 р. – 0,45 і 3,03% та станом на 01.12.2014 р. – -1,88 і -13,90% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні показники діяльності банків України за 2007-2014 рр.

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Резерви за активними операціями, млрд грн	20,2	48,4	122,4	148,8	157,9	141,3	131,3	177,5
Відношення обсягу резервів за активними операціями до обсягу наданих кредитів, %	4,22	6,10	16,37	19,70	19,13	17,33	14,40	17,62
Результат діяльності, млрд грн	6,6	7,3	-38,5	-13,0	-7,7	4,9	1,4	-22,4
Рентабельність активів, %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-1,88
Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-13,90

Джерело: побудовано автором на основі [147].

Отже, спостерігається обернена взаємозалежність між зростанням обсягу резервів за активними операціями та погіршенням таких показників як результат діяльності, рентабельність активів та капіталу вітчизняних банків. Окрім того, оскільки проблемним кредитам властивий ризик часткового або повного невиконання зобов'язань позичальниками, втрата активів балансу одночасно призводить до зменшення й пасиву, що в свою чергу позначається

на зменшенні розміру власного капіталу [36, с. 353]. Натомість зменшення витрат на резервування свідчить про поліпшення якості кредитних портфелів банків, що в сучасних умовах не спостерігається.

За результатами побудови трендової моделі впливу проблемної заборгованості на власний капітал банку можна стверджувати, що при зростанні проблемної заборгованості на 1 млн грн власний капітал банку має зрости на 1,4001 млн грн для покриття ризиків за активними операціями банківських установ. Коефіцієнт детермінації показує, що побудована модель є адекватною, зокрема 77% варіації власного капіталу пояснюється зміною проблемної заборгованості банків (рис. 2.3).

Банківський досвід застосування методів продажу проблемних активів в Україні свідчить про активний розвиток передачі проблемних активів в управління третій особі (колектору). Так, за даними колекторської компанії Credit Collection Group у 2009 р. вітчизняний банківський сектор передав в обслуговування колекторам проблемних активів обсягом понад 2 млрд грн за середньою ринковою ціною не більше 10% від суми заборгованості за тілом кредиту. При цьому продаж проблемних кредитів юридичних осіб, залежно від ефективності їх реструктуризації, здійснювався з дисконтом 40-60%, а споживчих кредитів – 90-95% [209, с. 50].

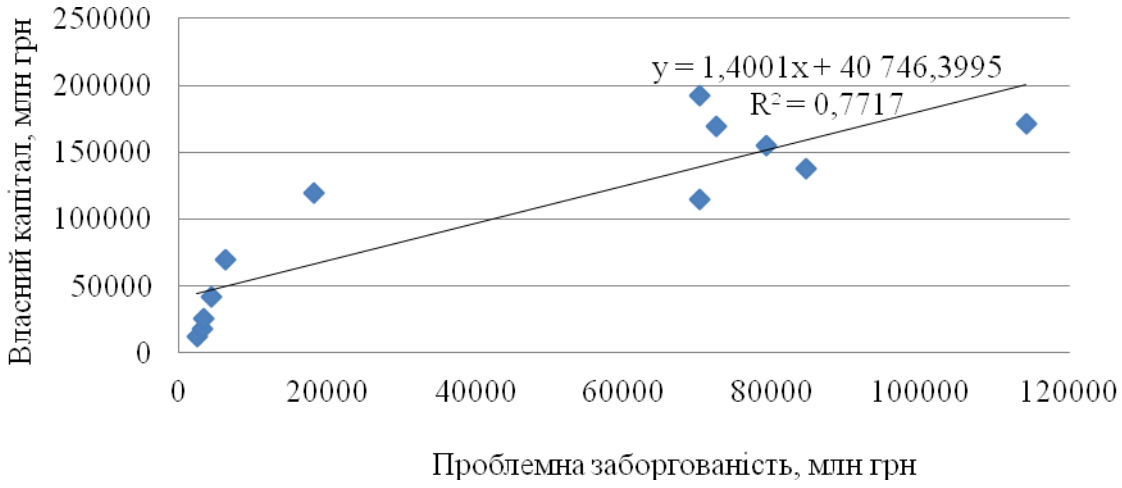

Рис. 2.3. Вплив проблемної заборгованості на власний капітал банків України

Джерело: розроблено автором.

На сьогодні обсяги вітчизняного ринку колекторських послуг за даними Асоціації учасників колекторського бізнесу України становлять 2,5 млрд грн. Близько 80-90% офіційного ринку колекторських послуг в Україні контролюють великі компанії, зокрема “Європейська агенція з повернення боргів”, “Credit Collection Group”, “Укрборг”, “Українська колекторська група”, “Фінансове агентство зі збору платежів”, “Укрфінанси”, “Агенція з управління заборгованістю”, АТ “eCall”, “CredEx”, “Агенція комплексного захисту бізнесу “Дельта-М” та ін. [14, с. 45].

Зауважимо, що вартість портфелів проблемних кредитів українських банків знизилась. Якщо у 2013 р. їх можна було реалізувати за 15-20% від номіналу, то до кінця І півріччя 2014 р. – 3-10%. Найчастіше банківські установи намагаються не афішувати операції з продажу кредитів, а безпосередньо звертаються до колекторів із пропозицією продати конкретний обсяг поганих активів. Покупцями були кредитні агентства (“Укрборг”, “Credit Collection Group” та інші), а також декілька банків (Дельта Банк, “Національний кредит” Альфа-Банк). Не дивлячись на те, що у 2014 р. пропозиція проблемних кредитів різко збільшилася через зростання неповернень, кількість покупців, навпаки, скоротилася.

Ціна портфелів проблемних кредитів залежить від валюти, терміну протермінованої заборгованості, кількості позичальників, того чи був цей портфель на обслуговуванні у колекторів тощо. Однак оскільки купівельна спроможність на сьогоднішній день дуже низька, то з більшою частиною нових проблемних кредитів банкам доведеться працювати самостійно. Зокрема ВТБ Банк зняв із продажу портфель на суму 800 млн грн. Колекторські компанії не поспішають купувати прострочені банківські кредити в сучасній нестабільній ситуації, а зосереджують увагу не на залученні таких портфелів на комісійній основі, тобто за договором доручення. Проте на ринку ще залишилися два-три колекторські агентства. Іноді проблемні портфелі купує Альфа-Банк.

Тим часом фахівці прогнозують пожвавлення ринку, оскільки покупці матимуть змогу більш зважено оцінювати портфелі та пропонувати ринкові ціни, та подальше зростання пропозиції обсягу проблемної заборгованості ще

на 30–40%, основною причиною якого є події на сході України, а також зниження платоспроможності населення країни. Головними продавцями портфелів проблемних активів стануть банки, які практикують масове споживче кредитування: Райффайзен Банк Аваль, UniCredit Bank, ОТП Банк, Platinum Bank, ВТБ Банк. Але значне зниження вартості спостерігатиметься лише щодо кримських і східноукраїнських портфелів, максимальні дисконти з яких становитимуть 99–99,9%. Зокрема, Platinum Bank ще в березні 2014 р. заявив про намір продати кримський портфель роздрібних беззаставних (споживчих) кредитів на суму 223 млн грн. Загалом, згідно з оцінками учасників ринку, близько 40–60% кредитів, виданих на півострові, сьогодні є проблемними [105].

Однак, однією з головних проблем зовнішніх колекторів є їхня професійна непідготовленість, що проявляється у незнанні чинного законодавства країни, етичних та моральних норм, правил складання процесуальних документів тощо.

Необхідно наголосити, що Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків" від 24.07.2009 р. № 1617 Кабінету Міністрів України надано право створювати за поданням Національного банку України санаційний банк, який не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Його основним завданням є захист інтересів вкладників (кредиторів) банків. При цьому не наведено деталізований механізм функціонування санаційного банку. Так, за поданням Національного банку України, яке узгоджене з Комітетом Верховної Ради України, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2011 р. №880-р "Про утворення санаційного банку", було прийнято рішення про створення санаційного банку на базі АТ "РОДОВІД БАНК", завданням якого є проведення роботи з активами державних банків та банків, у капіталізації яких взяла участь держава, спрямованої на максимізацію надходжень від повернення цих активів [199]. Положенням "Про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним", затвердженим постановою Правління Національного банку України від 23.12.2011 р. № 471, визначено умови

передачі та управління проблемними активами АТ “РОДОВІД БАНК” [188]. Зауважимо, що на санаційний банк не поширюються вимоги економічних нормативів та обов’язкових резервів НБУ.

Кабінетом Міністрів України внесено на розгляд Верховної Ради України проекти Законів України “Про особливості діяльності санаційного банку” (реєстр. №1154 від 24.12.12 р.) та “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо роботи санаційного банку з активами державних банків та банків, у капіталізації яких взяла участь держава” (реєстр. №1116 від 18.12.2012 р.), якими передбачалось врегулювати питання переведення проблемних активів банків державного сектору до АТ “РОДОВІД БАНК”. Однак 4 червня 2013 р. за результатами розгляду Верховною Радою України було відхилено та знято з розгляду проект Закону України № 1154 у другому читанні. На пленарному засіданні Верховної Ради України 18 червня 2013 р. також не було прийнято рішення про направлення на повторне друге читання цього законопроекту.

Водночас 6 серпня 2013 р. А. Пінчуком внесено на розгляд Верховної Ради України законопроект “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності санаційного банку” (реєстр. №3055) та 2 вересня 2013 р. включено до порядку денного п’ятої сесії Верховної Ради України сьомого скликання, який по суті є аналогічним до проекту Закону України № 1154. Проте, 27 лютого 2014 р. проект Закону України № 1116 відкликано у зв’язку зі зміною Уряду [122].

На сьогоднішній час 99,99% статутного капіталу АТ “РОДОВІД БАНК” належить державі. Окрім того, протягом 2009-2011 рр. на капіталізацію АТ “РОДОВІД БАНК” держава витратила 12,35 млрд грн, зокрема:

- 2,8 млрд грн – постанова Кабінету Міністрів України від 10.06.2009 р. № 580;
- 5,6 млрд грн – постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2009 р. № 1202;
- 3,95 млрд грн – постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 30.03.2011 р. № 323.

Варто відмітити, що за результатами роботи “РОДОВІД БАНКУ” як санаційного за період з 1 вересня 2010 р. по 1 вересня 2014 р., його керівництво стверджує, що вдалося налагодити ефективну роботу власних підрозділів з ведення претензійно-позовної роботи з боржниками; забезпечено максимальну взаємодію з проблемними позичальниками практично на всіх стадіях роботи з ними: проведення переговорів про погашення заборгованості в досудовому порядку, на стадії судового провадження та після отримання рішення суду щодо добровільного його виконання; розроблені і впроваджені внутрішні положення, що регламентують порядок дій структурних підрозділів банку по роботі з проблемними активами. З метою централізованого відображення роботи з проблемними активами банком також розроблено та введено в експлуатацію низку програмних підсистем, що дозволяють поліпшити ефективність організації зазначеної роботи та ввести системність дій з повернення проблемної заборгованості [198].

Однак банківські установи відмовляються передавати в “РОДОВІД БАНК” свої борги. У квітні 2014 р. ВГО “Фінансова грамота України” подала в Окружний адміністративний суд Києва адміністративний позов до НБУ про відкликання банківської ліцензії та припинення діяльності санаційного “РОДОВІД БАНК” у зв’язку з тим, що з 2013 р. ПАТ “РОДОВІД БАНК” займається не передбаченою законом діяльністю оскільки із закону про банки і банківську діяльність в кінці 2012 р. зникла повністю ст. 86/1 про санаційний банк, яка передбачає його створення та роботу [176]. За словами експертів, західний досвід санації у вітчизяних реаліях знайшов застосування в найбільш корупованому банку України – “РОДОВІД БАНК”, в якому зникло за різними оцінками від 15 до 25 млрд грн. Таким чином, ПАТ “РОДОВІД БАНК” займається не передбаченою законом діяльністю. У лютому 2014 р. Генпрокуратура вже порушила кримінальну справу за ч.5 ст. 191 Кримінального кодексу України (розкрадання організованою групою в особливо великих розмірах) проти співробітників ПАТ “РОДОВІД БАНК”. НБУ повинен відкликати ліцензію за діяльність, не передбачену законом. Відповідні листи з цього приводу направила до НБУ та Кабінету Міністрів

України ВГО “Фінансова грамота України” спільно з аудиторською компанією і Федерацією страхових брокерів [61].

У вересні 2014 р. Міністерство фінансів України відповідно до доручення уряду та співпраці з МФО запропонувало доопрацювати законодавство для врегулювання діяльності державного ПАТ “РОДОВІД БАНКУ” як санаційного, або почати процедуру його ліквідації [123]. Однак, жодних рішень стосовно діяльності “РОДОВІД БАНКУ” не було прийнято. Вже у листопаді 2014 р. ВГО “Фінансова Грамота” звернулася з позовом до Окружного адміністративного суду міста Києва з вимогою визнати протиправною діяльність Міністерства фінансів України щодо недоопрацювання законодавства по врегулюванню діяльності ПАТ “РОДОВІД БАНКУ”. Попри законодавчо встановлені обов’язки для врегулювання законності діяльності санаційного банку, Мінфін допускає бездіяльність по управлінню корпоративними правами держави. Підставою представництва в суді інтересів держави є наявність порушень або загрози порушень інтересів держави. Так, позивач вказує в позові, що є ряд негативних наслідків бездіяльності Мінфіну:

1. Внаслідок корупції завдано шкоди на суму понад 250 млн грн.
2. Збитковість діяльності банку становила уже 297,5 млн грн за січень-вересень 2014 р. Таким чином, порівняно з аналогічним періодом 2013 р., банк наростив збиток у 63 рази.
3. ПАТ “РОДОВІД БАНК” незаконно отримав рефінансування у розмірі 2,9 млрд грн лише у 2014 р. При цьому в позові вказується, що санаційний банк за останні чотири роки повернув Національному банку лише 405,34 млн грн.

В позові також наводяться свідчення бездіяльності Міністерства фінансів протягом останніх восьми місяців, внаслідок чого “РОДОВІД БАНК” не запрацював як санаційний і держава зазнала збитків [2].

На нашу думку, враховуючи навіть перспективи впровадження нових світових стандартів банківського регулювання (Базеля ІІІ), які передбачають ще жорсткіші вимоги до якості, достатності та прозорості капіталу банків, то постає потреба у формуванні такого капіталу фінансових інститутів, величина

якого відповідає завданню щодо успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім впливам та врахування усіх можливих ризиків. Водночас на основі проведеного дослідження рівня капіталізації банків можна виокремити такі особливості банківського капіталу в Україні:

- слабкість капіталу і неспроможність конкурувати на зовнішньому ринку;
- відкритість вітчизняної економіки, що потребує формування конкурентної протидії проникненню іноземного банківського капіталу;
- недостатня фінансова стійкість і стабільність банків в умовах економічних криз;
- здійснення вітчизняними банківськими установами регулювання достатності капіталу, що ґрунтується на вимогах Базель I;
- наявність значного обсягу нагромадженої проблемної заборгованості банків, що чинить тиск на показник достатності їхнього регулятивного капіталу.

Нині процеси капіталізації банків відбуваються повільніше, ніж того потребують тенденції міжнародного ринку капіталу. Доводиться констатувати вельми низький рівень капіталізації банківської системи України, хоча нормативи достатності капіталу відповідають встановленим значенням, більше того, деякі навіть вдвічі перевищують його (Н2). Зважаючи на зазначені обставини, можемо констатувати певну невідповідність встановлених НБУ значень нормативів ринковим реаліям. Тому необхідно ввести нові нормативи поряд з наявними, які б відповідали вимогам Базель III, які б передбачали формування якісної структури капіталу та відображали адекватне збільшення капіталу до активів і банківських ризиків.

Вважаємо за необхідне для інтеграції України у світове фінансове середовище, зокрема фінансовий ринок ЄС, якнайшвидше впровадити міжнародні стандарти банківського нагляду. Так поточний стан вітчизняної банківської системи є хорошим підґрунтям для запровадження стандартів Базель III: норматив адекватності регулятивного капіталу значно перевищує значення запропоноване Базельським комітетом з урахуванням буферу капіталу, у банківську систему надходить додатковий капітал, у тому числі

збільшується і статутний капітал банків. І незважаючи на дискутування щодо доцільності існування нових Базельських стандартів у вітчизняній банківській практиці, на нашу думку, відтермінування їх запровадження – це втрата нових можливостей і ослаблення конкурентних позицій українських банків, ізоляція від основних міжнародних фінансових потоків, а також загроза послаблення співробітництва європейських кредитно-фінансових структур з вітчизняними банками, що зведе нанівець всі урядові плани щодо збільшення ВВП та економічного зростання в цілому. Дотримання вимог Базель ІІІ в Україні є вигідним як іноземним фінансовим установам, які вже діють у національних економіках на умовах цієї системи банківського нагляду, так і вітчизняним банкам, що активно працюють та розширюють свою діяльність, оскільки дотримання нових умов підвищить їхню фінансову безпеку та відповідно довіру населення до банківських установ в державі.

Отже, на наш погляд, для підвищення ефективності капіталізації банківських установ необхідно запровадити стратегічний підхід до управління капіталом, що потребує не лише системного аналізу та прогнозування достатності банківського капіталу, а й дотримання рекомендацій щодо його формування і функціонування, забезпечення стабільності нормативної бази Національного банку України, покращення діяльності валютного та фондового ринку, створення на національному рівні методологічних документів, які б забезпечували процес регулювання банківської діяльності до капіталу й ліквідності в контексті Базель ІІІ, удосконалення процесу оподаткування комерційних банків та спрямування їхньої діяльності на покращення фінансової стабільності, запровадження ефективного інструменту роботи з проблемною заборгованістю. Розв’язання цих питань сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків, вирішенню проблеми економічної безпеки банківської системи країни, її надійності, фінансової стійкості та ефективності функціонування на шляху до інтеграції в світове фінансове середовище.

2.2. Особливості участі іноземного капіталу та процесів консолідації у забезпеченні капіталізації вітчизняного банківського сектору в умовах глобалізації

В умовах глобалізації фінансових ринків та лібералізації руху капіталів помітно активізувались процеси злиття і поглинання, що є одними із можливих шляхів забезпечення розвитку банків та підвищення їх конкурентних позицій на ринку, а проникнення іноземного капіталу в національні банківські системи набуло широкого масштабу і стало провідною тенденцією розвитку світової економіки. Адже іноземний капітал може забезпечити процеси рекапіталізації та реструктуризації національної банківської сфери та надходження кредитних ресурсів з-за кордону. Участь нерезидентів у капіталі банків може підвищити якість банківського менеджменту, сприяти швидшому та ефективнішому впровадженню передових методів банківської діяльності і завдяки зростанню міжбанківської конкуренції посилити диверсифікацію банківських послуг.

За даними НБУ, станом на 01.12.2014 р. в країні діяли 165 банків, у тому числі 51 банк з іноземним капіталом, 19 із них – це банки зі 100% іноземним капіталом, хоча насправді ще у 15 банків розмір статутного капіталу наближений до 100%, в межах 96,36–99,99% (Додаток З). З огляду на це, можна стверджувати, що станом на 01.12.2014 р. не 19, а 34 вітчизняні банки фактично повністю належали іноземним власникам (табл. 2.6).

Із 15 банків, що формують І групу, лише 5 – із вітчизняним капіталом, із 17 банків ІІ групи – 10, із 21 банків ІІІ групи – 12, із 112 банків ІV групи – 87. Це свідчить про те, що іноземний капітал сконцентрований у найбільш надійних та сильних гравців ринку, тоді як банки з чистим вітчизняним капіталом належать до слабших. За даними табл. 2.7, упродовж 2003-2010 рр. спостерігається зростання кількості банків з іноземним капіталом, окрім 2009 р. Так, у 2003 р. лише 19 банків мали частку іноземного капіталу в статутному фонді, а вже 2010 р. – 55. Однак, до 2014 р. кількість банків з іноземним капіталом знизилась до 51 (32,2%). Незважаючи на це, якщо взяти до уваги те, що станом на 01.12.2014 р. в Україні здійснювало діяльність 165

зареєстрованих банків, то можна стверджувати, що близько третини банків мають іноземний капітал у статутному фонді, у той час, як у 2003 р. таких банків було 158 і, відповідно, частка банків з іноземним капіталом становила лише 12%.

Таблиця 2.6

Кількість банків з іноземним капіталом в Україні впродовж 2007-2014 рр.

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176	180	165
З них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51
У т. ч. зі 100 % іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0	32,2

Джерело: побудовано автором на основі [147].

Відзначимо, що частка іноземного капіталу в банківському секторі України, починаючи з 2012 р. щорічно зменшується, все менше банків стають об'єктами угод купівлі з боку іноземних фінансових установ та переходять під контроль іноземних інвесторів. Так, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків зменшилась з 41,9 у 2011 р. до 32,2% у 2014 р. З огляду на сучасну тенденцію скорочення кількості вітчизняних банків, частка іноземних банків у загальній кількості банківських установ є досить вагомою для вітчизняної банківської системи (30,9% у 2014 р.), підтвердженням чого є забезпечення більше половини активних операцій (57,7%) у банківській системі України у 2014 р. (рис. 2.4).

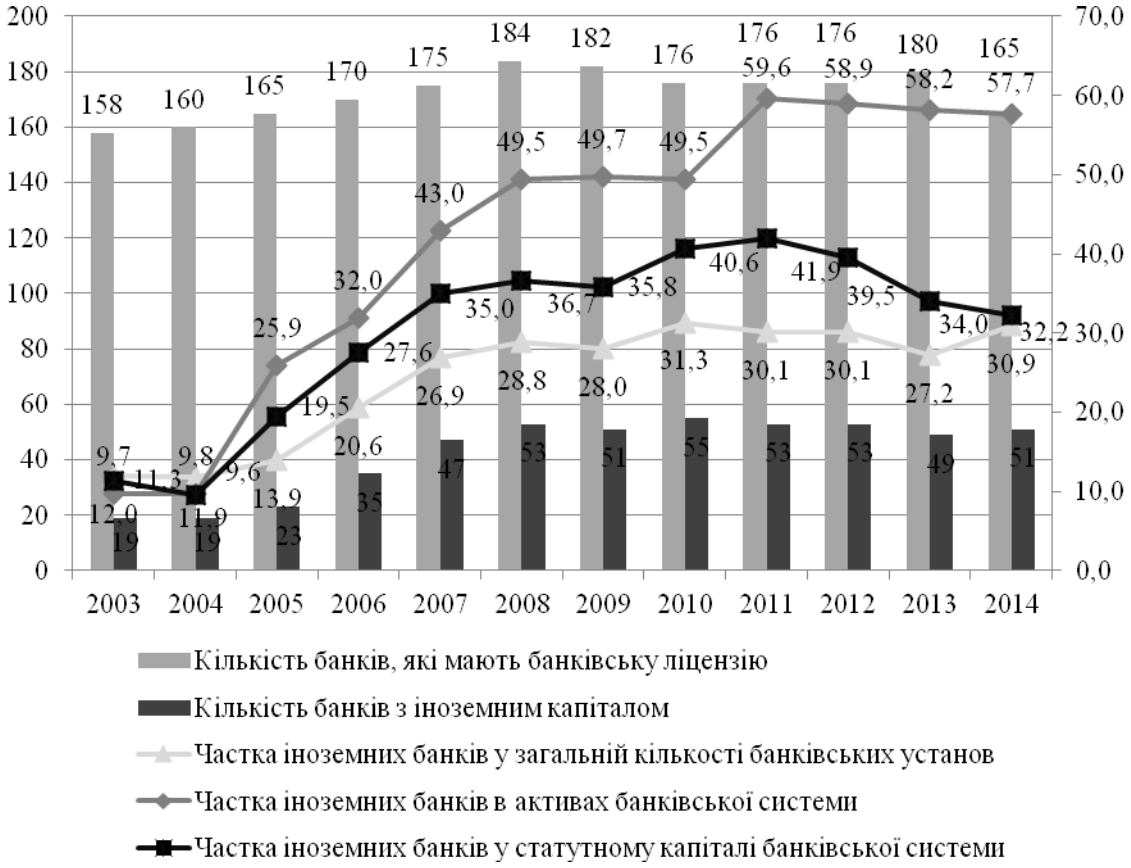

Рис. 2.4. Динаміка кількості та ролі банків з іноземним капіталом в Україні у 2003-2014 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [147].

Така тенденція викликала занепокоєння у науковців. Зокрема, В. Юрчишин зазначив, що з України йдуть банки, головні акціонери яких знаходяться в економічно розвинутих європейських країнах. На їхнє місце приходять українські та російські установи, які не мають тривалої стабільності й високої довіри. Цей чинник викликає сумнів з приводу здатності банківської системи протистояти системним кризам [27].

Розглядаючи структуру іноземного капіталу в банківській системі України за країнами походження (рис. 2.5), варто зазначити, що дійсно впродовж останніх кількох років спостерігається зростання частки російських інвесторів, яке, на думку Р. Корнилюка, підкріплюється геополітичними цілями їхніх власників. Науковець стверджує, що якби прихід росіян на український ринок ґрунтувався виключно на економічних інтересах, навряд чи інвестори в особі держави та нафтових магнатів північно-східного сусіда

продовжували б активно вкладати кошти у нерентабельний банківський бізнес. Адже показники рентабельності капіталу (ROE) російських банків більше нагадують динаміку ROE покинутих західними інвесторами банків, ніж криві рентабельності європейських установ, котрі залишилися на ринку [101].

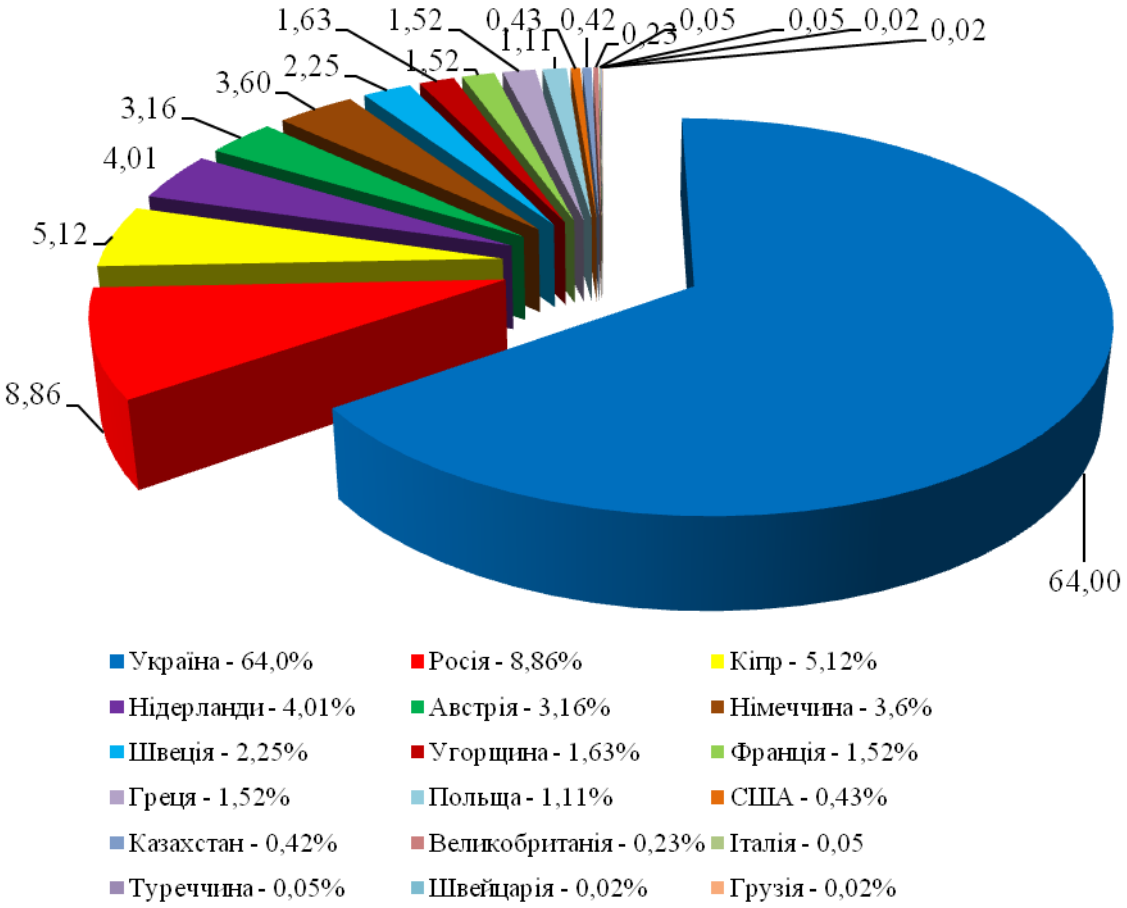

Рис. 2.5. Структура капіталу банківської системи України за країнами-інвесторами у 2014 р. [50, с. 30].

На думку О. Соскіна, вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду, оскільки саме завдяки європейським банкам, які відкрили в Україні свої дочірні банки, вітчизняній фінансовій системі вдалось протистояти світовій кризі у 2008 р. [25].

Однак, з українського ринку протягом останніх років вийшла низка іноземних інвесторів, які мали частку в банках України, серед яких: Bayerische Landesbank (Німеччина), Volksbank (Австрія), Bank Forum (Німеччина), Societe Generale (Франція), Erste Bank (Австрія), Home Credit Bank (Чехія), Dresdner Bank (Німеччина), Pekao (Польща) та інші. Європейські банки йдуть не лише

шляхом продажу, але й шляхом скорочення або закриття ризикованих ринкових позицій, виведення коштів для погашення заборгованості перед материнськими банками.

Згортання діяльності банків з іноземним капіталом у вітчизняному банківському секторі триває під впливом дії низки факторів [104, с. 29-30]:

1) відсутність в найближчій перспективі суттєвих передумов для поліпшення ділового клімату в Україні (негативні тенденції щодо зростання економіки, очікування девальвації національної валюти);
2) запровадження змін на законодавчому рівні щодо заборони кредитування населення у валюті;
3) неякісний кредитний портфель, зокрема: традиційно висока для вітчизняного банківського ринку частка негативно класифікованих активів та недостатньо прозора система їхнього моніторингу й ідентифікації (за оцінками Fitch та Standard & Poor's частка негативно класифікованих активів у балансах українських банків суттєво занижена);
4) непрозора судова система та відсутність інституту захисту прав кредиторів;
5) складна посткризова ситуація у єврозоні та впровадження підвищених вимог щодо достатності капіталу європейських банківських груп у рамках виконання положень Базеля III;
6) поступова трансформація бізнес-моделей європейських банків у контексті оптимізації (скорочення) географічної присутності в окремих регіонах Східної, Центральної та Південно-Східної Європи і більш зваженої політики щодо інвестування до обраних опорних ринків.

Проте, в результаті виведення своїх коштів з вітчизняної банківської системи іноземні банки тим самим не призвели до її занепаду в період відновлення фінансової діяльності банківських установ після світової фінансової кризи. Справді, деякі іноземні банки у період валютно-фінансової кризи та посткризового відновлення не лише не пішли з вітчизняної банківської системи, а й забезпечили приплив дефіцитних капітальних і кредитних коштів. Політика іноземних банків полягала в закріпленні позицій

на ринку банківських послуг України завдяки доступу до фінансових ресурсів материнських груп, що сприяло стабілізації вітчизняної банківської системи [50, с. 29-30]. Хоча саме специфіка вітчизняного ринку зумовила мотивацію іноземних банків щодо активізації роботи на ринку України навіть у кризовий період, зокрема: недостатня глибина ринку банківських послуг; перспективність формування надприбуткового кредитного портфеля в умовах високих кредитних ставок на ринку України порівняно з ЄС; незначна частина населення, охопленого кредитуванням; мінімальні ризики у контексті валютної політики НБУ [104, с. 28-29].

Підтримати капіталізацію іноземних банків в Україні допомогли не лише материнські структури та національні уряди країн-донорів, а й фінансові організації. Протягом 2008–2009 рр. ЄБРР надав близько 800 млн дол для рефінансування ряду українських банків у формі викупу акцій і субординованих кредитів, Світовий банк – 400 млн дол, МФК – 125 млн дол [103, с. 150]. Практично всі підтримані ЄБРР фінансові інститути, крім державних, належали іноземним власникам.

Зазначимо, що зростання капіталізації вітчизняної банківської системи є необхідною умовою її розвитку, забезпечення фінансової стійкості та надійності. Відтак виникає об'єктивна потреба пошуку джерел зростання власного капіталу банку, серед яких головними є прибуток банку та кошти акціонерів. Однак, у період кризових явищ фінансові результати діяльності банків починають характеризуватися зменшенням прибутку і появою збитків. Окремі провідні акціонери проблемних банків не змогли або не намагались стабілізувати їх діяльність завдяки збільшенню статутного капіталу шляхом додаткового випуску акцій та поширення їх між діючими акціонерами або серед інших інвесторів. Сьогодні за таких обставин одним із найоптимальніших шляхів зростання обсягу капіталу банку є консолідація вітчизняної банківської системи в результаті злиття і поглинання, що визначає тенденції підвищення концентрації банківського капіталу і зменшення кількості самих банків.

В Україні ринок злиття та поглинання пройшов складний шлях починаючи від процвітання рейдерства до цивілізованих методів ведення

бізнесу, від надмірної активності у сфері злиття та поглинання до значного скорочення кількісних та вартісних показників ринку.

Відзначимо, що за період 2004-2014 рр. в Україні було проведено близько 80 злиттів і поглинань (M&A) банків, що відбувалися за участю іноземних банків, зокрема за рахунок поглинання українських банків іноземними (Додаток К).

Констатуємо, що угода між Банком Москви та Смарт-холдингом вважається такою, яка не відбулась. Українська компанія "Смарт-холдинг", яка домовилася в лютому 2013 р. з російським банком ВТБ про купівлю у нього БМ Банку, 14 червня 2014 р. відмовилася від цієї фінансової установи, заявивши, що ця угода стала неактуальною оскільки зважаючи на теперішню несприятливу ситуацію в банківському секторі більш надійними та стійкішими залишаються системні та найбільші банки [210].

Із здобуттям незалежності та прийняттям рішення про ринкове реформування соціально-економічної системи перед Україною відкрилися нові перспективи консолідації вітчизняної банківської системи із залученням іноземного капіталу. Отже, за результатами проведеного дослідження та даних Додатку К можемо виділити такі основні хронологічні етапи розвитку ринку злиття та поглинання і входження іноземного капіталу в Україні (табл. 2.7).

На початку першого етапу (1991 – 1995 рр.) іноземному банківському капіталу було важко подолати стереотипи, які склалися в пострадянській країні. Але намагання побудувати країну з ринковою економікою спонукало до пожвавлення дискусії щодо необхідності допуску іноземних інвесторів на внутрішній банківський ринок. Саме в цей період спостерігався приплив іноземного спекулятивного капіталу з Росії, Латвії, Франції, та офшорних зон. Так, у 1993 р. на вітчизняному фінансовому ринку з'явився великий банк зі 100% французьким капіталом – "Креді Ліоне Україна" [138, с. 18].

Другий етап (1996 – 2000 рр.) характеризується лібералізацією умов входження іноземного капіталу на ринок банківських послуг в Україні. У 1998 р. Національний банк скасував обмеження щодо участі іноземного капіталу в банківській системі України, а у 2000 р. – вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу банків з іноземною участю. Це

сприяло припливу іноземного капіталу на вітчизняний ринок банківських послуг. Особливістю цього етапу також була сприятлива макроекономічна ситуація, зниження темпів інфляції, поступове економічне зростання, що спричинило потік зарубіжних інвестицій в національну економіку. Як результат в Україні виникли 22 банківські установи з іноземним капіталом, з них 7 зі 100% іноземним капіталом.

Таблиця 2.7

Хронологія розвитку ринку злиття та поглинання і входження іноземного капіталу в Україні

Період	Основна характеристика
1991 – 1995 рр.	Входження іноземного капіталу на ринок банківських послуг в Україні. Поява специфічного типу рейдерства (купівля акцій у трудового колективу за зниженими цінами). Створення бази для подальших угод злиття та поглинання.
1996 – 2000 рр.	Зародження ринку злиттів та поглинань внаслідок лібералізації нормативно-правових умов регулювання іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі.
2001 – 2005 рр.	Розширення та стабілізація діяльності банків з іноземним капіталом. Купівля українських банків фінансово-промисловими групами для обслуговування і контролю своїх фінансових потоків.
2006 – 2010 рр.	Активний розвиток ринку злиття та поглинання й інтенсивне проникнення іноземного капіталу на ринок банківських послуг України.
2011 – 2013 рр.	Спад ринку злиття та поглинання. Вихід значної кількості європейських банків з українського банківського сектору. Концентрація банків з вітчизняним капіталом.
2014 – до сьогодні	Суттєве уповільнення ринку злиття та поглинання внаслідок політичної нестабільності і низки перевиборів.

Джерело: власна розробка автора.

Упродовж третього етапу (2001 – 2005 рр.) зростає інтерес до вітчизняної банківської системи з боку іноземних фінансових структур. Вже у 2001 р. слідом за Альфа-банком (Україна) на український ринок банківських послуг увійшов банк із російським капіталом “НРБ-Україна”, а в 2002 р. банк “Петрокомерц” придбав “Авіатекбанк”, який був перейменований на “Петрокомерц-Україна”. Початком активних процесів злиття і поглинання в Україні можна вважати 2005 р., коли були здійснені дві великі угоди з поглинання українських банків іноземними групами – група “Raiffeisen International” поглинула “Аваль” та “BNP Paribas Group” – “УкрСиббанк”.

Необхідно відзначити, що досить висока зацікавленість іноземного капіталу у вітчизняному бізнесі спостерігається на четвертому етапі (2006 – 2010 рр.). Найбільша активність проникнення іноземних інвесторів відбувається на ринку банківських послуг, що пояснюється насамперед стабілізацією економічної ситуації в Україні та глобалізацією фінансових ринків. Ці процеси призводять до скорочення кількості грошово-кредитних установ і розширення сфери банківського бізнесу, що виражається в його інтернаціоналізації й диверсифікованості продуктового ряду, включаючи розширення пропозиції банками небанківських продуктів і послуг.

Для банківського бізнесу в цей період було характерним стрімке зростання його номінальних обсягів, зокрема за рахунок кредитування. Значними стимулами цього процесу були зацікавленість іноземних фінансових установ у розвитку діяльності на вітчизняному фінансовому ринку в умовах сприятливої економічної кон'юнктури та значний приплив іноземних інвестицій, які спрямовувалися в банківський сектор економіки, а також високі відсоткові ставки, які порівняно зі ставками на "материнських" ринках дозволяли отримувати вищі прибутки. Найбільший інтерес придбання становили банки з розгалуженою мережею, чіткою та прозорою структурою власності й капіталу, впізнаваним брендом ("Укрсоцбанк", "УкрСиббанк" тощо). Поглинання, здійснені "Volksbank International AG", шведським "Svedbank", "Erste Bank" (АКБ "Престиж") та іншими компаніями, мали за мету отримати частку прибуткового ринку, набути досвіду та розширити географію своєї діяльності [112].

Відзначимо, що наявність значної частки проблемної заборгованості на сьогоднішній час є результатом діяльності банків з іноземним капіталом упродовж 2006-2008 рр. Так, іноземні банки активно опановували вітчизняний фінансовий ринок (кількість банків з іноземним капіталом зросла з 23 до 49) і кредитували населення та українські банки в іноземній валюті. Головним джерелом їхніх прибутків була різниця цін між залученими ресурсами на закордонних ринках й наданими кредитами на вітчизняному ринку. Внаслідок світової фінансової кризи у другій половині 2008 р. дешеві ресурси зникли, а девальвація гривні майже на 60% зменшила чисту вартість активів банків та

спричинила зростання частки проблемних кредитів, оскільки позичальники перестали погашати борги [55, с. 38].

Загальний обсяг злиттів та поглинань на українському ринку у 2006 р. становив 110 угод на зальну суму 4,9 млрд дол США, що становило близько 5,5% ВВП [228, с. 84]. Лідером за обсягом угод став фінансовий сектор України – 21 угода на загальну суму 2,98 млрд дол США (3,3% ВВП).

Зважаючи на те, що у 2007 р. спостерігався досить високий рівень активності вітчизняного ринку злиттів і поглинань, експерти не передбачали причин для зниження кількості і вартості операцій, а тому у 2008 р. прогнозували його зростання на 30% – до 20 млрд дол США. Проте станом на кін. 2008 р. обсяг операцій злиття та поглинання виявився удвічі меншим, ніж за той самий період 2007 р. Різко впав відсоток операцій обсягом від 10 до 200 млн дол США. Якщо в 2007 р. таких операцій була більшість, то в 2008 – тільки 40% [221, с. 226].

Світова фінансова криза 2008 р. вплинула на коригування стратегій не лише вітчизняних, але й банків з іноземним капіталом. Більшість фінансово-кредитних установ почала впроваджувати низку антикризових заходів, пов’язаних зі скороченням витрат, стимулюванням вхідних грошових потоків, реструктуризацією активів тощо. Зменшення витрат відбувалося за рахунок мінімізації фонду заробітної плати, скорочення територіальної мережі, звільнення частини персоналу, закриття збиткових напрямів бізнесу.

Звернемо увагу на те, що частка іноземного капіталу у 2010 р. порівняно з попереднім періодом розвитку ринку злиття та поглинання і входження іноземного капіталу в Україні, зокрема 2005 р. значно зросла, а саме на 31% (з 9,6 до 40,6%), що свідчить про інвестиційну привабливість країни та вливання іноземного капіталу в національну економіку. Так, кількість банків зі 100% іноземним капіталом збільшилась з 7 до 20 [147]. Найбільшими іноземними інвесторами за їх участю у статутному капіталі банків України на 01.01.2010 р. були такі країни: Росія – 9,9%, Франція – 5,1%, Австрія – 3,4%, Італія – 2,9%, Угорщина – 2,4%, Німеччина – 2,1%, Швеція – 2,1%, Нідерланди 1,1%, інші країни – 71,0 [46].

Тенденція купівлі іноземними інвесторами вітчизняних банківських структур 2006-2010 рр. змінилася на тенденцію виходу європейських банків з українського ринку, зокрема з його роздрібного сегменту, упродовж п'ятого етапу (2011 – 2013 рр.) Оскільки іноземні банки, які працювали в корпоративному секторі (ПАТ "ІНГ-банк Україна", ПАТ "Унікредитбанк", ПАТ "Сіті-банк"), найменше постраждали від кризи, то деякі з іноземних банків почали згортати діяльність на роздрібному ринку банківських послуг та переорієнтовуватися на корпоративний сегмент (ПАТ "Сведбанк", ПАТ "Кредит-Європа-банк"). П'ять європейських банків у 2012 р. повністю залишили український ринок, продавши свої активи українським або російським власникам (ПАТ "Банк "Форум", ПАТ "Кредитпромбанк", ПАТ "СЕБ-банк", ПАТ "Ерсте банк", ПАТ "Фольксбанк").

Особливістю розвитку ринку злиття та поглинання цього періоду також є укладання угод в банківській системі України між банками різних груп та банками всередині однієї групи. У 2011 р. спостерігалось пожвавлення консолідації сектора вітчизняними банківськими установами внаслідок встановлення мінімальних вимог НБУ щодо формування комерційними банками регулятивного капіталу у розмірі 120 млн грн. до 1 січня 2012 р. та наявністю значних обсягів проблемної заборгованості після кризи 2008 р.

Сучасний шостий етап розвитку ринку злиття та поглинання і входження іноземного капіталу в Україні, що розпочинається з 2014 р., засвідчує, що більшість угод залишаються вимушеними, що пов'язано з політичною нестабільністю та економічною кризою. В найближчі кілька років кількість угод злиття та поглинання між банками різних груп та всередині однієї групи може зрости через намагання дрібних банків залишитись на українському банківському ринку в умовах соціально-економічних трансформацій. Зацікавленість у продажу вітчизняних банків деякими акціонерами може посилитися в результаті погіршення якості активів або дефіциту ресурсів, однак основними причинами злиття будуть велика мережа власних відділень проблемного банку, його широка клієнтська база тощо.

Відзначимо також, що процеси консолідації банківських установ тривають у США та Західній Європі вже кілька десятиліть. Наприклад, тільки

за першу половину 1990-х рр. у Швейцарії кількість банків зменшилася на 24%, у Франції – на 22%, у Німеччині – на 20%, в Іспанії – на 15%, у США – на 18% [267]. З метою збереження їх прибутковості й захищеності від недружнього поглинання іншими європейськими банківськими об'єднаннями у 2004–2006 рр. об'єдналися європейські банки: іспанський банк BSCH із британським Abbey National, іспанський банк Banko Bilbao Vizcaya Argentaria з італійським Національним Банком Праці Banca Nazionale del Lavoro), італійський Uni Credito з німецьким HypoVereinsbank. З цією ж метою об'єднались американські банки "JP Morgan Chase" і "Bank One", обсяг активів утвореного об'єднання "JP Morgan & Co" становить 1,1 трлн дол порівняно з 1,2 трлн дол у "Citigroup" [241, с. 53].

Зокрема, кількість уповноважених банків Великої Британії знизилась за останнє десятиліття, а їхній середній розмір та фінансова міцність зросли суттєво. Якщо у 2004 р. налічувалось приблизно 690 банків [10], то станом на 29.10.2014 р. кількість банків і будівельних товариств, які мають дозвіл на прийом депозитів в Великобританії становила 362 [261]. За результатами аналізу Agence France-Presse даних європейського центрального банку, в 2013 р. знизилась загальна кількість банків і кредитних компаній в ЄС з 217699 у 2012 р. до 198744 у 2013 р. та єврозоні з 171792 до 163171 у 2012 і 2013 рр. відповідно. Європейський центральний банк заявив, що такі зміни є логічним продовженням динаміки зниження кількості кредитних компаній та банків у Європі [24].

Відтак, більшість з малих фінансових компаній США за останні роки пройшли процеси злиття та поглинання або були ліквідованими, оскільки не справлялись із жорстокими умовами ринку в кризові ситуації. За даними Федеральної корпорації страхування вкладів (FDIC), кількість банків США впало до рекордного мінімуму і на кінець ІІІ кварталу 2013 р. становила 6891 банк. Таким чином, кількість банків виявилась меншою 7 тис. вперше з 1934 р. (у 1980-х рр. нараховувалось 18 тис. банків).

Погоджуємось із твердженням генерального директора Commerce Bancshares Inc. Д. Кемпер про те, що 7 тис. банків все ще величезна кількість, особливо в епоху зниження рентабельності звичайних філій і немає ніякої

причини необхідності такої значної кількості банків, зважаючи на те, що у менших за розміром банків рентабельність набагато нижча. Однак серед регуляторів вважають, що невеликі регіональні банки вкрай важливі для економіки США, адже саме вони забезпечують коштами малий бізнес [96].

Відзначимо, що у період з 1995 до 1998 р. в банківському секторі США сформувалася модель банківських злиттів, характерною рисою якої було зниження рівня витрат за рахунок скорочення чисельності персоналу і кількості відділень, що забезпечувало скорочення витрат на 25-50%. У 1990 рр. в США скорочення витрат у результаті злиття стало розглядатися банками як вирішення проблеми падіння прибутковості, що цілком природно в умовах загального зниження процентних ставок на фінансових ринках [247, с. 278].

У планах найбільших європейських банків до 2016 р. заявлено скорочення операційних витрат на 10% (за оцінками – 40 млрд євро) з метою виходу на показник ефективності управління витратами (CIR) на рівні 55%. Половину витрат планується зменшити за рахунок скорочення персоналу та коштів на його утримання.

Українські дочірні фінансові установи також активно зменшували операційні витрати в рамках програми управління витратами та оптимізації організаційної структури. Зокрема, Правексбанк протягом 2012 р. зменшив операційні витрати на 12,8%, адміністративні витрати – на 3,6%. Оптимізація оргструктури на 5% Укрсиббанку у 2012 р. з одночасним удосконаленням структури активів (зменшення частки негативно класифікованих активів із 15,5% до 9%) дали змогу за результатами 2012 р. отримати прибуток на рівні 69 млн грн.

Активність українських дочірніх банків європейських фінансових установ щодо скорочення операційних витрат повністю відповідає стратегічним планам розвитку материнських банків. Наприклад, UniCredit Bank заявив про намір в цілому скоротити персонал банку на 6 150 працівників до кінця 2015 р., зменшити офісні площі на 15% та реалізувати активи в країнах, які не належать до стратегічних із точки зору генерування прибутковості [104, с. 33-34].

Звернемо увагу, що за прогнозами експертів у майбутньому на ринку банківських послуг буде спостерігатись значне зменшення кількості банківських установ [42, с. 354]. Така тенденція несе загрозу для фінансової безпеки банків внаслідок можливої монополізації ринку. Однак після часткового виходу іноземних банків з українського ринку банківських послуг вітчизняні банки матимуть додаткові можливості зміцнити свої позиції шляхом укладання угод злиття та поглинання і появи на ринку фінансово стійких й надійних банків.

Оскільки іноземні банки є елементом глобалізації та міжнародного банківського бізнесу, глибоко пов'язаного з валютною діяльністю, то простежується тенденція до завоювання ними лідерських позицій на валютному ринку України. Як свідчать дані Додатку Л, банки з вітчизняним капіталом уже поступилися зарубіжним у валютному кредитуванні юридичних та фізичних осіб, їхня частка ринку за цими операціями на 01.01.2014 р. становила відповідно 35,77% та 12,89%. Якщо загальні активи в іноземній валюті у вітчизняних банків становили 36,12%, то у банків із іноземним капіталом – 63,88%.

Простежується тенденція щодо зниження активності банків із вітчизняним капіталом і при залученні коштів юридичних та фізичних осіб на валютні депозити. Якщо станом на 01.10.2009 р. частка на ринку вітчизняних банків за цими операціями становила відповідно 57,6% та 50,84%, то 01.01.2014 р. вона була вже 40,52% та 35,77%. Дані Додатку Л також свідчать, що банки з іноземним капіталом домінують у кредитно-депозитних операціях. Наприклад, їхня частка на ринку з кредитування юридичних та фізичних осіб станом на 01.01.2014 р. становила відповідно 55,32% та 81,86%, або в середньому – 68,59%, тоді як частка ринку вітчизняних банків за цими операціями сягала відповідно лише 44,68% та 18,14%, або в середньому 31,41%.

Переважаючі позиції посідають банки з іноземним капіталом і при залученні коштів – як у національній, так і в іноземних валютах у юридичних та фізичних осіб. Якщо частка таких операцій, здійснюваних банками з вітчизняним капіталом, станом на 01.01.2014 р. становила відповідно 45,55%

та 38,67% ринку, то банків з іноземний капіталом – 54,45% та 61,33%. Частка ринку банків з іноземним капіталом за загальними зобов'язаннями у січні 2014 р. становила 58,16% порівняно з 41,84% – частки банків із вітчизняним капіталом [50, с. 28].

У Додатку М нами наведено результати розрахунків найважливіших, на наш погляд, показників прибутковості, капіталізації та рентабельності вітчизняних банків та банків з іноземним капіталом в Україні, що відображають ефективність їх діяльності станом на 01.01.2013 та 01.01.2014 р.

В окремих дослідженнях [55, с. 39] стверджується, що іноземні банки ефективніші за національні, а комерційні банки ефективніші за державні. Цей аргумент є виправданням фінансової глобалізації та лібералізації і збільшення частки приватного сектору в банківській системі. Проте за показниками чистого прибутку (збитку) та капіталізації припущення про вищу ефективність комерційних та іноземних банків порівняно з державними не підтверджується до кінця. Так, за показником прибутковості державних банків України (Ощадбанк (100%) та Укргазбанк (92,99%)) вони поступаються лише комерційним Сбербанк (Росія), СІТІ БАНК (США), ПУМБ (Україна), Креді Агріколь Банк (Франція) та за коефіцієнтом капіталізації – БТА Банк (Казахстан), Піреус Банк (Греція), UniCredit Bank (Італія). Якщо брати до уваги те, що достатнім значенням ROE є > 7%, а ROA > 1%, то їм відповідають за двома аналізованими роками лише ІНГ Банк Україна (Нідерланди), Дойче Банк ДБУ (Німеччина), ПроКредит Банк (Німеччина), СІТІ БАНК (США), Сбербанк (Росія), Укргазбанк (Україна) та Креді Агріколь Банк (Франція). Варто відзначити високі значення СІТІ БАНК (США) за всіма показниками, зокрема, ROE 56,08 та 51,60% і ROA 9,31 та 8,04% у 2013 і 2014 рр. відповідно, які є найвищими серед аналізованих банків.

Отже, якщо врахувати, що іноземні інвестори купували найефективніші банки держави (Акціонерний поштово-пенсійний банк "Аваль", УкрСиббанк, Укрсоцбанк та інші), то гіпотеза про вищу ефективність іноземних банків не справджується. Не виправдалися надії громадян на зниження вартості кредитів та здешевлення банківських послуг.

Звернемо увагу на те, що прихильники позитивного впливу іноземного капіталу стверджують, що іноземні інвестори й банки мають досвід роботи у ринкових умовах, тому їхня поява посилює конкуренцію на ринку банківських послуг, сприяє впровадженню сучасних банківських технологій, припливу іноземних інвестицій в економіку та доступу до глобальних фінансових ринків, підвищує рентабельність, ефективність і стабільність банківської системи. Негативними ж наслідками є можливість іноземного контролю над банківською системою і розподілом кредитних ресурсів не на користь економіки держави, зменшення прибутковості банків-резидентів, можливий експорт нестабільності в періоди кризи, обмеження доступу до кредитів малого та середнього бізнесу [76; 90]. Більшість із перелічених наслідків присутності іноземних банків проявилася в Польщі, де іноземні банки контролюють понад 2/3 активів банківської системи [193].

За таких умов регулююча функція держави має бути спрямована не на гальмування процесів лібералізації руху капіталу, а на вдосконалення елементів національної регулятивної системи. Це дасть змогу уникнути негативних наслідків, спричинених розбіжностями в стратегіях розвитку міжнародних банків та національної банківської системи.

Відзначимо, що чинне законодавство дає можливість створювати в Україні банки зі 100% іноземним капіталом, але з обов’язковою вимогою, що це мають бути дочірні банки, котрі діють у правовому полі України. Також іноземні банки мають право відкривати філії та представництва на території України за умови мінімального розміру приписного капіталу філії на момент її акредитації у сумі не менше 120 млн грн [64]. Однак відкриття філій іноземних банків, які не є самостійними юридичними особами, а лише структурними підрозділами головних банків, розташованих за кордоном і діяльність яких регулюється іноземним законодавством, може нести потенційну небезпеку для банківської системи України. З огляду на це, вивчення зарубіжного досвіду щодо обмежень, які застосовуються в різних країнах до іноземного капіталу є досить актуальним.

Необхідно визнати, що перспективи активізації кредитування реального сектору економіки залежать від вирішення проблеми надмірного

розпорошення банківського капіталу, адже значна кількість дрібних банків помітно знижує ефективність системи фінансового посередництва в цілому через вельми низькі граничні можливості акумулювання й кредитного перерозподілу ресурсів. Відтак зауважимо, що банківські установи за розміром капіталу більше 240 млн грн займають найбільшу частку на ринку (станом на 01.01.2015 р. 45,4%), однак упродовж 2014 р. спостерігається тенденція до зниження кількості з 93 до 74 (на 20,4%). Також зменшується кількість середніх банків за розміром капіталу від 120 до 180 млн грн, частка яких у 2014 р. становить 25,8%, з 63 до 42 (на 33,3%) (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Структура банків України за розміром капіталу в 2012-2014 рр.

Розмір капіталу банків	2012 р.		2013 р.		2014 р.		Темп зростання к-сті банків, %	
	К-сть банків	%	К-сть банків	%	К-сть банків	%	2013	2014
До 50 млн грн	2	1,1	-	-	17	10,4	-	-
Від 50 до 120 млн грн	1	0,6	1	0,5	14	8,6	100,0	1400,0
Від 120 до 180 млн грн	60	34,1	63	35,0	42	25,8	105,0	66,7
Від 180 до 240 млн грн	23	13,1	23	12,8	16	9,8	100,0	69,6
Більше 240 млн грн	90	51,1	93	51,7	74	45,4	103,3	79,6
Усього діючих банків	176	100	180	100	163	100	102,3	90,6

Джерело: побудовано автором на основі [196].

За даними щорічного групування банків за розміром активів у 2014 р. до I групи було віднесено 15 банків, до II групи – 20 банків, до III групи – 23 банки та до IV групи – 122 банки. У 2014 р. тривав процес концентрації активів, капіталу та зобов'язань у банках I групи. За останні роки банки I групи за розмірами активів, капіталу та зобов'язань займають провідні позиції, де у 2014 р. було зосереджено 73,3% активів банків України, 72,8% капіталу і 74,5% зобов'язань, хоча кількісно ця група є найменшою (табл. 2.9).

Дані табл. 2.11 свідчать, що обмежені можливості кредитування вітчизняних банків II та III групи у 2014 р. спонукало до зниження концентрації активів з 17,4 і 7,8% до 14,3 і 7,3% відповідно. Активізація ринку кредитів та вища концентрація активів у 2012 р. II та III групи банків України (17,5 та 8,6% відповідно) була спричинена поліпшенням ситуації на фінансовому ринку. Адже під час фази економічного зростання банки на висококонкурентному ринку намагаються залучити нових позичальників, на

жаль, без належного рівня оцінювання ризиків. Також динаміка концентрації кредитів значною мірою була зумовлена зростанням концентрації депозитів, що в свою чергу було спричинено підвищенням процентних ставок за депозитами. Позитивним є те, що банки II та III груп активно нарощують власну капітальну базу, хоча у 2014 р. спостерігається зменшення концентрації капіталу банків II групи з 22 до 15%.

Таблиця 2.9

Концентрація загальних активів, капіталу та зобов'язань за групами банків України у 2012-2014 рр.

Група	Загальні активи, %			Власний капітал, %			Зобов'язання, %		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Група I	64,2	64,9	73,3	61,6	58,4	72,8	63,9	65,3	74,5
Група II	17,5	17,4	14,3	18,3	22,0	15,0	17,1	16,5	10,2
Група III	8,6	7,8	7,3	6,5	6,7	7,4	9,5	8,4	6,9
Група IV	9,7	9,9	5,1	13,6	12,9	4,8	9,5	9,8	8,4

Джерело: побудовано автором на основі [196].

Розгортання кризи наприкінці 2013-2014 рр. спричинило недовіру вкладників до банківського сектору, що зумовило перерозподіл депозитів населення до більш надійних банківських установ I групи з 65,3 до 74,5%. У результаті такого перетікання вітчизняні банки I групи продовжували відображати зростання концентрації активів з 64,9 до 73,3% в той час, коли інші почали згортати кредитування.

Необхідно зауважити, що на банки III та IV груп за розмірами активів, капіталу та зобов'язань припадає менше 20% від загального обсягу. Це ще раз підтверджує висновок про необхідність консолідації українських банків з метою зміцнення банківської системи.

Відзначимо, що зростання рівня концентрації під час кризових явищ зумовлюється тим, що суб'єктам ринку необхідна впевненість у надійності банківської установи. Отже, рівень довіри є визначальним фактором стійкості банківської системи, а найбільшою довірою користуються великі банки, що спостерігається у зміні концентрації.

Рівень концентрації за основними показниками діяльності банківського сектору України можна оцінити як низький, проте кризові явища у фінансовому секторі зумовлюють його підвищення.

З огляду на невигідні умови функціонування та збиткову діяльність внаслідок масштабного розгортання кризових явищ в Україні концентрація банківських мереж (кількість відділень на 10 тис. осіб) у 2012 та 2013 рр. знаходилась на досить високому рівні 4,2 та 4,3 шт. відповідно. У 2014 р. концентрація банківських мереж становить 1,5 шт. [146]. Водночас цей показник у Росії становить 3,0 шт., у США – 2,8 шт., Чехії – 1,7 шт., Польщі – 1,4 шт. Вищими, зазначені показники є у Франції – 5,1 шт., Німеччині – 5,2 шт., Італії – 5,5 шт. та Австрії – 6,2 шт.

Отже, за результатами проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що процес підвищення концентрації банківського капіталу не можна оцінювати однозначно, оскільки він має як позитивні, так і негативні риси (табл. 2.10).

Варто звернути увагу на те, що криза 2008 р. і такі несприятливі процеси як політична нестабільність, високий рівень корупції та тінізації економіки, погіршення стану вітчизняної економіки, недосконаліть судової системи; гострі потреби європейських "материнських" банків у капіталі для виконання вимог стандартів Базель ІІІ, що змушує оптимізувати інвестиційну політику; неможливість в останні роки одержувати на українському ринку надприбутки; велика частка у кредитному портфелі безнадійних та сумнівних споживчих кредитів, спричинена гіперактивним споживчим кредитуванням у 2005-2008 рр. значно змінили наміри іноземних банків щодо вітчизняних.

Таблиця 2.10

Переваги та недоліки високого рівня концентрації банків

Переваги	Недоліки
Більший розмір капіталу банку підвищує довіру до нього і створює йому конкурентні переваги	Значні розміри капіталу банку ще не гарантують його високої ефективності та фінансової надійності
Вища дохідність і більша диверсифікованість активів великих банків потенційно є факторами нижчого рівня ризику їх діяльності	Домінування на ринку великих банків дає змогу їм здійснювати ризикові, хоча і високодохідні активні операції. Однак високі прибутки під час економічного зростання об'єктивно призводять до втрати контролю над ризиками під час криз

Закінчення табл. 2.10

Розвинуті банки більшою мірою відповідають завданням фінансування великих інвестиційних проектів без загрози порушення чинних нормативів кредитного ризику	Витіснення дрібних та середніх банків із фінансового ринку потенційно може створити певні труднощі для малих і середніх підприємств і приватних осіб щодо отримання кредитів та інших банківських послуг
Значні масштаби діяльності і уніфікація банківських технологій здатні знизити операційні витрати великих банків, а відтак сприяти здешевленню послуг, що ними надаються	Зниження рівня конкуренції на ринку банківських послуг може негативно позначитись на їх якості і стримувати інноваційний процес у розвитку банківських технологій
Великі банки, діючи у масштабах усього національного господарства, спроможні ефективно перерозподіляти ресурси, що визначається їх можливістю аналізувати стан значно більшого кола об'єктів потенційного інвестування коштів	Поступова монополізація кредитного ринку створює для банків можливості занижувати процентні ставки за залученими депозитами і завищувати їх за кредитами, що надаються
Для регулятора ринку в особі центрального банку складають кращі умови щодо нагляду і контролю, оскільки зменшується кількість самих об'єктів регулювання	Великі банки із плином часу можуть виявити схильність до проведення більш ризикованої кредитної політики в надії на гарантовану підтримку держави задля уникнення дестабілізації банківського сектору в цілому
Банківські установи зі значним рівнем прибутку перетворюються на інноваційних лідерів: вони запроваджують нові банківські продукти, запозичують кращий досвід у світових лідерів, що суттєво прискорює динамізм розвитку банківського сектору в цілому	Високий рівень маржі дає можливість банкам обмежувати пропозицію кредитів, що спрямовуються у реальний сектор, особливо стосовно кредитування інноваційних, високотехнологічних проектів, реалізація яких пов'язана із підвищеним ступенем ризику, а це в свою чергу, справлятиме негативний вплив на весь економічний розвиток

Джерело: складено автором на основі [51 , с. 78-79; 145, с. 35-36].

Відтак, відтік інвесторів розвинутих європейських країн, які прийшли на український ринок 6-7 років тому, свідчить про важкість підтримання бізнесу в Україні та намагання вийти з нього. Однак, незважаючи на негативні наслідки присутності іноземного капіталу на національному ринку, з огляду на вагому роль іноземних банків у функціонуванні вітчизняної банківської системи в сучасних умовах подолання фінансової кризи, зокрема 57,7% в активах банківської системи України, досвід протистояння світовій фінансовій кризі у 2008 р. за допомогою європейських банків, приплив додаткових джерел коштів з-за кордону і необхідність реалізації завдання із подолання дефіциту нагромаджень грошових ресурсів, одним із оптимальних джерел

зростання обсягу капіталу банків є угоди злиття та поглинання за участю іноземних банків, що сприятиме не лише припливу іноземних інвестицій, а й запровадженню новітніх банківських технологій та прискоренню розвитку національного банківського сектору. А зменшення кількості вітчизняних банків із невеликим капіталом шляхом об'єднання чи поглинання та реалізація програми вдосконалення банківської системи в Україні, зокрема у контексті зміцнення її банківських установ, дозволить створити умови здорової конкуренції на вітчизняному ринку в умовах глобалізації та інтеграції у світове фінансове середовище.

2.3. Стан державного управління капіталізацією банків

Світова фінансова криза виявила високу концентрацію ризиків та суттєві дисбаланси у банківській системі України та економічно розвинутих країн світу, що обернулось загальною вразливістю їхніх економік. Із бюджетів було виділено значні суми коштів на відновлення стійкості банківських систем, а також перебудову системи регулювання і нагляду для нейтралізації ймовірних збурень у сучасному конкурентному середовищі. Вперше за багато років лібералізації та заохочення приватної власності спостерігається збільшення частки державного капіталу, що пояснюється проведеними заходами з рекапіталізації системних фінансових установ, одного з найпоширеніших видів державної підтримки за рахунок бюджетних коштів.

Для забезпечення стабільної діяльності банків і своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неефективному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, притаманні банківській діяльності, відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів було розроблено Інструкцію "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" № 368 від 28.08.2001 р., відповідно до якої Національний банк України встановляє такі нормативи капіталу (табл. 2.11). На основі аналізу наведених у таблиці 2.13 даних можна зробити висновок про позитивну тенденцію до збільшення обсягу регулятивного капіталу вітчизняних банків 2008-2013 рр., а значення нормативу достатності

(адекватності) регулятивного капіталу банківських установ, незважаючи на незначне його зменшення упродовж 2011-2013 рр., у 2010 р. було удвічі більшим за нормативне (20,34%). Однак у 2014 р. спостерігається негативна тенденція по усіх показниках, проте їхня відповідність нормативним значенням дає підстави вважати, що в цілому вітчизняний банківський сектор спроможний своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру.

Таблиця 2.11

Динаміка виконання нормативів достатності капіталу комерційними банками України впродовж 2008-2014 рр.

Період	Нормативи капіталу							
	Н1 – норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (млн грн)		Н2 – норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу		Н3 – коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів		Н3-1 – коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань	
	Фактичне значення	Нормативне значення	Фактичне значення	Нормативне значення	Фактичне значення	Нормативне значення	Фактичне значення	Нормативне значення
2008 р.	100987,9	10 млн євро	13,16	Не менше 10%	10,09	Не менше 4%	–	Не менше 10%
2009 р.	139003,4	75 млн грн	18,28		13,86	Не менше 9%	–	
2010 р.	156083,9	120 млн грн	20,34		14,35		–	
2011 р.	173577,6		18,51		14,82		–	
2012 р.	177991,9		18,09		14,95		–	
2013 р.	192916,0		17,55		13,85		17,30	
2014 р.	188948,9		15,60		11,20		13,89	

Джерело: побудовано автором на основі [147].

Незважаючи на зростання значень показників капіталізації банківської системи України до 2013 р., скорочення різниці між показником платоспроможності (Н2) і співвідношення капіталу й активів (Н3) вже тоді свідчило про збільшення частки ризикових активів у загальній структурі активів українських банків і значне зменшення частки високоліквідних активів, що не входять до розрахунку Н2 (рис. 2.6).

Необхідно зауважити, що банківська система України відчула погіршення ліквідності і платоспроможності через світову фінансову кризу вже у 2008 р., а недостатній рівень капіталізації вітчизняних банків став фактором її розгортання та поглиблення.

У вітчизняних банках проблеми з недостатністю капіталу розпочались у 2008 р. За оцінками експертів, до початку 2009 р. провідні банки мали потребу в капіталі близько 22 млрд грн. Зазначимо, що капітал банку має бути

адекватним обсягам депозитного портфеля, адже його величина свідчить про надійність повернення залучених депозитів. Проте співвідношення статутного капіталу та депозитної бази банків України не було раціональним. Зокрема, статутний капітал банку "Надра" у січні 2009 р. становив 38,7 млн євро, а депозитний портфель фізичних осіб – 800 млн євро. Відповідні показники "Родовід Банку" досягли 43 млн євро та 278 млн євро відповідно [110, с. 38].

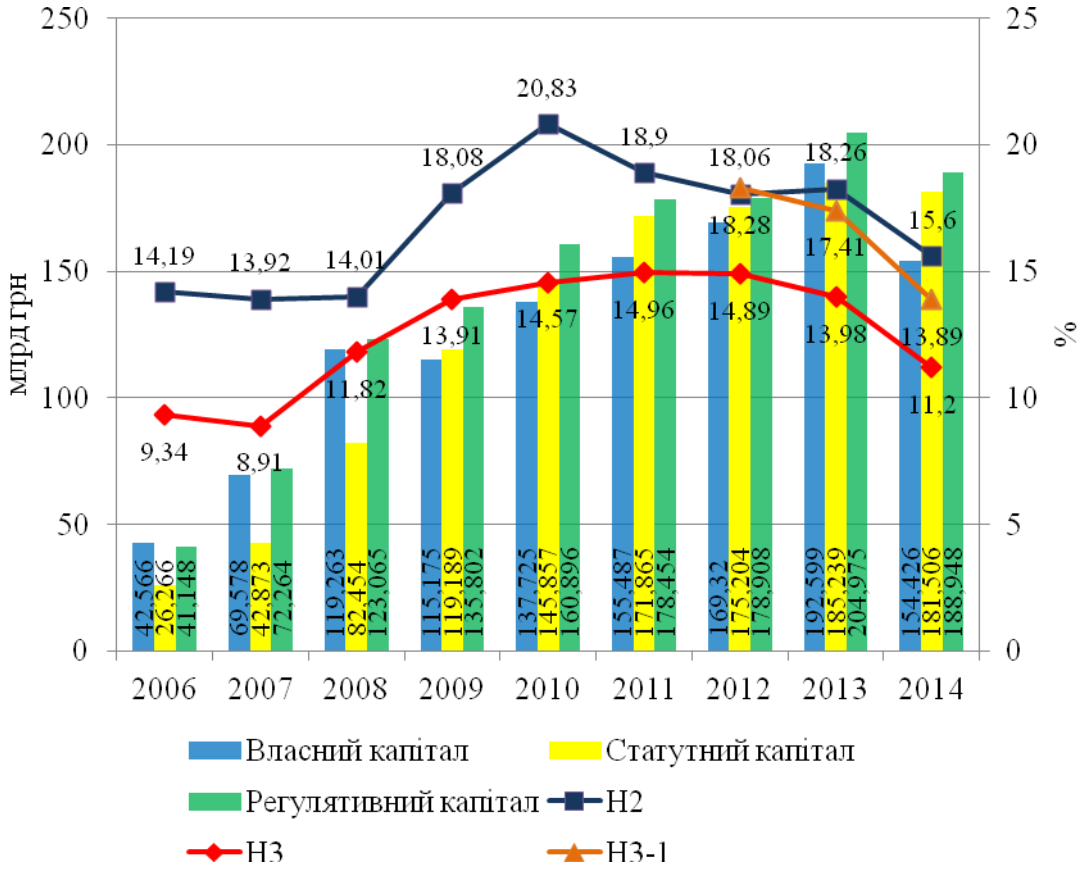

Рис. 2.6. Динаміка капіталізації банківської системи України 2007-2014 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [147].

Перший етап антикризових дій передбачав рефінансування банківських установ на суму близько 36,94 млрд грн. Наприкінці 2008 р. найбільшу державну підтримку отримали такі установи: ПАТ "Надра", ПАТ "Промінвестбанк", ПАТ "КБ "Приватбанк", ПАТ "Банк "Фінанси та кредит", ПАТ "КБ "Фінансова ініціатива" та деякі інші, а також АТ "Ощадбанк", АТ "Родовід Банк" [147].

Держава провела рефінансування установ без чіткого дотримання стандартів щодо прозорості, рівності доступу всіх банків, операційної незалежності, наявності заставного забезпечення та низького рівня ризику, хоча рефінансування Промінвестбанку у 2008 р. у зв'язку з рейдерством є, на нашу думку, виправданим. Деякі з рефінансованих установ уже через рік заявили про недостачу капіталу. Хоча на міжнародному рівні прийнята практика, що банк, який відчуває проблеми платоспроможності, повинен спочатку вирішити питання нестачі капіталу і тільки потім претендувати на виділення нових кредитних ресурсів від центрального банку.

У зв'язку з погіршенням стану ліквідності і з метою реалізації валютної політики проводилися аукціони з продажу валюти за пільговим курсом для позичальників, що дало змогу погасити частину позик в іноземній валюті. Наприкінці 2008 р. було встановлено мораторій на дострокове зняття депозитів та встановлення кредитних стель для банків, що сприяло обмеженню відпливу коштів із банківської системи України. Національний банк запроваджував у банках, які стикнулися з гострою проблемою платоспроможності, тимчасові адміністрації.

Серед антикризових заходів регуляторів банківської системи України необхідно зазначити прийняття Закону України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативних наслідків фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" від 31.10.2008 р. № 639-VI, основними положеннями якого стало створення Стабілізаційного фонду [72]. Метою діяльності такого фонду є спрямування державних видатків на стимулювання внутрішнього попиту на вітчизняному ринку. На жаль, через фактичну відсутність бюджетних коштів такий крок носив суто декларативний характер. Крім того, державі в особі Міністерства фінансів України було надано право брати участь у формуванні та/або збільшенні статутних капіталів банків (капіталізації банків) шляхом придбання акцій первинної емісії (часток у статутному капіталі) банків чи акцій додаткової емісії (додаткових вкладів) банків в обмін на державні облігації України та/або купівлі цих акцій за кошти державного бюджету України [22, с. 75-77].

Також було збільшено до 150 тис. грн, а згодом до 200 тис. грн гарантовану суму відшкодування коштів фізичних осіб за депозитами в розмірі вкладу, враховуючи проценти, що підлягають виплаті Фондом гарантування вкладів фізичних осіб у випадку відкликання банківської ліцензії та ініціювання процедури ліквідації банку [150].

Другий етап характеризувався рекапіталізацією вітчизняних банків. Дослідники МВФ відзначають, що витрати на рекапіталізацію та інші заходи з реструктуризації упродовж 2007-2011 рр. сягнули 4,5% від ВВП [240, с. 17]. Держава не тільки стимулювала банки проводити рекапіталізацію, а й стала безпосереднім учасником процесу, націоналізувавши найпроблемніші банки.

На початку 2009 р. було оголошено, що уряд розпочне рекапіталізацію 10-15 найбільших банків з метою їхнього оздоровлення за рахунок коштів державного бюджету. Вона мала здійснюватись шляхом викупу не менш як 50% плюс одна акція. На фінансування цієї програми з державного бюджету передбачалось виділити 44 млрд грн (або близько 2-3% ВВП). Заяви на рекапіталізацію надійшли від декількох банків, зокрема, "Надра" (потреба в капіталі близько 5 млрд грн), "Укрпромбанк" (7 млрд грн), "Укргазбанк" (1,5 млрд грн), "Фінанси та кредит" (більше 2 млрд грн), "Родовід Банк" (3,2 млрд грн), "Імексбанк" та банк "Київ".

Відбір банків для оздоровлення за рахунок державних коштів проводився за певними критеріями, які стосуються обсягів депозитів населення і частки активів банку в сукупних активах усієї банківської системи України. Було прийнято рішення, що банки які потребують державної підтримки, повинні відповідати таким вимогами: або сума депозитів населення в банку має становити більш як 1% депозитів усієї банківської системи, або активи – більш як 2% суми активів банківської системи.

Не дивлячись на те, що збільшення статутного капіталу за наявності збитків є недоцільним, адже у такому випадку кошти будуть спрямовані на погашенні зобов'язань, а не на забезпечення прибуткової роботи установи, отже, за таких умов і державні ресурси, залучені з метою рекапіталізації, направлятимуться на погашення боргу, фахівці МВФ та Світового банку підтримали державну програму рекапіталізації банків в Україні, оскільки

вважали, що в умовах фінансової кризи надходження капіталу від їхніх власників та нових інвесторів стало проблематичним. На думку експертів, держава повинна підтримати поповнення капіталу в проблемних банках, які мають системне значення.

Швидкий відплив депозитів, а також значні обмеження на залучення ресурсів шляхом емісій акцій та розміщення боргових цінних паперів можуть стати причиною погіршення становища не тільки окремих банків, а й фінансово-кредитної системи в цілому. Наслідком буде обмеження проведення активних операцій, що призведе до зменшення кредитування економіки і сукупного попиту та посилення кризових явищ в реальному секторі. За таких умов держава не може не втручатись у вирішення питання оздоровлення банківської системи. При цьому вона має стати головним акціонером і здійснювати повний корпоративний контроль для забезпечення захисту власних інтересів. Такий варіант розглядався як найменш витратний для зміцнення банківської системи України. Водночас підкреслювалося, що позитивних результатів можна досягти, коли вкладені кошти будуть використані за цільовим призначенням (для задоволення претензій вкладників та забезпечення кредиторів банків). Не виключалося, що власники банків та незабезпечені кредитори можуть втратити частину або навіть усі свої інвестиції. Після стабілізації фінансового стану банків керівництво повинно забезпечити максимальне збільшення вартості активів банку та підготувати його до продажу приватним власникам.

Таким чином, іноземні експерти як основну мету рекапіталізації проблемних банків з використанням державних ресурсів пропонували вирішення проблем щодо погашення зобов’язань перед вкладниками та кредиторами. Такий підхід було прийнято урядом. Зокрема, фахівці Міністерства фінансів України дотримувалися положення, що безумовною ідеєю рекапіталізації є забезпечення повного доступу громадян до депозитів.

За оцінкою В. Пинзеника, з урахуванням 44 млрд грн, які було передбачено направити на рекапіталізацію комерційних банків, реальний дефіцит державного бюджету України станом на ІІ квартал 2009 р. став значно більшим, ніж задекларований, та перевищив 10% ВВП, для погашення

якого уряд здійснює емісію облігацій внутрішньої державної позики. Відсутність достатнього обсягу бюджетних ресурсів для рекапіталізації банків змусила звернутись до залучення кредитів МВФ. Попередній транш було надано для проведення рефінансування проблемних банків. Однак його використання виявилося нераціональним, адже банки направили отримані кошти іноземним кредиторам, а вкладникам-резидентам повертати депозити не поспішали. Отже, великі труднощі виникають у держави з проведенням рефінансування банків. Адже вкладення капіталу у статутні фонди передбачає прийняття на себе боргів банку, тобто приватні борги перетворюються на державні. Необхідно також врахувати, що проведення рекапіталізації банків з боку уряду може супроводжуватися корупцією.

Необхідно звернути увагу на те, що передання повного або контрольного пакета акцій державі може призвести до зниження якості корпоративного управління внаслідок домінування державних органів у проведенні контролю за діяльністю менеджерів. За таких умов діяльність менеджменту не стільки визначається ринковими чинниками, скільки залежить від рішень політиків, які мають відношення до корпоративного контролю, тобто відбуваються досить істотні зміни в мотивації їх діяльності. Робота менеджменту може бути націлена передусім на виконання настанов органів державного управління, які нерідко спрямовані на вирішення поточних, а не майбутніх проблем. Водночас замість поглиблення ринкових перетворень спостерігається посилення адміністративного втручання в економіку.

Окрім того, за умов переходу контрольних пакетів акцій у власність держави ускладнюються також операції банку щодо подальшого збільшення статутного капіталу шляхом проведення додаткових емісій та розміщення цінних паперів серед приватних власників. Спроби отримати повний контроль за діяльністю банку з боку уряду, постійні проблеми з надання бюджетних коштів на придбання пакетів акцій додаткової емісії гальмують проведення операції зі збільшення капіталізації банківської установи. Такий корпоративний контроль стає перешкодою і для залучення приватного капіталу у вигляді участі інвесторів у придбанні цінних паперів додаткової емісії. Діяльність, спрямовану на вирішення, передусім, поточних проблем

держави, досить складно узгодити з намірами стратегічних інвесторів [110, с. 41-47].

Так, у квітні 2009 р. Національним банком України було прийнято рішення про внесення пропозиції Міністерству фінансів України щодо участі держави в рекапіталізації АТ "Родовід Банк", АБ "Укргазбанк", ПАТ "АКБ "Київ", за якими вже у червні того ж року було схвалено рішення про рекапіталізацію на загальну суму 9,5 млрд грн. Рекапіталізація цих трьох банків відбувалась у рамках норм Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку участі держави у капіталізації банків" від 04.11.2008 р. № 960 [179] (втратила чинність на підставі урядової постанови від 03.10.2012 р. № 904 [180]).

У результаті проведеної рекапіталізації цих банків частка держави у Родовід Банку сягнула 99,97% (або 2,8 млрд грн), в Укргазбанку – 84,21% (або 3,2 млрд грн), у банку "Київ" – 99,93% (або 3,5 млрд грн). Загалом протягом 2008-2011 рр. на рекапіталізацію приватних банків в Україні було використано 25,8 млрд грн, що становило майже 2,3% ВВП. Родовід Банк отримав 12,3 млрд грн, Укргазбанк – 9,3 млрд грн, банк "Київ" – 3,6 млрд грн [125, с. 12]. Станом на 01.01.2015 р. в Україні діє три банки, 100% статутного капіталу яких належить державі: АТ "Ощадбанк", АТ "Укрексімбанк" та ПАТ "Держзембанк", а також три квазідержавні банки, у статутному капіталі якого частка держави є істотною і становить 93,0-99,9%: АБ "Укргазбанк", АТ "Родовід-банк", ПАТ "АКБ "Київ" [197]. Однак, варто зазначити, що виконавчою дирекцією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб прийнято рішення від 24.02.2015 р. №39 "Про запровадження тимчасової адміністрації у ПАТ "АКБ "КИЇВ". Окрім того, держава в особі ПАТ "Укргазбанк" бере участь у виведенні ПАТ "АКБ "КИЇВ" з ринку шляхом відчуження активів і зобов'язань ПАТ "АКБ "КИЇВ" на користь АБ "Укргазбанк" [150].

На рис. 2.7 видно, що заходи державної підтримки проблемних банків після нестабільної динаміки дали їм змогу вийти на докризові показники. Власний капітал Ощадбанку було збільшено майже у 6 разів, капітал Укрексімбанку поступово збільшувався з 2008 р., а у 2010 р. зріс у 1,5 раза.

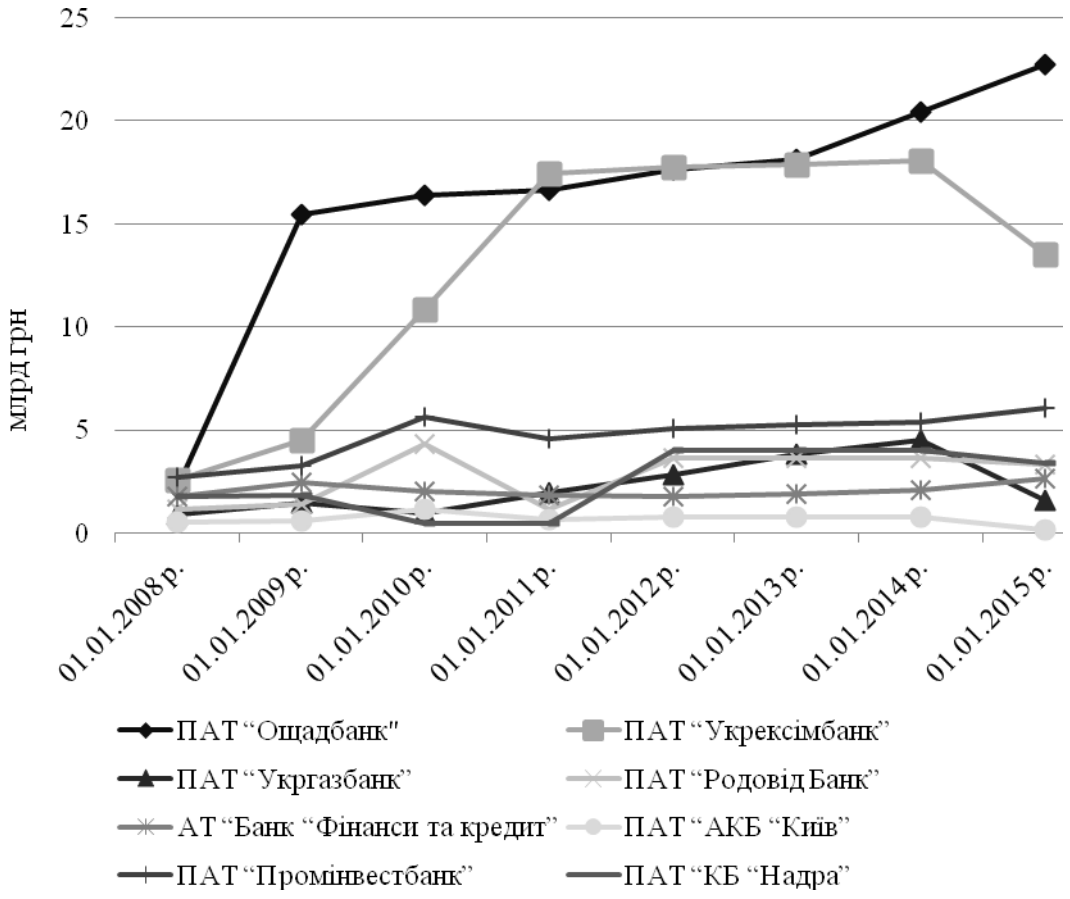

Рис. 2.7. Динаміка власного капіталу банків України, які отримали найбільшу допомогу за рахунок бюджетних коштів у 2008-2014 рр.

Джерело: складено автором на основі [46; 47; 48].

Позитивну динаміку за прибутками демонструє Укргазбанк, який за підсумками 2012 р. заробив 1,1 млрд грн, що є рекордним показником для цього банку та високим показником серед решти вітчизняних банків, а рентабельність капіталу оцінювалась у 28,84%, рентабельність активів – 5,24%. Родовід-банк і банк "Київ" характеризуються низькими показником співвідношення статутного капіталу та активів, проте ліквідність підтримується державою на прийнятному рівні. Загалом показники ПАТ "Родовід-банк" за 2012 р. можуть вважатися прийнятними у зв'язку з набуттям ним статусу санаційного банку.

Особлива увага у 2014 р. приділялась нагляду за найбільшими системо утворюючими державними банками АТ "Ощадбанк" та АТ "Укрексімбанк", а також банків, які рекапіталізовані за участю держави, зокрема АБ "Укргазбанк", АТ "Родовід-банк" та ПАТ "АКБ "Київ". З огляду на

необхідність підвищення ефективності функціонування державних та рекапіталізованих за участю держави банківських установ на підставі аналізу їхньої діяльності було встановлено, що діяльність АТ “Родовід-банк”, ПАТ “АКБ “Київ”, ПАТ “Державний земельний банк”, ПАТ “УБРР” у 2014 р. не відповідала реалізації їхніх стратегій та меті створення державою. У зв’язку з цим Міністерством фінансів України вирішується питання подальшої діяльності цих банків та здатності їхнього функціонування як банківських установ з метою збереження коштів вкладників банків, мінімізації ризиків та економії державних коштів. Можлива консолідація активів цих банківських установ, що збільшить ефективність їхньої роботи та зменшить витрати на їхнє адміністрування [197].

Вкрай актуальним є питання щодо виходу держави з капіталу цих банків, оскільки відповідно до світової практики якщо такий захід і використовувався серед антикризових дій, то лише тимчасово. Відповідно до Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. важливим кроком у процесі забезпечення стабільності банківського сектору є розроблення та реалізація державної стратегії щодо державних фінансових установ і банків, у яких держава стала основним власником у результаті рекапіталізації, що передбачало приватизацію цих банків [190].

З метою забезпечення виходу держави з капіталу рекапіталізованих раніше банків схвалено Закон України “Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків, у капіталізації яких взяла участь держава” від 15.03.2012 р. № 4524-VI [71], реалізація норм якого дає змогу повернути кошти до державного бюджету України, що спрямовані раніше державою на участь у капіталізації банків, та Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи” від 04.07.2014 р. №1586-VII [67], що передбачає особливості виведення з ринку за участю держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку неплатоспроможних банківських установ, які відповідали встановленим критеріям.

Однак, зважаючи на загальну кон'юнктуру банківського ринку та відсутність інтересу іноземних інвесторів до вітчизняних банків, держава не зможе у найближчій перспективі вигідно реалізувати націоналізовані банки. Інший шлях вирішення долі фінансових установ, у капіталізації яких взяла участь держава, як уже зазначалось, – це акумулювання коштів цих банків у єдину структуру, яка б могла надавати цільову підтримку під проекти уряду. Тобто, мова йде про створення нової установи або про об'єднання активів на базі існуючого банку, або необхідно розглядати варіант посилення ролі Українського банку реконструкції і розвитку. Ймовірні вигоди від створення такої структури є досить актуальними.

Варто відмити схвальні дії уряду стосовно забезпечення державних банків новими проектами та, в результаті, підвищення їхньої прибутковості та зміцнення конкурентних позицій на ринку у вигляді Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору" від 14.05.2015 р. №378 [181].

Як уже зазначалось мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 млн грн. Однак, Національний банк України планує ініціювати збільшення мінімального розміру статутного капіталу для нових банків до 750 млн грн з 2015 р. За словами В. О. Гонтаревої, центральний банк зібрався реформувати банківську систему і вже до 2020 р. вітчизняна банківська система буде відповідати європейським стандартам. Національний банк країни вважає, що майже 200 банків для України занадто багато і готується хороші об'єднати, а проблемні ліквідувати. За прогнозами центрального банку, такі дії дадуть змогу до 2020 р. зменшити кількість банків і підвищити концентрацію активів. За оцінками експертів, складно сказати, скільки їх залишиться, але приблизно до 2020 р. в Україні буде близько 120 банків – або на третину менше, ніж зараз [248]. Також, НБУ планує виділити окрему групу системно важливих банків, для якої будуть встановлені жорсткіші вимоги до нормативів капіталу та ліквідності, але які

зможуть сподіватися на більш системну і якнайшвидшу стабілізаційну допомогу з боку НБУ в період криз. При цьому найпріоритетнішим механізмом капіталізації розглядають злиття і поглинання банків. У цілому, НБУ ставить за мету нарощування частки іноземного капіталу в банківській системі до 50% і зменшення ролі держави в банківському секторі до рівня нижче 10% до 2020 р. [133].

Необхідно відзначити, що для посилення фінансової спроможності вітчизняної банківської системи та підвищення рівня довіри до неї, Верховною Радою України було прийнято розроблений Національним банком України Закон України "Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків" від 28.12.2014 р. №78-VIII. Зокрема, цим Законом запроваджено спрощені процедури капіталізації та реорганізації банків, а також визначено особливості капіталізації банків за участю держави [70].

Реалізація грошово-кредитноі□ політики у 2014 р. проводилася в умовах продовження несприятливих макроекономічних трендів на фоні соціально-політичного напруження в краі□ні, якии□ підсилювався агресією Росіи□ськоі□ Федерациі□.

Зазначене створювало напружені умови функціонування для грошово-кредитного ринку та девальваціи□нии□ тиск на обміннии□ курс гривні. Водночас погіршення ситуациі□ в економіці та фінансовіи□ сфері мало відповідні інфляціи□ні наслідки. За таких умов Національнии□ банк Украі□ни вжив комплекс стабілізаціи□них заходів за такими напрямами [197]:

1) сприяння безперебіи□ного забезпечення платежів та вчасного виконання зобов'язань перед вкладниками за рахунок підтримки ліквідності банків;

2) створення стимулів для повернення коштів у банківську систему за допомогою підвищення внутрішньоі□ вартості гривні через інструменти процентноі□ політики;

3) нівелювання емоціи□ноі□ складовоі□ в роботі валютного ринку та забезпечення рівноваги на ньому в період погіршення ринкових очікувань.

Дії НБУ сприяли поступовому поліпшенню ситуації та ринкових очікувань упродовж II кварталу 2014 р. За таких умов були пом'якшені окремі тимчасові регулятивні заходи щодо операції з іноземною валютою та зменшені обсяги підтримки ліквідності банків. Зокрема в II кварталі 2014 р. центральний банк щомісяця скорочував обсяги нових кредитів рефінансування, у результаті чого в II кварталі 2014 р. вони зменшилися до 56,8 млрд грн порівняно з 63,1 млрд грн у I кварталі 2014 р. Обсяг операції з купівлі державних облігації України за цей період знизився до 18,6 млрд грн з 25,3 млрд грн відповідно.

Проте в липні внаслідок загострення бойових дій та зволікання із першим переглядом програми "Стенд-бай" відбулося значне погіршення очікувань економічних агентів та переважання емоційної складової над міркуваннями економічного характеру, що супроводжувалось збереженням напруги в цілому на грошово-кредитному ринку та на ньому валютному сегменті зокрема. Окрім того, відбувалось погіршення ситуації в реальному секторі економіки та, як наслідок, збільшення інфляції. З огляду на це, центральний банк в III кварталі 2014 р. проводив такі заходи:

1) для стабілізації ситуації на валютному ринку, у тому числі згладжування надмірних коливань обмінного курсу та заспокоєння ажіотажних настроїв:

- використовував механізм валютних інтервенцій, сальдо яких за III квартал 2014 р. становило -0,6 млрд дол США;
- запровадив додаткові тимчасові регулятивні заходи щодо операції з іноземною валютою;

2) уживав додаткових заходів щодо підтримання ліквідності банків переважно за рахунок наявних ресурсів банківської системи, зокрема:

- скасував вимогу щодо формування частини обов'язкових резервів банків на окремому рахунку в НБУ. У результаті обсяг обов'язкових резервів, які банки мали формувати на окремому рахунку в Національному банку України, за січень – вересень 2014 р. зменшився на 10,9 млрд грн – до 0,4 млрд грн. Для окремої категорії банків збережено вимогу щодо формування обов'язкових резервів на окремому рахунку з метою

збереження додаткових джерел підтримання ліквідності та платоспроможності банків, які перебувають під підвищеною увагою НБУ;

- продовжив терміни погашення раніше наданих Національним банком Україні кредитів банкам. Обсяг нових кредитів рефінансування в III кварталі 2014 р зменшився до 22,2 млрд грн (з 56,8 млрд грн та 63,1 млрд грн у II та I кварталах 2014 р.).

У результаті середньоденнии обсяг коррахунків банків у НБУ в січні – вересні 2014 р. становив 28,8 млрд грн порівняно з 25,3 млрд грн у 2013 р.

З огляду на необхідність повернення у вітчизняну банківську систему коштів, які були вилучені (насамперед населенням) у період посилення напруги, Національнии банк Україні продовжив уживати заходів щодо збільшення внутрішньоі вартості гривні. Зокрема у квітні, липні та листопаді 2014 р. було підвищено облікову ставку з 6,5% до 9,5%, 12,5% та 14% річних відповідно, у лютому 2015 р. до 19,5%, у березні 2015 р. до 30,0%, а з 28.08.2015 р. облікову ставку було знижено до 27% і з 25.09.2015 р. вона становить 22%. З метою збереження довіри до вітчизняної банківськоі системи відповідну увагу приділяв також підтримці ліквідності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Водночас було поліпшено умови отримання Фондом гарантування кредитів від НБУ, у тому числі пом'якшено умови щодо можливого прииняття забезпечення, розширено иого перелік та збільшено строки надання кредитів з одного до трьох років [128].

В економічно розвинутих країнах, які зазнавали системних банківських криз упродовж 2007-2012 рр., вживалися різні заходи державної підтримки, основні з них такі:

- підтримка ліквідності;
- реструктуризація фінансових установ;
- рекапіталізація та націоналізація фінансових інституцій;
- гарантування зобов'язань фінансових установ;
- викуп проблемних активів;

– тимчасове обмеження на повернення депозитів і банківські канікули (припинення діяльності банків на певний період).

У Додатку Н наведено дані щодо застосування різними країнами інструментів для відновлення фінансової стійкості банківського сектору.

Як видно з даних Додатку Н, Ісландія спрямувала найбільші відносно ВВП валові витрати на реструктуризацію банків. Велика Британія, США та Німеччина надали перевагу механізму викупу проблемних активів, хоча інші країни не вдавалися протягом досліджуваного періоду до таких заходів. Центральні банки Бельгії та Ісландії приділили особливу увагу питанням ліквідності. Регуляторні органи Ірландії вживали всіх заходів для відновлення фінансової стійкості банківської системи, однак криза в країні досі триває на тлі падіння ВВП та знаного зростання державного боргу.

Серед валових витрат на реструктуризацію левову частку займає рекапіталізація системних банків, яка іноді набувала форми націоналізації. За оцінками Л. Лавена і Ф. Валенсії [263], близько 70% бюджетних витрат за період останньої світової фінансової кризи було спрямовано на рекапіталізацію фінансових інституцій. Рекапіталізацію застосовували як дієвий захід для підвищення стійкості установ і під час попередніх криз, але тільки після того, як було вичерпано можливості інструментів із підвищення ліквідності у банківському секторі, що пояснюється складністю процесу розподілу державних коштів та необхідністю досягнення для цього політичного консенсусу. Натомість в останні роки програму рекапіталізації починають застосовувати в економічно розвинутих країнах одразу після настання проблем з платоспроможністю у системно важливих фінансових інститутах.

Зважаючи на те, що емісія нових акцій як один із трьох основних шляхів рекапіталізації є проблематичною в умовах обмеженої ліквідності міжнародних ринків, а продаж активів для оплати поточних зобов’язань під час кризи погіршить не лише стан окремої фінансової установи, а й усієї банківської системи внаслідок того, що банки, намагаючись продати активи якнайшвидше, збільшують тим самим пропозицію і знижують ціну на ринку. Продаючи активи для оплати поточних зобов’язань в таких умовах, банківська

установа не може отримати адекватну ціну та зменшує свої можливості кредитувати економіку. Перетворення боргового капіталу в акціонерний є малоймовірним через небажання кредиторів банку. Таким чином, в умовах фінансової кризи рекапіталізацію банків можна провести тільки за рахунок державних фінансів. Однак рекапіталізація в економічно розвинутих країнах, наприклад, у США, Великій Британії та Німеччині, проводилися лише після того, як регуляторні органи доходили висновку, що ймовірна вигода перевищить потенційні витрати бюджету. Звідси постала проблема визначення критеріїв, за якими можна оцінити важливість банку для системи та необхідність надання йому державної підтримки.

Варто зазначити, що держава здійснює рекапіталізацію двома основними методами:

1. Збільшуючи активи балансу за рахунок:
   - гарантування або придбання існуючих активів;
   - прямих вливань коштів.
2. Зменшуючи боргові зобов’язання.

Економічно розвинуті країни розглядають державну власність як менш ефективну модель управління з низькою конкурентоспроможністю. Не враховуючи певної кількості проведених націоналізацій, уряди розвинутих країн надають перевагу обмеженій рекапіталізації, що допомагає зберегти приватну власність на проблемні фінансові установи. Отже, рекапіталізація у розвинутих країнах проводилася на основі двох принципів:

1) забезпечення обмеженого впливу держави на управління та діяльність фінансових установ;
2) тимчасовість участі держави у капіталі фінансових установ (вихід із капіталу після стабілізації макроекономічної ситуації).

За даними Додатку О видно, що найбільші за обсягами рекапіталізації було проведено в Ісландії, Ірландії та Греції. Країни Бенілюксу, пов’язані такими системно важливими фінансовими установами як “Fortis” та “Dexia” також були змушені виділити на їхню рекапіталізацію значні кошти відносно ВВП. У Німеччині було проведено рекапіталізацію іпотечної установи “Hypo Real Estate”, оскільки основні банки отримували допомогу в інших формах та

меншою мірою постраждали через концентрацію на традиційно комерційних, а не інвестиційних продуктах.

Бюджетні кошти Великобританії в значних обсягах спрямовувалися на відновлення стійкості таких фінансових установ, як “ Northern Rock ”, “ Royal Bank of Scotland”, “Lloyds TSB”, “HBOS” і “Bradford&Bingley”. Найпоказовішими стали проблеми платоспроможності Королівського банку Шотландії (Royal Bank of Scotland) у 2008 р., коли уряд був змушений влити додатковий капітал у системно важливу установу, натомість отримавши під свій контроль 70% акцій. У листопаді 2009 р. виникла потреба у другому етапі рекапіталізації, що збільшило державну частку в цій інституції, і тепер установа перебуває під управлінням державної інвестиційної компанії “Фінансові інвестиції Сполученого Королівства” (UK Financial Investments Ltd (UKFI)), водночас відбувається розпродаж активів Королівського банку Шотландії.

Повчальним є приклад Ірландії – держави, яка до початку світової фінансової кризи була однією з найперспективніших розвинутих країн світу. З 1996 до 2007 р. ВВП цієї країни зростав у середньому на 7,1% за рік, що перевищувало не тільки середньосвітові показники, а й темпи зростання азійських країн (4,3%). Усе це дало підстави говорити про появу “кельтського тигра” у світовій економіці. Однак крах ринку нерухомості залишив величезні проблемні кредити та знецінив заставні активи у банківському секторі. У найгіршому становищі опинився Англо-ірландський банк (Anglo Irish Bank), найбільшу частку в структурі кредитів якого становила іпотека. У грудні 2008 р. уряд Ірландії викупив 75% акцій установи за 1,5 млрд євро. У 2009 р. додатково було виділено 4 млрд євро на рекапіталізацію. У зв’язку з подальшими проблемами з платоспроможністю 21 січня 2009 р. набрав чинності акт про націоналізацію Англо-ірландського банку. У 2010 р. було заявлено про внесення додатково 8,3 млрд євро, потім ще 10 млрд євро. Заходи з рекапіталізації не принесли стабілізації, й установа продовжувала показувати збитки у фінансовій звітності. У 2011 р. відбулося злиття двох проблемних державних фінансових корпорацій: Англо-ірландського банку та Ірландського національного будівельного товариства (Irish Nationwide Building Society)

(останнє було націоналізоване у серпні 2010 р. за 5,4 млрд євро) у єдину Ірландську компанію з вирішення банківських питань (Irish Bank Resolution Corpo ration) для ефективнішого управління активами. У кінцевому підсумку бюджетні кошти, вкладені для підтримання найбільших системно важливих фінансових установ Ірландії, не змогли забезпечити їх платоспроможності. Макроекономічна ситуація також не відновилася після кризи. Темпи зростання реального ВВП у 2011 р. становили 1,4%, за підсумками 2013 р. – 0,4%. Рівень безробіття сягнув критичних 14,4% [240, с. 14-15].

Проведення рекапіталізації проблемних банків за участю держави є одним із можливих варіантів їх оздоровлення в умовах економічної кризи. Під час останньої світової фінансової кризи уряди розвинутих країн та України зокрема опинилися в ситуації, коли вливання бюджетних коштів у фінансові установи стали необхідністю. Було використано інструменти з підвищення ліквідності, проводився викуп проблемних активів, надавалися гарантії за зобов'язаннями банків, однак найбільшого масштабу набула рекапіталізація, яка у деяких випадках набула форми націоналізації.

Однак, проблема повернення депозитів та погашення заборгованості перед кредиторами банків доцільно вирішувати шляхом рефінансування і реструктуризації їх зобов'язань, а не рекапіталізації. Застосування механізму фінансування участі держави в рекапіталізації проблемних банків, який використовується в Україні (залучення ресурсів шляхом збільшення дефіциту державного бюджету, вкладення до статутного капіталу активів у формі державних облігацій тощо) призводить до зростання державного боргу, фіскальних дисбалансів, порушення стійкості державних фінансів та може перетворитися на фактор прискорення інфляції. Більш доцільними способами фінансування рекапіталізації банків є залучення ресурсів від приватизації державного майна та впровадження нових механізмів активізації використання заощаджень громадян.

Висновки до розділу 2

Перспективи розвитку будь-якого банку значною мірою визначаються рівнем його капіталізації. Адже достатній за обсягом та належним чином збалансований банківський капітал дає змогу забезпечувати очікувану прибутковість, підтримку необхідного рівня ліквідності, довіру з боку учасників ринку тощо. З огляду на це, процеси адекватного нарощення обсягу, оптимізації структури та вдосконалення управління капіталом банків набули особливої актуальності.

Проведена оцінка ефективності фінансового механізму капіталізації банків дає підстави для таких висновків.

1. Аналіз сучасного стану капіталізації вітчизняних банків, незважаючи на позитивну тенденцію до збільшення обсягу регулятивного та власного капіталу банківської системи України, свідчить про низький її рівень з огляду на незначну частку власного капіталу у ВВП порівняно з країнами Центральної Європи, невідповідність темпів приросту капіталу темпам приросту активів, недостатній рівень рентабельності капіталу і активів, зростаючий рівень проблемної заборгованості, що у кінцевому результаті відображає неможливість банківських установ протистояти ймовірним збуренням у фінансовому просторі.

2. Поточний стан вітчизняної банківської системи є хорошим підґрунтям для запровадження стандартів Базель ІІІ: норматив адекватності регулятивного капіталу значно перевищує значення запропоноване Базельським комітетом з урахуванням буферу капіталу, у банківську систему надходить додатковий капітал, у тому числі збільшується і статутний капітал банків тощо. І незважаючи на дискутування щодо доцільності існування нових Базельських стандартів і їх запровадження у вітчизняну банківську практику, на нашу думку, Базель ІІІ повинен стати важливою передумовою появи на ринку фінансово стійких і надійних банків, з власними стратегіями та бізнес-моделями, які повноцінно виконуватимуть функції фінансового посередника відповідно до потреб економічного розвитку незалежно від імовірних збурень у фінансовому середовищі в умовах глобалізаційних процесів.

3. Система індикаторів рівня капіталізації банків свідчить про неоднозначну оцінку достатнього рівня капіталізації, оскільки незважаючи на

відповідність значень коефіцієнтів співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів нормативним значенням, що дає підстави вважати, що в цілому вітчизняний банківський сектор спроможний своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру, простежується негативна тенденція приросту власного капіталу, а значення рентабельності капіталу та активів відображають неефективне використання власних коштів та активів банку.

4. Наявність значного обсягу проблемної заборгованості банків негативно впливає на структуру та якість їхніх кредитних портфелів, чинить тиск на показник достатності регулятивного капіталу, знижує ефективність банківської діяльності, ускладнює процес управління фінансовими потоками, знижує довіру вкладників та інвесторів до банківської системи та істотно зменшує можливості фінансування реального сектору економіки країни.

5. Простежується обернена взаємозалежність між зростанням обсягу резервів за активними операціями та погіршенням таких показників як результат діяльності, рентабельність активів та капіталу вітчизняних банків. Окрім того, побудова трендової моделі впливу проблемної заборгованості на власний капітал банку та розрахунку коефіцієнту детермінації свідчить про залежність проблемної заборгованості та власного капіталу.

6. Виділення основних хронологічних етапів розвитку ринку злиттів та поглинань у банківському секторі і аналіз угод злиття і поглинання за участю вітчизняних банківських установ упродовж 2004-2014 рр. дозволило дійти висновку про здійснення злиттів і поглинань в основному за рахунок поглинання українських банків іноземними. Однак частка іноземного капіталу у банківському секторі України, починаючи з 2012 р. щорічно зменшується, що викликає занепокоєння, оскільки, роль іноземних банківських установ є досить вагомою для вітчизняної банківської системи, зокрема забезпечення більше половини активних операцій (57,7%) у 2014 р. Це викликає певне занепокоєння, оскільки, вихід іноземних банків в умовах продовження несприятливих макроекономічних трендів на тлі соціально-економічного напруження в країні, яке підсилюється агресією Російської Федерації

може призвести до значного погіршення ситуації у банківській системі держави.

7. Під час останньої фінансової кризи уряд використовував різноманітні інструменти з підвищення рівня капіталізації, зокрема рефінансування банківських установ, аукціони з продажу валюти за пільговим курсом, створення Стабілізаційного фонду тощо. Однак, найбільшого масштабу набула рекапіталізація, яка у деяких випадках набула форми націоналізації.

8. Узагальнення досвіду розвинутих країн у сфері державної підтримки банківських систем свідчить про відсутність єдиного ефективного інструменту протидії фінансовій кризі. За визначеними вище критеріями необхідно оцінювати комплекс заходів із підвищення ліквідності, рекапіталізації, викупу проблемних активів, реструктуризації, надання гарантій, причому в нерозривному зв’язку з монетарною та фіскальною політикою.

9. Доведено, що збільшення статутного капіталу за наявності збитків є недоцільним, оскільки за таких умов державні ресурси, залучені з метою рекапіталізації, направлятимуться на погашення боргу. Окрім того, передання повного або контрольного пакета акцій державі може призвести до зниження якості корпоративного управління. Тому, на нашу думку, першочерговим є необхідність розробки механізмів запобігання кризовим явищам у банківській системі вихід держави з капіталу цих банків у майбутньому.

Отримані у другому розділі результати дисертаційної роботи частково висвітлені у наукових публікаціях дисертанта [157; 162; 164; 165].

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Напрями підвищення ефективності фінансового механізму капіталізації банків

Для задоволення потреб національної економіки, запобігання кризи української банківської системи, зміцнення позицій вітчизняних банків на національному ринку Україні потрібні міцні, стабільні та надійні банки, які складуть гідну конкуренцію іноземним. Для цього необхідно розробити і реалізувати стратегію розвитку банківської системи України в умовах інтеграції у світове фінансове середовище, яка визначить пріоритетні завдання щодо захисту вітчизняної банківської системи від негативного впливу зовнішніх факторів та зміцнення позицій вітчизняних банків на ринку з метою забезпечення успішних економічних перетворень і безпеки держави.

Варто зазначити, що Президент України П. Порошенко підписав Указ "Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020", розробка якої відбувалася у декілька етапів із залученням широкого кола експертів та громадськості починаючи з липня 2014 р. У грудні 2014 р. Національною радою реформ на своєму першому засіданні було схвалено Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020" [37].

Стратегія сталого розвитку України визначає цілі та показники їхніх досягнень, а також напрями, критерії і пріоритети розвитку країни на період до 2020 р. Метою реформ є досягнення європейських стандартів життя та гідного місця України в світі. Стратегія "Україна – 2020" складається з таких чотирьох векторів руху для досягнення мети [148]:

1. Розвиток (інфраструктура, інвестиції, економіка, конкуренція).
2. Безпека (країна, людина, власність, бізнес).
3. Відповідальність (самоврядування, соціальні програми, енергоефективність, охорона здоров'я).
4. Гордість (свобода особистості, громадянське суспільство, бренд "Україна", залучення талантів).

В свою чергу вектори руху визначають такі цілі:

- сталий розвиток країни;
- безпека держави, бізнесу та громадян;
- відповідальність і соціальна справедливість;
- гордість за Україну в Європі та світі.

Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020" включає в себе 62 реформи та програми, з них Реформа захисту конкуренції та антимонопольного законодавства, Реформа фінансового сектору, Реформа ринку капіталу, Реформа економічної та монетарної політики та Програма залучення інвестицій сприятиме підвищенню функціонування вітчизняної банківської системи.

Реалізація Стратегії 2020 передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють процес виконання реформ та програм. Зокрема, планується, що у рейтингу Світового банку Doing Business Україна буде серед перших 30 позицій, рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою рейтингового агентства Standard & Poor's становитиме не нижче інвестиційної категорії "BBB", валовий внутрішній продукт на душу населення, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 тис дол США, а чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015 – 2020 рр. складуть понад 40 млрд дол США [217]. Хоча Польща з початку 1990 р. отримала значну фінансову допомогу від західних країн у сумі 50 млрд дол США кредитів, за якими проведено реструктуризацію близько 40 млрд дол США заборгованості, та 50 млрд дол США прямих іноземних інвестицій. Окрім того, 12,8 млрд євро Польща отримала перед вступом до ЄС з його фондів. Після вступу до ЄС протягом 2003-2012 рр. польська держава залучила 101,9

млрд євро реальних прямих іноземних інвестицій, упродовж 2007-2013 рр. отримала 67 млрд євро від ЄС і протягом 2014-2020 рр. ще одержить 105,8 млрд євро [81, с. 100].

Необхідно відзначити, що стратегія реформування банківської системи України є частиною Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020" (рис. 3.1).

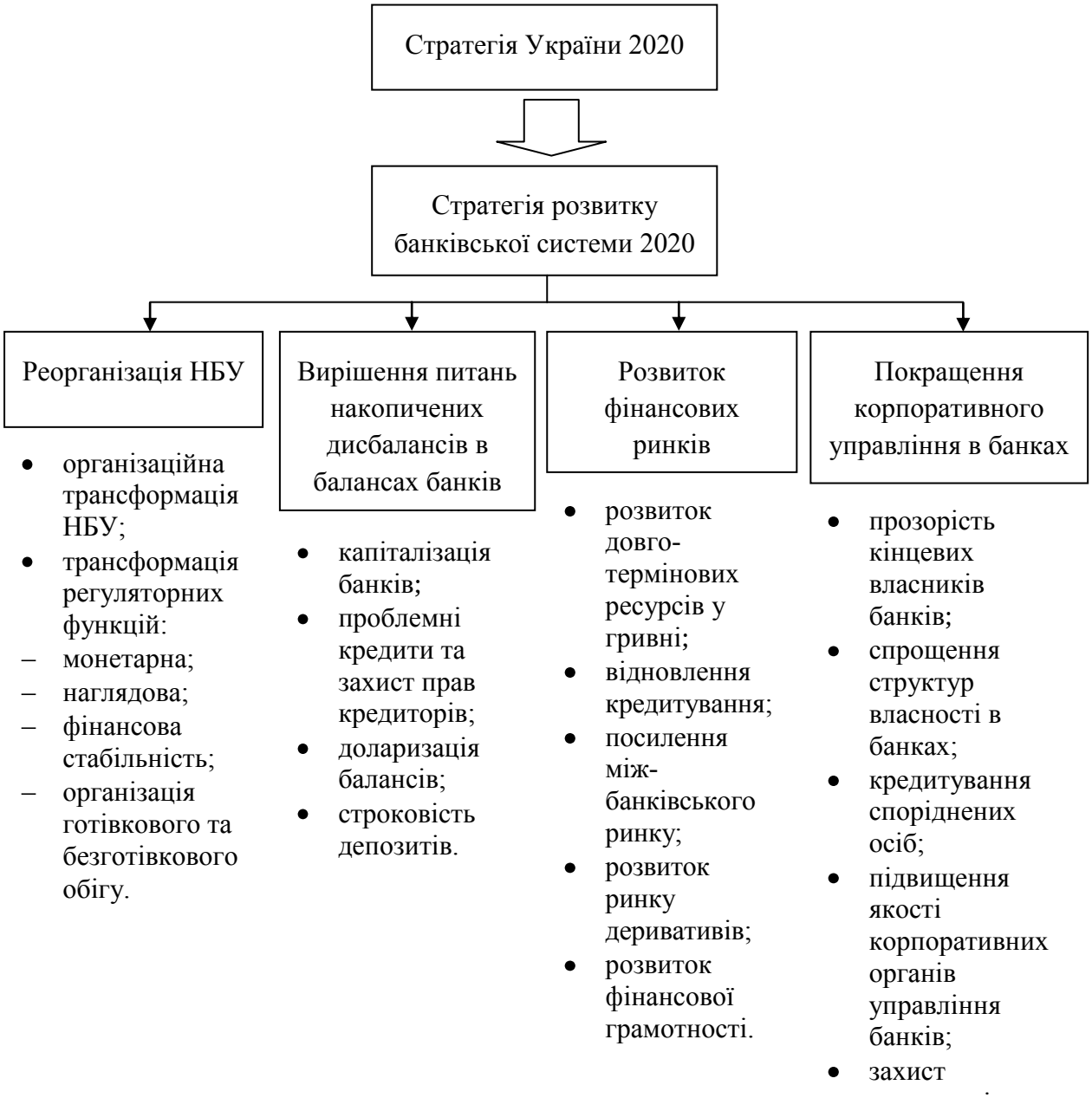

Рис. 3.1. Стратегія реформування банківської системи України – 2020 [140]

Потрібно зауважити, що проблема управління капіталом передусім пов'язана з підвищенням якості капіталу, структура якого може гарантувати безпосередній і повний доступ та використання для поглинання збитків і мінімізації наслідків криз. Формуючи жорсткіші вимоги до мінімальної

достатності та якості капіталу (формування за рахунок звичайних акцій, емісійного доходу, нерозподіленого прибутку та звичайних акцій, які випускаються дочірніми компаніями, що знаходяться у третьої сторони), Базель ІІІ фактично визначив основні джерела і напрями докапіталізації банків: емісія акцій та прибуток банків (зокрема як мотивуючий фактор для потенційних інвесторів).

Тому для вирішення проблеми підвищення рівня капіталізації банківської системи необхідним є реалізація економічних методів стимулювання цього процесу, зокрема, сприяння реалізації акцій банків на фондовому ринку шляхом мінімізації формальних процедур і дозволів на здійснення первинної емісії, запровадження пільг щодо оподаткування прибутку банків у частині, яка спрямовується на поповнення капіталу тощо. Адже в Україні недостатньо розвинені відносно банку зовнішні економічні стимули нарощування капіталу. Перш за все це стосується системи оподаткування нарощування капіталу. В Україні немає цілісного податкового механізму стимулювання нарощування капіталу взагалі і банківського зокрема. Цей механізм обмежується лише ст. 165.1.18 Податкового кодексу, за якою дивіденди, які виплачені у вигляді акцій і спрямовані на збільшення статутного фонду при його незмінній структурі між акціонерами, не включаються до валового доходу інвестора з метою оподаткування [173]. На наш погляд, доцільним є врахування у ст. 140.4 Податкового кодексу зменшення фінансового результату до оподаткування на суму “здорової”, а не фіктивної докапіталізації банку. Зокрема, відповідно до складових елементів ресурсів банку (Додаток Б) дискусійними щодо реального збільшення власних коштів є емісійні різниці та резерви переоцінки основних засобів. Окрім того, на нашу думку, відповідно до нових міжнародних вимог Базель ІІІ неякісним джерелом збільшення власного капіталу є субординований борг, який своїми характерними особливостями може бути віднесений до позичених коштів. Тому, необхідно переглянути доцільність формування власного капіталу за рахунок цих складових та удосконалити структуру банківського капіталу шляхом підвищення її якості та прозорості за допомогою внесення змін до Інстрункції

НБУ “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні” від 28.08.2001 р. №368 [77].

Варто також зазначити, що відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу” від 14.09.2006 р. № 133-V [69] вітчизняні банківські установи створюються у формі відкритого акціонерного товариства, а Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків” від 24.07.2009 р. № 1617-VI [68] відкрите акціонерне товариство замінене на публічне акціонерне товариство. Однак, на нинішній день НБУ інформує про існування 48 банків із непрозорою структурою власності [213]. Тому, на нашу думку, необхідно здійснити зміцнення законодавчої бази щодо забезпечення прозорості структури власності шляхом внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність” в частині організаційно-правова форма, правовий статус, порядок створення та діяльності банку, оскільки публічне акціонерне товариство має відповідати усім законодавчим вимогам його створення та функціонування з метою відновлення довіри інвесторів та населення в сучасних умовах господарювання.

З огляду на пріоритетні джерела та напрями докапіталізації банків міжнародних вимог регулювання банківської діяльності до капіталу і ліквідності в контексті Базельських стандартів, світових тенденцій злиття та поглинання в провідних країнах, а також сучасні умови господарювання вітчизняної економіки, доцільним, на нашу думку, є виділення основних елементів механізму забезпечення підвищення рівня капіталізації банків (рис. 3.2), зокрема:

1) емісія акцій;
2) нерозподілений прибуток банків;
3) управління витратами;
4) процеси консолідації та концентрації банківського капіталу.

Зважаючи на те, що сума нерозподіленого прибутку в поточному році розраховується як сума нерозподіленого прибутку у попередньому році та сума чистого прибутку (збитку) за поточний рік за вирахуванням суми

нарахованих дивідендів та внесків на поповнення різноманітних фондів банків вважаємо за доцільне збільшувати саме величину показника чистого прибутку. В сучасних умовах господарювання збільшення величини чистого прибутку банків можливе передусім за рахунок управління витратами. Прагнення акціонерів отримувати дивіденди навіть в умовах негативного впливу наслідків фінансової кризи створює потужні стимули для керівництва економічно розвинутих банків активно працювати над масштабним скороченням операційних витрат.

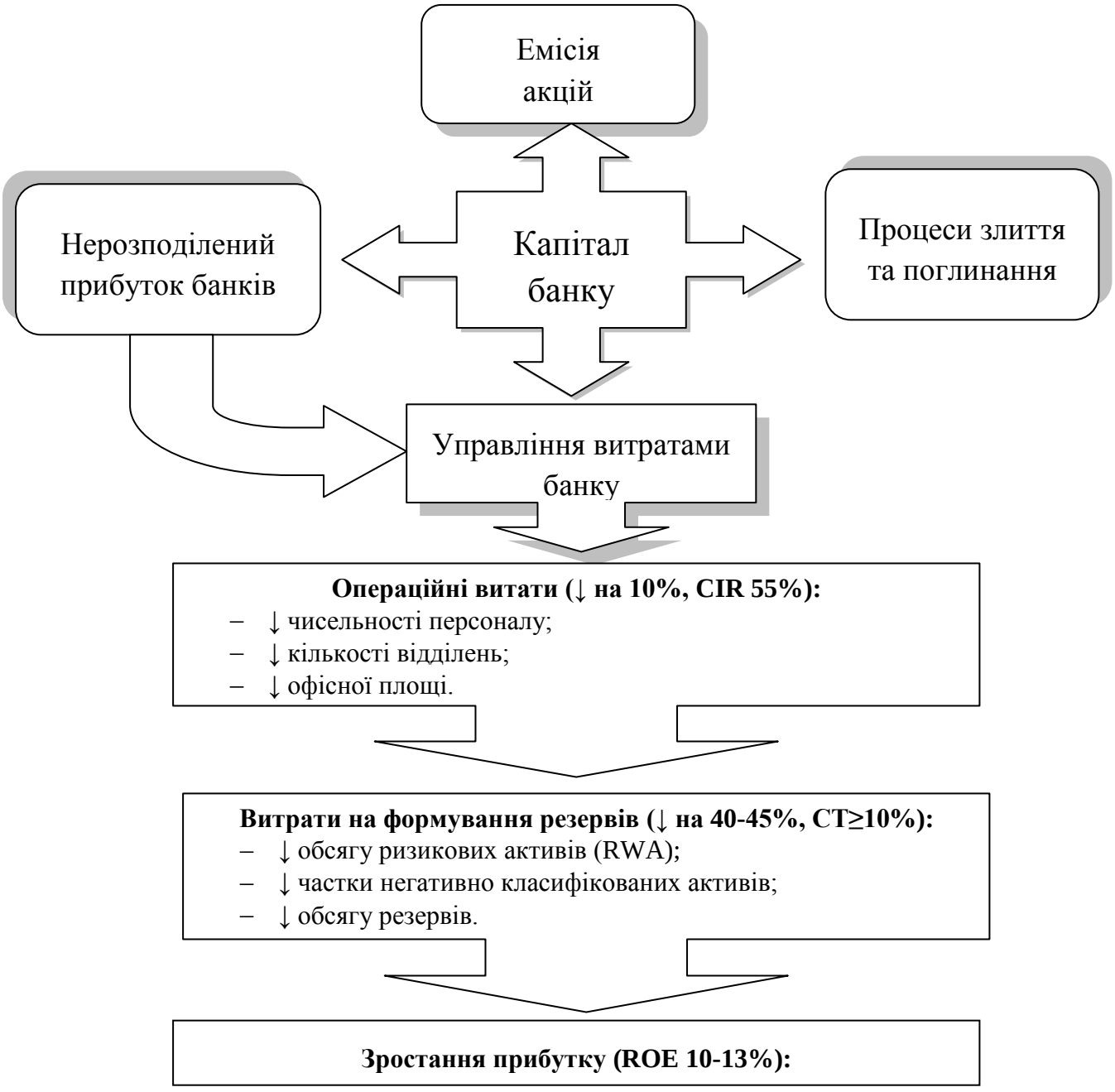

Рис. 3.2. Механізм забезпечення підвищення рівня капіталізації банків

Джерело: розроблено автором.

Управління витратами банку передбачає застосування комплексу заходів в контексті виконання показників ефективності управління витратами (CIR), показників адекватності капіталу (CT) та результуючого показника прибутковості (ROE), при цьому необхідно дотримуватися показника частки ризикових активів (RWA) в балансі банку (рис. 3.2).

За допомогою інструментарію економетричного моделювання побудовано багатофакторну модель залежності обсягу чистого прибутку (збитку) банків від величини загальних адміністративних та інших операційних витрат, відрахувань у резерви та активів, зважених за ризиком:

$$\widetilde{NP} = -5672{,}5144 - 2{,}0551\ GA\&OOE - 1{,}3022\ AFP + 3{,}5903\ RWA, \quad (3.1)$$

де $\widetilde{NP}$ – чистий прибуток, *GA&OOE* – загальні адміністративні та інші операційні витрати, *AFP* – відрахування в резерви, *RWA* – активи, зважені за ризиком.

Для економетричного моделювання використано програмне середовище Eviews. Статистичні дані проаналізовано поквартально за період з 2006 р. по 2014 р. (Додаток П). Результати оцінювання наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Основні економетричні характеристики моделі чистого прибутку (збитку) банків України

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Значущість
C	-5672,514	2721,836	-2,084076	0,0452
GA&OOE	-2,055102	0,570853	-3,600055	0,0011
AFP	-1,302228	0,100078	-13,01217	0,0000
RWA	3,590349	0,728052	4,931446	0,0000

Коефіцієнт детермінації	0,867193	Середнє залежної змінної	-3671,417
Скорегований коефіцієнт детермінації	0,854743	Стандартне відхилення залежної змінної	12346,01
Стандартна похибка регресії	4705,392	Інформаційний критерій Акайке	19,85524
Сума квадратів залишків	7,09E+08	Критерій Шварца	20,03119
Логарифм правдоподібності	-353,3944	F-статистика Фішера	69,65049
Статистика Дарбіна-Уотсона	1,555689	Ймовірність	0,000000

Джерело: розроблено автором.

Як видно із таблиці 3.1, коефіцієнт детермінації для побудованої моделі становить 0,867, тобто враховані в моделі змінні пояснюють 86,7 % варіації чистого прибутку банків України. На адекватність економетричної моделі вказує значення критерію Фішера ($F^{ем}$ = 69,65) у порівнянні з критичним значенням ($F^{кр}$ = 9,65 для рівня значущості α = 0,01), тобто оцінені параметри моделі є статистично значущі.

Проведені розрахунки за допомогою цієї моделі дали змогу виявити, що вкладення коштів банків у більш ризикові активи збільшує прибутковість банків, проте зростання обсягів ризикових активів негативно впливає на результативність функціонування банків, зокрема сприяє збільшенню обсягів протермінованої заборгованості за кредитами:

$$\widetilde{LA} = -31316{,}1100 + 11{,}0315\ RWA, \qquad (3.2)$$

де $\widetilde{LA}$ – протермінована заборгованість за кредитами.

Результати економетричного оцінювання моделі протермінованої заборгованості обчислено за допомогою програмного пакету Eviews. Статистичні дані проаналізовано поквартально за період з 2006 р. по 2014 р. (Додаток П). Результати оцінювання наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Основні економетричні характеристики моделі протермінованої заборгованості банків України

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Значущість
C	-31316,11	10374,10	-3,018682	0,0048
RWA	11,03149	1,244801	8,862051	0,0000
Коефіцієнт детермінації	0,697874	Середнє залежної змінної		54974,03
Скорегований коефіцієнт детермінації	0,688988	Стандартне відхилення залежної змінної		38509,89
Стандартна похибка регресії	21476,36	Інформаційний критерій Акайке		22,84125
Сума квадратів залишків	1,57E+10	Критерій Шварца		22,92922
Логарифм правдоподібності	-409,1424	F-статистика Фішера		78,53595
Статистика Дарбіна-Уотсона	0,187919	Ймовірність		0,000000

Джерело: розроблено автором.

Як видно із таблиці 3.2, значення коефіцієнта детермінації цієї моделі 0,698 засвідчує, що 69,8 % змін обсягів такої заборгованості пояснює зміна обсягів ризикових активів.

Водночас зростання проблемної заборгованості повинне забезпечуватись зростанням власного капіталу банку, оскільки у разі часткового або повного невиконання зобов'язань позичальниками за проблемними кредитами, втрата активів балансу призводить до зменшення розміру власного капіталу банку:

$$\widetilde{SE} = 1{,}4001\ \widetilde{LA} + 40746, \qquad (3.3)$$

де $\widetilde{SE}$ – власний капітал банку.

Еластичність власного капіталу банків за проблемною заборгованістю становить 1,4%, тобто зростання обсягу проблемної заборгованості на 1% призведе до зростання обсягу власного капіталу банку на 1,4% для покриття ризиків за активними операціями банківських установ. Коефіцієнт детермінації показує, що побудована модель є адекватною, зокрема 77% варіації власного капіталу пояснюється зміною проблемної. Залежність обсягу власного капіталу банку від обсягу проблемної заборгованості зображено за допомогою побудови трендової моделі впливу проблемної заборгованості на власний капітал банку (рис. 3.3).

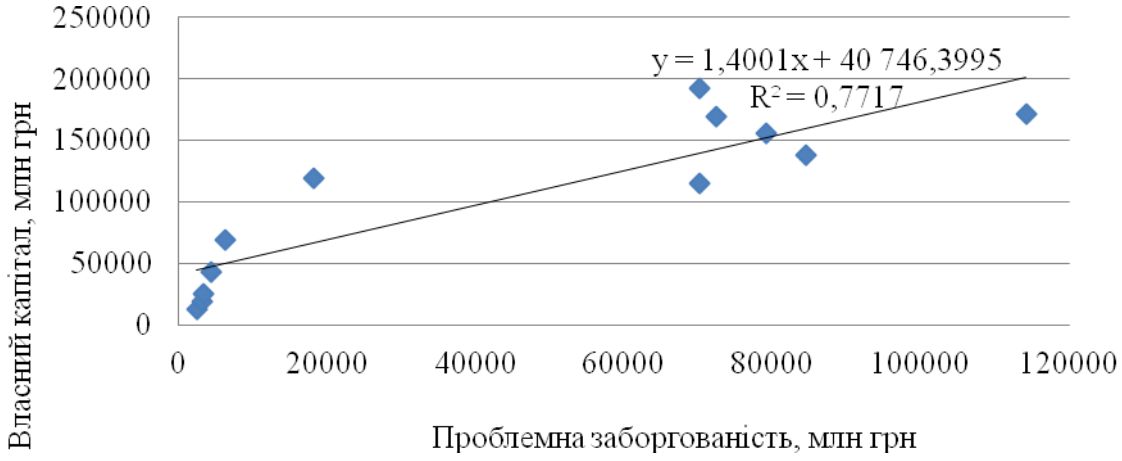

Рис. 3.3. Вплив проблемної заборгованості на власний капітал банків України

Джерело: розроблено автором.

Варто також звернути увагу на те, що дослідження особливостей конкуренції на ринку банківських послуг Д. Гладких [38, с. 13] дає підстави стверджувати, що цей сектор економіки України має характерні ознаки ринку вільної конкуренції у поєднанні з окремими елементами олігополії. Незважаючи на існування суттєвих диспропорцій між кількісним і якісним складом деяких груп комерційних банків, значна кількість суб'єктів ринку банківських послуг пропонує стандартизовану однорідну продукцію (кредити, депозити, різноманітні банківські послуги), тому споживачу практично байдуже, у кого з них її купувати при певній ціні. Крім того, кожен окремий ринковий суб'єкт пропонує такий обсяг товару, що його збільшення чи зменшення фактично не впливає на загальний обсяг пропозиції, а отже, на ціни.

Така специфіка свідчить про належність ринку банківських послуг України до моделі вільної конкуренції. Однак, маємо деякі особливості, що додають йому певних ознак олігополістичного ринку. Йдеться не про класичні банківські операції (кредитування, залучення депозитів, розрахунково-касове обслуговування), а про порівняно нові види послуг, які швидко розвиваються. Зокрема, це картковий бізнес, що стає конкурентним і прибутковим лише при емісії вельми значної кількості карток і створенні розгалуженої мережі банкоматів і платіжних терміналів. Зрозуміло, що ресурси для розвитку цього бізнесу мають переважно найбільші та великі банки, що дає їм змогу отримувати значний додатковий дохід.

З огляду на такі основні властивості олігополістичного ринку як економія витрат, зумовлена ефектом масштабу, існування бар'єрів для входження на ринок, переваги у результаті злиття і поглинання та твердженням про важливу роль малих банків для економіки країни, що полягає у забезпеченні малого бізнесу коштами, економіка України не потребує послуг такої значної кількості банків. Очевидно, це дало б змогу підвищити ефективність функціонування банківської сфери в цілому, а також в наданні необхідних кредитів для розвитку реального сектору національної економіки України [157]. Проте, якщо порівнювати обслуговування населення банківськими установами в різних країнах, то в Україні на 1 банк приблизно припадає 241,7

тис осіб, Австрії – 9,7 тис осіб, Німеччині – 40,5 тис осіб, США – 46,5 тис осіб, Польщі – 61,3 тис осіб, Італії – 89,3 тис осіб, Великобританії – 176 тис осіб. Тобто наявна кількість банків станом на 01.01.2014 р. ще не була такою значною [39].

Однак, як уже зазначалось, великі банки більшою мірою забезпечують фінансування великих інвестиційних проектів, а виведення з фінансового ринку дрібних та середніх банків потенційно може створити труднощі для малих і середніх підприємств і приватних осіб щодо отримання кредитів та інших банківських послуг. Окрім того, по статистиці малий і середній бізнес формує більше 50% ВВП. Тому, на нашу думку, необхідно запровадити диференційовані вимоги до розміру статутного та регулятивного капіталу для банків різної величини на прикладі провідних країн світу.

Або, з огляду на стратегію реформування банківської системи України необхідно розробляти схему її консолідації у 5 великих, 20 середніх та 50 малих банків з метою зміцнення банківських установ з вітчизняним капіталом та об'єднання рівня їхньої капіталізації до встановлених вимог.

В нашій державі існує значний потенціал для концентрації та консолідації банківського капіталу. Визначивши частку власного капіталу кожного банку України у загальній величині власного капіталу вітчизняної банківської системи за офіційними даними НБУ станом на 01.07.2015 р. (Додаток Р), розглянемо варіанти банківських об'єднань (табл. 3.3). Однак вважаємо за доцільне при розрахунку частки власного капіталу не враховувати неплатоспроможних вітчизняних банків.

Таблиця 3.3

Сценарії об'єднань вітчизняних банків

1 сценарій		
Великі банки (частка власного капіталу банків від власного капіталу банківської системи > 4,53%)	**Середні банки (частка власного капіталу банків від власного капіталу банківської системи > 0,61%)**	**Малі банки**
Приватбанк (18,05%), Ощадбанк (13,65%), Укрексімбанк (8,52%), Укрсоцбанк (6,15%),	Райффайзен Банк Аваль (2,83%), Перший Український Міжнародний Банк (2,78%), Укргазбанк (2,78%), Родовід Банк (2,32%), Банк Фінанси та Кредит (2,27%), ВТБ Банк (2,10%), Альфа Банк (1,61%), Сбербанк Росії (1,51%), Інг Банк Україна (1,47%), Південний (1,34%),	Решта 102 банки об'єднати між собою в 50 банківських установ в результаті чого частка їхнього

Промінвестбанк (4,53%)	Укрсиббанк (1,33%), БТА Банк (1,21%), СІТІ Банк (1,16%), ОТР Банк (1,13%), Credit Agricole Bank (1,11%), Фідобанк (1,09%), Діві Банк (0,84%), БМ Банк (0,72%), Правекс банк (0,63%), Укрінбанк (0,61%).	власного капіталу становитиме в середньому від 0,3 до 0,4%.

Закінчення табл. 3.3

<table>
<tr><td colspan="3">2 сценарій</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Великі банки (частка власного капіталу банків від власного капіталу банківської системи > 4,53%)</td><td colspan="2">Середні банки (частка власного капіталу банків від власного капіталу банківської системи > 0,61%)</td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="2">Райффайзен Банк Аваль (2,83%), Перший Український Міжнародний Банк (2,78%), Украгазбанк (2,78%), Родовід Банк (2,32%), Банк Фінанси та Кредит (2,27%), ВТБ Банк (2,10%), Альфа Банк (1,61%), Сбербанк Росії (1,51%), Інг Банк Україна (1,47%), Південний (1,34%), Укрсиббанк (1,33%), БТА Банк (1,21%), СІТІ Банк (1,16%), ОТР Банк (1,13%), Credit Agricole Bank (1,11%), Фідобанк (1,09%), Діві Банк (0,84%), БМ Банк (0,72%), Правекс банк (0,63%), Укрінбанк (0,61%).</td></tr>
<tr><td>Приватбанк (18,05%), Ощадбанк (13,65%), Укрексімбанк (8,52%), Укрсоцбанк (6,15%), Промінвестбанк (4,53%),</td></tr>
<tr><td colspan="2">Малі банки (з найбільшою часткою власного капіталу банків у загальній величині власного капіталу банківської системи, що залишились з 102 банків)</td><td rowspan="2">Решта 52 банки, частка власного капіталу яких в сукупності становить 4,72% приєднати до великих або середніх банків для того щоб урівняти співвідношення часток власного капіталу між собою.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Мегабанк (0,60%), Індустріалбанк (0,60%), Хрещатик (0,58%), VS Банк (0,45%), Кліринговий Дім (0,42%), Унікомбанк (0,43%), Прокредит Банк (0,41%), Кредобанк (0,40%), Банк Михайлівський (0,39%), Банк 3/4 (0,39%), Банк Кредит Дніпро (0,38%), Банк Інвестицій та Заощаджень (0,38%), Кредит Європа Банк (0,32%), Експрес Банк (0,32%), Банк Восток (0,30%), Піреус Банк МКБ (0,29%), Універсал Банк (0,28%), Фортуна Банк (0,28%), Марфін Банк (0,27%), Банк Юнісон (0,26%), Союз (0,25%), Банк Петрокомерц Україна (0,25%), Таскомбанк (0,24%), Аркада (0,24%), СЕБ Корпоративний Банк (0,24%), Авант Банк (0,23%), Місто Банк (0,23%), Дойче Банк ДБУ (0,23%), Банк Національні інвестиції (0,22%), Юнекс Банк (0,22%), СмартБанк (0,22%), Діамантбанк (0,21%), Ідея Банк (0,21%), Банк Форвард (0,21%), Полтава Банк (0,21%), Платинум Банк (0,20%), Преміум (0,19%), Юніон Стандарт Банк (0,19%), Глобус (0,17%), Акцент Банк (0,16%), Перший інвестиційний банк (0,16%), Банк Грант (0,16%), КласикБанк (0,16%), Розрахунковий центр (0,16%), Фінанс Банк (0,15%), Капітал (0,14%), Інтеграл Банк (0,14%), Банк Богуслав (0,14%), КСГ Банк (0,14%), ФінБанк (0,13%).</td></tr>
</table>

Джерело: розроблено автором.

Отже, якщо припустити, що стратегічним орієнтиром в найближчі 3-5 років є 5 великих, 20 середніх та 50 малих банків, то за першим сценарієм до великих банків необхідно віднести наявні вітчизняні банківські установи з часткою власного капіталу більше 4,53%, до середніх банків варто віднести банки, частка власного капіталу яких перевищує 0,61%, а решту банків спонукати до об'єднання між собою в 50 менших банківських установ в результаті чого частка їхнього власного капіталу від сукупного обсягу капіталу банківської системи становитиме в середньому від 0,3 до 0,4%.

Можливий і другий сценарій (Додаток Р), зокрема, залишити ті ж великі банки з часткою власного капіталу більше 4,53% та середні банки, частка власного капіталу яких перевищує 0,61%, а з-поміж решти банківських установ залишити 50 малих банків з найбільшою часткою власного капіталу. Інші ж банки, частка власного капіталу яких в сукупності становить 4,72% приєднати до великих або середніх банків для того щоб урівняти співвідношення часток власного капіталу між собою (табл. 3.3).

Однак процес злиття та поглинання вимагає розроблення схеми його проведення, який повинен складатися з послідовних етапів, що сприятиме досягненню поставленої мети (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Схема проведення процесу злиття та поглинання

Джерело: складено автором на основі [87, с. 86].

Виходячи з того, що метою злиття є збільшення капіталу банку, було визначено десять основних характеристик потенційних банків-мішеней, які в подальшому сприятимуть отриманню позитивного синергетичного ефекту. В. В. Коваленко та К. Ф. Черкашина пропонують методику визначення найбільш оптимального об'єкта для об'єднання, яка використовуватиметься для збільшення розміру капіталу за рахунок злиття чи поглинання (Додаток С). Варто зазначити, що кожен банк може самостійно приймати

рішення про вибір партнера для можливого об’єднання без тиску з боку регулятора.

Отже, процеси злиття та поглинання дозволять вітчизняним банкам вирішити найбільш актуальну проблему низької капіталізації банківської системи України. Проте, проведений аналіз процесів злиття та поглинання між українськими банками свідчить про їх низьку ефективність, оскільки більшість об’єднань відбувались між незначними за розмірами капіталу банківськими установами. Тому як уже зазначалось, одним із оптимальних джерел припливу інвестицій є угоди злиття та поглинання за участю іноземних банків.

На нашу думку, необхідно розробити систему заохочення підвищення рівня капіталізації з боку Національного банку України та на рівні банку, що включає в себе методи стимулювання нарощення власного капіталу, зокрема [157; 204, с. 154-156]:

1) регресивне оподаткування прибутку у разі збільшення власного капіталу або, як уже зазначалось, зменшення фінансового результату до оподаткування на суму докапіталізації банку. Цей механізм буде сприяти спрямуванню прибутку на формування власного капіталу задля зменшення величини податку;
2) рефінансування банків за процентними ставками за всіма інструментами рефінансування, розмір яких не перевищує 1,1 облікової ставки НБУ;
3) переваги у наданні кредитів рефінансування, наприклад, першість або позачерговість;
4) моніторинг графіків повернення кредитів рефінансування та їхній перегляд;
5) конкурсні змагання на найвищі показники фінансової стійкості та надійності, що привернуть увагу велику кількість акціонерів та клієнтів до банків, які займають високі позиції у цьому рейтингу;
6) чіткий регламент взаємодії відповідальних працівників банку з акціонерами, постійне інформування останніх про події і перспективи банку, ефективна робота наглядової ради як представника акціонерів;
7) встановлення порядку розподілу прибутку на користь резервних фондів, а не виплати дивідендів;

8) чіткі регламенти роботи підрозділів банку, оптимізація структури, посадові обов'язки працівників, організація роботи комітетів, комплекс нормативних документів, які визначають обов'язки підрозділів, мінімізують ризики банківської діяльності, дають можливість визначити ефективність роботи кожного підрозділу, кожного банківського продукту, кожного працівника;
9) пряма участь клієнтів в статутному капіталі шляхом продажу їм акцій банку;
10) преміюванням найкращих працівників акціями банку або надання їм опціонів на право придбання акцій банку в майбутньому за фіксованою ціною.

Варто зазначити, що процес аналізу основних показників достатності капіталу банків доцільно доповнити практичними рекомендаціями для формування оптимально збалансованого капіталу, основними з яких, на нашу думку, є [162]:

- щорічне зростання власного капіталу та збільшення частки власного капіталу у структурі пасивів банків;
- підтримання адекватного співвідношення темпу приросту капіталу та активів банківських установ, зокрема постійне узгодження обсягів, а також часових та вартісних характеристик пасивних операцій з поточними і прогнозованими активними операціями за допомогою контролю динаміки руху депозитних коштів та коштів на розрахункових рахунках, що найбільшою мірою сприяють забезпеченню ліквідності балансу;
- забезпечення раціонального співвідношення між джерелами банківських ресурсів та підтримка їх оптимальної структури;
- ефективне використання нагромадженої частини капіталу банків;
- адекватне формування резервів за активними операціями для гарантованого покриття можливих втрат за кредитними операціями банківських установ;

- забезпечення кількісної та якісної оцінки кредитоспроможності позичальника для уникнення виникнення проблемної заборгованості банків та тиску на їхній власний капітал;
- формування буферу капіталу та антициклічного резерву відповідно до вимог Базель ІІІ;
- прогнозування показників достатності банківського капіталу та побудова сценаріїв розвитку.

Розроблення фінансового механізму капіталізації банків передбачає врахування тенденцій розвитку економіки і вимог, які постають перед банківською системою. Вплив факторів зовнішнього (економічні, політичні, законодавчі та соціальні тенденції) і внутрішнього середовища (організаційні, технологічні) на управління капіталом банків є значним, і банки не мають змоги визначити характер їх впливу. Тому для банків важливою є здатність протидіяти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, що визначатиме можливості ефективного функціонування банку в динамічному економічному середовищі. З огляду на це, для того, щоб реалізувати основні складові концептуальної моделі фінансового механізму капіталізації банків, необхідно сформувати систему зовнішніх і внутрішніх умов. До основних зовнішніх умов доцільно віднести:

- зменшення податкового навантаження з метою легалізації банками отриманих доходів, а також збільшення капіталу за рахунок прибутку;
- розвиток фондового ринку, що дасть можливість збільшувати капітал за рахунок операцій з цінними паперами на вторинному ринку;
- вжиття заходів щодо забезпечення прозорості й відкритості інформації з метою створення умов для збільшення капіталу шляхом емісії цінних паперів;
- підвищення довіри до банків з боку населення для залучення додаткових коштів;
- створення умов для проведення процесів злиття й поглинання з метою об’єднання капіталів декількох банків.

Основою запропонованої моделі фінансового механізму капіталізації банків є принципи її зростання, які пов'язані з реалізацією внутрішніх умов капіталізації банківської системи. До основних внутрішніх умов необхідно віднести такі: 1) гармонізацію національного банківського законодавства з європейським; 2) відповідність розміру банківського капіталу ризикам, характерним для банківської діяльності; 3) застосування превентивних і штрафних заходів до банків за порушення встановлених законодавчо-нормативних вимог; 4) нагляд за діяльністю банків на індивідуальній та консолідованій основі; 5) контроль достовірності наданої банкам інформації; 6) створення умов для обмеження іноземної експансії у банківській системі України; 7) удосконалення законодавчої бази, що дасть змогу банкам ефективніше здійснювати власну діяльність [87, с. 75-76].

Засвідчені Національним банком України наміри щодо реалізації заходів, спрямованих на подальшу адаптацію банківської практики України до міжнародних стандартів та досягнення відповідності "Основних принципів ефективного банківського нагляду" та положень Базельського комітету з питань банківського нагляду, зумовлюють об'єктивну необхідність удосконалення методів вимірювання та контролю банківських ризиків із метою покриття їх капіталом.

Водночас мають бути враховані стан розвитку та особливості функціонування вітчизняної банківської системи. Дуже важливо, щоб удосконалення підходу до розрахунку показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу здійснювалося виключно шляхом доопрацювання існуючої методики розрахунку, а не її заміни. Пропоновані зміни та вдосконалення методики оцінки достатності капіталу банків мають бути спрямовані на убезпечення та запобігання появі в їх діяльності латентних і явних дестабілізуючих (шокових) процесів. Отже, подальшому вдосконаленню пруденційних вимог до достатності капіталу банків з урахуванням положень Базельського комітету з банківського нагляду сприятиме розрахунок нормативу (Н2) за формулою (3.4):

$$H2 = \frac{РК}{К_р + Р_р + О_р} \times 100\%, \qquad (3.4)$$

де *РК* – регулятивний капітал банку;

$К_р$ – обсяг ресурсів, необхідний для покриття кредитного ризику за активами та позабалансовими інструментами, зменшений на суму створених резервів за активними операціями і зважений за ступенем ризику;

$Р_р$ – обсяг ресурсів, необхідний для покриття ринкового ризику;

$О_р$ – обсяг ресурсів, необхідний для покриття операційного ризику.

При цьому обов'язковою передумовою практичного застосування наведеної формули має бути ґрунтовний аналіз структури балансів вітчизняних банків щодо обсягу наявних позицій під ризиками (ринковим, операційним та кредитним), детальна розробка зазначених вище складових знаменника, в тому числі визначення їх змістовного наповнення та методів вимірювання кожної з цих складових. Розробка такої методики має стати предметом окремих наукових досліджень [100, с. 49]. На наш погляд, обґрунтованим значенням нормативу адекватності регулятивного капіталу є значення рекомендоване Базельським комітетом у Базель ІІІ, розмір якого до 01.01.2019 р. повинен становити 10,5% з урахуванням буферу капіталу (Додаток Е). Окрім того, необхідно ввести норматив капіталу першого рівня, розмір якого повинен становити 6% з 2015 р. та 8,5% з урахуванням буферу капіталу до 01.01.2019 р. (Додаток Е).

Наслідки останньої фінансової кризи зосередили увагу Базельського комітету з банківського нагляду на рекомендаціях банківським установам щодо удосконалення процесу планування їхнього капіталу. Менеджмент окремих банків не врахував притаманні банківським бізнес-стратегіям ризики, в результаті чого потреби в капіталі банківських установ були недооціненими. Частина банків продовжувала виплачувати дивіденди та викуповувати звичайні акції замість того, щоб здійснити докапіталізацію, яка могла б слугувати захистом можливих майбутніх втрат. Також деякі банківські установи випускали велику кількість боргових цінних паперів, що остаточно підтвердило неспроможність їхнього недостатньо сформованого капіталу поглинати збитки. Загалом, рішення багатьох банків щодо рівня та структури їхнього регулятивного капіталу не відповідали умовам нестабільного фінансового ринку.

Необхідно відзначити, що вимірювання рівня капіталізації банків часто не враховували перших етапів оцінювання процесів банку щодо планування можливих потреб капіталу, організації джерел його формування та нещодавно регулятори почали визначати складові планування стійкого капіталу. Процеси планування дають можливість менеджменту банківських установ складати ґрунтовний звіт про відповідний обсяг та склад капіталу, необхідний для запровадження банківських бізнес-стратегій з її можливими сценаріями та наслідками.

Так, основними компонентами документа Базельського комітету "Процес планування стійкого капіталу" (2014 р.) є [255]:

1. Зовнішній контроль та управління.
2. Політика капіталу та мінімізація ризику.
3. Прогнозний огляд.
4. Заходи менеджменту щодо збереження достатнього рівня капіталу банків.

Перша компонента характеризує важливість формалізованого процесу планування капіталу, керівництво яким здійснює ефективна структура управління. Друга складова описує роль політики капіталу в систематизації настанов, на які менеджмент вищого рівня буде покладатися у прийнятті рішень щодо розміщення або збереження капіталу, а також, необхідність управління великою кількістю ризиків. Прогнозний огляд підкреслює переваги вимірювання можливого необхідного обсягу капіталу в системі планування капіталу банків. У підсумку, на основі узагальнення потреби капіталу в останній компоненті, офіційний менеджмент розглядає та встановляє наступні заходи щодо збереження капіталу.

Фундаментальні складові процесу планування стійкого капіталу не є обов'язковими для виконання, а лише мають рекомендаційний характер для того, щоб сприяти загальному вдосконаленню процесу планування капіталу, необхідного банківським установам для запровадження вимог Базель ІІІ. Загальні напрями планування капіталу дозволять банківським установам пристосовувати їх відповідно до умов господарювання.

Отже, з огляду на те, що Національним банком України лише розроблено поетапне запровадження документа Базельського комітету з банківського нагляду “Міжнародне наближення оцінки капіталу і стандартів капіталу: переглянута концептуальна основа” (Базель II) для наближення банківської системи України до міжнародних стандартів, вважаємо за доцільне використання окремих положень іншого документа Базельського комітету з банківського нагляду “Процес планування стійкого капіталу” (2014 р.) для підготовлення банківської системи до запровадження вимог Базель III [255].

В межах зовнішнього контролю та управління процесом планування необхідним є поділ різноманітних обов’язків з планування капіталу на функціональні рівні або розроблення централізованої моделі, що передбачає встановлення напряму на зміцнення та збільшення капіталу банку центральним департаментом, який має владу й обов’язок переглядати і сумніватися в оцінці, поданій індивідуальними підрозділами банку. Варто зазначити, що ціллю процесу планування стійкого капіталу має стати побудова внутрішньо сумісної і логічно послідовної оцінки теперішньої та майбутньої потреби капіталу банків.

Важливо, що процес планування капіталу повинен відображати внесок різних фахівців усього банку, у тому числі персоналу, клієнтів, працівників відділу фінансів та казначейства. Спільно, ці експерти мають здійснити побудову сучасної банківської стратегії, притаманних їй ризиків та оцінки їхнього впливу на потреби капіталу, що відповідають внутрішнім та регулятивним стандартам. Відмінності в стратегічному плануванні і розміщенні капіталу у межах банку підлягають обговоренню та підтвердженню вищим виконавчим органом у разі виникнення суперечливих ситуацій.

Доцільним в процесі планування стійкого капіталу є утворення комітету з управління, який працюватиме під егідою Ради директорів банку та здійснюватиме керівництво і аналіз діяльності, пов’язаної з плануванням капіталу. Як правило, рада директорів повинна розробляти принципи, які лежать в основі процесу планування капіталу. Ці принципи можуть

відображати майбутню стратегію банку. Банки з кращим рівнем управлінням в процесі планування капіталу передбачають створення ради одного чи кількох комітетів для розгляду і затвердження щорічних планів капітальних вкладень. Ці ж органи також зобов'язані розглянути підсумки процесу планування капіталу при оцінці бізнес-події і стратегії. Аналіз, зафіксований у плані капіталу, свідчить про заходи стосовно капіталу, що розглядаються Радою директорів, зокрема, перегляду або зміни дивідендів, плану викупу акцій та затвердження нормативних документів капіталу.

Політика капіталу та мінімізація ризику передбачає розроблення та затвердження вищим керівництвом банку документа стосовно політики капіталу, що визначає принципи функціонування, яких керівництво буде дотримуватись у разі прийняття рішень в процесі її реалізації. Точне дотримання політики капіталу дозволить банку підтримувати вільний доступ до фінансування, погашати свої зобов'язання перед кредиторами та іншими контрагентами, і продовжувати виконувати роль кредитного посередника до, під час і після стресової ситуації.

Зазвичай, політика капіталу має спиратися на співвідношення вихідних показників капіталу та результатів діяльності. Серед основних показників, банки зосереджують свою увагу на капіталі 1-го рівня (Tier 1) і на перевірці достатності капіталу для задоволення майбутніх потреб, таких як G-SIB surcharge. Найпоширенішими показниками дохідності, що використовуються банками є:

- рентабельність власного капіталу (ROE);
- рентабельність капіталу, зваженого за ступенем ризику (RORAC (Return On Risk Adjusted Capital));
- скоригована рентабельність капіталу (RAROC (Risk Adjusted Return On Capital)).

Побудова політики капіталу повинна включати мінімальні значення і обмеження для кожного показника, які контролюються менеджерами для того, щоб банк залишався стійким. Важливим є наявність чіткого і прозорого супроводжуючого ескалаційного протоколу, для прийняття своєчасних рішень у разі досягнення чи перевищення ліміту показників.

Модель планування банківського капіталу може бути поставлена під сумнів, якщо процес не адекватно відображає істотні ризики, яким важко дати кількісну оцінку. Банки, зазвичай, кількісно виражають і утримують капітал від тих ризиків, які вказані в мінімальних вимогах або Компоненті 1 угод Базель II/III. Тому банківським установам необхідно застосовувати кращу методику з ширшими механізмами вимірювання для регулярного і систематичного виявлення, опрацювання та обмеження ризиків. Окрім того, банки повинні прагнути включити в плани капіталу ті ризики на протидію яким регулятивного капіталу явно не достатньо, які можуть призвести до дефіциту, зокрема ризик контрагента чи галузевий ризик, ризик репутації і стратегічний ризик. Ризики, які важче розрахувати кількісно, варто ретельно перевіряти на початковому етапі оцінки, широко обговорювати і вивчати вищим керівництвом для забезпечення від потенційного негативного впливу. На нашу думку, доцільним є також визначення ступеня недопрацювань в управлінні ризиками та розроблення належних заходів, що будуть виконувати роль буфера для поглинання непередбачуваних ризиків.

У рамках прогнозного огляду необхідно застосовувати стрес-тестування або аналіз сценарію для отримання попереднього аналізу достатності капітальної бази банку у разі різкої економічної зміни, що передбачає зміни ключових факторів ризику у розрізі портфелів та напрямів діяльності відповідно до розвитку сценаріїв. Досягнення банківських установ, отримані протягом останніх п’яти років, включають оцінку зміни спектра ризиків і потреби в капіталі упродовж найближчих 24-36 місяців.

Для планування капіталу, фінансові інститути повинні оцінити вплив принаймні базового і негативного сценарію, що включає поєднання економічних, ринкових і банківських показників. Вплив сценарію відображає прогнозовані зміни доходів та витрат, заборгованості та ризикових активів. За допомогою сучасних методів досліджень банк може вивчити вплив сценаріїв та несприятливих ринкових подій, які можуть негативно вплинути на банк.

Заходи менеджменту щодо збереження достатнього рівня капіталу банків полягають у тому, що Спостережна Рада і Правління банку повинні постійно посилатися на процес планування стійкого капіталу для того, щоб прогнозна

оцінка могла надати їм оцінку наслідків, до яких бізнес-стратегія банку та обсяг капіталу мають бути готовими при несподіваних змінних умовах.

Дуже важливо, щоб менеджмент оцінював доцільність запропонованих умовних дій в стресових ситуаціях, у тому числі потенційних вигод і довгострокових витрат, та був впевненим, що такі дії можуть бути виконані, відповідно до встановлених планів.

Банки, що застосовують практику планування мають також розробити керівні принципи для визначення доречності конкретних дій в рамках різних сценаріїв, взявши до уваги такі економічні категорії як додану вартість, витрати і вигоди та ринкові умови. Таким чином, важливо, щоб сукупність дій з підтримання капіталу була чітко визначена заздалегідь і процес управління дозволяв швидко оновлювати плани для забезпечення кращого прийняття рішень в умовах ймовірних збурень у фінансовому середовищі.

Зауважимо, що на даному етапі подальше впровадження вимог Базель ІІІ в Україні, потребує розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення вітчизняного банківського регулювання, основними з яких, на нашу думку, є [262]:

- створення на національному рівні методологічних документів, які регулюють цей процес;
- здійснення стрес-тестування вітчизняних банків НБУ та міжнародними рейтинговими агентствами для відповідного оцінювання необхідного обсягу додаткового капіталу;
- забезпечення належної фінансової, матеріально-технічної та кадрової бази банків для використання складних економічно-математичних моделей, які рекомендує Базельський комітет та впровадження сучасних систем управління ризиками;
- використання незалежних аудиторів для нагляду за комерційними банками;
- проведення різноманітних навчань у вигляді тренінгів для працівників департаменту банківського нагляду НБУ та представників банківських

установ за підтримки Європейського союзу та Базельського комітету зокрема;

- збільшення нормативу адекватності регулятивного капіталу відповідно до темпу його зростання за вимогами Базель ІІІ тобто на 31%, а саме з 10 до 13%;
- запровадження нормативу покриття ліквідності (LCR) та показника чистого стабільного фінансування (NSFR) замість нормативу поточної ліквідності (Н5) і короткострокової ліквідності (Н6), значення яких повинне становити більше 100%;
- підвищення рівня капіталізації банків шляхом злиття та поглинання тощо.

Отже, варто зазначити, що нами запропоновані альтернативні сценарії банківських об'єднань, що дозволить підвищити концентрацію банківського капіталу вітчизняних банків, зокрема банків ІІІ та IV груп, зміцнити рівень їхньої конкурентоспроможності і забезпечити більш надійне страхування кредитних ризиків. Процес планування стійкого капіталу передбачає фундаментальні його компоненти, що можуть широко застосовуватися для банківських організацій, які запроваджують вимоги Базель ІІІ. Планування капіталу може стати доповненням до існуючої нормативно-правової бази. Планування стійкого капіталу є доцільним для визначення достатньої кількості, типу і складу капіталу, що узгоджується з довгостроковою стратегією, відповідає комерційним цілям та водночас може протистояти стресовим ситуаціям. Загалом, планування капіталу є своєрідною допомогою Базельському комітету у послідовній реалізації норм Базелю ІІІ, що в свою чергу є засобом підтримки стійкості світової фінансової системи.

3.2. Перспективи оптимізації рівня капіталізації банків

Непередбачуваність величини збитків вітчизняних банків, масштабу та результатів банківської кризи в Україні вимагає реалізації відповідних антикризових заходів упереджувального характеру з метою підтримання життєздатності банків та їх платоспроможності у майбутньому. Таким, на

нашу думку, є алгоритм боротьби з банківською кризою, основою якого є виявлення найбільш слабких сегментів банківської системи, протистояння вітчизняних банківських установ із мінімальними втратами та збереженням достатнього рівня капіталізації банків України.

Першочерговим кроком під час реалізації такого алгоритму є проведення обов'язкового стрес-тестування усіх банківських установ України, які мають банківську ліцензію, та банківської системи в цілому.

Варто зазначити, що у міжнародній практиці питання, пов'язані з проведенням стрес-тестування, регламентуються нормативно-правовими актами Базельського комітету з нагляду за банківською діяльністю, Міжнародного валютного фонду, Банку міжнародних розрахунків, Європейським комітетом органів банківського нагляду разом з Європейським центральним банком та за участі національних наглядових органів і Європейської комісії.

Для більшості країн стрес-тестування є досить простим і відображає зміни показників балансу та фінансових результатів банків у вигляді таблиці. При цьому методи проведення стрес-тестування в усіх країнах ґрунтуються на різних індикаторах та передбачають використання різних способів отримання кінцевого результату. Наприклад, Центральний банк Російської Федерації визначає стрес-тестування як формалізовану процедуру оцінки потенційного впливу на фінансовий стан кредитної організації низки заданих змін у чинниках ризику, які відповідають винятковим, але ймовірнісним подіям. З метою аналізу фінансової стійкості кредитних організацій у рамках участі Банку Росії в проекті МВФ розроблено систему показників фінансової стійкості (ПФС) кредитних організацій Coordinated Compilation Exercise for Financial Soundness Indicators. Цей проект містить 12 основних ПФС (показники тільки по банківському сектору), а також рекомендований набір із 28 показників, які належать до діяльності фінансових організацій, домашніх господарств та підприємств. Починаючи з 2009 року, Європейське банківське управління (European Banking Authority) проводить стрес-тестування не окремих банківських установ, як це робить США і рекомендує МВФ, а стійкості банківської системи в цілому. Це пов'язано з тим, що в США стрес-

тестування проводиться з метою допомоги окремим банкам, а в ЄС – для виведення економіки з рецесії. Як цільовий параметр стрес-тестування в ЄС було обрано коефіцієнт основного капіталу першого порядку, який відображає здатність банків протистояти кризі.

Найпоширенішим методом стрес-тестування в зарубіжній банківській практиці є сценарний аналіз (на основі історичних чи гіпотетичних подій), націлений на оцінку стратегічних перспектив установи й дає змогу визначити одночасний вплив усіх чинників ризику в разі настання екстремальної ймовірної події [174]. Стрес-сценарії поділяються на однофакторні та багатофакторні. Однофакторні сценарії (тести чутливості) розглядають виняткову зміну одного чинника при збереженні незмінними інших умов. Багатофакторні – поділяються на експертні, історичні, статистичні та сценарії максимальних утрат. Для отримання якіснішого аналізу використовуються комплексні стрес-сценарії, що поєднують чинники фінансових ринків і макроекономічної кон’юнктури.

Методи стрес-тестування, рекомендовані Міжнародним валютним фондом і Світовим банком, відображають тенденцію зменшення ймовірнісно-невизначених подій, тобто попередній метод “поглинає” наступний за принципом зменшення невизначеності. Стосовно європейського підходу, то метод еластичностей найчастіше використовується в країнах, де існує невизначеність у часі щодо кількісної оцінки економічних зв’язків, відсутні адекватні або реалістичні прогнози параметрів економічної політики, значну роль відіграє тіньовий сектор економіки країни. Метод оцінки втрат пов’язаний з аналізом найімовірніших подій або визначенням утрат унаслідок реалізації економічних ризиків. Індексний метод полягає в тому, що динаміка встановлених за результатами стрес-тесту значень індексів залежить від сукупного впливу основних ризиків, які на даний період часу вважаються суттєвими й впливають на стійкість [219]. Результати, отримані за цим методом, є наочними і легко зрозумілими, проте використовувати його доцільно в межах лише окремої системи – на макро- чи мікрорівні.

В Україні стрес-тестування проводиться за допомогою методів сценарного аналізу та аналізу чутливості (табл. 3.4).

Ураховуючи світовий досвід щодо проведення стрес-тестування та рекомендації, викладені в Основних принципах ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду відповідно до Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [184], вітчизняні банки повинні здійснювати стрес-тестування за такими ризиками: кредитний ризик; ризик ліквідності; ринковий ризик (валютний ризик, ризик зміни процентної ставки); операційний ризик. Виходячи з того, що значення впливу факторів ризику при стрес-тестуванні встановлюються виключно на основі експертних суджень, результати стрес-тестування прямо залежать від рівня кваліфікації та об'єктивності експертів і мають низький рівень математичної формалізації.

Таблиця 3.4

Порівняння методів стрес-тестування [60, с. 67-72]

Назва методу стрес-тестування в Україні	Назва методу стрес-тестування за рекомендаціями МВФ та Світового банку	Назва методу стрес-тестування за європейським (Базельським) підходом
Сценарний аналіз	Аналіз імовірнісно-невизначених подій	Метод еластичностей
Аналіз чутливості	Аналіз найімовірніших подій	Метод оцінки втрат
	Аналіз помірно-несприятливих подій	Сценарний метод
	Аналіз надзвичайних подій "виняткових, але можливих"	Індексний метод

Для підвищення ефективності системи банківського нагляду в Україні, як свідчить досвід Європейського банківського управління, доцільно проводити стрес-тестування не лише окремих банків, а й банківської системи загалом. Найприйнятнішим методом для проведення стрес-тестування банківської системи є метод сценарного аналізу, до переваг якого можна віднести такі:

- дає змогу оцінити рівень впливу факторів ризику при розгортанні кількох альтернативних сценаріїв (песимістичного та оптимістичного);
- є комплексним, оскільки дає змогу враховувати зовнішні та внутрішні фактори ризику;

- має єдиний підхід до управління різними факторами ризику, які в кризових ситуаціях реалізуються як кожен окремо, так і всі одночасно та взаємно підсилюються;
- має практичну цінність, оскільки результати стрес-тестування дають змогу заздалегідь оцінити вплив потенційно негативних або позитивних подій та вжити відповідні заходи, спрямовані на мінімізацію втрат банківської системи в разі істотного погіршення зовнішніх та внутрішніх умов функціонування.

З урахуванням положень, наведених у Методичних рекомендаціях щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України, процедура оцінювання вразливості банківської системи до істотного погіршення макроекономічної ситуації в країні може бути реалізована на підставі послідовності етапів, поданих на рис. 3.5.

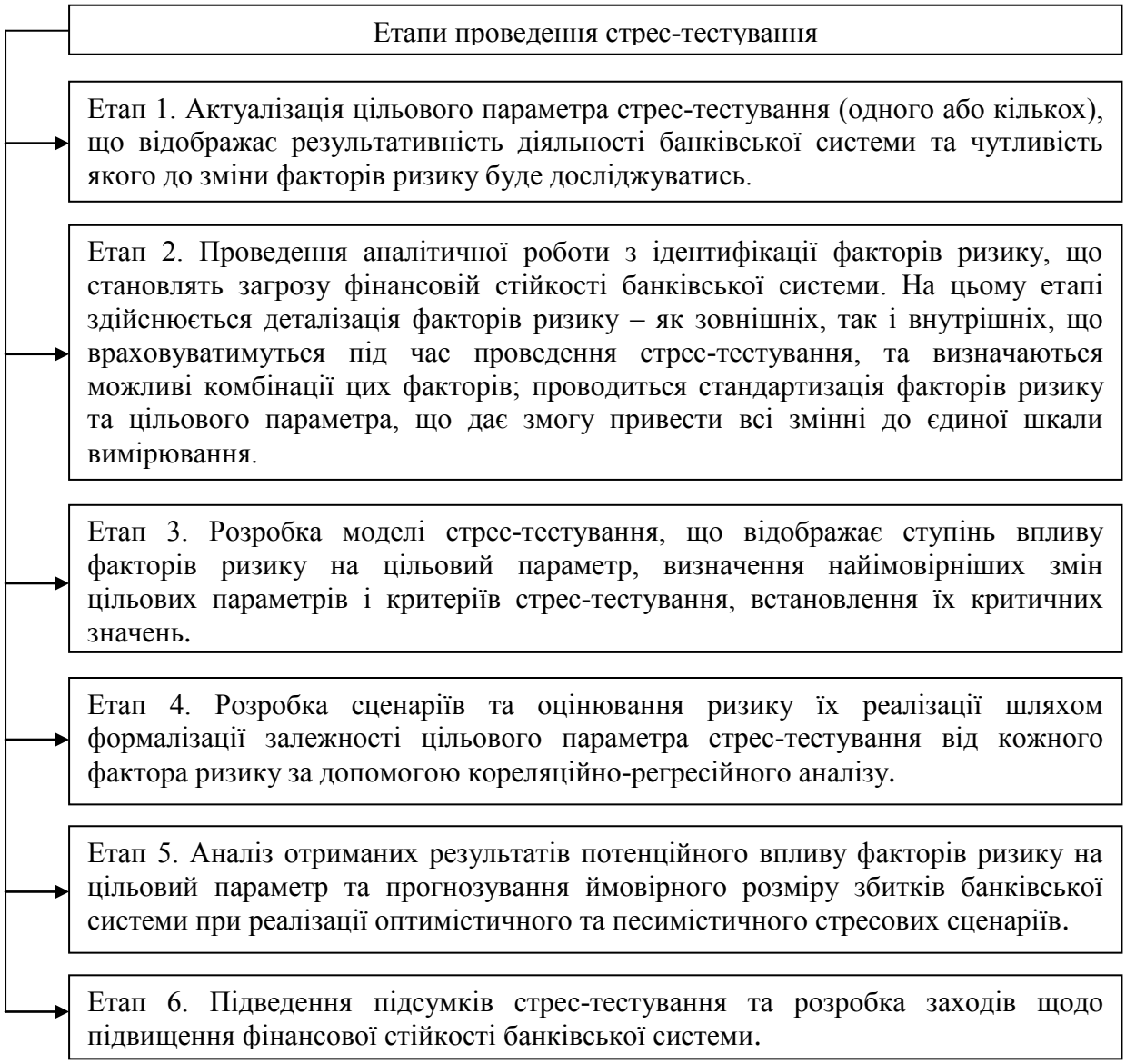

Рис. 3.5. Етапи проведення стрес-тестування [29, с. 23]

З метою досягнення максимальної ефективності стрес-тестування необхідно здійснювати за кількома альтернативними сценаріями розвитку подій: позитивним (оптимістичним) та негативним (песимістичним). Перший сценарій для кожного фактора ризику передбачає визначення середньої величини темпів приросту фактора ризику (наступний рік до попереднього року) та найкращого темпу приросту протягом докризового періоду, а негативний сценарій – середньої величини темпів приросту фактора ризику та найгіршого (найнижчого) темпу приросту протягом кризового періоду [29, с. 23-24].

Широко відомо, що два найбільші банки Кіпру Bank of Cyprus і Laiki значно постраждали унаслідок фінансової кризи Греції, у зв'язку з чим відбулися істотні списання активів і понесені збитки як в їх кредитному портфелі, так і від їх володіння грецькими державними облігаціями. З огляду на нестабільну політичну ситуацію в Україні та її перебування у військовому конфлікті, що в свою чергу має вплив на зростання інфляції, знецінення національної валюти та панічне вилучення депозитів, можемо стверджувати про неминучу банківську кризу, підтвердженням чого є банкрутство численної групи вітчизняних банків починаючи з початку 2014 р. Зважаючи на те, що Національний банк України та вся банківська система перебуває під впливом міжнародних інституцій для боротьби з кризою в Україні можуть бути використані механізми, які застосовувались іншими державами Європи для вирішення фінансових проблем єврозони, зокрема досвід подолання кризи Кіпру. За результатами аналізу стрес-тестувань проведених НБУ під час фінансово-економічної кризи 2014-2015 рр. пропонуємо виокремлення банків у чотири групи у вигляді розробленої у дисертації структурно-логічної схеми (рис. 3.6) підвищення рівня капіталізації банків України, зокрема: 1) фінансово стійких та надійних; 2) проблемних; 3) неплатоспроможних та 4) безнадійних (нежиттєздатних) банків.

До 1-ої групи віднесено банківські установи, показники фінансової стійкості та надійності яких відповідають нормативним значенням та

відображають позитивну їх динаміку. Варто зазначити, що перш ніж докапіталізовувати банки 2-ої та 3-ої груп необхідно оцінити стан реального капіталу: позитивний чи негативний (всі погані та сумнівні до повернення кредити мають бути у резервах). Майно та цінні папери повинні бути переоцінені за ринковою вартістю з урахуванням фактичних котирувань і можливістю держави погашати державні цінні папери. Також визначити структуру валюти яку потрібно докапіталізувати відповідно до валютної структури балансу банку.

Рис. 3.6. Структурно-логічна схема підвищення рівня капіталізації банків

Джерело: розроблено автором.

За даними рис. 3.6 банки 2-ої категорії необхідно докапіталізувати за рахунок коштів власників на суму певного відсоткового рівня від обов'язкового капіталу (щонайменше 25%). НБУ не повинен допустити ніяких "кругових" грошових потоків, лише реальні гроші із зазначенням реальних джерел. Ті банківські установи, які не виконають зазначеної умови протягом трьох місяців, будуть змушені проходити процеси злиття та поглинання до інших банків, учасників яких визначає НБУ. Решту (не менше 75%) суми необхідної докапіталізації банків за рахунок конвертації депозитів в привілейовані акції цих банківських установ у порядку спадання сум депозитних коштів. Відсоткова ставка дивідендів за привілейованими акціями в доларах може коливатись в межах 6-7%, в гривні – 14-15%.

Одночасно з конвертацією банк та власник цінних паперів підписують договори зворотного викупу цих акцій за номіналом через 7-10 років. НБУ має виступати гарантом виконання цих угод. Окрім цього НБУ уповноважує топ-менеджмент банку або окремих ключових менеджерів до закінчення зобов'язань банку здійснити зворотній викуп привілейованих акцій. Окрім цього, НБУ має заборонити поділ депозитних коштів протягом не менше, ніж пів року перед їх конвертацією в привілейовані акції банку.

До переваг цього методу докапіталізації можемо віднести:

1) привілейовані акції є капіталом для банків;
2) для фізичних осіб – це фактично довгостроковий депозит (без сплати прибуткового податку);
3) привілейовані акції дадуть змогу отримувати дивіденди незалежно від результату діяльності банку, а у разі банкрутства – першочергову виплату вартості акцій;
4) НБУ не здійснює емісії грошей і рефінансування, в результаті чого не створюються умови для девальвації гривні;

5) не передбачається значного відтоку коштів в банківських установах, а якщо таке і буде мати місце то, це матиме лише короткостроковий ефект і банки зможуть виконувати свої зобов'язання з ліквідності;
6) фондовий ринок отримає ліквідність у десятки мільярдів гривень, що дасть поштовх до його цивілізованого розвитку. Адже дохідні привілейовані акції стануть реальними ліквідними ринковими цінними паперами.

Власники банківських установ 3-ої групи, оцінені як неплатоспроможні, повинні будуть докапіталізовувати їх на 100% або ці банки будуть проходити процеси злиття та поглинання з іншим учасником фінансового ринку або ліквідація за рішенням НБУ. Водночас докапіталізація комерційних банків 4-ої групи є високо ризиковою і її економічна доцільність піддається сумніву.

На нинішній день в банківській системі України тимчасова адміністрація здійснюється у 9 та ліквідація у 55 вітчизняних банках. Від початку 2014 р. НБУ визнав неплатоспроможними 54 банки. За словами В. О. Гонтаревої, від початку 2014 р. з банків вивели більше 110 млрд грн вкладів. І це ще не межа, адже найближчим часом НБУ готується позбавити ліцензії ще кількох банків. У випадку банкрутства банку, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) повертає кошти вкладникам без проблем у межах суми, що не перевищує 200 тис. грн. Проте нещодавно О. Шлапак заявив, що Фонд не має коштів для повернення вкладів. Більше того, ним була зроблена пропозиція у Верховній Раді України проголосувати за закон, який дозволить надати кредит ФГВФО 10 млрд грн, яка не була підтримана [34]. Варто відзначити, якщо закон уряду був би прийнятий, то Фонд гарантування вкладів фізичних осіб отримав би від уряду облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) в обмін на векселі. Згодом Фонд монетизував би ці облігації в Національному банку, а вкладники отримали б від Фонду гроші.

Однак, зауважимо, що окрім власних коштів ФГВФО у 2014 р. отримав 4,2 млрд грн позики від НБУ і станом на 01.07.2014 р. на рахунках ФГВФО було понад 8 млрд грн [34]. Окрім того, у вересні 2014 р. Україна отримала 500 млн євро від Світового банку. Тим більше, виплати по двох найбільших банкрутах "Брокбізнесбанку" (обсяг депозитів якого сягав 5,5 млрд грн) та

“Форуму” (4,9 млрд грн) уже завершені, хоча зважаючи на гарантовану суму у 200 тис. грн, виплати по цих банках були значно меншими [136].

Тому, на нашу думку, з огляду на те, що на сьогоднішній час вже здійснили виплати низки банків та своєї черги чекають інші банківські установи вважаємо за доцільне провести розслідування стосовно цільового використання ресурсів ФГВФО та не припиняти процеси ліквідації банків з метою залишити на ринку лише фінансово стійкі та надійні банківські установи.

Зазначимо, що кінцевою метою регулювання іноземного капіталу в банківській системі є забезпечення стійкості функціонування банківських установ та належного виконання ними притаманних їм функцій та операцій. Водночас внаслідок складного переплетення політичних та економічних факторів система організації регулювання іноземного банківського капіталу в різних країнах, поряд із загальними закономірностями та принципами, має специфічні характеристики. Це передусім стосується застосування певних обмежувальних важелів впливу щодо іноземного капіталу, які залежать від рівня розвитку банківського сектору, ступеня інтегрованості національного господарства у світову економіку, зрілості законодавчої бази та цілої низки інших факторів (Додаток Т).

У процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг країни з розвинутою економікою намагалися зберігати обмеження та важелі державного впливу на процес проникнення іноземного капіталу, зокрема, на придбання частки участі в капіталі існуючих національних банків. Так, для придбання частки у капіталі банку-резидента необхідно отримати попередню згоду відповідних державних структур в Іспанії, Фінляндії, Греції, Норвегії, Канаді, Португалії. В Австралії будь-який акт продажу активів банківської системи іноземним інвесторам є об’єктом моніторингу з боку держави на предмет відповідності національним інтересам економіки і країни в цілому. Для придбання 10% і більше акцій місцевого банку необхідне схвалення уряду Австралії; у Франції для цього потрібен попередній дозвіл Комітету кредитних організацій. У Бельгії будь-яка угода щодо придбання частки в капіталі банку цієї країни фізичною або юридичною

особою, котра не є резидентом держави – члена ЄС, потребує спеціального дозволу Міністерства фінансів. У Німеччині для придбання іноземним інвестором 25% капіталу німецького банку потрібен дозвіл антимонопольних державних органів. У Великобританії для придбання 15% акцій місцевого банку необхідно отримати спеціальний дозвіл від Банку Англії.

Ще однією тенденцією в процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки країн із розвинутою ринковою економікою є обмеження на здійснення деяких операцій банками з іноземним капіталом. Згідно з нормами законодавства США заявки з приводу можливості функціонування іноземного банку й отримання ліцензії розглядаються Федеральною резервною системою (ФРС). Перед ухваленням рішення вона оцінює низку параметрів, включаючи ступінь контролю з боку органів регулювання країни, до юрисдикції якої належить той чи інший іноземний банк, якщо йдеться про відкриття філії. Якщо ФРС робить висновок, що діяльність іноземного банку не відповідає прийнятим у США нормам, то може прийняти рішення про відмову у створенні філії, представництва або навіть призупинити діяльність уже існуючого іноземного банку на території США.

У Великобританії для банків-нерезидентів існує обмежений доступ до депозитів державних банків та фінансових установ, які тісно пов’язані зі споживчим кредитуванням. Уряд вважає ці фінансові потоки надзвичайно важливими з точки зору національних інтересів. В Австрії для здійснення деяких операцій іноземним банкам необхідно отримати додатковий дозвіл, наприклад, для участі в торгах на Австрійській фондовій баржі, на торгівлю іноземною валютою, випуск облігацій, управління інвестиційними та пенсійними фондами. В Австралії дозволено здійснювати операції з іноземною валютою лише тим іноземним банкам, які мають визначений законодавством мінімальний рівень капіталу. Філіям іноземних банків заборонено залучати депозити на національному ринку. У Фінляндії іноземним банкам заборонений доступ до операцій, пов’язаних із державними платежами. Для його отримання необхідний спеціальний дозвіл Міністерства фінансів країни. В Данії, Греції, Бельгії, Нідерландах іноземним банкам дозволено брати участь у торгах на фондовій біржі тільки через юридичних

осіб, зареєстрованих на території країни. В Ірландії іноземним банкам для здійснення діяльності, пов'язаної з інвестиціями в національну економіку або торгами на фондовому ринку, необхідно отримати додатковий дозвіл [138, с. 19-20].

У цілому, впроваджуючи в Україні зарубіжний досвід щодо регулювання іноземного капіталу, необхідно враховувати такі аспекти:

- в основі механізму регулювання іноземного банківського капіталу повинна лежати гармонізація нормативно-правової бази України з міжнародними стандартами;
- зміцнення та подальший розвиток сегмента банків із державним капіталом, які спеціалізуються на реалізації стратегічних завдань економічного зростання країни;
- обґрунтування стратегії встановлення певних обмежень щодо створення та подальшої діяльності філій іноземних банків в Україні;
- сприяння розвитку транспарентності шляхом посилення вимог до публічної інформації банків з іноземним капіталом;
- створення нормативно-правової бази для обмеження доступу банків з офшорних юрисдикцій;
- уникнення відпливу капіталу за кордон у разі виникнення кризових явищ тощо.

Окрім того, Україна як європейська держава, котра прагне до інтеграції з ЄС, з метою безпеки вітчизняної банківської системи перед залученням іноземного капіталу повинна вжити низку заходів, зокрема [88, с. 82-83]:

1) досягти європейського рівня монетизації економіки та зменшити частку позабанківського обігу грошей;
2) сприяти концентрації українського банківського капіталу;
3) запровадити систему управління грошовими потоками у країні, сконцентрувавши їх у провідних банках для спрямування коштів на розвиток економіки за пріоритетними напрямами;
4) удосконалити чинне законодавство щодо обмежень, які застосовуються до іноземного капіталу із використанням зарубіжного досвіду, зокрема

встановити обмеження щодо кількості іноземних банків та їх частки в активах і капіталі банківської системи України;

5) забезпечити належний рівень прозорості зовнішнього інвестування;
6) розробити заходи, спрямовані на стимулювання припливу іноземних коштів до банківської системи, на запозичення передового досвіду – нових технологій ведення банківського бізнесу, послуг і продуктів, програмного забезпечення, що заохочувало б вітчизняні банки до підвищення рівня обслуговування власної клієнтури.

Отже, важливу роль у попередженні банківських криз відіграє система ризик-менеджменту, спрямована на прогнозування погіршення фінансових результатів діяльності банків унаслідок негативного прояву зовнішніх та внутрішніх ризиків. Прогресивним інструментом реалізації системи ризик-менеджменту є стрес-тестування, на підставі якого виявляються особливо вразливі місця окремих сфер діяльності банків та оцінюється вразливість банківської системи в стресових ситуаціях унаслідок істотного погіршення зовнішніх та внутрішніх умов функціонування.

Побудовані етапи проведення стрес-тестування дають змогу оцінити ступінь впливу факторів ризику, які можуть становити загрозу фінансовій стійкості банківської системи, на цільові параметри (чистий прибуток, власний капітал та чисті активи) у стресових ситуаціях, визначити запас фінансової стійкості банківської системи в умовах посилення макроекономічної нестабільності в країні та світі й розробити антикризові заходи упереджувального характеру.

Проведення стрес-тестування усіх вітчизняних банків дозволить поділити їх на чотири групи, а саме банківські установи, фінансовий стан яких є стійким та надійним, ті, які потребують докапіталізації за рахунок внесків власників та вкладників у вигляді конвертації їх депозитів на привілейовані акції і банки, яким необхідно докапіталізувати необхідну суму на 100% або здійснити процес злиття чи поглинання з іншим учасником за рішенням НБУ і докапіталізація яких недоцільна, що супроводжується їх ліквідацією. Таке впровадження дасть змогу залишити на ринку лише сильних його учасників та

стане потужним кроком до повернення довіри населення й суб'єктів господарювання та стабілізації і зміцнення банківської системи України.

Однак, у процесі лібералізації більшість країн надавала перевагу збереженню важелів впливу у випадку активної експансії іноземного капіталу, а саме обмежень на створення філій іноземних банків. Переважною формою доступу на місцеві ринки банківських послуг більшості країн є дочірні компанії, які повною мірою підпадають під дію національного законодавства. У багатьох країнах процес іноземного інвестування у національний банківський сектор перебуває під контролем державних структур, які активно використовують законодавчі обмеження, включаючи ліміти, квоти на участь нерезидентів у капіталі місцевих банків. Обмеження переліку операцій, дозволених дочірнім структурам та філіям іноземних банків у процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг, є одним з ефективних методів державного регулювання їх діяльності та впливу на активну експансію. Більшість розвинутих країн індивідуально підходить до допуску іноземних інвесторів на національний ринок банківських послуг, оцінюючи їх з точки зору відповідності національним економічним, політичним та соціальним інтересам країни, намагаючись не допускати активного залучення нерезидентів до стратегічно важливих операцій, таких, як операції із бюджетними коштами, залучення депозитів у населення, управління пенсійними накопиченнями громадян тощо.

З огляду на це, входження іноземних банків у банківську систему України спричинене глобалізацією та інтеграцією і є необхідним процесом, що сприяє припливу капіталу, пожвавленню ринкової конкуренції, поліпшенню банківського обслуговування. Проте, на нашу думку, потрібно застосовувати дії регулятивного характеру щодо допуску іноземних банків аби запобігти завоюванню ними лідерських позицій на валютному ринку, порушенню рівноваги та спричиненню тиску на вітчизняну банківську систему сильними гравцями міжнародного рівня, збільшенню її залежності і вразливості до зовнішніх шоків, коливань на світових валютно-фінансових ринках та у банківських системах країн походження іноземних банківських установ, входженню у банківську систему України іноземних банків із низькими

рейтингами та ненадійною репутацією тощо. Тому, виникає об'єктивна необхідність проведення банківської реформи, основною метою якої є розвиток та зміцнення вітчизняної банківської системи шляхом оздоровлення її вітчизняної складової.

3.3. Сучасні підходи до управління достатністю капіталу через мінімізацію проблемних активів банку

Кредитна діяльність вітчизняних банків у передкризовий період характеризувалась фактичною відсутністю адекватної системи оцінки платоспроможності позичальників та достатніх обсягів забезпечення. Згодом кризові явища в банківській системі та економіці країни спричинили погіршення платоспроможності позичальників банків, що негативно вплинуло на погашення ними кредитів та призвело до зростання проблемної заборгованості. Тому на нинішній час важливою є розробка та вдосконалення комплексної методики оцінки клієнтів банку щодо їх кредитоспроможності, оскільки нами було доведено залежність власного капіталу та проблемної заборгованості. З огляду на це, для того щоб зменшити тиск резервів під можливі втрати за кредитними операціями на показник достатності капіталу банків необхідно здійснювати політику управління проблемними активами в банківських установах з метою підвищення фінансової стабільності та надійності в сучасних умовах господарювання.

На противагу традиційному підходу до оцінки кредитоспроможності позичальника, що застосовується вітчизняними банками та полягає у застосуванні стандартних аналітичних методів, науковий аналіз методів та моделей оцінки кредитоспроможності позичальників, використовуваних у сучасній зарубіжній банківській практиці, свідчить про всебічну і системну оцінку позичальника. Головними методами і моделями оцінки

кредитоспроможності позичальників, які зазвичай застосовують зарубіжні банківські установи є такі:

- статистичні моделі оцінки, які базуються на методах бальної оцінки (рейтингові методики) і моделі прогнозування банкрутств (базуються на множинному дискримінантному аналізі (MDA – Multiple Discriminate Analysis));
- моделі комплексного аналізу (на основі "напівемпіричних" методологій, котрі базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту: 6C, CAMPARI, PARTS, PARSER та ін.

Ефективність останніх полягає у тому, що вони економлять час кредиторам для аналізу кредитних заявок та бізнес-планів, ухвалення рішень щодо прийняття кредитної заявки тощо. В рамках цих комплексних моделей аналізу можливе використання як кількісних, так і якісних характеристик позичальника. Незважаючи на значну кількість спільних рис, існуючі моделі відрізняються одна від одної кількістю показників, які застосовуються як складові загального рейтингу позичальника, а також різними методиками складання характеристик та визначення їх пріоритетності (Додаток У таблиця У.1).

Суттєвим етапом до запровадження міжнародних стандартів оцінювання кредитних ризиків згідно з вимогами Базеля ІІ та нормативними актами ЄС й, загалом, перехід на міжнародну систему оцінювання кредитоспроможності позичальників можна вважати прийняття Положенння про формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затвердженого Постановою правління НБУ від 25.01.2012 р. № 23 [31]. Цим документом запроваджено систему рейтингової класифікації для оцінювання кредитних ризиків позичальників – юридичних осіб, яка є однією з ключових рекомендацій Базеля ІІ. Визначення рейтингового класу позичальника передбачає опис рівня ризику дефолту, що є типовим для позичальників цієї категорії, та критерії, які використовуються для цього рівня кредитного ризику. Згідно з Базелем ІІ результати оцінки кредитоспроможності позичальника необхідні для розрахунку достатності капіталу банку.

Для оцінки кредитоспроможності позичальника Базельський комітет рекомендує застосовувати підхід щодо використання внутрішньої рейтингової оцінки, яка грунтується на побудові кредитних рейтингів (internal ratings-based approach, IRB). Згідно з положеннями Базеля II система внутрішнього рейтингування для оцінки кредитних ризиків має відповідати таким основним вимогам [225]:

- забезпечувати обґрунтоване оцінювання дебітора, диференціацію ризику, точні та послідовні кількісні оцінки ризику;
- виконувати важливу функцію в управлінні ризиками та у процесі прийняття кредитних рішень, а також виконувати корпоративні функції управління кредитною установою;
- кредитна установа повинна мати відділ контролю кредитних ризиків, який відповідає за її рейтингові системи і є незалежним від небажаного впливу;
- банк збирає та зберігає всю необхідну інформацію для забезпечення ефективної підтримки процесів вимірювання кредитного ризику й управління ним;
- банк документально обґрунтовує сутність власних рейтингових систем та методологію її розроблення, а також самостійно оцінює ці системи.

Отже, кредитний рейтинг є тим інтегральним значенням, яке дасть змогу врахувати як кількісні, так і якісні параметри кредитоспроможності позичальника. Таким чином, присвоєння кредитного рейтингу вже не є основною метою оцінки кредитоспроможності, а лише одним із етапів такої оцінки. Кінцевим результатом оцінки кредитоспроможності позичальника є показник вірогідності дефолту позичальника. На сучасному етапі розвитку банківської діяльності з урахуванням досвіду європейських країн основним показником оцінки кредитоспроможності має бути не кредитний рейтинг позичальника як такий, а визначення ймовірності дефолту позичальника, що відповідає певному рейтинговому класу.

Відзначимо, що О. Вовчак та Н. Меда пропонують таку послідовність етапів оцінки кредитоспроможності позичальника на основі використання внутрішньої рейтингової оцінки рис. 3.7.

Варто зазначити, що з огляду на ризикованість діяльності вітчизняних банків та зростання частки проблемних активів у структурі кредитного портфеля, стабілізація фінансового стану банківських установ значною мірою залежить від ефективності управління їхніми проблемними кредитами. На нашу думку, послідовність процесу управління проблемними активами банків передбачає такі етапи:

1. Система раннього реагування ризик-менеджменту.
2. Аналіз варіантів та вибір стратегії роботи з проблемними активами банку.
3. Стягнення заборгованості за проблемними кредитами та відновлення функціонування кредитної діяльності банку.

Рис. 3.7. Модернізована схема оцінки кредитоспроможності позичальника на основі використання системи внутрішньої рейтингової оцінки [30, с. 15]

Система раннього реагування ризик-менеджерів призначена для виявлення погіршення обслуговування позичальниками кредитів на основі постійного моніторингу працюючих кредитів, що включає в себе аналіз фінансової звітності позичальника, в т. ч. оборотів коштів на поточних рахунках, перевірка стану застави, перевірка своєчасності виконання зобов'язань перед банком.

У сучасних умовах зростаючого проблемного портфеля вітчизняної банківської системи пропонуємо таку систему індикаторів постійного моніторингу проблемності кредитного портфеля на рівні кожної банківської установи для раннього виявлення проблем та мінімізації негативних наслідків їх дії:

1) співвідношення дохідних і сукупних активів (оптимальне значення 0,65-0,80%);
2) співвідношення кредитного портфеля і сукупних активів (оптимальне значення 0,55-0,65%);
3) відношення темпів приросту кредитного портфеля та капіталу (повинно бути адекватним);
4) відношення обсягу резервів за активними операціями до обсягу наданих кредитів (стабільно невисоке значення або зниження);
5) відношення обсягу резервів під кредитні ризики до безнадійних кредитів (стабільно невисоке значення або зниження);
6) відношення обсягу резервів під кредитні ризики до недіючих кредитів (стабільно невисоке значення або зниження);
7) частка кредитів в іноземній валюті в сукупних активах;
8) відношення проблемних кредитів до кредитного портфеля (не більше 10%);
9) відношення проблемних кредитів до капіталу (не більше 7-10%);
10) відношення безнадійних кредитів до кредитного портфеля;

11) відношення недіючих кредитів до кредитного портфеля.

Окрім того, у випадку виникнення проблемних ситуацій щодо повернення кредиту відбувається обговорення проблемної ситуації з позичальником, в т. ч. отримання бізнес-плану клієнта, перевірка стану застави та у разі необхідності здійснення її переоцінки, вжиття заходів щодо захисту інтересів банку.

Варто звернути увагу на аналіз варіантів та вибір стратегії роботи з проблемними активами банку, до яких, на наш погляд, можна віднести внутрішні та зовнішні методи управління проблемними активами банківської установи.

Зауважимо, що найефективнішим внутрішньобанківським методом роботи з проблемними кредитами є реструктуризація кредитної заборгованості, що передбачає такі основні способи [233, с. 186-187]:

- кредитні канікули (банк дозволяє позичальнику упродовж певного терміну (зазвичай 6-9 місяців) погашати лише відсотки за кредитом, а після закінчення кредитних канікул – щомісяця тіло кредиту плюс відсотки);
- зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну (ануїтетна схема передбачає погашення заборгованості рівними частинами протягом усього терміну кредитування, тоді як за класичної схеми сума платежів за кредитом з часом зменшується);
- пролонгація кредиту (збільшення терміну кредитування);
- конверсія (переведення валютних кредитів у гривневі при цьому курс конверсії визначається кожним банком індивідуально);
- ненарахування пені та штрафних санкцій (при виникненні протермінування за кредитом банк списує весь нарахований штраф);
- зниження відсоткової ставки (банк на певний термін, зазвичай на декілька місяців, знижує розмір відсоткової ставки за кредитом після чого вона знову збільшується до попереднього рівня або перевищує його).

Недоліками внутрішньобанківських методів управління проблемними активами є втрата ліквідності, відволікання істотних фінансових ресурсів від основної діяльності, утримання на балансі банку прогнозованих фінансових втрат за ризиками, обмежена гнучкість застосування.

У разі неефективності застосування внутрішніх методів управління проблемними активами менеджмент банку може прийняти рішення про доцільність зовнішніх дій для поліпшення структури балансу та відновлення ліквідності банківської установи. Зовнішніми методами управління проблемними активами є: 1) передання проблемних активів в управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу; 2) передання/продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу (SPV onshore/offshore); 3) продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу; 4) здійснення сек'юритизації активів та ін.

Відзначимо, що специфіка роботи колекторських компаній на різних стадіях збору базується на принципах, притаманних і внутрішньобанківським підрозділам стягнення. Робота зовнішніх колекторських організацій, за загальним правилом, будується за трьома основними напрямами [14, с. 46]:

1. Напрям досудового врегулювання.
2. Напрям судового провадження.
3. Після судовий напрям.

Особливості взаємодії банків із зовнішніми колекторськими фірмами на таких підставах для надання замовнику послуг колекторською компанією як договір цесії, договір доручення та договір факторингу відображено у Додатку У таблиці У.2.

Закінчується досудовий етап підготовкою і поданням до суду позовних заяв службою судового стягнення. Зазвичай позовні заяви подаються тоді, коли колекторам вдається встановити наявність у боржника певного майна, щоб накласти на нього арешт із метою задоволення з їхньої вартості вимог кредитора надалі. Позов триває довше і потребує присутності представника кредитора на процесі. Зазначимо, що зовнішні колектори активніше

застосовують юридичну практику, що якнайкраще змушує позичальників виконувати свої договірні зобов'язання перед кредитором.

Проблема полягає в тому, що колекторські компанії діють значно жорсткіше по відношенню до клієнтів, зокрема вони практично не переймаються питаннями підтримки репутації своєї компанії. Тому рядові колектори застосовують до позичальників заходи впливу, що порушують як норми чинного законодавства держави, так і норми моралі. Таке ставлення до клієнтів негативно позначається на результатах стягнення.

Безумовно, фахівці вузької спеціалізації в основному якісно виконують свої посадові обов'язки (проводять розрахунки боргу, готують позовні заяви до суду, скарги та клопотання до правоохоронних органів). Однак колектори, які безпосередньо здійснюють контакт із позичальниками, мають бути більш кваліфікованими, ніж працівники бек-офісу. Чим вищий професійний рівень фахівця зі стягнення, тим краще відбуваються перемовини з клієнтом. Тому необхідною умовою успішного функціонування колекторських компаній є спеціалізована підготовка та навчання їхнього персоналу з метою якісного і професійного здійснення функцій зі стягнення [14, с. 46-47].

Зарубіжний досвід свідчить, що ефективно розв'язати проблему управління проблемними кредитами банків на пізніх стадіях роботи із заборгованістю можна також шляхом передачі проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу (SPV onshore/offshore). SPV-onshore передбачає частковий переказ проблемних кредитів банку спеціальній юридичній особі, що належить групі, яка юридично та операційно відокремлена від українського банку та не консолідується на його рівні (рис. 3.8). Перевагами реалізації такого механізму є повна участь банку у розподілі прибутку за кредитним портфелем, поліпшення ідентифікації, оцінювання та регулювання кредитних ризиків портфеля тощо. Натомість істотними недоліками є відсутність можливостей консолідації на рівні банків України, обмеженість варіантів роботи банківського менеджменту із компанією, проблеми у фінансуванні таких проектів.

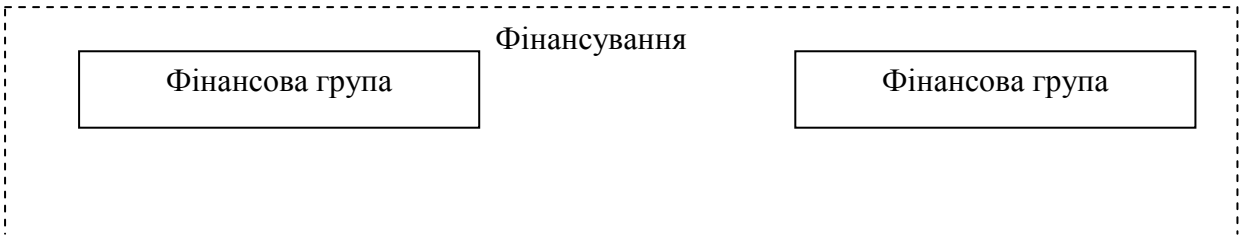

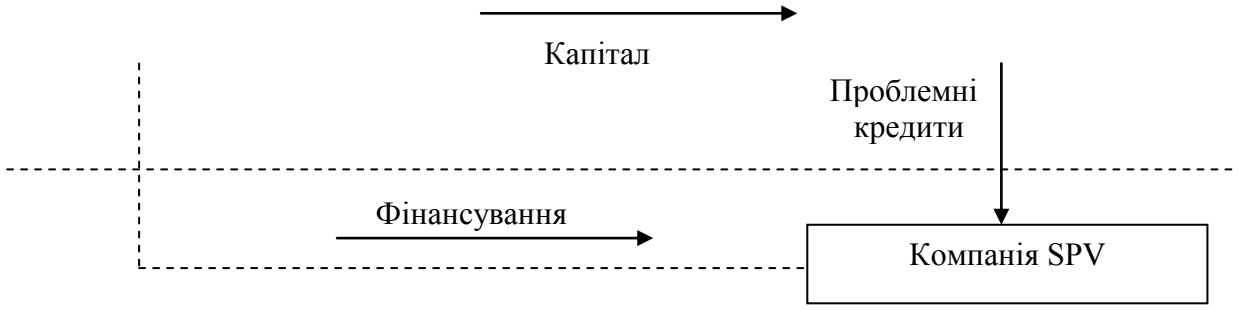

Рис. 3.8. Порядок передачі проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії SPV [209, с. 51]

Альтернативним для банків є механізм продажу проблемних активів із частковим їх фінансуванням на принципах SPV-offshore за участі капіталу інвестора. Основною умовою реалізації угоди у цьому випадку слугує ціна продажу банком портфеля проблемних активів (рис. 3.9). Перевагами цієї схеми управління проблемними кредитами банків є потенційно нижчий рівень списання проблемної заборгованості, участь банку у розподілі прибутку за кредитним портфелем, залучення зовнішніх фахівців до управління проблемними кредитами, зацікавленість інвестора в ефективності роботи компанії SPV щодо повернення боргів, можливість капіталізації заборгованості [209, с. 50-51]. У вітчизняній практиці такі підходи застосували АТ "ОТП Банк", ПАТ "Креді Агріколь Банк" та інші [143, с. 43].

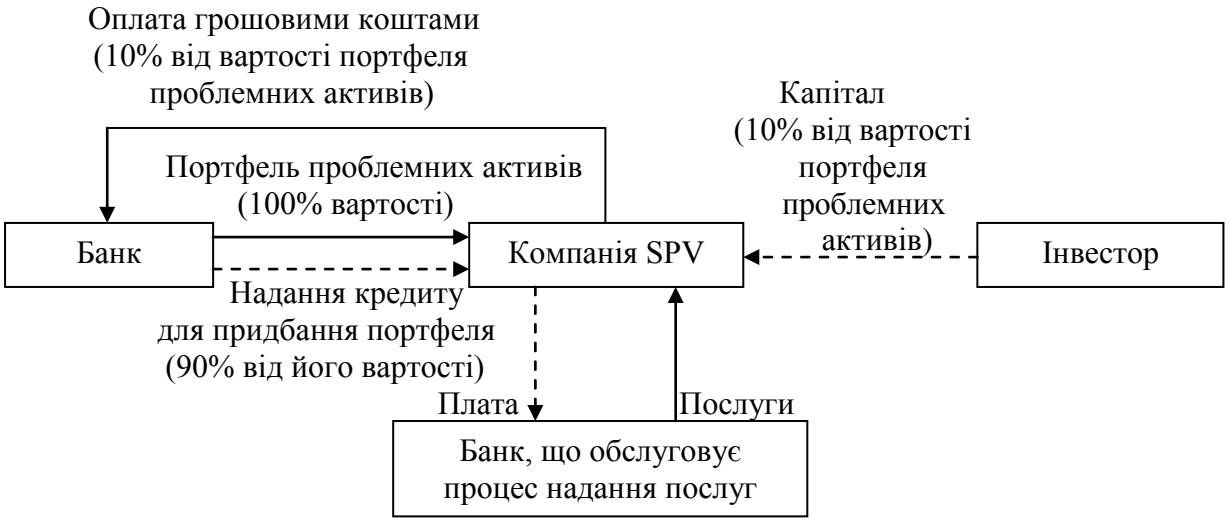

Рис. 3.9. Порядок продажу проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії SPV [209, с. 51]

Зважаючи на значну частку позик в іноземній валюті (43,2% сукупних кредитів банків) у поєднанні з девальвацією гривні та зменшенням реальних доходів населення і бізнесу, якість кредитних портфелів банків може суттєво погіршитись. Тому порівнюючи внутрішні та зовнішні методи управління проблемними активами варто відзначити, що передаючи борги спеціалізованим інститутам, банківські установи тим самим зменшують витрати на формування резервів та вивільняють капітал для виконання нормативних вимог регулятора. Таким чином, знижуються адміністративні витрати банку на непрофільну діяльність та підвищується ліквідність банку завдяки надходження грошових коштів у випадку продажу проблемних кредитів.

Можемо констатувати зростання перспектив застосування зовнішніх методів роботи банків із проблемними активами в посткризовий період про що свідчить практика таких країн світу як Індонезія, Мексика, Південна Корея, Швеція та ін. щодо створення окремих організацій, яких ще називають компанії (агенції, управління) спеціального призначення, які займаються купівлею та розпорядженням проблемних активів банків (Додаток Ф).

Однак до застосування зовнішніх методів управління проблемною заборгованістю банки намагаються повернути їх власними силами. На нашу думку, якщо в перше півріччя не вдається повернути заборгованість, то ймовірність повернення боргу в наступні місяці й роки різко знижується. Важливо також не затягувати з продажем і не допускати протермінування портфеля в 1,5-2 роки, а продавати борги на більш ранніх етапах. При цьому продаж проблемних активів банків може відбуватися за допомогою таких організаційних форм як приватне розміщення, проведення аукціону та закритого конкурсу (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Порівняння основних організаційних форм продажу проблемних активів [233, с. 198]

Характеристика	Приватне розміщення	Аукціон	Закритий конкурс
Інтенсивність	Низька	Висока	Помірна
Швидкість отримання ліквідності	Висока	Помірна	Помірно-висока

Максимізація доходу	Можлива	Ймовірна	Можлива
Продовження відносин із інвесторами	Можливе	Одноразовий процес	Можливе
Структура продажу	Індивідуалізована	Проста	Індивідуалізована
Конфіденційність	Висока	Низька	Помірна

Отже, доцільність запровадження у практику діяльності конкретного банку цих методів визначається такими критеріями: особливості бухгалтерського та податкового обліку, вплив на достатність регулятивного капіталу, забезпечення ліквідності, підвищення ефективності управління, зменшення рівня ризиковості банку та забезпечення прибутковості кредитного портфеля (табл. 3.6). Порівняльна характеристика зовнішніх методів управління проблемними активами банків дає змогу зробити висновок щодо ефективності їх вибору та застосування у кожному конкретному випадку банківської діяльності з урахуванням умов фактичного структурування портфеля проблемних активів.

Таблиця 3.6

Порівняльна характеристика зовнішніх методів управління проблемними активами банків [209, с. 50]

Методи та критерії	Бухгалтерський облік	Достатність капіталу	Ліквідність	Ефективність управління	Прибутковість портфеля
Передача проблемних активів в управління третій особі (колектору)	Проблемні активи залишаються на балансі банку, відображення збитків у фінансовій звітності банку	Вплив незначний	Незначне поліпшення ліквідності за рахунок повернення кредитів	Оплата послуг колектора	Розподіл участі у прибутку за портфелем
Продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу	Поліпшення структури кредитного портфеля, реалізація збитків у фінансовій звітності банку	Істотне зменшення тиску на регулятивний капітал	Швидке зростання ліквідності	Вивільнення внутрішніх ресурсів банку на інші цілі, відсутність операційних витрат	Відсутність участі у розподілі прибутку за портфелем, суттєва знижка при продажу
Передача/продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії (SPV onshore/ offshore)	Передбачає оптимізацію структури балансу банку	Зменшення тиску на регулятивний капітал	Не передбачає збільшення ліквідності	Вищий рівень віддачі за проблемними активами, економія внутрішніх ресурсів банку	Розподіл участі у прибутку за портфелем, істотні втрати при продажу

Сек'юритизація активів	Передбачає оптимізацію структури балансу банку. Податкові питання	Істотне зменшення тиску на регулятивний капітал	Зростання ліквідності банку	Витрати на трансформацію активів у цінні папери та їх розміщення	Залежить від вартості розміщення сек'юритизованих цінних паперів

Завершальний етап управління проблемними активами полягає у стягнення заборгованості за проблемними кредитами передбачає сам процес реалізації застави позичальника, продаж активу третій стороні, судові процедури, в т. ч. процедура банкрутства та відновлення кредитної діяльності банківської установи.

Основними принципами роботи з проблемними кредитами повинні бути такі [207, с. 54]:

- оперативність (урахування стрімкої втрати вартості проблемних активів за умови пролонгації термінів роботи зі стягнення заборгованості);
- дотримання співвідношення "витрати-ефективність" (максимізація економічного ефекту від роботи з проблемною заборгованістю за мінімального рівня витрат);
- послідовність і комплексність (дотримання внутрішньої логіки процесу стягнення проблемної заборгованості з урахуванням інших аспектів діяльності банку, що можуть обмежувати його потенціал);
- конкурентність і прозорість (забезпечення наявності й дотримання чітких критеріїв відбору можливих покупців проблемних кредитів, встановлення ціни таких кредитів на рівні, максимально наближеному до справедливої ринкової вартості).

Відзначимо, що створення санаційного банку на базі Родовід-банку не допомогло знизити навантаження проблемних кредитів на портфель банківських активів. Тому, на нашу думку, в Україні варто створювати якісно нову спеціалізовану установу для роботи з проблемними кредитами. Проте необхідно розглянути використання механізму госпітального банку у світовій практиці (Додаток Ц).

Погоджуємося з В. Сиротою, що варто врахувати схему функціонування санаційного банку, що була реалізована у Німеччині 2009-2010 рр., адже вона є найбільш адаптованою до реалій розвитку вітчизняного банківського сектору.

Основні переваги цієї моделі зумовлені подібністю принципів побудови німецької та української банківської сфери, що передбачає переважну орієнтацію фінансової системи на банківський сектор з незначним впливом фінансових посередників небанківського типу. Обов'язковість зворотного викупу проблемної заборгованості в санаційного банку стимулює комерційні банки до більш зваженої позиції щодо ідентифікації проблемних кредитів. Встановлення порівняно справедливої ціни продажу активів санаційного банку зумовлює компромісний варіант між обсягом державних видатків та забезпеченням необхідного рівня зростання капіталізації з метою поліпшення фінансового стану банку [207, с. 55].

Однак, на нашу думку, санаційний банк має функціонувати на таких засадах:

1) створення санаційного банку від самого початку його організації, тобто директивним способом;
2) функціонування санаційного банку повинно здійснюватись у недержавній формі власності з метою зменшення навантаження на державний бюджет та незалежність роботи менеджменту від рішень політиків, які мають відношення до корпоративного контролю і можуть спричиняти досить істотні зміни в мотивації їх діяльності;
3) діяльність санаційного банку на принципах максимізації прибутку, що означає повернення якомога більшої частини вартості активів із мінімальними втратами.
4) дотримання балансу між швидкістю реалізації та ціною продажу активів. Активи, ціна яких зростає повільно, варто якнайшвидше продати, а ті, на які в майбутньому очікується краща ціна, потрібно поліпшити та підготувати до розміщення;
5) створення ринку проблемних кредитів з метою визначення справедливої ринкової ціни такої заборгованості. Продаж активів санаційному банку повинен здійснюватись за розрахунковою оптимальною ринковою ціною, оскільки заниження ціни таких активів призведе до зменшення стимулів банку до поліпшення їх якості та реалізації за максимально високою ціною у майбутньому. І навпаки, якщо вартість активів буде

занадто високою, у банку можуть виникнути сумніви щодо доцільності їх купівлі та розміщення активів за вищою ціною з метою отримання прибутку;

6) спеціалізована підготовка та навчання персоналу з метою підвищення якісного та професійного рівня проведення роботи зі стягнення;
7) переважна підтримка не окремих банків, а першочергово конкретних системно важливих проблемних кредитів, вирішення яких забезпечить значні позитивні зовнішні ефекти;
8) тісна взаємодія з представниками державних органів влади, Голови НБУ, АУБ, НАБУ, керівниками групи найбільших банків країни тощо при ухваленні рішень із збереженням достатньої власної автономії санаційного банку;
9) участь профільних органів виконавчої влади у формуванні рішень щодо розробки й реалізації стратегій управління проблемними активами, визнаних пріоритетними;
10) всебічний підхід до діагностики перешкод для розвитку й пошуку напрямів їх подолання, гнучкість та експериментування при виборі оптимальних інструментів вирішення конкретних завдань;
11) незалежний зовнішній контроль за діяльністю санаційного банку;
12) формування організаційної структури та спеціалізації підпорядкованих підрозділів відповідно до стратегічних завдань управління проблемними активами та структури портфеля кредитної заборгованості з метою забезпечення ефективного управління ними (рис. 3.10).

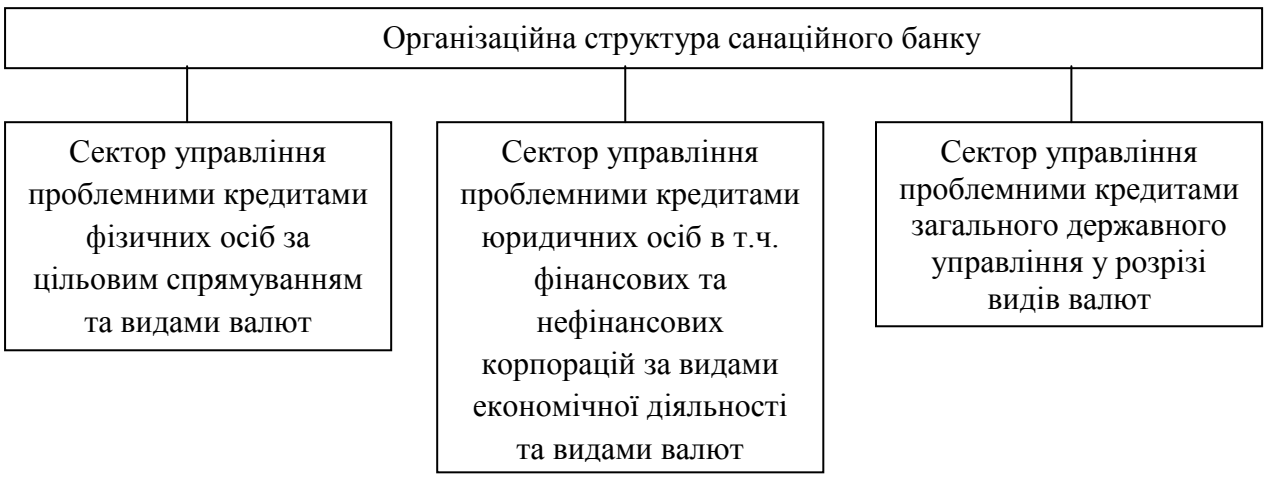

Рис. 3.10. Організаційна структура санаційного банку

Джерело: власна розробка автора.

Структуру управління санаційного банку варто побудувати за традиційними підходами до такого типу організації. Вищим органом управління, який би ухвалював усі стратегічні рішення, має бути наглядова рада, до складу якої повинні входити вищі посадові особи виконавчої влади країни та з метою мінімізації проявів лобізму представники Асоціації банків України, громадських об'єднань банкірів, керівників органів регіональної влади, провідних наукових експертів тощо. Завдання санаційного банку варто вибудувати відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки та її окремих секторів.

Оцінювати ефективність управління проблемними активами санаційним банком доцільно на основі запропонованої Р. Капланом і Д. Нортоном Системи збалансованих показників (Balanced Scorecard, BSC) стратегічного управління та вимірювання, яка переводить місію і стратегію організації в збалансований комплекс інтегрованих робочих показників. Крім суто фінансово-економічних показників діяльності банку, ця система передбачає оцінювання ефективності його роботи з клієнтами, організації внутрішньогосподарських процесів роботи цієї установи, інновацій та навчання персоналу, за кожним з цих аспектів визначаються цілі, показники, завдання, заходи. Перевагою такої системи є те, що в результаті впровадження установа отримує "систему координат" дій відповідно до стратегії на будь-яких рівнях управління та функціональних областях.

Висновки до розділу 3

З метою підвищення рівня капіталізації банків України досліджено особливості міжнародної практики в даній галузі та запропоновано практичні рекомендації щодо удосконалення формування та управління капіталом банків з метою інтеграції банківської сфери у світове фінансове середовище.

Дослідження удосконалення фінансового механізму капіталізації банку дають змогу зробити низку таких висновків:

1. Стратегія сталого розвитку "України – 2020" визначає пріоритетні цілі та напрями розвитку країни та, зокрема, вітчизняної банківської системи в умовах інтеграції. Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця України в світі. Стратегія – 2020 передбачає 62 реформи та програми та визначає 25 ключових показників успішності розвитку країни.

2. Підвищення якості капіталу, структура якого може гарантувати безпосередній і повний доступ та використання для поглинання збитків і мінімізації наслідків криз Базель III передбачає фактично за рахунок емісії акцій та прибутку банків. На нашу думку, складовими елементами механізму забезпечення підвищення рівня капіталізації банків є емісія акцій, підвищення нерозподіленого прибутку банку у контексті управління витратами та процеси злиття і поглинання.

3. Розроблення стратегії управління витратами банку передбачає застосування заходів оптимізації балансу банку у комплексі з виконанням показників ефективності управління витратами, адекватності капіталу та рентабельності, що дозволить за рахунок зменшення витрат збільшити величину нерозподіленого прибутку та спрямувати його на підвищення рівня капіталізації банків.

4. Процеси злиття та поглинання вітчизняними банківськими установами у рамках сучасних тенденцій втечі іноземного капіталу з банківської системи України набувають значної актуальності, оскільки з метою підвищення рівня капіталізації, конкуренції та якості банківського обслуговування варто зміцнювати позиції банків з вітчизняним капіталом шляхом їх консолідації. З цією метою було розроблено два сценарії утворення банківських об'єднань, припустивши, що стратегічним орієнтиром у найближчі 3-5 років є 5 великих, 20 середніх та 50 малих банків, головним критерієм яких є частка власного капіталу банків України у загальній величині власного капіталу вітчизняної банківської системи.

5. Процес планування стійкого капіталу є одним із ключових рекомендацій Базельського капіталу для банківських установ, які прагнуть запроваджувати

вимоги Базель ІІІ. Фундаментальними складовими даного процесу є зовнішній контроль та управління, політика капіталу і мінімізація ризику, прогнозний огляд та заходи менеджменту щодо збереження достатнього рівня капіталу банків. Запропоновано практичні рекомендації реформування вітчизняного банківського регулювання відповідно до умов Базель ІІІ.

6. Досвід використання механізмів, які застосовувались в інших країнах Європи для вирішення фінансових проблем єврозони, зокрема подолання банківської кризи Кіпру може бути використаний у вітчизняній банківській системі, зважаючи на те, що вона знаходиться під впливом міжнародних інституцій. Тому, на нашу думку, доцільним є здійснення стрес-тестування усіх вітчизняних банків, за результатами якого банки необхідно розділити на чотири групи: фінансово стійких та надійних, неплатоспроможних, проблемних та безнадійних (нежиттєздатних) банків. До банківських установ, які мають негативну динаміку показників та не в змозі в повній мірі і вчасно відповідати за своїми зобов'язаннями, буде визначено низку обов'язкових заходів, зокрема сума яку банк повинен докапіталізувати для успішного продовження діяльності. Запровадження таких заходів залишить на ринку лише сильних його учасників та стане потужним кроком до зміцнення банківської системи України.

7. Сучасний стан функціонування вітчизняної банківської системи характеризується зростаючим рівнем проблемної заборгованості у зв'язку із фактичною відсутністю адекватної системи оцінки платоспроможності позичальників та, відповідно, достатнього обсягу забезпечення. Тому, доцільно звернутися до зарубіжного досвіду, оскільки методи і моделі оцінки кредитоспроможності позичальників іноземних банківських установ свідчать про всебічну і комплексну оцінку позичальника. В рамках цих моделей застосовується велика кількість показників як складових загального рейтингу позичальника, а різноманітні методики передбачають складання кількісних та якісних характеристик позичальника та визначення їх пріоритетності. Окрім того, Базельський комітет рекомендує застосовувати систему внутрішньої рейтингової оцінки, що передбачає встановлення рейтингового класу позичальника та визначення ймовірності його дефолту.

8. Реструктуризацію кредитної заборгованості необхідно застосовувати для управління проблемними активами, основними способами якої є: кредитні канікули, зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну, пролонгація кредиту, конверсія, зниження відсоткової ставки, прощення пені та штрафних санкцій. Проте, у випадку неефективності застосування останніх, менеджмент банку може прийняти рішення про доцільність застосування зовнішніх методів таких як передання проблемних активів в управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу, передання/продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу (SPV onshore/offshore), продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу здійснення сек'юритизації активів та ін.

9. Зростання перспектив застосування зовнішніх методів роботи банків із проблемними активами спостерігається в посткризовий період, зокрема інститут зовнішнього колекторства зі стягнення боргів банківських установ існує та потужно розвивається в Україні. Основними напрямами роботи колекторських компаній із проблемними кредитами є досудове регулювання, судове провадження та після судовий напрям.

10.Санаційний банк має стати ефективним інструментом очищення балансу банків на сучасному етапі розвитку банківської системи України, основними фундаментальними засадами функціонування якого є директивний спосіб створення, недержавна форма власності, створення ринку проблемних кредитів з метою визначення справедливої ринкової ціни такої заборгованості, формування організації структури відповідно до портфеля проблемної заборгованості тощо.

Отримані у третьому розділі результати дисертаційної роботи частково розкриті у публікаціях автора [157, 162, 165, 262].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано науково-теоретичні, методичні та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування фінансового механізму капіталізації банків в Україні. За результатами дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції теоретичного та практичного характеру:

1. Розкрито економічну сутність поняття “фінансового механізму капіталізації банків” через призму складових його категорій “банківського капіталу” та “капіталізації банку”, зокрема пропонуємо тлумачити фінансовий механізм капіталізації банків як систему взаємопов’язаних елементів впливу на величину банківського капіталу у вигляді важелів та інструментів, які банківські установи використовують у процесі вибору фінансових методів підвищення капіталізації з метою підтримання стабільності та надійності діяльності, що відображають заходи організації управління банку.
2. За результатами оцінки вартості власного капіталу систематизовано класифікацію видів капіталізації, зокрема серед них виділено ринкову, дохідну, регулятивну та протекційну.
3. Розглянуто складові елементи фінансового механізму капіталізації банку і побудовано його структурно-логічну схему, яка відображає систему

взаємодії основних компонентів цього механізму, що забезпечують його ефективне функціонування та виконання вимог НБУ до якісних і кількісних параметрів капіталу, а також формування достатнього обсягу капіталу банку, незважаючи на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища.

4. Аргументовано необхідність здійснення оцінки рівня капіталізації банків за допомогою індикаторів процесу їх капіталізації, які можна систематизувати за такими основними напрямами: оцінка обсягу, адекватності капіталу, ефективності використання ресурсів, залежності банківського капіталу від фінансових показників діяльності банку. У результаті розрахунку цих показників банки доцільно класифікувати за ступенем надійності, стабільності, захищеності, дохідності, незалежності тощо.
5. Дослідження близько 80 міжнародних угод злиття та поглинання за участю вітчизняних банків упродовж 2004-2014 рр. і виділення шести хронологічних етапів розвитку ринку злиття та поглинання й входження іноземного капіталу в Україну дало змогу зробити висновки про особливості здійснення поглинання вітчизняних банків іноземними. Однак, починаючи з 2012 р., частка іноземного капіталу в банківському секторі України щорічно зменшується, що викликає певне занепокоєння, оскільки більша половина активних операцій здійснюється банками з іноземним капіталом, що свідчить про необхідність зміцнення банків з вітчизняним капіталом.
6. Розроблено економіко-математичний підхід щодо забезпечення підвищення рівня капіталізації банків на основі оптимізації управління їхніми витратами, який полягає у зменшенні адміністративних та інших операційних витрат, витрат на формування резервів і застосуванні комплексу заходів у контексті виконання показників ефективності управління витратами й адекватності капіталу, а також показника рентабельності капіталу з метою збільшення величини нерозподіленого прибутку та здійснення за його рахунок докапіталізації. Проведене

теоретико-методичне дослідження за допомогою методів економетричного моделювання довело залежність між обсягом чистого прибутку (збитку) вітчизняних банків та обсягом загальних адміністративних і інших операційних витрат, відрахувань у резерви й активів, зважених за ризиком, а також між обсягом активів, зважених за ризиком та протермінованою заборгованістю, протермінованою заборгованістю та власним капіталом.

7. Запропоновано схему підвищення рівня капіталізації банків шляхом виокремлення банків у чотири групи, зокрема фінансово стійких і надійних, проблемних, неплатоспроможних та безнадійних (нежиттєздатних) банків, й застосування до кожної з них специфічних (властивих тільки цій групі) заходів з обов'язкової докапіталізації або процесів злиття та поглинання.
8. Обґрунтовано необхідність консолідації всередині вітчизняної банківської системи у 5 великих, 20 середніх та 50 малих банків, що дасть можливість зміцнення конкурентних позицій вітчизняних банківських установ. Основним критерієм віднесення банку до тієї чи іншої групи визначено частку власного капіталу банків у загальній величині власного капіталу банківської системи України.

Результати дослідження доцільно використовувати для удосконалення процесу функціонування фінансового механізму капіталізації банків з метою забезпечення очікуваної прибутковості, підтримки необхідного рівня ліквідності, підвищення конкурентоспроможності та розширення інвестицій в реальний сектор національної економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Азаренкова Г. М. Управління фінансовими ресурсами банку / Г. М. Азаренкова, І. І. Біломістна, В. Г. Сословський. – К. : УБС НБУ, 2012. – 179 с.

2.Активісти подали в суд на Мінфін за бездіяльність щодо “Родовід банку” [Електронний ресурс] / сайт Бізнес Компаньйон Тернопіль – Режим доступу : http://business-companion.te.ua/news_all.php?id=1173

3.Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики / М. Д. Алексеєнко. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.

4.Алла Шульга: результати діагностики і стрес-тестування банків України жодним чином не впливають на визнання їх проблемними [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=10601231&cat_id=55838

5.Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 55–57.

6.АУБ предложила НБУ и народным депутатам компромиссное решение проблемы относительно требований увеличения капитала банков [Електронний ресурс] / сайт Асоціації українських банків – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php? option=com_content&task= view&lang=ru&id=4560

7.Ахметов переписал банк “Ренессанс Кредит” на ПУМБ [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://economics.lb.ua/finances/2013/12/13/ 246848_ahmetov_perepisal_bank_renessans.html

8.Базель ІІ: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах : монографія [Електронний ресурс] / за редакцією А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 261 с. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Books_academy/ 1020_2011.pdf

9.Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 477 с.

10.Банковская система Англии [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://rbcard.com/bank/bs_euro7.htm

11.Бєлова І. Визначення фінансової стабільності України / І. Бєлова. С. Башлай // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 25 – 30.

12.Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк – К. : Ника-Центр, 2000. – 512 с.

13.Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-центр, 2006. – 653 с.

14.Болгар Т. Аналіз доцільності застосування зовнішніх механізмів стягнення боргів у банківській системі держави / Болгар Т. // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 11. – С. 42 – 47.

15.Брегеда О. Розвиток вимог Базельського комітету щодо міжнародних стандартів банківської діяльності / О. Брегеда, С. Савлук // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 12. – С. 3 – 7.

16.Бурденко І. М. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку : монографія / І. М. Бурденко, Є. Є. Дмитрієв, Ю. С. Ребрик, Ю. С. Серпенінова – Суми : Університетська книга, 2011. – 136 с.

17.Бюлетень Національного банку України. – 2011. – № 2. – 199 с.

18.Бюлетень Національного банку України. – 2014. – № 7. – 192 с.

19.Бюлетень Національного банку України. – 2014. – № 8. – 227 с.

20.Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2003. – 411 с.

21.Васильченко З. М. Деякі аспекти методологічної основи моделювання фінансової безпеки банку / З. М. Васильченко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка «Економіка». – 2013. – № 6 (147). – С.15-19.

22.Васильченко З. М. Деякі аспекти методологічної основи розробки антикризових заходів у банку / З. М. Васильченко // Банківська справа. – 2012. – № 2. – С. 70-80.

23.Васильченко З. М. Капіталізація банків України: сучасний стан та проблеми нарощення / З. М. Васильченко // Фінансово-кредитна

діяльність: проблеми теорії та практики : Зб. наук. пр. – Вип. №1(14). – Х. : 2013. – С. 3-9.

24.В Евросоюзе снижается число банков [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://wherebanks.com/rus/news/news_16.html

25.Вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду – О. Соскін [Електронний ресурс] / сайт Українські національні новини – Режим доступу : http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/566836-vihidinozemnogo-kapitalu-z-bankivskoyisistemi-ukrayini-prizvede-do-yiyi-zanepadu-%E2%80%93-o.soskin

26.Відомі терміни проведення стрес-тестів [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ukr.lb.ua/news/2014/05/06/265464_stali_izvestni_sroki_provedeniya.html

27.Відхід з України іноземних банків знижує стійкість банківської системи [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=3902

28.Власник “Дельта банку” купив “Кредитпромбанк” за $1 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ipress.ua/news/vlasnyk_delta_banku_kupyv_kredytprombank_za_1_13246.html

29.Вовк В. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід / В. Вовк. Ю. Дмитрик // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 20 – 25.

30.Вовчак О. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків / О. Вовчак, Н. Меда // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 12. – С. 11 – 15.

31.Возна Л. Б. Оцінка угод злиттів та поглинань банків в умовах посилення конкуренції / Л. Б. Возна // Бізнес інформ. – 2013. – № 9. – С. 299 – 303.

32.Волохата К. О. Сутність та значення ресурсної бази банків / К. О. Волохата, В. Є. Волохата // Вісник Університету банківської справи. – 2011. – № 1. – С. 147 – 153.

33.Вони боролися за рейтинг [Електронний ресурс] // “Контракти”. – 2008. – № 38 – Режим доступу : http://archive.kontrakty.ua/gc/2008/38/26-lyudi.html?lang=ua

34.Воронович З. Фонд гарантування вже нічого не гарантує? [Електронний ресурс] / З. Воронович – Режим доступу : http://www.wz.lviv.ua/economics/128843

35.В Терра Банк введут временную администрацию [Електронний ресурс] / сайт Агентства промислової політики – Режим доступу : http://minprom.ua/digest/161302.html

36.Габбард Р. Г. Гроші, фінансова система та економіка : Підручник / Р. Г. Габбард ; пер. з англ. ; наук. ред. пер. : М. Савлук, Д. Олесневич. — К. : КНЕУ, 2004. — 889 с.

37.Глава держави затвердив Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020" [Електронний ресурс] / сайт Офіційного інтернет-представництва Президента України – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/news/32046.html

38.Гладких Д. Умови конкуренції на українському ринку банківських послуг / Д. Гладких // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 9. – С. 9 – 13.

39.Глухова И. А. Структура банковского рынка в России и в мире [Електронний ресурс] / И. А. Глухова, Н. А. Винаградова – Режим доступу : http://sibac.info/10900

40.Голландская компания Hertensteegh приобрела 79,9 проц акций одесского СоцКомБанка [Електронний ресурс] / сайт BankNews – Режим доступу : http://banknews.com.ua/11065-gollandskaya-kompaniya-hertensteegh-priobrela-799-proc-akcij-odesskogo-sockombanka-banknews.html

41.Горбаль В. Про стрес-тести українських банків [Електронний ресурс] / В. Горбаль – Режим доступу : http://forbes.ua/ua/opinions/1374107-pro-stres-testi-ukrayinskih-bankiv

42.Горбатюк Л. А. Ринок злиттів і поглинань у банківському секторі України: сучасний стан і перспективи розвитку / Л. А. Горбатюк // Бізнес інформ. – 2013. – № 9. – С. 352 – 357.

43.Грудзевич Я. В. Вітчизняний та зарубіжний досвід управління ліквідністю банківської системи / Я. В. Грудзевич, Ю. П. Табачук //

Науковий вісник НЛТУ України : Зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2015. – Випуск 21.1. – С. 247-256.

44. Грудзевич Я. В. Управління фінансовою стабільністю банківської системи в умовах кризи / Я. В. Грудзевич, Ю. П. Табачук // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Х. : Харківський інститут банківської справи УБС НБУ, 2012. – Випуск 1(12). – С. 271-278.

45. Группа ICU купила банк "Авангард" [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://bin.ua/companies/151234-gruppa-icu-kupila-bank-avangard.html

46. Дані фінансової звітності банків України на 01.01.2010 [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/bank_supervision/Finance_b/2010/01.01.2010/fin_state.htm

47. Дані фінансової звітності банків України на 01.01.2013 [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/ document?id=366148

48. Дані фінансової звітності банків України на 01.01.2014 [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/ document?id=5802141

49. "Дельта" план [Електронний ресурс] / сайт FINANCE.UA – Режим доступу : http://news.finance.ua/ua/~/2/0/all/2008/06/25/130473

50. Дзюблюк О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків / О. Дзюблюк, О. Владимир // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 5. – С. 26 – 33.

51. Дзюблюк О. Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового сектору / О. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 10. – С. 76 – 83.

52. Диба М. Методологічні підходи до трактування сутності капіталізації банківської системи / М. Диба, І. Краснова, А. Стрижак // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 22 – 29.

53.Довгань Ж. М. “Базель ІІІ” у забезпечення фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Вісник Університету банківської справи. – 2011. – № 1. – С. 224 – 229.

54.Довідник банківських установ України [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/bankdict/search

55.Долгіх В. Непараметричні оцінки впливу іноземного капіталу на ефективність діяльності банків України у 2005-2012 рр. / В. Долгіх // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 10. – С. 36 – 42.

56.Дубинський О. За кілька кроків до краху [Електронний ресурс] / О. Дубинський – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/finances/za-kilka-krokiv-vid-krahu-_.html

57.Д’яконова І. І. Удосконалення ліквідності банку : монографія / І. І. Д’яконова – Суми : Університетська книга, 2006. – 84 с.

58.Енциклопедія банківської справи України / Редкол. : В. С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.

59.Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.

60.Житний П.Є. Світова практика стрес-тестування у банках України / П.Є.Житний, С.М.Шаповалова,Г.М.Карамишева // Вісник Української академії банківської справи НБУ. – № 1 (30). – 2011. – С. 67–72.

61.З 2013 року ПАТ “Родовід банк” працює незаконно, - ВГО “Фінансова грамота України” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://bank-ua.com/news/49484/

62.Загородній А. Г. Банківська справа : термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 508 с.

63.Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – Львів : Видавництво “Центр Європи”, 1997. – 576 с.

64.Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-ІІІ зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс] / сайт

Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14

65. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи” від 23.06.2009 р. № 1533-VI [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1533-17

66. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків” від 15.02.2011 р. №3024-VI [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3024-17

67. Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи” від 04.07.2014 р. №1586-VII [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1586-18

68. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків” від 24.07.2009 № 1617-VI [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1617-17

69. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу” від 14.09.2006 р. №133-V [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/133-16

70. Закон України “Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків” від 28.12.2014 р. №78-VIII [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/78-19

71. Закон України “Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків, у капіталізації яких взяла участь держава” від 15.03.2012 р. № 4524-VI [Електронний ресурс] / сайт

Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4524-17

72. Закон України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативних наслідків фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 31.10.2008 р. № 639-VI [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/639-17

73. Звєряков М. І. Банківський капітал: вимоги Базель ІІІ / М. І. Звєряков, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2011 р. – № 6. – С. 13 – 23.

74. Звітна форма та довідкові дані з компіляції індикаторів фінансової стійкості [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50772

75. Івасів І. Б. Ліквідність банку в умовах маркетингоорієнтованого менеджменту / І. Б. Івасів // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 109–116.

76. Івасів І. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І. Івасів, Р. Корнилюк // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 10. – С. 84 – 91.

77. Інструкція НБУ “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні” від 28.08.2001 № 368 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01

78. Как уходили иностранные банки [Електронний ресурс] / сайт FINANCE.UA – Режим доступу: http://news.finance.ua/ru/~/2/0/all/2012/09/07/287177

79. Капица С. Об ускорении исторического времени [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.journal.esco.co.ua/200902/art074.pdf

80. Капіталізація економіки: проблеми та перспективи // Економічна теорія. – 2006. – №2. – С. 91-112.

81. Карлін М. І. Реформа фінансової системи Польщі: досвід для України : кол. моногр. / М. І. Карлін ; за заг. ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк, Люблін : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 99-115.

82.Карчева Г. Т. Удосконалення регулювання ліквідності банків на основі нових стандартів Базельського комітету / Г. Т. Карчева // Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. – 2011 р. – № 2. – С. 113 – 127.

83.Кіндзерський Ю. Засади формування ефективної моделі банку розвитку в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2011. – № 10. – С. 41 – 53.

84.Кіпр переводить фінансову систему на надзвичайний стан, республіка за крок від дефолту [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://dt.ua/WORLD/kipr-perevodit-finansovu-sistemu-na-nadzvichayniy-stan-respublika-za-krok-vid-defoltu-119057_.html

85.Кіпр: причини банківської кризи [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.dw.de/кіпр-причини-банківської-кризи/a-16696013

86.Кльоба Л. Збалансована система показників як ефективний інструмент управління кадровою безпекою банку / Л. Кльоба // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 4. – С. 68 – 73.

87.Коваленко В. В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 153 с.

88.Коваленко В. В. Методичні підходи до визначення рівня капіталізації банківської системи / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина // Фінанси України. – 2010. – №8. – С. 73 – 85.

89.Коваленко В. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. Коваленко, Ю. Гаркуша // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 9. – С. 35 – 40.

90.Коваленко М. М. Засади раціональної державної політики відносно іноземних банків / М. М. Коваленко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРі НАДУ “Магістр”. – 2010. – Вип. 4(31). – С. 279 – 289.

91.Ковальчук Г. С. Фінансовий механізм: проблеми і напрямки удосконалення / Г. С. Ковальчук, А. В. Осадчий // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : зб. наук. ст. – Х. : Фіаніт, 2002. – С. 166–167.

92.Ковальчук С. В. Фінанси : навч. посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Л. : Новий світ – 2000, 2006. – 568 с.

93.Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України : монографія / О. М. Ковалюк. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 396 с.

94.Ковалев В. В. Финансовый анализ / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 346 с.

95.Колекторські агентства та послуги у сфері [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/032.htm

96.Количество банков в США сократилось до рекордного минимума [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://bankir.ru/novosti/s/kolichestvo-bankov-v-ssha-sokratilos-do-rekordnogo-minimuma-10061806/

97.Колодізєв О. М. Забезпечення стабільності банківської системи на основі підвищення ефективності управління капіталізацією вітчизняних банків / О. М. Колодізєв, В. О. Лесик // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1. – С. 42 – 51.

98.Колчина Н. В. Финансы предприятий : учебник для вузов / Н. В. Колчина, Т. Б. Поляк, Л. П. Павлова и др. − 2-е изд., перераб. и доп. − М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. − 447 с.

99.Конопатська Л. В. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи / Л. В. Конопатська, К. Є. Раєвський // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 2. – С. 22 – 27.

100.Коренєва О. Стан капіталізації банківської системи України та оцінка можливостей покриття банківських ризиків капіталом / О. Коренєва, Я. Кузніченко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 10. – С. 43 – 50.

101.Корнилюк Р. Іноземні банки в Україні: виживають сильніші [Електронний ресурс] / Р. Корнилюк // Реальна економіка, 30.01.2013 р. – Режим доступу : http://real-economy.com.ua/publication/22/33205.html

102.Корнилюк Р. Рейтинг проблемності кредитних портфелів – 2013 [Електронний ресурс] / Р. Корнилюк, Є. Шпитко – Режим доступу: http://real-economy.com.ua/publication/ratings/43756.html

103.Корнилюк Р. В. Ретроспективний аналіз діяльності іноземних банків в Україні / Р. В. Корнилюк // Економіка і регіон. – 2010. – № 3 (26). – С. 146–152.

104.Костюк О. Іноземний капітал у банківському секторі України в контексті трансформації моделі бізнесу європейських банків / О. Костюк, О. Костюк // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 6. – С. 28 – 35.

105.Криволапчук Т. Портфелі прострочення подешевшали удвічі [Електронний ресурс] / Т. Криволапчук – Режим доступу: http://forbes.ua/ua/business/1373522-portfeli-prostrochennya-podeshevshali-udvichi

106.Кротюк В. Базель-ІІ: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 2 – 5.

107.Крупка І.М., Панчишин С. А. Проблеми та перспективи впровадження міжнародних стандартів банківського нагляду Базель ІІ в Україні // Розвиток економіки України в умовах активізації євроінтеграційних процесів: Матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції, м. Львів, 27-28 квітня 2012 року. – 394 с. – С. 247–248.

108.Крупка М. І. Банківські операції : підручник / М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 248 с.

109.Крупка М. І. Банківські операції : підручник / М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 310 с.

110.Кудряшов В. Рекапіталізація проблемних банків з використанням державних ресурсів / В. Кудряшов // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 37 – 48.

111.Курченко зайшов у “Реал Банк” разом із “Сім’єю” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.theinsider.ua/rus/business/52a1cd53d878d/

112.Кучерук М. Тенденції M&A у банківській сфері в Україні [Електронний ресурс] / М. Кучерук – Режим доступу: http://cyberbrains.org.ua/tendenciji-ma-u-bankivskij-sferi-v-ukraini/

113.Лис І. М. Управління ліквідністю банківської системи України: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» // І. М. Лис. – К., 2010. – 21с.

114.Литовских А. М. Финансы, денежное обращение и кредит : учебное пособие / А. М. Литовских, И. К. Шевченко. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2003. – 135 с.

115.Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду : Науково-аналітичні матеріали. Вип. 11 / В. С. Стельмах, В. І. Міщенко, В. В. Крилова, Р. М. Набок, О. Г. Приходько, Н. В. Грищук. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – 220 с.

116.Лосев М. Ведущие отечественные компании и банки, контролируемые государством, не жалеют денег на покупку активов в России и за рубежом [Електронний ресурс] / М. Лосев – Режим доступу: http://rbcdaily.ru/magazine/rating/562949988487974

117.Луців Б. Особливості ресурсного забезпечення комерційних банків України / Б. Луців, О. Заславська // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – № 2. – С. 90 – 92.

118.Льовочкін С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання / С. В. Льовочкін // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 32.

119.Медіація як спосіб вирішення суперечок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.innovations.com.ua/ua/interview/13281/temp

120.Миленкова Р.В. Сучасний стан та перспективи залучення іноземного капіталу в Україні [Електронний ресурс] / Р.В. Миленкова, К.Ф. Черкашина – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDQQFjAD&url=http%3A%2F%2Fdspace.uabs.edu.ua%2Fjspui%2Fbitstream%2F123456789%2F11388%2F2%2FMylenkova.doc&ei=OGzrU7

G2I-Sw0QXU2oGIAQ&usg=AFQjCNE0hGmpVv98WosJiTbKhpTsR7hMSQ&sig2=yQ2f7WVWPcNT8SKvvCxDvw

121.Мишкін, Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків : пер. з англ. / Ф. С. Мишкін ; ред. пер. ПаС. Панчишин. – К. : Основи, 1998. – 963 с.

122.Мінфін вивчає доцільність ліквідації банку “РОДОВІД” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://finbalance.com.ua/news/Minfin-vivcha-dotsilnist-likvidatsi-banku-Rodovid

123.Мінфін допускає ліквідацію “Родовід банку” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://economics.unian.ua/finance/986446-minfin-dopuskae-likvidatsiyu-rodovid-banku.html

124.Міщенко В. Базель ІІІ: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 4 – 9.

125.Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 11 – 17.

126.Міщенко В. Особливості визначення та управління регулятивним капіталом / В. Міщенко, С. Подік // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 2 – 7.

127.Міщенко В. І. Удосконалення управління проблемними активами банків / В. І. Міщенко, А. І. Граділь // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 43 – 54.

128.Монетарний огляд Національного банку України за січень-вересень 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=12252960

129.Москаленко В. П. Финансово-экономический механизм промышленного предприятия / В. П. Москаленко, О. В. Шипунова. – Сумы : «Довкілля», 2003. – 174 с.

130.Нацбанк проведе стрес-тести 37 банків [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://economics.unian.ua/finance/903353-natsbank-provede-stres-testi-37-bankiv.html

131.НБУ завершив попереднє стрес-тестування банків [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://forbes.ua/ua/news/1372977-nbu-zavershiv-poperedne-stres-testuvannya-bankiv

132.НБУ наразі не визначився щодо доцільності проведення зовнішнього стрес-тестування банків [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://economics.unian.net/ukr/news/148747-nbu-narazi-ne-viznachivsya-schodo-dotsilnosti-provedennya-zovnishnogo-stres-testuvannya-bankiv.html

133.НБУ хоче підвищити вимоги до банків і заборонити достроково забирати депозити [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.theinsider.ua/business/5396aff58703b/

134.Огляд подій в банківському секторі Кіпру [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.eba.com.ua/static/members_reviews/BDO_Cyprus_04_2013_ukr.pdf

135.Олег Бахматюк решил объединить свои банки [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.fixygen.ua/news/20130429/oleg-bahmatyuk.html

136.Оленчик: Грошей на виплати у Фонду гарантування вкладів вистачить [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://espreso.tv/article/2014/03/05/olenchyk_hroshey_dlya_vyplat_vkladnykam_fondu_harantuvannya_vkladiv_vystachyt

137.Олійник Я. О. Субординований борг як зовнішнє джерело формування ресурсної бази банку / Я. О. Олійник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 2(11). – С. 194 – 197.

138.Онищенко В. Регулювання іноземного капіталу в банківській системі: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні / В. Онищенко, С. Манжос // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 11. – С. 16 – 21.

139.Онищенко Ю. І. Вплив іноземного капіталу на розвиток вітчизняної банківської системи [Електронний ресурс] / Ю. І. Онищенко – Режим доступу : http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1427/1/%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%

B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%83%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf

140. Організаційна трансформація НБУ: Основні напрями роботи [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=12955031

141. Орєхова К. В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства [Електронний ресурс] / К. В. Орєхова – Режим доступу : http://fkd.khibs.edu.ua/pdf%5C2014_1%5C16_Orekhova.pdf

142. Ормоцадзе М. Тарас Проць: Базовий сценарій стрес-тестів буде наближеним до реальності [Електронний ресурс] / М. Ормоцадзе – Режим доступу : http://forbes.ua/ua/business/1371624-taras-proc-bazovij-scenarij-stres-testiv-bude-nablizhenim-do-realnosti

143. Осадчий І. Шляхи вдосконалення роботи з проблемними активами банків України / І. Осадчий // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1(30). – С. 39 – 43.

144. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2011 року // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 2. – С. 27.

145. Остролуцький М. Концентрація банківського сектору: оцінка та аналіз / М. Остролуцький, Т. Мельник // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 5. – С. 35 – 39.

146. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua

147. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua

148. Офіційний сайт Реформи в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://reforms.in.ua/2020/

149.Офіційний сайт Фондового ринку Fixygen [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.fixygen.ua/calendar/ma/

150.Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.fg.org.ua

151.Офіційний сайт Bank of England [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bankofengland.co.uk/Pages/home.aspx

152.Офіційний сайт InVenture Investment Group [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://inventure.com.ua

153.Офіційний сайт Prostobank.ua [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.prostobank.ua/spravochniki/banki/(name)/unikredit

154. Офіційний сайт Geograf.com.ua [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.geograf.com.ua/

155.Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І. О. Школьник та ін. : за ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.

156.Панасенко Г. О. Банк. Ресурси. Капітал : монографія / Г. О. Панасенко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 355 с.

157.Паньків Х. Капіталізація вітчизняних банків як основа інвестування в реальний сектор економіки України / Х. П. Паньків // Формування ринкової економіки в Україні : Зб. наук. праць. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – Випуск 26, Ч. 2. – С. 71-78.

158.Паньків Х. Концептуальні підходи до тлумачення сутності банківського капіталу та ресурсів / Х. П. Паньків // Формування ринкової економіки в Україні : Зб. наук. праць. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – Випуск 29, Ч. 2. – С. 68-76.

159.Паньків Х. П. Механізм зниження облікової ставки – шлях до економічного зростання України / Х. П. Паньків // Світова економічна криза: причини, наслідки та перспективи подолання : Матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010 р. –С. 415-416.

160.Паньків Х. П. Основні вимоги до банківського капіталу у Базель ІІІ / Х. П. Паньків // Сценарії та середньостроковий прогноз розвитку економіки України : Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса, 2013 р. – Ч.2. – С. 119-120.

161.Паньків Х. Особливості використання облікової ставки як інструмента монетарної політики в Україні / Х. П. Паньків // Формування ринкової економіки в Україні : Зб. наук. праць. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Випуск 23, Ч. 2. – С. 166-173.

162.Паньків Х. П. Оцінка рівня капіталізації банків в Україні // Вісник Одеського університету. Серія Економіка. – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2014. – Том 19. Випуск 3/4. – С. 79-84.

163.Паньків Х. П. Перспективи запровадження Базель ІІІ в Україні. / Х. П. Паньків // Стратегічні напрями державної економічної та соціальної політики у 2013 році : Збірник тез наукових робіт учасників XIX міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2013 р. – С. 74-76.

164.Паньків Х. Проблеми ліквідності банківських установ: причини та шляхи подолання / Х. П. Паньків // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Випуск 45. – С. 236-244.

165.Паньків Х. П. Проблеми та шляхи підвищення рівня капіталізації банків в Україні / Х. П. Паньків // Розвиток економіки України в умовах активізації євроінтеграційних процесів : Матеріали міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012 р. – С. 249-251.

166.Паньків Х. Роль вітчизняних банків у забезпеченні переказу коштів трудових мігрантів в Україну / Х. П. Паньків, Н. О. Присташ // Формування ринкової економіки в Україні : Зб. наук. праць. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – Випуск 31, Ч. 2. – С. 129-134.

167.Паньків Х. П. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків / Х. П. Паньків // Актуальні проблеми фінансової системи України :

Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2012 р. – С. 89-91.

168.Паньків Х. П. Сучасні тенденції здійснення грошових переказів трудових мігрантів банківськими установами України / Х. П. Паньків, Н. О. Присташ // Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки : Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2014 р. – Ч.1. – С. 85-89.

169.Паньків Х. П. Теоретичні концепції управління ліквідністю банків / Х. П. Паньків // Економіка – погляд у майбутнє. Тенденції інноваційного розвитку економіки : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2014 р. – С. 104-108.

170.Паньків Х. П. Теоретичні основи банківської ліквідності / Х. П. Паньків // Науковий вісник НЛТУ України : Зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2013. – Випуск 23.1. – С. 311-320.

171.Пернарівський О. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / О. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 26–29.

172.Петрів О. “Родовід банк” виконує функції санаційного банку в повному обсязі – експерт [Електронний ресурс] / О. Петрів – Режим доступу: http://www.unn.com.ua/uk/news/1388366-rodovid-bank-vikonuye-funktsiy-sanatsiynogo-banku-v-povnomu-obsyazi-ekspert

173.Податковий кодекс України №2755-VI від 02 грудня 2010 року [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

174.Подходы к организации стресс-тестирования в кредитных организациях (на основе обзора международной финансовой политики), Центральный банк Российской Федерации, 2003 [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.crb.ru/analytics/bank_system/print.asp?file=stress.htm

175.Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению — Вашингтон, округ Колумбия, США : Международный Валютный Фонд,

2007 год [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf

176.Поллок М. Реальний портфель проблемної заборгованості банків майже в 6 разів більший за офіційний [Електронний ресурс] / М. Поллок – Режим доступу : http://news.finance.ua/ua/~/2/0/all/2014/06/05/327329

177.Положення Національного банку України "Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями" від 25.01.2012 №23 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12/page

178.Польська Getin Holding купила 81,89% банку "Прикарпаття" [Електронний ресурс] / сайт FINANCE.UA – Режим доступу : http://news.finance.ua/ua/~/1/0/all/2007/06/25/101272

179.Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку участі держави у капіталізації банків" від 04.11.2008 № 960 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/960-2008-п

180.Постанови Кабінету Міністрів України "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України з питань участі держави у капіталізації банків" від 03.10.2012 р. № 904 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/904-2012-п

181.Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору" від 14.05.2015 р. №378 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/378-2015-п

182.Постанова Правління Національного банку України Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків" від 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36986

183.Постанова Правління Національного банку України Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку від 31.08.2007 № 312 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02/page

184.Постанова Правління Національного банку України Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України від 06.08.2009 р. № 460 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon.nau.ua

185.Постанова Правління Національного банку України "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України" від 09.06.2010 № 273 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0471-10

186.Постанова Правління Національного банку України "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України" від 19.06.2013 № 237 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1175-13

187.Постанова Правління Національного банку України "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України" від 28.12.2011 № 479 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0096-12

188.Постанова Правління Національного банку України "Про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним", затвердженим постановою Правління Національного банку України від 23.12.2011 № 471 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0059-12

189.Прес-реліз "Про поточну ситуацію в банківській системі та подальші наміри Національного банку України щодо підвищення надійності

банків: доповідь заступника Голови Національного банку України Соркіна І. В. під час засідання Правління Національного банку України, що відбулося 15 листопада 2011 року" [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=91002

190. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

191. Проект ЄС "Реформування банківського сектору України" [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=63792

192. Проект Постанови Правління Національного банку України "Про підходи до впровадження Базель ІІ" від 30.12.2004 № 42-412/4010-13749 [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v3749500-04

193. Рисін В. Вплив іноземних банків на функціонування банківської системи Польщі / В. Рисін, В. Бабенко, З. Лапішко // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 3. – С. 24–27.

194. Річний звіт Національного банку України за 2011 рік [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document? id=121938

195. Річний звіт Національного банку України за 2012 рік [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=2150782

196. Річний звіт Національного банку України за 2013 рік [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8253030

197. Річний звіт Національного банку України за 2014 рік [Електронний ресурс] / сайт Національного банку України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764

198.“Родовід банк” стверджує, що виконує функції санаційного банку [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://forbes.ua/ua/news/1379599-rodovid-bank-stverdzhue-shcho-vikonue-funkciyi-sanacijnogo-banku

199.Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2011 №880-р “Про утворення санаційного банку” [Електронний ресурс] / сайт Верховної ради України – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/880-2011-р

200.Рожкова К. І. Проблема консолідації капіталу в банківському секторі України та можливі шляхи її вирішення / К. І. Рожкова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 2(11). – С. 173 – 177.

201.Руководство UniCredit Group анонсировало планы развития “Укрсоцбанка” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ua.cbonds.com/news/organizations/item/10351

202.Савлук С. М. Власний капітал комерційного банку : монографія / С. М. Савлук. – К. : КНЕУ, 2012. – 459 с.

203.Савлук С. М. Стимулювання нарощування власного капіталу банків / С. М. Савлук // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 111 – 117.

204.Савлук С. М. Стимулятивний механізм капіталізації банку / Савлук С. М. // Фінанси, облік і аудит. – 2012. – № 19. – С. 152 – 161.

205.Сбербанк закрыл сделку по покупке Volksbank за 505 млн евро [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bfm.ru/news/171038

206.Сирота В. Антикризові заходи у банківських системах України та Польщі у 2008-2009 роках / В. Сирота // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 68 – 73.

207.Сирота В. Управління проблемними кредитами як основа антикризових заходів банку / В. Сирота // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 11. – С. 51 – 55.

208.СК “Лемма-Вите” сконцентрировала 91% акций “Реал-банка” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://investfunds.ua/news/sk-lemma-vite-skoncentrirovala-91-akcij-real-banka-50239/

209.Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період / Л. Слобода, Н. Дунас // Вісник Національного банк України. – 2011. – № 4. – С. 46 – 51.

210.“Смарт-холдинг” отказался от покупки БМ Банка у российского Банка ВТБ [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://investfunds.ua/news/smart-holding-otkazalsya-ot-pokupki-bm-banka-u-rossijskogo-banka-vtb-ukransk-novini-121047/

211.Смірнова О. М. Фінансовий механізм реалізації демографічної політики / О. М. Смірнова / Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – № 4 (47). – С. 61–66.

212.Соркін І. Національний банк України: підсумки діяльності у 2013 році та плани на 2014 рік / І. Соркін // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 2. – С. 5 – 10.

213.Список 48 банків із непрозорою структурою власності [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://forbes.net.ua/ua/news/1403447-spisok-48-bankiv-iz-neprozoroyu-strukturoyu-vlasnosti

214.Средний уровень проблемных кредитов бизнеса составил 8% на март 2014 года [Електронний ресурс] / сайт Асоціації українських банків – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=8856&menu=22&Itemid=69&lang=ua

215.Стан та перспективи розвитку фінансової системи України : Монографія / за ред. д.е.н., професора Непочатенко О.О. – Умань : Видавець «Сочінський», 2012. – 324 с.

216.Степаненко Б. Інтернаціоналізація банківського сектору України: ціна й методи злиття та поглинань [Електронний ресурс] / Б. Степаненко – Режим доступу : http://mpra.ub.uni-muenchen.de/41115/1/MPRA_paper_41115.pdf

217.Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://reforms.in.ua/2020/Strategy2020updUA.pdf

218.Стрес-тести виявили дефіцит капіталу в банках на 66 мільярдів [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ukr.lb.ua/news/2014/10/20/283155_nbu_otsenil_defitsit_kapitala_bankov.html

219.Тавасиев А. М. Специальные антикризисные меры в механизмах банковского управления / А.М.Тавасиев // Банковское дело. – 2006. – № 4. – С. 13–20.

220.Тарасенко Н. В. Фінансовий аналіз : Навч. посібник / Н. В. Тарасенко, І. В. Вагнер. – Львів : "Новий світ-2000", 2008. – 444 с.

221.Тарасова О. В. Проблеми та перспективи ринку злиття та поглинання в Україні / О. В. Тарасова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Львів : Львівська політехніка, 2010. – № 69. – С. 223-231.

222.Твердохлібова Д. Методика оцінки фінансового стану банківської системи України / Д. Твердохлібова // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 43 – 47.

223.Текст коллективного обращения вкладчиков банка "Таврика" к руководству Украины [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://minfin.com.ua/blogs/dikkens/32909/

224.Теория финансов : уч. пособие / Н. Е. Заяц, М. К. Фисенко, Т. Е. Бондар [и др.] – [2-е изд.]. – Мн. : Выш. шк., 1998. – 368 с.

225.Терещенко О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб / О. Терещенко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 1. – С. 26 – 30.

226.Терра Банк не будет выплачивать дивиденды за 2013 год [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.capital.ua/ru/news/19769-terra-bank-ne-budet-vyplachivat-dividendy-za-2013-god#ixzz3C4lpdDPE

227.Тест на злам: що залишиться від банківської системи України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://finagent.com.ua/uk/news/12495

228.Тиркало Р. І. Капіталізація банківської системи України: сучасний стан, проблеми, шляхи та перспективи зростання / Р. І. Тиркало, Н. М. Ткачук. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ. – 2010. – 328 с.

229.Тиркало Р. Проблеми оцінки ринкової вартості власного капіталу банку / Р. Тиркало, Н. Ткачук // Світ фінансів. – 2007. – № 3. – С. 144-154.

230.Торконяк Н. М. Закордонний досвід впровадження вимог Базеля ІІІ та їх вплив на управління фінансовими ресурсами банку [Електронний ресурс] / Н. М. Торконяк – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/37.pdf

231.У 2014 році Україна майже повністю буде жити у борг [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://vkurse.ua/ua/economics/ukraina-pochti-polnostyu-budet-zhit-v-dolg.html

232.“Украинская стратегическая группа” сконцентрировала 99,6% Терра Банка [Електронний ресурс] / сайт FINANCE.UA – Режим доступу : http://news.finance.ua/ru/~/1/0/all/2014/06/26/328822

233.Управління проблемними активами в банках : Монографія / кол. авт. ; за заг. ред. д.е.н., проф. Слав'юка Р. А. – К. : УБС НБУ, 2012. – 370 с.

234.Управління якістю активів у банках : Монографія / кол. авт. ; за заг. ред. д.е.н., проф. Слав'юка Р. А. – К. : УБС НБУ, 2013. – 198 с.

235.Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : КНЕУ, 2003. – 387 с.

236.Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Г. Г. Нам. – К. : КНЕУ, 2005. – 546 с.

237.Фінансовий менеджмент : навч. посібник / ред. Г. Г. Кірейцев ; Мін-во освіти і науки України. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : ЦНЛ, 2004. – 531 с.

238.Фінансовий механізм управління ліквідністю банку: монографія / Бурденко І. М., Дмитрієв Є. Є., Ребрик Ю. С., Серпенінова Ю. С. ; за заг. ред. к.е.н. Ю. С. Серпенінової. – Суми : Університетська книга, 2011. – 136 с.

239.Фостяк В. В. Особливості побудови механізму управління капіталом банків / В. В. Фостяк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 2. – С. 184 – 189.

240.Циганов С. Заходи державної підтримки банківських систем в економічно розвинутих країнах під час фінансової кризи / С. Циганов, К. Олексенко // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 12 – 19.

241.Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до європейського фінансового ринку / К. Ф.Черкашина // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3 (45). – С. 49–55.

242.Чому брати Клюєви продали "Актив-банк" [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.epravda.com.ua/publications/2013/09/25/396136/

243.Чуб О. О. Концептуальні засади банківського нагляду в умовах глобалізації // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 47–53.

244.Шабанова О. В. До питання про визначення поняття "фінансовий механізм недержавних пенсійних фондів" / О. В. Шабанова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 3 (18). – С. 195 – 198.

245.Швець Н. Проблемність капіталу банків в умовах світової фінансової кризи / Н. Швець // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 35 – 41.

246.Шевченко В. І. Аналіз рівня концентрації капіталу системи українських банків / В. І. Шевченко // Вісник Університету банківської справи. – 2011. – № 3. – С. 183 – 185.

247.Шпигоцька Н. Порівняльний аналіз концентрації банківського капіталу у міжнародній практиці / Н. Шпигоцька // Формування ринкової економіки в Україні: Зб. наук. праць. – Львів. ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – Вип. 29. Ч. 2. – С. 277-285.

248.Що НБУ хоче зробити з українськими банками [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ukr.segodnya.ua/ukraine/chto-nbu-hochet-sdelat-s-ukrainskimi-bankami--528502.html

249.Щотижневий аналітичний моніторинг [Електронний ресурс] / ПРЕЗИДЕНТСЬКИЙ ФОНД “УКРАЇНА” Інститут стратегічних оцінок. – 2006. – 5(12). – 20 с. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CEMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.kuchma.org.ua%2Fupload%2Fiblock%2F83d%2F83d08da93ad41e700f203abd659a8c51.doc&ei=XVPrU7mgCOWM4gTdl4CYBg&usg=AFQjCNHALw2aEbRR6jKJ3Q7jTPUtghNVOw&sig2=iVy612uuMr6McjRBbQKv0Q

250.Якби банк був більш залежний від депозитів, була б катастрофа, — зізнається Іван Кузовкін, голова правління Банку Кіпру [Електронний ресурс] / сайт БІЗНЕС – новини України – Режим доступу : http://business-x.biz/yakbi-bank-buv-bilsh-zalezhnij-vid-depozitiv-bula-b-katastrofa-ziznayetsya-ivan-kuzovkin-golova-pravlinnya-banku-kipru-biznes-novini-ukraïni/

251.Banca Intesa (Італія) підписав угоду про купівлю акцій “Укрсоцбанку” [Електронний ресурс] / сайт Асоціації українських банків – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&ct=2&txt_id=6108&Itemid=99999999

252.Bank for International Settlements. Global systemically important banks: updated assessment methodology and the higher loss absorbency requirement // BIS. – July 2013.

253.Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, December 2010 [Електронний ресурс] / website of Bank for International Settlements – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf

254.Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, December 2010 [Електронний ресурс] / website of Bank for International Settlements – Режим доступу: http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf.

255.Basel Committee on Banking Supervision. A sound capital planning process: fundamental elements, January 2014 [Електронний ресурс] / website of

Bank for International Settlements – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/bcbs277.htm

256.Capital punishment. Measuring the price of regulation [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.economist.com/node/21528677

257.Fitch: украинские банки стали более устойчивыми, но по-прежнему подвержены рискам [Електронний ресурс] / сайт Fitch – Режим доступу : http://www.fitchratings.ru/financial/banks/news/comments/news.wbp?article-id=C6A5354B-361B-45A2-86D6-230BCF09163B

258.Fitch: давление на капитал украинских банков более существенное, чем на ликвидность [Електронний ресурс] / сайт Fitch – Режим доступу : https://www.fitchratings.com/creditdesk/press_releases/detail.cfm?pr_id=823833&origin=home

259.History of the Basel Committee [Електронний ресурс] / website of Bank for International Settlements – Режим доступу : http://www.bis.org/bcbs/history.htm

260.International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards [Електронний ресурс] / website of Bank for International Settlements – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/bcbsc111.pdf

261.Institutions included in the United Kingdom banking sector [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bankofengland.co.uk/statistics/Pages/reporters/institutions/default.aspx

262.Krupka I. Modern international regulatory requirements for bank's liquidity / I. Krupka, C. Pan'kiv // Бізнес інформ. – Харків, 2013. – № 6. – С. 337-341.

263.Laeven L., Valencia F. Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly / Luc Laeven, Fabian Valencia // IMF Working Paper. — WP/10/146. — Washington, 2010. — 36 p.

264.Liikanen, Erkki. Highlevel Expert Group on reforming the structure of the EU banking sector // Report, Bank of Finland. – 2012. – 139 p.

265.Moody's: Кредитование связанных сторон остается структурным недостатком банков СНГ [Електронний ресурс] / сайт FINANCE.UA – Режим доступу: http://news.finance.ua/ru/~/1/0/all/2011/09/02/250338

266.Rose, Peter S. Bank management & financial services / Peter S. Rose, Sylvia C. Hudgins. – 7th ed. – 722 p.

267.World Economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report [Електронний ресурс] / Market Developments and issues April 2007 – Режим доступу: http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Теоретичні підходи до тлумачення банківського капіталу

Підхід	Автори	Сутність підходу до тлумачення капіталу
Предметно-функціональний	А. Сміт	Капітал – це нагромаджений запас засобів виробництва (накопичене багатство), що використовується для господарських потреб і дає дохід.
	Д. Рікардо	Капітал – це та частина запасів виробництва, яка використовується для отримання прибутку.
	Дж. С. Міль	Капітал – це початковий накопичений запас продуктів колишньої праці.
	Ж. Б. Сей	Капітал – це один із факторів поряд із землею та працею, на яких базується виробництво.
	А. Маршал	Капітал – це вираження його основної властивості, яка полягає у здатності приносити дохід.
	Д. Хайман	Капітал – це ресурс тривалого використання, створений з метою виробництва більшої кількості товарів і послуг.
Суспільно-економічний	К. Маркс	Капітал – це не лише річ, а й певні суспільно-виробничі відносини, представлені в речах, і надають йому специфічного суспільного характеру.
Монетарний	Дж. Кларк, Л. Вальрас, І. Фішер	Капітал – це будь-який елемент багатства, здатний давати дохід його власнику тривалий час.
	П. Хейне	Капітал – це знання, вміння, практичний досвід, які люди набувають у процесі навчальної професійної підготовки, що приносить дохід.

Джерело: складено автором на основі [199, с. 11-13].

Таблиця А.2

Теоретичні підходи до тлумачення банківського капіталу та банківських ресурсів

Ознака	Автори	Сутність підходу до тлумачення банківського капіталу та банківських ресурсів
З позиції власності	М.Д. Алексеєнко	Капітал банку – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частина майна банку, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість та використовуються з метою отримання прибутку.
	Ж. М. Довгань	Капітал – це сукупність внесених власниками та учасниками власних коштів, які зростають у результаті ефективної діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових внесків учасників.
	В. В. Кисельов	Капітал банку – це кошти, внесені власниками банку, які складаються зі статутного, резервного, інших фондів, а також нерозподіленого прибутку.
	Ф. С. Мишкін	Капітал банку – це перевищення сумарного обсягу активів банку над сумарним обсягом пасивів (депозитних і не депозитних зобов'язань).
	П. Роуз	Банківський капітал – кошти, внесені до банку його власниками, які складаються з акціонерного капіталу, резервів та нерозподіленого прибутку.
	С. М. Савлук	Капітал банку – це та маса банківських ресурсів, яка надана банку його власниками та сформована самим банком у процесі діяльності, постійно або тривалий час знаходиться в його обороті та слугує економічною основою підтримання його діяльності, забезпечення зобов'язань перед клієнтами за залученими коштами (депозитними і позиченими).
З позиції розпорядження	М.Д. Алексеєнко	Банківські ресурси – це сукупність грошових ресурсів і виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і можуть бути використані ними для проведення активних операцій та надання послуг.
	Н.Д.Барковський, С. Мочерний, О. М. Петрук	Банківські ресурси – це сукупність грошових коштів клієнтів у розпорядженні банків, які використовують для активних та інших операцій.
	Г. Л. Вознюк, В. В. Глущенко, А. Г. Загородній, О.А. Кириченко, Т. С. Смовженко	Банківські ресурси – це кошти, що є в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.
З позиції пасивних операцій	Н. Г. Антонов, М. А. Пессель	Пасиви – це за суттю ресурси банків. Пасиви комерційного банку формують в процесі проведення пасивних операцій.
	Е. Ф. Жуков	Банківські ресурси формують за допомогою пасивних операцій.

Закінчення табл. А.2

Ототожнення капіталу банку з банківськими ресурсами	А. М. Мороз	Банківські ресурси – це сукупність грошових коштів, які банки, акумулюючи, перетворюють на грошовий капітал, тому банківські ресурси називають банківським капіталом.
	В. С. Стельмах	Банківський капітал – це сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, проведення різноманітних операцій та одержання прибутку.
	Р. І. Тиркало, Н. М. Ткачук	Капітал банку – це всі грошові ресурси у розпорядженні банку та спрямовані в оборот незалежно від джерел його утворення
З погляду бухгалтерського обліку та джерел формування	Д.А. Алахвердян	Банківські ресурси – сукупність відповідних складових плану ресурсів банку: фонди банку, кошти державного бюджету, кошти народного господарства, вклади населення, готівка в обігу.
	В. І. Колесников	До банківських ресурсів належать власні, залучені і запозичені кошти, сукупність яких використовують для проведення банком активних операцій, тобто розміщення мобілізованих ресурсів з метою отримання доходу.
	О. І. Лаврушин	Ресурси комерційних банків – це їхні власні капітали та фонди, кошти, залучені банками в процесі пасивних, а також активно-пасивних операцій (у частині перевищення пасиву над активом), які використовують для активних операцій банків.
	Б. А. Райзенберг	Банківські ресурси – це різновид фінансових ресурсів, що містять власні та залучені кошти.
	І. М. Федосік	Ресурси комерційного банку – це сукупність власних, залучених і цільових фінансових коштів банку, що знаходяться у його безпосередньому розпорядженні та використовуються на його розсуд для проведення повномасштабної банківської діяльності.

Джерело: складено автором на основі [1, с. 12-15; 3, с. 31, 50; 24, с. 150; 99, с. 90-92; 102, с. 18, 178, с. 68-69, 199, с. 20-22].

Додаток Б

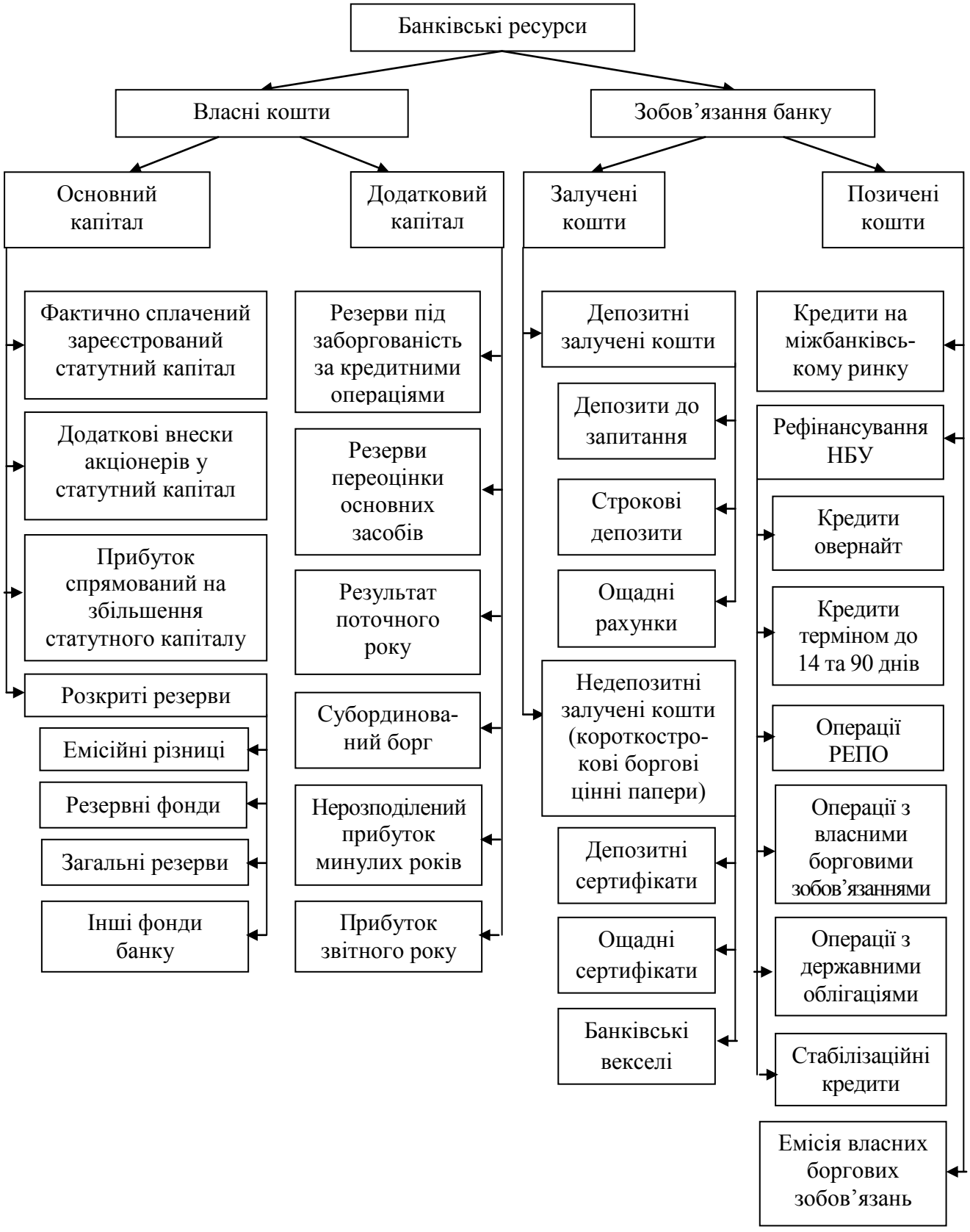

Рис. Б.1. Складові елементи ресурсів банку

Джрело: побудовано автором на основі [65; 91, с. 60, 75].

Додаток В

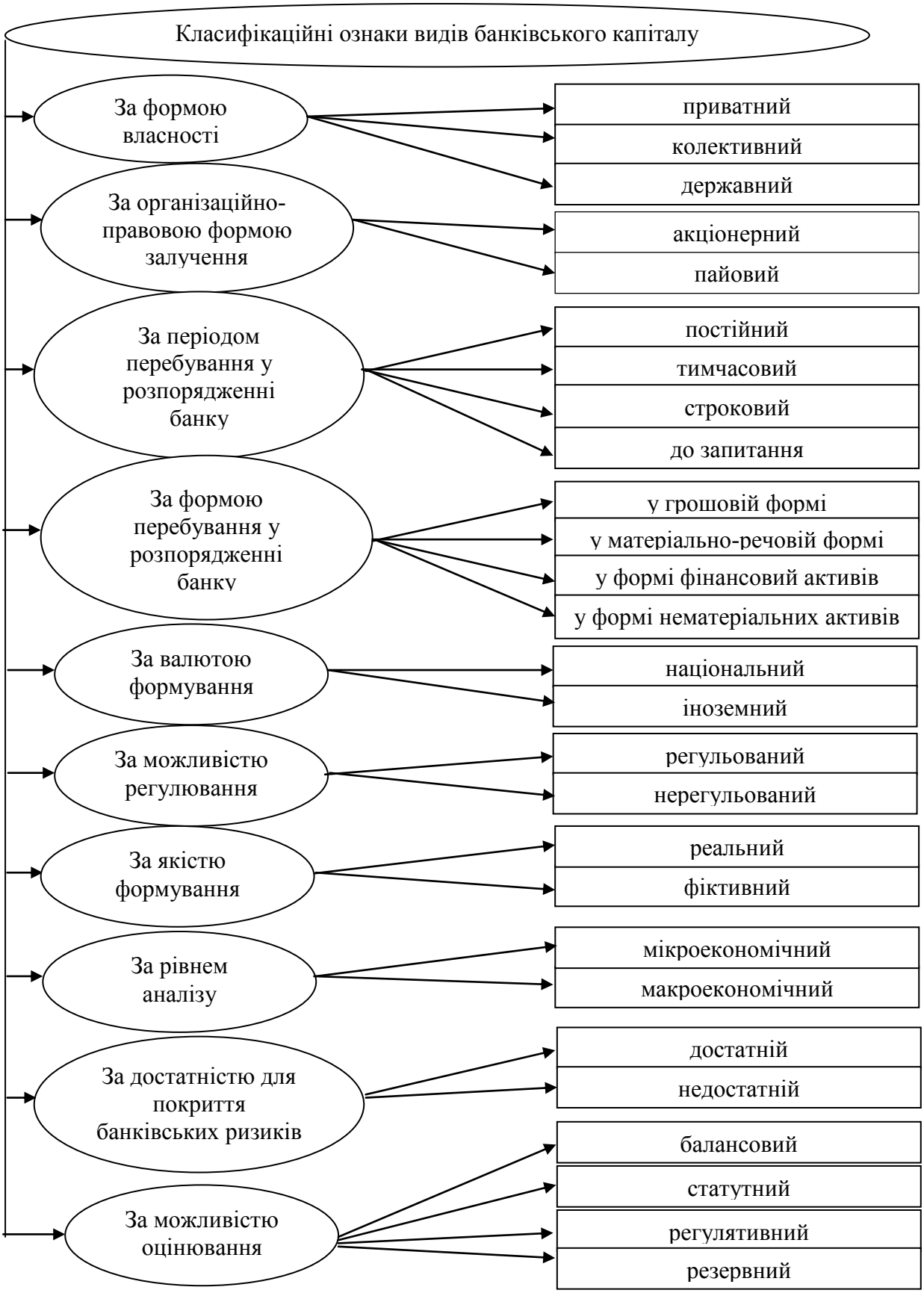

Рис. В.1. Класифікація видів банківського капіталу

Джерело: складено автором на основі [1, с. 20; 3, с. 33; 24, с. 151; 74, с. 10-11].

Додаток Г

Таблиця Г.1

Теоретичні підходи до тлумачення фінансового механізму та перелік його елементів або складових

Автори	Сутність підходу до тлумачення фінансового механізму та його елементів
М. М. Артус [Артус М. М., с. 57]	Фінансовий механізм розглядається як трирівнева структура. На першому (визначальному) рівні діють фінансові методи. Функціонування фінансової системи на другому рівні забезпечують фінансові інструменти, на третьому рівні діють фінансові важелі.
В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик [Бланк И. А. Финансовый менеджмент, с. 18]	Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.
І. Т. Балабанов [Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента, с. 50]	Фінансовий механізм – це система дії фінансових важелів, що виражається в організації, плануванні і стимулюванні використання фінансових ресурсів. У структуру фінансового механізму входять п'ять елементів: фінансові методи, фінансові важелі, правове, нормативне та інформаційне забезпечення.
І. О. Бланк [Бланк И. А. Управление формированием капитала, с. 78]	Фінансовий механізм – сукупність основних елементів впливу на розробки і реалізації управлінських рішень в галузі фінансової діяльності. В структуру фінансового механізму включають такі елементи: система регулювання фінансової діяльності, система зовнішньої підтримки фінансової діяльності, система фінансових важелів, методів та інструментів.
О. Д. Василик [Василик О. Д. Теорія фінансів, с. 104]	Фінансовий механізм – сукупність форм і методів створення й використання фінансових ресурсів з метою забезпечення різних державних структур, господарських суб'єктів і населення. Його складовими частинами є фінансове планування і прогнозування, фінансові показники, нормативи, ліміти й резерви, стимули й санкції, а також система управління фінансами.
Н. Заєць, М. Фісенко, Т. Бондар [Теор фин, с. 142]	Фінансовий механізм – це сукупність методів і форм, інструментів та важелів впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства в процесі здійснення розподільчих і перерозподільних фінансових відносин.
Г. Г. Кірейцев [Фінансовий менеджмент : навч. посібник / ред. Г. Г. Кірейцев, с. 19]	Фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є фінансове забезпечення, фінансове регулювання та система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.
С. В. Ковальчук [Ковальчук С. В. Фінанси : навч. посібник, с. 70]	Фінансовий механізм – це сукупність конкретних фінансових форм, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільні і перерозподільні відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів.

Закінчення табл. Г.1

Г. С. Ковальчук, А. В. Осадчий [Ковальчук Г. С. Фінан механ, с. 166]	Виділяють найбільш характерну ознаку ринкового механізму – застосування різноманітних форм і методів фінансового механізму: управління фінансами, фінансовий контроль, регулювання цін, ставок відсотків, що визначаються державою.
О. М. Ковалюк [Ковалюк. Фінансовий механізм організації економіки України, с. 22]	фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави та підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні.
Н. Колчіна [Колчина, с. 16]	Фінансовий механізм - це система управління фінансами підприємства з метою досягнення максимального прибутку.
А. Литовських, І. Шевченко [Литовских. Финансы, денежное обращ.]	Фінансовий механізм – це сукупність форм організації фінансових відносин, методів (способів) формування та використання фінансових ресурсів, які застосовуються суспільством у цілях створення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку суспільства.
С. Льовочкін [Льовочкін. Фін механізм, с. 32]	Фінансовий механізм – це сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток і система фінансових індикаторів та фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.
В. П. Москаленко, О. В. Шипунова [Москаленко В. П. Финансово-экономический механизм, с. 30]	Фінансовий механізм підприємства – одна із основних складових господарського механізму, що являє собою сукупність фінансових методів, засобів, форм, інструментів і важелів дії на фінансові процеси. До структури фінансового механізму включають наступні елементи: фінансові методи, фінансові важелі, фінансові відносини, правове, інформаційне і нормативне забезпечення.
А. Поддєрьогін, Л. Буряк, Г. Нам [Фін п-ств Поддєрьогін, с. 18]	Фінансовий механізм – це цілісна система управління фінансами підприємства, на якій ґрунтується фінансовий менеджмент і яка призначена для організації взаємодії об’єктів та суб’єктів господарювання у сфері фінансових відносин, формування і використання фінансових ресурсів, забезпечення ефективного впливу фінансової діяльності на кінцеві результати роботи підприємства.
О. Романенко [Фін / Романенко]	Фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток.
О. Смірнова [Смірнова. Фін механізм, с. 63]	фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів, важелів і інструментів та відповідної нормативно-правової бази, які у взаємодії забезпечують ефективне функціонування фінансів.
С. І. Юрій [Москаленко В. П. Финансово-экономический механизм, с. 85]	Фінансовий механізм у широкому розумінні – комплекс фінансових методів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Фінансовий механізм у вузькому розумінні – сукупність конкретних фінансових методів та важелів впливу на формування і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення функціонування й розвитку державних структур, суб’єктів господарювання і населення. До складу фінансового механізму входять такі основні елементи: фінансові методи, фінансові важелі, фінансові інструменти, нормативно-правове, інформаційне та організаційне забезпечення.

Таблиця Г.2

Теоретичні підходи щодо видів фінансових методів

Автори	Фінансові методи	Автори	Фінансові методи
І. Т. Балабанов	- інвестування; - кредитування; - страхування.	Г. Г. Кірейцев А. М. Поддєрьогін	- планування; - прогнозування; - інвестування; - кредитування; - самофінансування; - оподаткування; - система розрахунків; - матеріальне стимулювання; - страхування; - фондоутворення; - взаємовідносини з різними суб'єктами і замовниками
О. М. Ковалюк	- планування (прогнозування); - інвестування; - кредитування; - фінансування; - ціноутворення; - оподаткування; - господарський розрахунок; - фондоутворення; - страхування; - дисконтування.	О. А. Криклій І. В. Сало	- фінансовий аналіз; - фінансове планування; -фінансове регулювання; - фінансовий контроль.
В. П. Москаленко О. В. Шипунова	- планування; - прогнозування; - регулювання; - інвестування; - кредитування; - оподаткування; - страхування; - аналіз; - облік.	С. І. Юрій	- фінансове планування; - оперативне управління; - фінансовий контроль; -фінансове забезпечення; - фінансове регулювання.

Джерело: складено автором на основі [74, с. 40; 204, с. 33-34].

Додаток Д

Таблиця Д.1

Оцінка ринкової вартості власного капіталу банку

Підхід		Назва показника	Формула розрахунку
Витратний		Ринкова вартість власного капіталу банку	Ринкова вартість активів – ринкова вартість зобов'язань на відповідний момент часу
Порівняльний		Ринкова оцінка акції (P_j) банку ($_j$)	$P_j = \frac{P}{E}\ x\ EPS_j$, де $\frac{P}{E}\ ratio$ – середній коефіцієнт співвідношення ринкової вартості акцій та чистого прибутку на одну акцію банку; EPS_j – чистий прибуток банку за рік на одну його акцію, що знаходиться у вільному обігу на ринку.
		Ринкова вартість акціонерного капіталу банку (MVE_j)	$MVE_j = \frac{P}{BV}\ x\ BV_j\ x\ N$, де P – ціна акції; BV_j – балансова вартість акції банку $_j$; N – кількість акцій в обігу.
Доходний	Метод дисконтування грошових потоків *(DCF)*	Ринкова вартість банку в цілому (MV)	$MV = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{FCF_t}{(1+WACC)^t}$, де FCF – чистий грошовий потік банку; $WACC$ – середньозважена вартість капіталу банку. $WACC = \sum_{t=1}^{n} z_j\ x\ r_j$, де z_j – частка j-го джерела фінансування банку в сукупних його пасивах у момент часу t; r_j – вартість обслуговування j-го джерела фінансування, % річних; n – кількість джерел фінансування у відповідності зі структурою пасивів банку у період часу t.
		Ринкова вартість власного капіталу банку (MVE)	$MVE = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{FCFE}{(1+k_e)^t}$, де $FCFE$ – вільний грошовий потік "до акціонерів" банку; k_e – бажана доходність інвестиційних вкладень у банк.
		Ринкова вартість однієї акції банку в обігу (p_j) (формула Гордона)	$p_j = \frac{(d\ x\ EPS_j)}{k_e - g}$, де EPS_j – чистий прибуток на одну акцію банку; d – частка чистого прибутку банку, що використовується на виплату дивідендів; g – очікувані темпи зростання банківського прибутку.

Закінчення табл. Д.1

		Ринкова вартість банківських акцій (p_j)	$p_j = BVE \times (\frac{ROE-g}{COE-g})$, де *BVE* – балансова вартість власного капіталу згідно балансу банку; *ROE* – прибутковість власного капіталу банку; *COE* – очікуваний прибуток акціонерів, тобто вартість власного капіталу банку (Cost of equity).
	Метод капіталізації	Ринкова вартість власного капіталу банку (*MVE*)	$MVE = \frac{\overline{CF}}{I}$, де $\overline{CF}$– середньорічний грошовий потік; *I* – ставка капіталізації.
	Метод економічної доданої вартості (*EVA*)	Економічна додана вартість (*EVA*) та ринкова вартість власного капіталу з врахуванням створеної ним доданої вартості (*MVE*) (розроблена Stem Stewart&Co)	$EVA = (ROA_t - WACC) \times C_{t-1}$, де C_{t-1} – сукупний капітал банку за попередній період. $MVE = C + \sum_{t=1}^{\infty} \frac{EVA}{(1+WACC)^t}$, де *C* – сукупний капітал банку.
		Економічна додана вартість (*EVA*) та ринкова вартість власного капіталу з врахуванням створеної ним доданої вартості (*MVE*) (модель Ольсона-EBO)	$EVA_{et} = (ROE_t - k_{et}) \times E_{t-1}$, де EVA_{et} – економічна додана вартість, створена власним капіталом баніту за період часу *t*; ROE_t – рентабельність власного капіталу в період часу *t;* k_{et} – вартість обслуговування власного капіталу тобто очікувана акціонерами норма доходності на вкладений капітал в період *t;* E_{t-1} – величина власного капіталу банку за попередній період. $MVE = E + \sum_{t=1}^{\infty} \frac{EVA_{gt}}{(1+k_e)^t}$, де *E* – величина власного капіталу банку; k_{et} – вартість обслуговування власного капіталу тобто очікувана акціонерами норма доходності на вкладений капітал.

Джерело: складено автором на основі [200, с. 144-154].

Додаток Е

Таблиця Е.1

Терміни запровадження вимог Базель ІІІ [218]

у % від активів, зважених на ризик

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	01.01.2019р.
Коефіцієнт левериджу	Моніторинг наглядових органів		Паралельне виконання починаючи з 01.01.2013 р. до 01.01.2017 р. Оголошення з 01.01.2015 р.					Включення до Компоненти 1	
Частка акціонерного капіталу			3,5%	4%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%
Буфер збереження капіталу						0,625%	1,25%	1,875%	2,5%
Частка акціонерного капіталу + буфер			3,5%	4%	4,5%	5,125%	5,75%	6,375%	7%
Зменшення відрахувань (15% фін. інструментів, що входили до складу капіталу 1-го рівня				20%	40%	60%	80%	100%	100%
Мінімальний капітал 1-го рівня			4,5%	5,5%	6%	6%	6%	6%	6%
Мінімальний загальний капітал			8%	8%	8%	8%	8%	8%	8%
Мінімальний загальний капітал + буфер			8%	8%	8%	8,625%	9,25%	9,875%	10,5%
Інструменти капіталу, що виводяться зі складу капіталу 1-го та 2-го рівня	Поступове виведення протягом 10 років, починаючи з 2013 р.								
Коефіцієнт ліквідного покриття	Початок спостереження				Запровадження				
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування		Початок спостереження						Запровадження	

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Банки України, які збільшили статутний капітал впродовж 2014 р.

тис грн

№	Назва банку	01.01.2014 р.	01.01.2015 р.	Зміна 2014 р.
I група				
1.	Приватбанк	16 352 079	18 100 740	1 748 661
2.	Укрексімбанк	16 514 051	16 689 042	174 990
3.	Ощадбанк	15 829 632	18 302 480	2 472 848
4.	Укрсоцбанк	1 813 727	2 468 023	654 296
5.	Промінвестбанк	8 199 297	8 217 092	17 795
6.	Дельта банк	2 327 000	3 727 000	1 400 000
7.	Банк Фінанси та кредит	2 300 000	2 800 000	500 000
II група				
8.	Фінансова ініціатива	1 850 000	2 000 000	150 000
9.	Імексбанк	1 290 000	1 440 000	150 000
10.	Південкомбанк	300 000	550 000	250 000
11.	Укрінбанк	305 000	405 000	100 000
12.	Златобанк	452 500	532 500	80 000
13.	Банк Київська Русь	516 080	600 000	83 920
14.	Банк Кредит Дніпро	315 000	585 000	270 000
III група				
15.	Єврогазбанк	270 000	290 000	20 000
16.	Авант-банк	320 000	321 398	1 398
IV група				
17.	Банк Демарк	176 000	206 000	30 000
18.	Міжнародний інвестиційний банк	110 080	121 424	11 344
19.	Автокразбанк	185 000	265 000	80 000
20.	Банк Юнісон	123 331	335 146	211 815
21.	Аксіома	266 000	316 000	50 000
22.	Комінвестбанк	115 000	125 000	10 000
23.	Старокиївський банк	51 356	52 906	1 550
24.	Акордбанк	91 753	96 400	4 647
25.	Банк Михайлівський	300 000	500 000	200 000
26.	Земельний капітал	95 221	106 221	11 000
27.	Укоопспілка	72 626	321 724	249 097
28.	Вернум банк	131 000	169 500	38 500
29.	Метабанк	107 349	110 216	2 868
30.	Апекс-банк	190 000	205 000	15 000
31.	Банк Національний кредит	171 961	208 311	36 350
32.	Ідея банк	180 500	186 181	5 681
33.	Львів	245 405	252 905	7 500
34.	Столичний	121 335	151 335	30 000
35.	Полікомбанк	49 500	80 300	30 800
36.	Траст-капітал	53 250	63 368	10 118
37.	Банк Народний капітал	80 056	122 056	42 000
Всього		-	-	9 152 178

Джерело: побудовано автором на основі [126].

Таблиця Ж.2

Рейтинг проблемності кредитних портфелів вітчизняних банків станом на 01.10.2014 р. [86]

Банки	Загальний рейтинг	Обсяг безнадійних кредитів (V категорія), млн грн	Частка безнадійних кредитів у кредитному портфелі, %	Обсяг недіючих кредитів (IV+V категорія) млн грн	Частка недіючих кредитів у кредитному портфелі, %	Зростання обсягу безнадійних кредитів з поч. року, млн грн	Відносний приріст недіючих кредитів з поч. року, %	Відношення резервів під кредитні ризики до безнадійних кредитів, %
UniCredit Bank	4,43	19 032	36,3%	21 805	41,6%	4 534	45,8%	54,3%
Дельта Банк	4,86	10 336	15,8%	14 348	21,9%	5 346	121,4%	35,6%
Укрексімбанк	5,29	18 045	22,3%	24 771	30,6%	8 753	77,2%	93,1%
Райффайзен Банк Аваль	7,29	12 676	24,4%	15 263	29,4%	4 221	56,2%	107,7%
Сбербанк Росії	8,00	3 716	8,5%	8 119	18,5%	3 030	193,1%	84,4%
Укргазбанк	10,71	5 160	26,9%	5 335	27,9%	757	20,5%	95,3%
ІНГ Банк Україна	11,00	1 209	8,3%	2 142	14,7%	1 061	496,6%	50,6%
ОТП Банк	11,86	3 430	13,0%	4 875	18,4%	1 041	69,4%	128,2%
Укрсиббанк	12,00	2 634	10,0%	4 134	15,7%	782	93,4%	67,0%
ПУМБ	12,57	4 042	13,0%	4 789	15,4%	1 015	30,1%	96,6%
Банк Надра	13,29	3 373	8,4%	7 254	18,2%	881	51,8%	174,1%
Фідобанк	13,43	1 768	20,5%	1 960	22,8%	373	28,8%	90,6%
Ощадбанк	13,86	8 490	9,3%	8 572	9,4%	2 499	20,7%	177,0%
Промінвестбанк	14,57	3 096	6,6%	5 728	12,2%	583	8,6%	43,9%
Приватбанк	15,14	15 049	6,3%	21 509	9,1%	3 916	19,3%	149,3%
Альфа-Банк	15,29	3 385	7,4%	5 141	11,2%	768	20,4%	87,4%
Банк Фінанси і кредит	16,57	1 612	5,2%	4 986	16,1%	177	103,1%	135,6%
Імексбанк	17,14	822	6,5%	1 573	12,4%	389	248,0%	200,0%
Універсал Банк	17,43	488	4,6%	1 314	12,4%	250	102,4%	70,0%
ВТБ Банк	18,57	2 552	8,1%	5 503	17,5%	-1 311	26,3%	142,2%
Банк Кредит Дніпро	19,71	607	8,2%	826	11,1%	-47	6,7%	61,1%
Укрінбанк	19,86	411	6,5%	568	8,9%	68	33,8%	43,5%
Златобанк	20,00	462	5,4%	728	8,5%	230	149,8%	112,4%
Південний	21,14	546	3,9%	1 150	8,2%	173	112,7%	147,3%
Хрещатик	22,14	334	7,5%	608	13,7%	-185	1,8%	102,0%
Креді Агріколь Банк	22,43	455	1,6%	934	3,2%	236	183,7%	223,5%
Фінансова ініціатива	23,14	18	0,1%	1 311	7,9%	-25	308,4%	10 870,7%
Київська Русь	23,29	254	4,1%	333	5,3%	16	19,9%	56,9%
БТА Банк	28,29	18	1,6%	74	6,9%	-89	-83,6%	1 597,2%

Додаток З

Таблиця 3.1

Банки з іноземним капіталом станом на 01.12.2014 р.

№	Назва банку	Країна походження капіталу	Частка акцій, що належить нерезидентам, %	Група
1.	Альфа-банк	Кіпр, Росія	100	I
2.	Дочірній банк Сбербанку Росії	Росія	100	I
3.	ОТП-банк	Угорщина	100	II
4.	ІНГ-банк "Україна"	Нідерланди	100	II
5.	"Кредит-Дніпро"	Кіпр	100	II
6.	Правекс-банк	Італія	100	III
7.	Сітібанк	США	100	III
8.	ДІВІ-банк	Кіпр	100	III
9.	Платинум-банк	Кіпр	100	III
10.	"Русский стандарт"	Росія	100	III
11.	Прокредит-банк	Німеччина, Великобританія	100	IV
12.	БМ-банк	Росія	100	IV
13.	АСТРА-банк	Греція	100	IV
14.	Дойче-банк ДБУ	Німеччина	100	IV
15.	Кредит-Європа-банк	Нідерланди	100	IV
16.	СЕБ-корпоративний банк	Швеція	100	IV
17.	"Траст"	Росія	100	IV
18.	Кредитвестбанк	Туреччина	100	IV
19.	"Юнісон"	Кіпр	100	IV
20.	Укрсиббанк	Франція, Великобританія	99,9995	I
21.	Креді Агриколь-банк	Франція	99,9955	II
22.	Авангард	Кіпр	99,99	IV
23.	Піреус-банк МКБ	Греція	99,9873	IV
24.	ВТБ-банк	Росія	99,9737	I
25.	Універсал-банк	Нідерланди	99,9645	II
26.	ВіЕс-банк	Австрія	99,9230	IV
27.	Марфін-банк	Кіпр	99,8813	IV
28.	Таскомбанк	Кіпр	99,7404	IV
29.	Кредобанк	Польща	99,5655	III
30	Ідея-банк	Польща	99,0604	IV
31.	Профінбанк	Франція	98,1003	IV
32.	Промінвестбанк	Росія	97,8502	I
33.	"Петрокомерц-Україна"	Росія	96,4835	IV
34.	Райффайзен банк "Аваль"	Австрія	96,3658	I
35.	"Надра"	Австрія	89,9659	I
36.	Енергобанк	Росія, Кіпр	89,5879	IV
37.	Західінкомбанк	Великобританія	51,0	IV
38.	БТА-банк	Казахстан	49,9863	II

Закінчення табл. 3.1

39.	Укрбудінвестбанк	Швейцарія	37,1445	IV
40	Експобанк	Кіпр	34,1852	III
41.	Дельта-банк	США	30,1088	I
42.	Укрсоцбанк	Австрія	26,2693	I
43.	Приватбанк	Кіпр	24,99	I
44.	Неос Банк	Кіпр	22,7853	IV
45.	“Народний капітал”	Швеція	20,4633	IV
46.	Фідобанк	Кіпр	20,0	II
47.	Банк “Перший”	Грузія	19,395	IV
48.	“Національний кредит”	Росія	19,076	IV
49.	Мегабанк	Німеччина	15,0	III
50.	Фінбанк			IV
51.	Асвіо			III

Джерело: побудовано автором на основі [43; 87, с. 30; 126].

Додаток К

Таблиця К.1

Міжнародні угоди злиття та поглинання банків в Україні в 2004-2014 рр.

№	Банк-об'єкт угоди	Покупець	Країна покупця	Вартість угоди, млн дол	Предмет угоди, % акцій	Дата угоди
1	Кредит Банк Україна	PKO BP S.A.	Польща	30,6	66,65	26.08.04
2	Енергобанк	Национальный резервный банк	Росія	-	21,88	26.10.04
3	Ажіо	Vilniaus Bank (SEB Group)	Литва (Швеція)	27,5	94	17.12.04
4	Аваль	Reiffeisen International	Австрія	1028	93,5	20.10.05
5	Форум	The Bank of New York	США	20	7,81	21.10.05
7	ВаБанк	TBIF Financial Service (Kardan Group)	Нідерланди (Ізраїль)	8,75	9,55	01.11.05
8	УкрСиббанк	BNP Paribas Group	Франція	347	81	01.12.05
9	НРБ-Україна	Сбербанк	Росія	100	100	12.01.06
10	Мрія	Внешторгбанк	Росія	70	98	31.01.06
11	Укрсоцбанк	Banca Intesa Sanpaolo	Італія	1161	85,42	14.02.06
12	Індустріально-Експортний Банк	Credit Agricole S.A. (Calyon)	Франція	260	98	24.03.06
13	Мегабанк	Ринковий продаж/IPO	Швейцарія, Німеччина, Росія	19	20	29.03.06
14	Приватінвест	PPF Group	Чехія	10	100	05.05.06
15	Міжнародний іпотечний банк	IMB Group Public Limited	США	30,1	45	10.05.06
16	Львів	New Progress Holding (Vostock Holdings ehf. & Hraunbjarg ehf.)	Ісландія	5,8	95	12.05.06
17	Укрінбанк	Ринковий продаж/IPO	Інвестиційні фонди з Європи і США	36,1	20	13.06.06
18	Райффайзен банк Україна	OTP Bank	Угорщина	812,5	100	01.07.06
19	Універсальний	EFG Eurobank	Греція	50	99,34	20.07.06
20	Престиж	Erste Bank der osterreichischen Sparkassen AG	Австрія	35,3	50,5	28.07.06
21	Агробанк	PPF Group	Чехія	40	100	03.07.06

Продовження табл. К.1

22	Укргазбанк	Ринковий продаж/IPO	Росія	20	7	13.08.06
23	Надра	East Capital	Швеція	45	6,74	20.08.06
24	АІС-банк	Банк “Русский стандарт”	Росія	12	100	12.08.06
25	Армінвестбанку	Альфа-Гарант (Укрпромбанк)	Україна	4	35	08.2006
26	Родовід	Ринковий продаж/IPO	Інвестиційні фонди з Європи і США	36,7	18,9	10.09.06
27	Легбанк	Ogres Komercbank	Латвія	25	69	10.2006
28	Прикарпаття	Getin Holding	Польща	35	81,89	04.12.06
29	Електрон Банк	Volksbank AG	Австрія	71	98	15.12.06
30	Престиж	Erste Bank der osterreichischen Sparkassen AG	Австрія	104	49,5	20.12.06
31	ТАС-Комерцбанк ТАС-Інвестбанк	Swedbank	Швеція	735	100 100	07.02.07
32	Морський транспортний банк	Marfin Popular Bank	Кіпр	137	99,2	07.03.07
33	Міжнародний комерційний банк	Piraeus Bank	Греція	735	100	23.05.07
34	Київська Русь	Sharp Arrow Holdings	Кіпр	40	51	05.2007
35	Ікар-банк	Societe Generale	Франція	25	100	06.06.07
36	Кредобанк	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski Spólka Akcyjna (PKO BP SA)	Польща	26,02	28,25	26.07.07
37	Форум	Commerzbank	Німеччина	600	61	09.2007
38	Універсальний банк розвитку та партнерства	Bank of Georgia	Грузія	74	88,9	10.10.07
39	Факторіал-Банк	Skandinaviska Enskilda Banken AB	Швеція	120	97,25	18.11.07
40	АвтоЗАЗбанк	Bank of Cyprus Group	Кіпр	76	95	19.11.07
41	Радабанк	КИТ Финанс	Росія	12	90	14.12.07
42	Український інноваційний банк	Bank Hapoalim	Ізраїль	136	75,8	24.12.07
43	НРБ Банк	Сбербанк России	Росія	150	100	27.12.07

Продовження табл. К.1

44	Укрсоцбанк	Bank Austria Creditanstalt (UniCredit Group)	Італія	2211	95,48	23.01.08
45	Правекс-Банк	Intesa Sanpaolo	Італія	750	100	04.02.08
46	Форум	Commerzbank AG	Німеччина	600	61	03.2008
47	Астра	Alpha Bank	Греція	19,6	90	26.03.08
48	Південний	East Capital Explorer Financial Institutions Fund	Швеція	79,31	9,98	10.04.08
49	Дельта	Icon Private Equity	Росія	350	49	24.06.08
50	Реал Банк	Страховая компания “Лемма-Вите”	Україна	-	5,3	08.10.08
51	Промінвестбанк	Внешэкономбанк	Росія	1080	75	15.01.09
52	ПроКредит	ProCredit Holding	Німеччина	52,5	20	28.04.09
53	УкрСиббанк	BNP Paribas	Франція	87,9	18,58	11.06.09
54	Мегабанк	EBRD, KfW	Німеччина	41,16	30	20.08.09
55	Форум	Commerzbank AG	Німеччина	130	26,5	04.03.10
56	СоцКомбанк	Hertensteeg B.V.	Нідерланди	-	79,88	11.03.10
57	УкрСиббанк (Группа DCH)	BNP Paribas	Франція	300	19	02.12.10
58	VAB Банк (TBIF Financial Services B. V. (Голландия))	Quickcom Limited	Україна	84	84	01.2011
59	Дельта Банк	Cargill Financial Services International Inc.	США	65	30	06.2011
60	Банк Надра	Centragas Holding	Австрія	438,5	89,97	11.07.11
61	Донгорбанк	Первый украинский международный банк	Україна	-	100	18.07.11
62	Volksbank International (VBI)	Сбербанк	Росія	664	100	02.2012
63	SEB Bank (SEB Group)	Олександр Адарич	Україна	20	100	07.06.12
64	ПАО “Банк Форум” (Commerzbank)	ГК “Смарт-холдинг”	Україна	56	96,06	31.07.12
65	АО “Ерсте Банк” (Erste Group)	ПУАО “Фидобанк”	Україна	83	100	20.12.12

Закінчення табл. К.1

66	Кредитпромбанк (Kaluoma Holdings Ltd (ЕБРР, Raiffeisen Int., Fortis, BNP Paribas, Commerzbank, Cargill), Fintest Holding Ltd и Homertron Trading Ltd (концерн “Энерго”))	Дельта Банк	Україна	0,000001	100	21.12.12
67	Актив-банк	Даниил Волынец (Аккордбанк), Оксана Маркарова (ITT Инвест)	Україна	10	100	03.2013
68	Сведбанк (Омега банк) (Swedbank (Швеция))	Дельта Банк	Україна	175	100	30.04.13
69	Реал банк	ВЕТЕК	Україна	80	100	07.2013
70	Брокбізнесбанк	ВЕТЕК	Україна	100	80	18.07.13
71	УниКредит Банк Укрсоцбанк	UniCredit Group	Італія	-	100 100	05.08.13
72	Астра Банк (Alpha Bank (Греция))	Kalouma Holdings Limited (Кипр)	Украина / Кипр	108	100	09.2013
73	Platinum Bank	Vertex	Україна	154	100	09.2013
74	Терра Банк	ЧАО “Украинская стратегическая группа”	Україна	-	99,6	12.2013
75	Правэкс-Банк (Intesa Sanpaolo (Италия))	Group DF	Україна	74	100	23.01.14
76	Марфин Банк	Дельта Банк	Україна	20	99,91	04.02.14
77	Банк Авангард	Інвестиційний Капітал Україна (ICU) / Westal Holdings (Кіпр)	Кіпр	13,5	99,99	02.2014
78	Банк Кіпру	Альфа Банк Україна / Альфа-Групп / ABH Ukraine Ltd	Росія / Кіпр	307	99,77	17.04.14

Джерело: складено автором на основі [6; 20; 23, с. 301-302; 25; 27; 31; 33, с. 355; 34; 38; 66; 87, с. 30; 94; 98; 101; 119; 128; 131; 132; 156; 177; 180; 183; 188; 197; 203; 208; 214; 216].

Додаток Л

Таблиця Л.1

Показники діяльності банків станом на 01.01.2014 р. [40, с.29]

Активи банків України												
	Кошти в інших банках			Кредити і заборгованість юридичних осіб			Кредити і заборгованість юридичних осіб			Загальні активи		
	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	4088702	2499459	61,13	166141663	93830281	56,47	49157326	15398293	31,32	317382060	143330147	45,16
Усі банки з іноземним капіталом	11270815	8998840	79,79	361843605	150248896	41,52	118699029	36888866	31,07	720310138	300333625	41,69
Банки з вітчизняним капіталом	22135112	10010419	45,22	292302219	83677920	28,62	26326856	5462830	20,75	557198513	169877499	30,48
%	66,26	52,67		44,68	35,77		18,14	12,89		43,61	36,12	
Усього по банківській системі	26892144 33405926	17908672 19004259	66,60 56,88	573674228 654145824	213688439 233926816	37,25 35,76	134079618 145082122	49893145 42351695	37,21 29,19	1145135954 1277508651	456969631 470211125	39,91 36,80

Зобов'язання банків України									
	Кошти в інших банках			Кошти юридичних осіб			Кошти юридичних осіб на вимогу		
	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	61813664	53412712	86,40	77556934	28745427	37,06	42014673	14269366	33,96
Усі банки з іноземним капіталом	113570975	76384388	67,25	142111708	49354330	34,72	77782437	24234272	31,15
Банки з вітчизняним капіталом	95282936	23626843	24,79	118910151	33626910	28,27	59558854	19757835	33,17
%	45,62	23,62		45,55	40,52		43,36	44,91	
Усього по банківській системі	208853911	100011231	47,88	261021859	82981240	31,79	137341291	43992108	32,03

Закінчення табл. Л.1

	Кошти фізичних осіб			Кошти фізичних осіб на вимогу			Загальні зобов'язання		
	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%	усього	в т.ч. в іноз. вал.	%
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	99664293	47115511	47,27	24772684	8930181	36,04	273515987	156638633	57,26
Усі банки з іноземним капіталом	270986528	121270523	44,75	52781893	14980986	28,38	630916039	320036902	50,72
Банки з вітчизняним капіталом	170905846	67561403	39,53	29746576	6168441	20,73	453993648	179348140	39,50
%	38,67	35,77		36,04	29,16		41,84	35,91	
Усього по банківській системі	441892374	188831927	42,78	82528470	21149427	25,62	1084909687	499385041	46,03

Капітал банків України

	Статутний капітал	Нерозподілений прибуток/ непокритий збиток	Усього власного капіталу	Усього зобов'язань
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	48187272	-19830710	43866073	273515987
Усі банки з іноземним капіталом	82210501	-21747955	89394099	630916039
Банки з вітчизняним капіталом	101767954	-25165526	103204865	453993648
%	55,31	53,64	53,58	41,84
Усього по банківській системі	183978454	-46913481	192598964	1084909687

Фінансові результати діяльності банків України

	Результат від операцій з іноземною валютою	Результат від переоцінки іноземної валюти	Чистий прибуток/ збиток банку
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	1637242	-61702	-1374406
Усі банки з іноземним капіталом	2526036	-160419	948901
Банки з вітчизняним капіталом	-8292	2314	487403
%	0,32	1,46	33,93
Усього по банківській системі	2516744	-158104	1436304

Додаток М

Таблиця М.1

Основні показники ефективності діяльності вітчизняних банків та банків з іноземним капіталом в Україні

Країна-інвестор	Банк, % у статутному капіталі	Коефіцієнт капіталізації, %		Прибуток (збиток), млн грн		ROE, %		ROA, %	
		01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2013	01.01. 2014
Австрія	Райффайзен Банк Аваль (96,44%)	13,31	16,65	33,85	730,05	0,53	10,09	0,07	1,68
Греція	Піреус Банк (99,98%)	19,85	16,30	60,92	-173,01	9,95	-42,16	1,97	-6,87
Італія	UniCredit Bank (100%)	19,72	20,13	8,07	10,99	0,11	0,13	0,02	0,03
Казахстан	БТА Банк (49,99%)	26,19	25,71	-103,57	12,25	-6,72	0,78	-1,76	0,20
Кіпр	Платинум Банк (100%)	10,36	7,23	6,12	34,39	1,60	8,21	0,17	0,59
Нідерланди	ІНГ Банк Україна (100%)	18,16	17,02	552,36	76,12	26,40	4,63	4,79	0,79
Німеччина	Дойче Банк ДБУ (100%)	9,49	11,83	35,95	22,44	18,45	10,26	1,75	1,21
	ПроКредит Банк (45,65%)	12,21	13,50	48,09	58,75	17,30	17,52	2,11	2,36
Росія	Альфа-Банк (100%)	16,02	14,33	36,25	13,08	0,88	0,31	0,14	0,04
	ВТБ Банк (99,97%)	11,84	12,68	951,40	-194,04	23,49	-6,05	2,78	-0,78
	Дочірній банк Сбербанку Росії (100%)	11,47	10,45	410,07	572,79	13,23	15,62	1,52	1,63
	Промінвестбанк (100%)	12,76	13,55	224,7	-2575,27	4,26	-47,83	0,54	-6,48
США	СІТІ БАНК (100%)	16,59	15,58	484,02	483,37	56,08	51,60	9,31	8,04
Угорщина	ОТП Банк (100%)	17,17	17,94	261,53	117,29	7,50	3,49	1,29	0,63
Україна	Банк Фінанси та кредит (100%)	8,35	8,20	3,17	6,26	0,17	0,30	0,01	0,02

Закінчення табл. М.1

	Ощадбанк (100%)	21,07	19,75	565,82	678,78	3,12	3,32	0,66	0,66
	Перший Український Міжнародний Банк (100%)	14,93	14,01	271,20	444,93	6,43	9,56	0,96	1,34
	Укргазбанк (100%)	18,17	19,01	1100,25	1001,97	28,84	22,16	5,24	4,21
	Укрексімбанк (100%)	20,30	19,17	159,73	198,62	0,89	1,10	0,18	0,21
	Хрещатик (100%)	7,95	8,02	38,13	7,33	5,42	1,04	0,43	0,08
Франція	Креді Агріколь Банк (99,99%)	11,82	11,78	408,50	368,75	26,24	22,14	3,10	2,61
	УкрСиббанк (84,99%)	10,15	10,99	65,19	24,5	2,48	0,92	0,25	0,10

Джерело: складено автором на основі [36; 37].

Додаток Н

Таблиця Н.1

Заходи державної підтримки банківським систем економічно розвинутих країн у 2007-2012 рр. [206, с. 14]

Країна	Підтримка ліквідності, %	Викуп активів	Валові витрати на реструктуризацію	Гарантії за зобов'язаннями банків
		% до ВВП		
Австрія	8		4,9	Необмежене покриття депозитів.
Бельгія	14,1		6,0	Збільшення розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами з 20 тис євро до 100 тис євро.
Великобританія	5,6	16,3	6,9	Збільшення розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами до 50 тис. фунтів стерлінгів
Греція	42,3		25,4	Збільшення розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами з 20 тис євро до 100 тис євро. Загальна сума гарантії оцінювалася в 2011 р. в 15 млн євро.
Данія	11,4		2,8	Гарантії за депозитами і незабезпеченими вимогами банків Приватної асоціації непередбачуваних випадків (Private Contingency Association (PCA))
Ірландія	16,3	20,3	40,7	Необмежене покриття більшості зобов'язань 10-ти банків
Ісландія	16,8		44,2	Необмежене покриття вкладів резидентів
Іспанія	3,5	1,8	3,8	Збільшення розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами з 20 тис євро до 100 тис євро.
Люксембург	4,1		7,7	Збільшення розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами з 20 тис євро до 100 тис євро.

Закінчення табл. Н.1

Нідерланди	3,7		6,6	Збільшення розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами до 100 тис євро.
Німеччина	3,5	11,1	1,8	Необмежене покриття депозитів домогосподарств
США	4,7	13,0	4,5	Збільшення розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами з 200 тис до 250 тис доларів США (до кінця 2009 р.)

Додаток О

Таблиця О.1

Прямі бюджетні витрати на рекапіталізацію фінансових установ у розвинутих країнах протягом 2007-2012 рр. [206, с. 15]

Країна	Найбільші з рекапіталізованих фінансових установ	Співвідношення бюджетних витрат на рекапіталізацію і номінального ВВП, %
Австрія	"Комуналкредит Австрія" ("Фольксбанкен") (Kommunalkredit Austria AG (Volksbanken)), "Хюпо Груп Альпе Адріа" (Hypo Group Alpe Adria)	2,9
Бельгія	"Етіас" (Ethias), "Фортіс" (Fortis), "Кей-Бі-Сі" (KBC), "Дексія" (Dexia)	5,8
Великобританія	Королівський банк Шотландії (Royal Bank of Scotland), Банківська група "Ллойдс" (LBG), "Нозерн Рок" (Northern Rock)	5,0
Данія	"Фіонія банк" (Fionia bank)	2,7
Греція	Сільськогосподарський банк Греції (Agricultural Bank of Greece)	25,4
Ірландія	Банк Ірландії (Bank of Ireland), Об'єднаний банк Ірландії (Allied Irish Bank), Англо-ірландський банк (Anglo Irish Bank), Будівельне товариство "І-Бі-Ес" (EBS), Ірландське національне будівельне товариство (INBS)	29,5
Ісландія	"Ландсбанкі" (Landsbanki), "Кауптінг" (Kaupthing), "Ісландсбанкі" (Islandsbanki), "Глітнір" (Glitnir), "Страумур-Бурдарас" (Straumur-Burdaras), Ощадний банк Рейк'явіку (SPRON), інші ощадні банки	24,3
Іспанія	"Каталунія Кайша" (CatalunyaCaixa), "Уннім" (Unnim), "Каха Іспанія-Дуеро" (Caja España-Duero), "Ново Кайша Галіція" (Novo Caixa Galicia), Фінансово-ощадний банк (Banco Financiero y de Ahorros), "Банко Маре Нострум" (Banco Mare Nostrum), "Банка Сівіка" (Banca Civica), "Каха Середземномор'я" (Caja del Mediterraneo), Банк Валенсії (Banco de Valencia)	2,0
Люксембург	"Фортіс" (Fortis), "Дексія" (Dexia)	7,7
Нідерланди	"Фортіс" (Fortis), "ІНГ Груп" (ING Group), "Ес-Ен-Ес" (SNS), "Ейгон Груп" (AEGON Group)	6,6
Німеччина	"Гіпо Реал Естейт" (Hypo Real Estate), "Норддойче Ландесбанк Жироцентралі" (Norddeutsche Landesbank Girozentrale)	1,8

Закінчення табл. О.1

США	Банківський сектор: “Беар Стернс” (Bear Sterns), Банк Америки (Bank of America), Банк Нью-Йорка (Bank of New York), “Сітігруп” (Citigroup), “Голдман Сакс Груп” (Goldman Sachs Group), “Джі Пі Морґан Чейз енд Компані” (JPMorgan Chase & Company), “Морган Стенлі” (Morgan Stanley)	1,5
	Страхування: Американська страхова корпорація (AIG)	0,5
	Іпотечне кредитування: “Фанні Мей” (Fannie Mae), “Фредді Мак” (Freddie Mac)	1,2

Додаток П

Таблиця П.1

Основні показники діяльності вітчизняних банківських установ упродовж 2006-2014 рр.

Рік	Квартал	Загальні адміністративні та інші операційні витрати	Відрахування в резерви	Активи, зважені за ризиком	Чистий прибуток (збиток)	Протермінована заборгованість за кредитами
		GA&OOE	AFP	RWA	$\widetilde{NP}$	$\widetilde{LA}$
2006	I кв	1070	812	1 937	768	3 798
	II кв	1088	1062	2 189	1 828	4 169
	III кв	1185	1302	2 491	2 996	4 346
	IV кв	1547	1409	2 900	4 144	4 456
2007	I кв	1403	1363	3 552	1 375	5 108
	II кв	1581	1996	3 844	2 573	5 765
	III кв	1688	2426	4 403	4 222	6 304
	IV кв	2252	1472	5 191	6 620	6 357
2008	I кв	2067	2217	6 206	2 079	7 261
	II кв	2395	2749	6 639	4 276	8 776
	III кв	2599	3608	7 124	6 668	10 655
	IV кв	3253	15550	8784	7304	18 015
2009	I кв	6752	17321	8371	-7 020	27 955
	II кв	6744	15813	8 217	-14 321	40 679
	III кв	6810	17727	8 193	-20 944	54 757
	IV кв	6900	25578	7 511	-38 450	69 935
2010	I кв	6530	11994	7 222	-4 423	71 776
	II кв	6883	11344	7 160	-8 306	77 591
	III кв	7150	12601	7 470	-9 999	86 507
	IV кв	8495	10232	7 724	-13 027	84 851
2011	I кв	7583	7208	7 985	-211	85 581
	II кв	8045	8536	8 915	-1 062	86 354
	III кв	8541	14198	9 233	-5 641	82 772
	IV кв	10158	6566	9 442	-7 708	79 292
2012	I кв	8652	5296	9 637	1 725	79 794
	II кв	8977	6267	9 713	1 558	75 651
	III кв	9025	7377	9 774	2 775	75 844
	IV кв	10611	4483	9 906	4 899	72 520
2013	I кв	9145	3963	10 028	3 126	76 314
	II кв	9713	8586	10 255	1 181	76 044
	III кв	10237	5721	10 591	1732	74 681
	IV кв	11577	9705	11 225	1436	70 178
2014	I кв	10396	15896	12 161	-1 993	93 802
	II кв	11114	11329	11 805	1 250	98 260
	III кв	10899	26418	11 688	-10 635	117059
	IV кв	12205	49654	12 112	-52 966	135 858

Джерело: складено автором на основі [126].

Додаток Р

Таблиця Р.1

Частка власного капіталу банків України, які мають ліцензію НБУ станом на 01.07.2015 р.

№		Усього власного капіталу, тис. грн	Частка власного капіталу, % (1 сценарій)	Частка власного капіталу, % (2 сценарій)
Група I				
1.	ПРИВАТБАНК	25 222 583	18,05	18,05
2.	ОЩАДБАНК	19 075 213	13,65	13,65
3.	УКРЕКСІМБАНК	11 901 197	8,52	8,52
4.	ПРОМІНВЕСТБАНК	6 329 199	4,53	4,53
5.	СБЕРБАНК РОСІЇ	2 106 191	1,51	1,51
6.	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3 953 108	2,83	2,83
7.	УКРСОЦБАНК	8 586 169	6,15	6,15
8.	АЛЬФА-БАНК	2 246 771	1,61	1,61
9.	ВТБ БАНК	2 928 548	2,10	2,10
10.	БАНК ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	3 172 960	2,27	2,27
11.	УКРСИББАНК	1 856 861	1,33	1,33
12.	ПЕРШИЙ УКР.МІЖНАРОДНИЙ БАНК	3 887 670	2,78	2,78
13.	УКРГАЗБАНК	3 878 815	2,78	2,78
14.	ОТП БАНК	1 581 948	1,13	1,13
Група II				
15.	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	1 553 273	1,11	1,11
16.	"ПІВДЕННИЙ"	1 875 060	1,34	1,34
17.	ІНГ БАНК УКРАЇНА	2 048 549	1,47	1,47
18.	СІТІБАНК	1 620 756	1,16	1,16
19.	"ХРЕЩАТИК"	811 248	0,58	0,58
20.	РОДОВІД БАНК	3 238 601	2,32	2,32
21.	ФІДОБАНК	1 527 806	1,09	1,09
22.	МЕГАБАНК	834 493	0,60	0,60
23.	КРЕДОБАНК	552 037	0,40	0,40
24.	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	531 846	0,38	0,38
25.	ПЛАТИНУМ БАНК	281 163	0,20	0,20
26.	УКРІНБАНК	850 795	0,61	0,61
27.	УНІВЕРСАЛ БАНК	397 844	0,28	0,28
28.	ДІАМАНТБАНК	289 750	0,21	0,21
Група III				
29.	БАНК ВОСТОК	417 757	0,30	0,30
30.	ПРОКРЕДИТ БАНК	567 766	0,41	0,41
31.	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	536 072	0,38	0,38

Продовження табл. Р.1

32.	МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	149 781	0,11	0,11
33.	ПРАВЕКС-БАНК	877 533	0,63	0,63
34.	БАНК НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ	308 342	0,22	0,22
35.	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	585 736	0,42	0,42
36.	ТАСКОМБАНК	341 544	0,24	0,24
37.	ФОРТУНА-БАНК	385 571	0,28	0,28
38.	ПІРЕУС БАНК МКБ	411 451	0,29	0,29
39.	АВАНТ-БАНК	314 605	0,23	0,23
40.	БМ БАНК	1 002 857	0,72	0,72
41.	ВІЕС БАНК	635 200	0,45	0,45
42.	ІНДУСТРІАЛБАНК	836 096	0,60	0,60
43.	БТА БАНК	1 686 998	1,21	1,21
44.	МАРФІН БАНК	381 949	0,27	0,27
45.	ІДЕЯ БАНК	289 848	0,21	0,21
46.	"АРКАДА"	330 973	0,24	0,24
47.	АКЦЕНТ-БАНК	216 731	0,16	0,16
48.	КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	453 667	0,32	0,32
49.	БАНК ФОРВАРД	295 314	0,21	0,21
50.	ДІВІ БАНК	1 168 839	0,84	0,84
51.	"СОЮЗ"	348 952	0,25	0,25
52.	ФІНБАНК	176 496	0,13	0,13
Група IV				
53.	БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ	538 334	0,39	0,39
54.	"ТК КРЕДИТ"	171 947	0,12	0,12
55.	МІСТО БАНК	319 639	0,23	0,23
56.	ЕКСПРЕС-БАНК	452 564	0,32	0,32
57.	"НОВИЙ"	88 274	0,06	0,06
58.	УНІКОМБАНК	600 918	0,43	0,43
59.	"КАПІТАЛ"	202 407	0,14	0,14
60.	РАДИКАЛ БАНК	162 120	0,12	0,12
61.	ДОЙЧЕ БАНК ДБУ	317 667	0,23	0,23
62.	ПОЛТАВА - БАНК	300 274	0,21	0,21
63.	ЮНЕКС БАНК	301 072	0,22	0,22
64.	ЄВРОБАНК	131 615	0,09	0,09
65.	"ПРЕМІУМ"	267 384	0,19	0,19
66.	"ГЛОБУС"	237 331	0,17	0,17
67.	"ЛЬВІВ"	158 568	0,11	0,11
68.	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	223 692	0,16	0,16
69.	КОМІНВЕСТБАНК	141 718	0,10	0,10
70.	БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА	346 544	0,25	0,25
71.	БАНК ГРАНТ	226 044	0,16	0,16
72.	ЄВРОПРОМБАНК	146 345	0,10	0,10
73.	БАНК 3/4	544 500	0,39	0,39

Продовження табл. Р.1

74.	СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	340 380	0,24	0,24
75.	ІНТЕГРАЛ - БАНК	195 079	0,14	0,14
76.	АПЕКС-БАНК	184 856	0,13	0,13
77.	ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	265 888	0,19	0,19
78.	БАНК СІЧ	129 969	0,09	0,09
79.	БАНК ЮНІСОН	363 883	0,26	0,26
80.	БАНК СОФІЙСЬКИЙ	121 031	0,09	0,09
81.	КРЕДИТВЕСТ БАНК	157 259	0,11	0,11
82.	БАНК КОНТРАКТ	99 671	0,07	0,07
83.	АРТЕМ-БАНК	96 670	0,07	0,07
84.	ОКСІ БАНК	157 564	0,11	0,11
85.	ІНВЕСТБАНК	123 425	0,09	0,09
86.	АСВІО БАНК	130 489	0,09	0,09
87.	БАНК АВАНГАРД	146 236	0,10	0,10
88.	БАНК БОГУСЛАВ	197 315	0,14	0,14
89.	МОТОР-БАНК	168 158	0,12	0,12
90.	БАНК ТРАСТ	80 833	0,06	0,06
91.	МЕТАБАНК	130 245	0,09	0,09
92.	АГРОКОМБАНК	132 469	0,09	0,09
93.	БАНК УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ	104 479	0,07	0,07
94.	АКОРДБАНК	107 600	0,08	0,08
95.	ПОЛІКОМБАНК	152 415	0,11	0,11
96.	ВЕРНУМ БАНК	177 918	0,13	0,13
97.	РАДАБАНК	141 422	0,10	0,10
98.	РЕГІОН-БАНК	90 010	0,06	0,06
99.	СМАРТБАНК	305 098	0,22	0,22
100.	КСГ БАНК	198 198	0,14	0,14
101.	УКРБУДІНВЕСТБАНК	128 968	0,09	0,09
102.	"СТОЛИЧНИЙ"	-13 360	-0,01	-0,01
103.	"ТРАСТ-КАПІТАЛ"	84 843	0,06	0,06
104.	КЛАСИКБАНК	225 885	0,16	0,16
105.	БАНК НАРОДНИЙ КАПІТАЛ	170 639	0,12	0,12
106.	НЕОС БАНК	133 215	0,10	0,10
107.	"КОНКОРД"	164 421	0,12	0,12
108.	"РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	218 342	0,16	0,16
109.	БАНК ВЕЛЕС	158 416	0,11	0,11
110.	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	139 406	0,10	0,10
111.	БАНК ФАМІЛЬНИЙ	84 494	0,06	0,06
112.	ФІНЕКСБАНК	122 886	0,09	0,09
113.	КРИСТАЛБАНК	142 955	0,10	0,10
114.	"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	134 105	0,10	0,10
115.	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	106 580	0,08	0,08
116.	ФІНАНС БАНК	202 994	0,15	0,15
117.	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	132 798	0,10	0,10

Закінчення табл. Р.1

118.	ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	133 091	0,10	0,10
119.	КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	68 731	0,05	0,05
120.	"ЦЕНТР"	130 925	0,09	0,09
121.	ВЕКТОР БАНК	122 399	0,09	0,09
122.	БАНК АЛЬЯНС	94 461	0,07	0,07
123.	БАНК ПОРТАЛ	133 988	0,10	0,10
124.	АЛЬПАРІ БАНК	136 591	0,10	0,10
125.	ДЕРЖЗЕМБАНК	123 922	0,09	0,09
126.	"ГЕФЕСТ"	127 118	0,09	0,09
127.	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ	63 037	0,05	0,05

Джерело: складено автором на основі [36; 37].

Додаток С

Таблиця С.1

Показники вибору найбільш оптимального об'єкта для злиття чи поглинання [74, с. 87]

Показник	Кількість балів				
	5	4	3	2	1
Капіталізація банківської установи	Належить до 1-ої групи	Належить до 2-ої групи	Належить до 3-ої групи	Належить до 4-ої групи	Належить до 5-ої групи
Темп зростання прибутку	Мають тенденцію до збільшення	Стабільне зростання прибутку	Зниження зростання прибутку	Прибуток відсутній	Характерна збиткова діяльність
Клієнтська база	Постійно зростає, зорієнтована на широке коло	Зростає лише окремий сегмент	Не змінюється	Зменшується лише за окремими сегментами	Зменшується
Якість активів	Стандартні активи	Субстандартні	Сумнівні	Безнадійні	
Діапазон послуг	Банк пропонує всі види послуг	Коло послуг обмежене	Коло клієнтів обмежене	Коло послуг та клієнтів обмежене	Спеціалізація на одному виді послуг
Якість менеджменту	Менеджмент банку на всіх рівнях прозорий та високо-ефективний	Менеджмент банку є достатньо ефективним, але недостатньо прозорим	Недостатня ефективність менеджменту середньої ланки	Керівництво та стратегія банку часто змінюються	Неможливо визначити реальних власників
Імідж банку	Банк має позитивний імідж як на території країни походження, так і за її межами	Банк має позитивну репутацію на території країни походження	Банк відомий лише обмеженому колу учасників	Існують передумови до виникнення сумнівів у надійності банку	Банк має негативний імідж
Питома вага на ринку	$d \geq 10\%$	$5\% \leq d < 10\%$	$2\% \leq d < 5\%$	$1\% \leq d < 2\%$	$d < 1\%$
Географія банку	Розгалужена мережа філій та відділень	Філії та представництва функціонують лише у деяких регіонах	Філії та відділення лише у регіоні розташування головного банку	Банк має лише відділення	Відсутні філії та відділення

Закінчення табл. С.1

Цінова політика банку	Постійно переглядається та регулюється з урахуванням ринкових умов	Банк працює за середньо-ринковими цінами	Зміни відбуваються досить повільно	Не гнучка, майже незмінна	Ціни вищі, ніж у конкурентів

Додаток Т

Таблиця Т.1

Обмеження, які застосовуються до іноземного капіталу в різних країнах [118, с. 19]

Країна	Характеристика обмежень
Бразилія	– заборонено збільшувати розмір та участь у статутному капіталі банків і в приватизації державних установ; – доступ іноземних компаній до фінансової національної системи може бути закритий центральним банком у разі порушення стійкості платіжного балансу.
Великобританія	– поширюється принцип взаємності.
Ісландія	– обсяг приватних інвестицій у банки країни обмежений лімітом у 25% від сукупного статутного капіталу всіх банків.
Канада	– встановлено ліміт сумарного обсягу активів дочірніх банків, контрольованих нерезидентами не зі США, – 12% від сукупних активів банківської системи; – для відкриття більш як однієї філії неамериканським дочірнім банком вимагається дозвіл відповідних органів.
Мексика	– починаючи з 2000 р. на період не більше трьох років встановлено максимальну питому вагу участі в капіталі банку країни на рівні 25%; – при перевищенні питомої ваги участі в банківському капіталі у 25% нерезидентів із країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) можуть бути проведені консультації з метою аналізу впливу даних банків на економіку країни з можливою часовою фіксацією ліміту цієї участі; – дочірні фінансові установи, які контролюються нерезидентами, не можуть створювати філії, агентства і власні дочірні структури за межами країни.
Норвегія	– дочірні банки нерезидентів створюються на умовах взаємності; – до 1995 р. створення філій банків з іноземним капіталом було заборонено.
США	– Федеральна резервна система може відмовити комерційному або інвестиційному банку, який контролюється нерезидентом, у виконанні ним функцій дилера державних цінних паперів, якщо на американські банки у зазначеній сфері не поширюється національний режим щодо проникнення іноземного капіталу до банківської системи країни; – обмеження на рівні окремих штатів.
Туреччина	– визначено порядок створення філії або дочірнього банку нерезидентами; – кількість відкритих філій з іноземним капіталом не може перевищувати п’яти (два в Стамбулі та по одному в інших містах); – для першої філії встановлено мінімальний обсяг додаткового капіталу в розмірі 10 млн дол США; – діє принцип взаємності.
Франція	– відносини з банками, що походять із країн – не членів ЄС, будуються на умовах взаємності; – у процесі приватизації інвесторам із країн – не членів ЄС не може бути реалізовано більш як 20% статутного капіталу установи.

Додаток У

Таблиця У.1

Комплексні моделі оцінки кредитоспроможності позичальників, що використовуються у світовій практиці [133]

Значення елемента	PARSER	CAMPARI	MEMO RISK	4 FC	PARTS	6C
Характеристика або репутація позичальника (його особисті якості)	Особа (Person)	Репутація (Character)	Управління (Management)	Якість управління (Management quality)		Репутація (Character)
Досвід позичальника у бізнесі			Досвід (Experience)			
Економічна кон'юнктура для бізнесу позичальника та її перспективи			Ринок (Market)	Динаміка послуг (Industry dynamics)		Умови (Conditions)
Забезпечення, можливість реалізації застави, спосіб страхування кредитного ризику	Забезпечення (Security)	Страхування (Insurance)	Забезпечення (Security)	Втілення забезпечення (Security realization)	Забезпечення (Security)	Додаткове забезпечення (Collateral)
Контроль за виконанням умов кредитного договору			Контроль (Control)			Контроль (Control)
Капітал позичальника, майно, величина акціонерного капіталу			Операції (Operations)	Фінансовий стан (Financial condition)		Капітал (Capital)
Спроможність клієнта повернути кредит		Платоспро-можність (Ability)				Проможність (грошовий потік) (Capacity (Cash flow))
Повернення позичальником заборгованості (основного боргу та відсотків)	Виплата (Repayment)	Виплата (Repayment)	Виплата (Repayment)		Виплата (Repayment)	

Закінчення табл. У.1

Очікувана банком дохідність (маржа) кредитної операції, винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту	Доцільність (Expediency)	Маржа (Margin)	Відсоток (Interest)			
Обґрунтування суми кредиту	Обсяг (Amount)	Обсяг (Amount)			Обсяг (Amount)	
Доцільність надання кредиту	Оплата/ заробітна плата (Remuneration)	Мета (Purpose)			Мета (Purpose)	
Термін надання кредиту					Термін (Term)	

Таблиця У.2

Особливості взаємодії банків із колекторськими компаніями при передачі права вимоги боргу за різними правовими підставами [10, с. 43]

Правова підстава	Зацікавленість договором з боку зовнішнього колектора	Зацікавленість договором з боку банку	Зміст правочину щодо передачі зовнішньому колектору права вимоги	Аргументація суб'єктів правочину за участь в таких цивільних відносинах
Договір доручення	Посередня	Зацікавлений	За договором доручення довіритель (банк) передає право повіреному (колекторській компанії) діяти у відносинах із клієнтами від свого імені	Колектор розуміє, що за договором доручення він отримає прибуток лише за фактом стягнення боргу (виконання робіт) у розмірі, визначеному угодою. Банківська установа залучає зовнішнього стягувача на тимчасовій основі, економлячи власні кошти й уникаючи введення постійних штатних одиниць внутрішньої системи колекшену
Договір цесії	Зацікавлений	Зацікавлений	Кредитор відступає право вимоги за кредитними договорами колекторській компанії	Колекторська компанія розуміє, що отримає великий прибуток, вимагаючи від клієнтів виконати договірні зобов'язання на власну користь. Банк, реалізовуючи певний проблемний портфель зовнішньому колекторові, отримує визначений угодою прибуток та значною мірою поліпшує якість кредитного портфеля
Договір факторингу	Посередня	Зацікавлений	За цим правочином банк переходить на фінансування фінансового агента (колекторської компанії), передаючи йому право грошової вимоги до позичальника (боржника)	Банківська установа, розуміючи свої матеріальні труднощі, зацікавлена у фінансуванні іншої установи, яка займатиметься стягненням боргів. Передача колекторській компанії права вимоги до боржника може забезпечити беззбитковість діяльності банку та поліпшити його фінансовий стан. Колекторська компанія зазвичай не має змоги фінансувати діяльність потужної банківської установи через недостатність власного капіталу, який міг би бути спрямований на такі значні витрати

Додаток Ф

Таблиця Ф.1

Практичний досвід окремих країн світу щодо управління проблемними активами в 1980-1990-х рр.

Країна	Характерні особливості економічного стану країн світу	Заходи управління проблемними активами
Індонезія	– частка слабких державних банків з неефективним управлінням становили близько 40%; – високий рівень концентрації ресурсів і доларових кредитів; – девальвація валюти; – корупція; – політична нестабільність.	– створення Агенції з реструктуризації банків Індонезії (АРБІ), яка забезпечувала повний захист вкладників і більшості кредиторів банків та відповідала за реструктуризацію проблемних банків і стягнення проблемних кредитів. Агенція придбала кілька слабкіших приватних банків (деякі згодом об'єдналися) і надала допомогу проблемним приватним банкам, що вважалися потенційно життєздатними. АРБІ придбала проблемні кредити та ввійшла в капітал цих установ. Оскільки деякі з них були досить ефективними, вони отримали дозвіл викупити в Агенції частку в акціонерному капіталі, але за цінами що значно перевищували вартість акцій. Агенції з реструктуризації банків Індонезії продала свою частку в акціонерному капіталі цих установ населенню за значно нижчими цінами.
Мексика	– слабкий банківський нагляд; – концентрація позик; – корупція; – інфляція; – знецінення валюти; – значні обсяги ризикових операцій у банківському та небанківському секторах.	– страхування депозитів покупцем проблемних кредитів; – обмін проблемних активів на державні цінні папери; – конвертація зобов'язань у власний капітал у випадку непогашення їх у визначений термін, отримання страхувальником права власності на банк; – створення компанії з управління активами банків.

Закінчення табл. Ф.1

Південна Корея	– контроль урядом банківської системи країни; – неприбутковість банківської системи країни; – неефективність здійснення банківського нагляду; – велике кредитне навантаження та його висока концентрація; – знецінення корейської вони; – відтік короткострокових коштів у іноземній валюті.	– злиття невеликих банків, а згодом і більших проблемних банків; – надання іншим проблемним банкам прямої фінансової допомоги у вигляді позик і внесків у акціонерний капітал; – зобов'язання щодо стягнення боргів було передано спеціальній установі (KAMCO), яка займала я придбанням "поганих" кредитів у "здорових" банків; – фінансування купівлі проблемних активів страхувальником депозитів (KDIC).
Чилі	– лібералізація банківської діяльності та послаблення обмеження стосовно ціноутворення без адекватних змін у банківському нагляді; – збільшення обсягів зовнішніх запозичень та розширення банківського кредитування; – ріст інфляції та процентних ставок; – переоцінка активів у багатьох секторах економіки; – панічне вилучення депозитів.	– забезпечення центральним банком високого рівня фінансування для банківської системи; – викуп у банків проблемних валютних кредитів; – купівля інших проблемних кредитів за проблемною вартістю за умови їх зворотного викупу банками за рахунок своїх майбутніх прибутків.
Швеція	– лібералізація діяльності банків у II пол. 1980 рр.; – значне збільшення грошової маси; – зростання рівня безробіття; – надмірне кредитування ринку нерухомості; – стрімке зниження цін на нерухомість та ін. активи; – збільшення частки проблемної заборгованості; – проблеми забезпечення ліквідності та неплатоспроможності банків.	– здійснення комплексної реструктуризації проблемних кредитів; – започаткування Управління підтримки банків, що мало широкі повноваження у сфері врегулювання боргових претензій і ціноутворення на проблемні активи; – створення власних спеціальних підрозділів для роботи з проблемними активами банками Швеції – забезпечення урядом фінансування вартості гарантій і вливання капіталу з державного бюджету у сумі 5,9% ВВП.

Джерело: складено автором на основі [108, с. 48-51].

Додаток Ц

Таблиця Ц.1

Порівняльна характеристика різних моделей функціонування санаційного банку [182, с. 53]

Країна / модель функціонування санаційного банку (рік запровадження)	Обов'язковість зворотного викупу проблемних активів	Особливості механізму передачі проблемних активів	Формування ринку проблемних активів	Характерні риси моделі
Чилі (1981 р.)	Так	Передача проблемних активів шляхом обміну на боргові зобов'язання санаційного банку. Функція стягнення проблемної заборгованості покладається на банк, що передає активи	Ні	Монетизація боргових цінних паперів регулятором у розмірі, що не перевищує власний капітал банку
Швеція (1991 р.)	Ні	Купівля проблемних активів з дисконтом спеціалізованою установою, яка забезпечує стягнення такої заборгованості	Ні	Попередня націоналізація системних банків. Висока ефективність роботи з повернення проблемної заборгованості
Південна Корея (1997 р.)	Ні	Пропорційний розподіл обов'язків зі стягнення проблемної заборгованості: половина портфеля поганих активів передавалась санаційному банку, друга частина підлягала самостійному стягненню банками	Так	Пропорційний розподіл витрат між державою, банками та потенційними інвесторами. Акцент на встановленні справедливої вартості проблемних активів

Закінчення табл. Ц.1

Англо-саксонська модель (Великобританія, США, 2007–2009 рр.)	Ні	Передача проблемних активів шляхом обміну на боргові цінні папери	Ні	Застосування механізму надання державних гарантій. Розподіл збитків між державою, банками та покупцями проблемних активів
Німеччина (2009 р.)	Так	Передача проблемних активів санаційному банку шляхом обміну на дисконтні облігації, що гарантовані спеціалізованим державним фондом Соффін (SoFFin)	Так	Можливість коригування початкового дисконту шляхом сплати банками коштів за надання гарантій у випадку відхилення справедливої ринкової вартості від ціни викупу активу державним фондом Соффін (SoFFin)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, тел./факс (032)2616048, тел. 2603402
E-mail: franko.lviv.ua Код ЗКПО 02070987
Управління держказначейства у Львівській області. МФО 825014. р.р. 35221203001061
№ свідоцтва 17701483, ін. под. № 020709813029
Валютний рахунок № 26007006042 в Укрексімбанку м. Львова МФО 325718

03.02.2015 N 429-Н На N _____ від _____

ДОВІДКА

Видана Паньків Христині Петрівні про те, що результати її дисертаційної роботи на тему „Фінансовий механізм капіталізації банків в Україні" використано у навчальному процесі на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка під час викладання дисциплін: „Фінанси", „Гроші і кредит", „Центральний банк і грошово-кредитна політика", „Банківська система" та „Банківські операції".

Проректор з наукової роботи проф. Гладишевський Р.Є.

ОКСІ БАНК

ПАТ "ОКСІ БАНК"
вул. Газова, 17, м.Львів, 79058, Україна
код банку 325990, код ЄДРПОУ 09306278
SWIFT: OKCIUA2X
тел. +380 32 2323735; факс +380 32 2425860
e-mail: info@okcibank.com.ua

OKCI BANK, PJSC
17, Gazova St., Lviv, 79058, Ukraine
Bank Code 325990, State Reg Code 09306278
SWIFT: OKCIUA2X
ph. +380 32 2323735; fax +380 32 2425860
e-mail: info@okcibank.com.ua

№ 1000-199 «8» лютого 2015 р.

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ
Паньків Христини Петрівни
"ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ",
поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит,
що пройшла апробацію у ПАТ "ОКСІ БАНК"

Одержані результати теоретико-методичного та практичного характеру, які визначають наукову новизну дисертаційної роботи, використано у процесі підвищення фінансового потенціалу ПАТ "ОКСІ БАНК". На особливу увагу заслуговує розроблена дисертантом стратегія управління витратами банку, яка передбачає застосування заходів оптимізації балансу банку у комплексі з виконанням показників ефективності управління витратами, адекватності капіталу і рентабельності, що дозволить за рахунок зменшення витрат отримати прибуток та забезпечити підвищення рівня капіталізації банків.

Голова Правління ПАТ "ОКСІ БАНК" А. В. Романюк

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО ОКСІ БАНК 09306278 УКРАЇНА ЛЬВІВ

0103S8

БАНК ЛЬВІВ
банк нових можливостей
Публічне акціонерне товариство Акціонерно-комерційний банк «Львів» 79008, м. Львів, вул. Сербська,1;
МФО 325268, ЄДРПОУ 09801546, кор. рах. 3200417051301 в Головному управлінні НБУ по м. Києву і Київській області;
тел.: +38(032)245-64-00, тел./факс: +38 (032) 245 64 56, e-mail: info@banklviv.com web: www.banklviv.com

Вих № 166/1-01
від 19.02.2015р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

"Фінансовий механізм капіталізації банків в Україні"

Паньків Христини Петрівни

ПАТ АКБ "Львів" повідомляє, що результати дисертаційної роботи Паньків Христини Петрівни на тему "Фінансовий механізм капіталізації банків в Україні", поданої до захисту наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, використані у процесі оцінювання рівня капіталізації банку. Вагомими є дослідження дисертанта щодо визначення ринкової вартості капіталу та рекомендації стосовно розроблення системи показників оцінки капіталу банків, що дає комплексну оцінку капіталу за ступенем надійності, стабільності, захищеності, незалежності та платоспроможності.

Голова Правління ПАТ АКБ "Львів" І. В. Гавриляк

KredoBank
PKO Bank Polski Group

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«КРЕДОБАНК»
79026, м. Львів, вул. Сахарова, 78
Т +38 032 297 23 20, 032 297 23 26, Ф +38 032 297 08 37
www.kredobank.com.ua
e-mail: office@kredobank.com.ua
код ЄДРПОУ 09807862

_____ № _____
НА № 20-22 00/15 ВІД 04.03.2015

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Результати дисертаційної роботи Паньків Христини Петрівни на тему "Фінансовий механізм капіталізації банків в Україні", поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, використані ПАТ "КРЕДОБАНК" у процесі удосконалення управління проблемними кредитами банку.

Зокрема, на особливу увагу заслуговують дослідження, що стосуються оцінки кредитоспроможності позичальника на основі використання системи внутрішньої рейтингової оцінки, порівняння внутрішніх і зовнішніх методів управління проблемними активами та пропозиції дисертанта щодо системи індикаторів постійного моніторингу проблемності кредитного портфелю банку для раннього виявлення можливих проблем та мінімізації наслідків їхньої дії.

Голова правління ПАТ "КРЕДОБАНК" Крепак Д.Л.

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «КРЕДОБАНК» KredoBank 09807862 УКРАЇНА • М. ЛЬВІВ

004989

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Коперника, 4, м. Львів, 79005, тел. (032) 297-22-40 факс (032) 297-22-21
e-mail: zmi@lviv.bank.gov.ua Код за ЄДРПОУ 09325620

10.04.2015 № 22-017/1831 На № _____ від _____

Довідка про впровадження
результатів дисертаційної роботи
Паньків Христини Петрівни
"ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ",
поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Наукові висновки та результати дисертаційної роботи "Фінансовий механізм капіталізації банків в Україні" Паньків Х.П. були розглянуті та схвалені фахівцями Управління Національного банку України у Львівській області стосовно розроблення заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування фінансового механізму капіталізації вітчизняних банків.

В умовах подолання фінансової кризи й загострення політичної нестабільності в країні цікавими є рекомендації автора щодо підвищення рівня капіталізації банків України за рахунок конвертації гривневих і доларових депозитів юридичних та фізичних осіб у привілейовані акції банків, а також утворення банківських об'єднань шляхом здійснення реорганізаційних перетворень з метою уникнення припинення діяльності банків у разі неспроможності їх нейтралізувати існуючі в банківському секторі ризики та відповідати за своїми зобов'язаннями.

010346

Начальник Управління
Національного банку України
у Львівській області І.М. Гаврилець